T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KARAMANLI AYNÎ DİVANI'NIN CEMİYET AÇISINDAN TAHLİLİ

Halise Nurcan ESENDEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğrt. Ü. İbrahim AKYOL

Çankırı – 2019

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KARAMANLI AYNÎ DİVANI'NIN CEMİYET AÇISINDAN TAHLİLİ

Halise Nurcan ESENDEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğrt. Ü. İbrahim AKYOL

Çankırı – 2019

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Bilimsel Etik Bildirimi ..... **ix**
Tez Kabul ve Onay ..... **x**
Önsöz ..... **xi**
Özet……..**xiii**
Summary……...**xiv**
Kısaltmalar……...…….**xv**

GİRİŞ **1**

BÖLÜM 1: KARAMANLI AYNÎ HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ ve DİVANI **5**
1.1. Hayatı 5
1.2. Edebî Kişiliği ve Divanı 7

BÖLÜM 2: ŞAHISLAR **12**
2.1. Tarihî Şahsiyetler 12
2.1.1. Hükümdarlar, Şehzâdeler ve Devlet Adamları 12
2.1.1.1. Kasım Bey 12
2.1.1.2. Cem Sultan 18
2.1.1.3. İsmâ'îl Bey 76
2.1.1.4. Mehmed Bey 76
2.1.1.5. Sinan Bey 77
2.1.1.6. Aksaray Kadısı 77
2.1.1.7. Mahmud Bey 77
2.1.1.8. Çavuşoğlu 78
2.1.1.9. Şah Mahmud ve Ayaz 78
2.1.1.10. Kılıç Arslan 79
2.1.1.11. Oğuz Han 80
2.1.1.12 Şâh-ı Horasan 80
2.1.1.13 Sencar (Sencer) 80
2.1.2. Şairler ve Bilim Adamları 81
2.1.2.1. Selmân 81
2.1.2.2. Zahîr 84

2.1.2.3. Hâfız 84
2.1.2.4. Mehdî 86
2.1.2.5. Ahmedî 87
2.1.2.6. Şeyhî 88
2.1.2.7. Firdevsî (d.940- ö.1020) 89
2.1.2.8. Eflâtun 90
2.2. Tarihî-Efsânevî Şahsiyetler 90
2.2.1. Cemşid 91
2.2.2. Keykubat 94
2.2.3. Keyhüsrev 94
2.2.4. Dârâ 95
2.2.5. Nûşirevân 96
2.2.6. Rüstem 97
2.2.7. İskender 99
2.2.8. Efrâsiyâb 102
2.2.9. Âsâf 103
2.2.10. Hâtem-i Tayy 104
2.2.11. Kârun 104
2.2.12. Firavun 105
2.2.13. Sâmirî 107
2.2.14. Feridun (Ferruh) 107
2.2.15. Hallac-ı Mansûr 109
2.2.16. Hâmân 111
2.2.17. Hârut, Mârut 112
2.2.18. Hüsrev 114
2.2.19. Keykavus 116
2.2.20. Lokman 117
2.2.21. Selmân 119
2.2.22.Süleymân 121
2.2.23.Belkıs 125
2.2.24. Nemrûd 126
2.3. Halk Hikâyesi Kahramanları 127
2.3.1. Leyla ile Mecnun 127
2.3.2. Ferhad ile Şirin 129
2.3.3. Vâmık ile Azrâ 133
2.4. Diğer Şahıslar 133

2.4.1. Hüseyin 133
2.4.2. Müştâk 134
2.4.3. Sâlim 135

BÖLÜM 3: KAVİMLER 136
3.1.Acem 136
3.2.Arap 137
3.3.Karamanoğulları 138
3.4.Ervâm (Romalılar) 138
3.5. Frenk-Frenç-Efrenç (Avrupalı) 138
3.6. Habeş 139
3.7. Haşimî 140
3.8. Hıta'î 140
3.9. Hindu 140
3.10. Kureyş 141
3.11. Mısrî 142
3.12. Rûmî 142
3.13. Tatar 142
3.14. Türk 143
3.15. Türk-i Kıpçak 144
3.16. Ye'cûc-Me'cûc 145
3.17. Yunan 145
3.18. Zengî 146

BÖLÜM 4: ÜLKELER, ŞEHİRLER 147
4.1. 'Aden 147
4.2. Acem 147
4.3. Aksarâ/ Aksaray 148
4.4. Atalya/ Antalya 148
4.5. Babil 149
4.6. Bağdat 150
4.7. Beyt-i Makdes (Kudüs) 150
4.8. Buharâ 151
4.9. Candar ili (Kastamonu, Sinop) 151
4.10. Cürcân 153

4.11. Çin 153
4.12. Dimyât 155
4.13. Elmalu ili 155
4.14. Frengistan 155
4.15. Halep 156
4.16. Harzem 156
4.17. Herat 157
4.18. Hıtâ-Huten-Hatâ 157
4.19. Hicâz 159
4.20. Hindusitân -Hint 160
4.21. Horasan 161
4.22. İran 161
4.23. Kabil 161
4.24. Kandehâr 162
4.25. Karaman –Lârende 162
4.26. Kastamonu 166
4.27. Kayseri 166
4.28. Ken‘ân 166
4.29. Keşmîr 167
4.30. Konya 168
4.31. Maçin 170
4.32. Medine 170
4.33. Mısır 171
4.34. Osman ili 175
4.35. Rum 176
4.36. Semerkand 179
4.37. Sinop 180
4.38. Şam 180
4.39. Şîrâz 182
4.40. Şirvan 182
4.41. Taif 183
4.42. Tebriz 183
4.43. Tirmiz 183
4.44. Türkistan, Türk ili, Turân, Türk-i Hıtay 184
4.45. Yemen 184
4.46. Yunan 185

BÖLÜM 5: DAĞLAR, DENİZLER, NEHİRLER 187
5.1. Dağlar-Tepeler 187
5.1.1. Tûr Dağı 187
5.1.2. Safa ve Merve 189
5.1.3. Kûh-ı Ercîs 189
5.1.4. Kaf Dağı 190
5.2. Denizler 191
5.2.1. Bahr-i ‘Ummân (Hind Okyanusu) 194
5.2.2. Bahr-i ‘Aden 194
5.2.3. Bahreyn 195
5.3. Nehirler 196
5.3.1. Ceyhan 196
5.3.2. Fırat (Furât) 196
5.3.3. Nil 197
5.3.4. Tuna, Tunca ve Karasu 198

BÖLÜM 6: İÇTİMAÎ HAYAT 199
6.1. Padişah ve Çevresi 200
6.1.1. Padişah 200
6.1.2. Padişah- Gedâ 209
6.1.3. Saltanat 211
6.1.4. Hutbe, Ferman 211
6.1.5. Taht, Tâc, Kemer 212
6.1.6. Devlet 214
6.1.7. Bâc (Vergi), Haraç, Sikke, Dinâr 216
6.1.8. Padişah Çevresi 218
6.2. Rezm 219
6.2.1. Kan 221
6.2.2. Savaş Aleti ve Eşyâsı 223
6.2.2.1. Ok (Tîr, Sehm, Hadeng, Nâvek) 223
6.2.2.2. Kılıç (Şemşîr, Tîg, Pala, Hançer, Bıçak) 229
6.2.2.3. Yay (Kemân, Kavs) 232
6.3. Av 234
6.4. Bezm 238
6.4.1. Şarap (Mey, Bâde, Cür’a, Sahbâ, Mül, Bint-i İneb, Mey, Sahbâ, Bâde, Müdâm, Hamr, Handerîs, Rahîk, Nebîz) 243

6.4.2. Kadeh (Ayak, Dolu, Sâgar, Câm, bülbüle, Peymâne, Sifâl, Kabak, Hazef, Kâse, Piyâle) Sürâhi, testi, Küp (Hum) 258
6.4.3. Meyhâne (Meykede, Harâbat, Humhâne, Külbe-i Hammâr) 263
6.4.4. Mum (Şem'), Çerâğ, Kandil 265
6.5. Eserler 268
6.5.1. Gülistan 268
6.5.2. Mantıku't-Tayr 269
6.6. Musiki 270
6.6.1. Çeng 271
6.6.2. Def 273
6.6.3. Ûd 273
6.6.4. Sâz 275
6.6.5. Ney 276
6.6.6. Rebâb 278
6.6.7. Kudüm 279
6.6.8. Mutrib 279
6.7. Süs Unsurları 280
6.7.1. Kıymetli mâdenler 281
6.7.1.1. Akîk 282
6.7.1.2. Sadef (Asdâf) 283
6.7.1.3. Cevher (Gevher, Güher) 285
6.7.1.4. Dürr (Lü'lü, İnci) 288
6.7.1.5. Dürr-i 'Aden (Aden İncisi) 293
6.7.1.6. Elmas 293
6.7.1.7. Firûze (Pîrûze) 294
6.7.1.8. La'l (Yakut) 295
6.7.1.9. La'l-i Bedahşân (Bedahşan yakutu) 300
6.7.1.10. Mercan 301
6.7.1.11. Sîm, Zer 303
6.7.1.12. Zümrüd, Zeberced 306
6.7.2. Güzel kokular 306
6.7.2.1. Misk, Anber, Gül-âb 308
6.7.3. Diğer süs unsurları 314
6.7.3.1. Gûşvâr (Küpe) 314
6.7.3.2. Şâne 314
6.8. Giyim Kuşam 315

6.8.1. Abâ’ 316
6.8.2. Dâmân (Dâmen, Etek) 316
6.8.3. Hırka 319
6.8.4. Hil’ât 319
6.8.5. Kepenek 320
6.8.6. Kisvet, Libâs, Siyâb (Sevb) 322
6.8.7. Pîrehen (Kâmis, Nîm-ten, Gömlek) 323
6.8.8. Destâr (Sarık), Külah 324
6.9. Sofra ve Yiyecekler 325
6.9.1. Aşure 326
6.9.2. Şeker (Kand, Sükker), Bal, Şerbet, Tatlı, Helva 327
6.9.3. Nân (Ekmek), Peynir, Nemek (Tuz) 332
6.9.4. Ades 333
6.9.5. Mîve (Meyve), Fevâkih 333
6.9.6. Kebap, Biryân 335
6.10. Mimari 338
6.10.1. Hâne, Mihmân-hâne, Ribât, Kasr 338
6.10.2. Bâb 339
6.10.3. Hamam 341
6.11. Tabâbet 342
6.11.1. Belli Başlı Hastalıklar 343
6.11.2. Tabîb, Hasta 344
6.11.3. Merhem 347
6.11.4. Tıpla İlgili Meşhur Şahıslar 348
6.11.4.1. Bukrat ve Vâlîs 348
6.11.4.2. Fârûk 348
6.12. Oyunlar 349
6.12.1. Satranç 349
6.12.2. Guy-çevgan 352
6.12.3. Nerd (Tavla Oyunu) 354
6.13. Sihir ve Büyü 356
6.14. Bazı Tipler ve Meslek Erbâbı 358
6.14.1. Hattât 358
614.2. Nakkâş 359
6.14.3. Gavvâs 360
6.14.4. Rakkâs 360

6.14.5. Gazel-hân 361
6.15. Yazı ile İlgili Hususlar 362
6.15.1. Nesir 363
6.15.2. Nazım 365
6.15.3. Harfler 369
6.16. Telakki ve İnanışlar 371
6.16.1. Kimyâ 371
6.16.2. Îd (Bayram) 371
6.17. Adet ve Gelenekler 372

SONUÇ 375

KAYNAKÇA 379
KAVRAMLAR DİZİNİ 386
ÖZGEÇMİŞ 401

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *"Karamanlı Aynî Divanı'nın Cemiyet Açısından Tahlili"* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

26 / 06 / 2019

Halise Nurcan ESENDEMİR

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Halise Nurcan ESENDEMİR tarafından hazırlanan "*Karamanlı Aynî Divanı'nın Cemiyet Açısından Tahlili*" başlıklı bu çalışma, 26/06/2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKYOL	İmza: ……..
Üye	: Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK	İmza: ……..
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Fatih SONA	İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../..../ 2019 tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Yüksel ÖZGÜVEN
Enstitü Müdürü V.

ÖNSÖZ

Divan edebiyatı, İslam etkisinde gelişen büyük bir edebiyat koludur. Bu edebiyat kolu ile ilgili birçok tartışma bulunmaktadır. Bu tartışmalardan biri, Divan edebiyatının hayattan kopuk ve yüksek bir zümre edebiyatı olduğu yönündedir. Son zamanlarda yapılan bilimsel çalışmalar, Divan edebiyatıyla ilgili bu kanının yanlış olduğunu göstermiştir. Ortaya çıkan veriler, Divan edebiyatının hem döneminin sosyal hayatını hem de şairinin duygu ve düşünce dünyasını başarılı bir şekilde yansıttığını göstermektedir.

Yediyüz yıla yakın bir süre içinde zengin bir anlam dünyası kurmayı başaran Divan edebiyatı, birçok sanatçının yetiştiği ve katkı sunduğu bir alan olmuştur. Divan edebiyatında cemiyet unsurlarının geniş bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Divan edebiyatı araştırmacıları tarafından kaleme alınan eserler, içtimâî hususlara dair engin bir birikim oluşturmuştur. Şiirler, yazıldığı dönemin sosyal hayat unsurlarından olan padişah ve çevresindeki ortam, rezm, av, insanların inanışları, gelenek ve görenekler, giyim kuşam, yemek kültürü, bezm ve eğlence kültürü gibi hususları barındırmaktadır.

Karamanlı Ayni, XV. yüzyılda yaşamış bir Divan şairidir. Hakkında çok fazla bilgi bulunmayan bu şair, hacimli bir divan sahibidir. Cem şairleri arasında divanı elimizde bulunan tek şair olması nedeniyle önemli görülmektedir.

Karamanlı Aynî Divanı, içtimâî hayat unsurları açısından zengin bir içeriğe sahip olması, siyasi bir divan olması, hacimli bir eser olması, Cem şairlerinin eserleri arasında günümüze ulaşan tek eser olması, Cem Sultan, Kasım Bey, Karamanoğulları Beyliği ve Osmanlı Devleti ile ilgili önemli ipuçları barındırması, tezkirelerde kendine yer bulamaması, lisansüstü düzeyde veya tahlil bazında hakkında herhangi bir çalışmanın yapılmaması bakımından çalışılmaya değer bulunmuştur.

Bu yüksek lisans çalışmasının amacı, Karamanlı Aynî Divanı'nda yer alan cemiyet unsurlarını ele alıp incelemektir. Divandaki cemiyet unsurlarının nerelerde, hangi amaçlarla ve hangi anlamlara gelecek şekilde kullanıldığı irdelenmiştir. Bunun yanı sıra, Aynî Divanı'nda tespit edilen cemiyet unsurlarının sosyal hayatla, dönemin

özellikleriyle ve Divan edebiyatının genel ilkeleriyle ilişkisi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Bu amaçla divanda yer alan Türkçe şiirler incelemeye tabi tutulmuştur. Aynî Divanı'ndaki Türkçe şiirler, baştan sona dikkatli bir şekilde incelenerek fişlenmiştir. Ardından fişlemeler, daha önce yapılan tahlil çalışmaları göz önüne alınarak tasnif edilmiştir. Çeşitli başlıklar oluşturularak cemiyet unsurları ele alınmıştır. Şairin duygu ve düşünce dünyasında yer alan cemiyet unsurlarının mahiyeti, anlamı, benzetme ve mazmunlara kaynaklık eden nitelikleri değerlendirilerek yorumlanmıştır. Bu verilerden hareketle tezin bulgular bölümü yazılmış, ardından sonuç ve önerilere ulaşılmıştır.

Çalışma kapsamında sekiz ana başlık oluşturulmuştur. Bu ana başlıklar; Giriş, Karamanlı Aynî Hayatı ve Eserleri, Şahıslar, Kavimler, Ülkeler ve Şehirler, Dağlar-Denizler-Nehirler, İçtimâî Hayat, Sonuç ve Öneriler şeklindedir. Bu tasnif yapılırken Cemal KURNAZ'ın Hayâlî Bey Divanının Tahlili, Mehmed ÇAVUŞOĞLU'nun Necati Bey Divanı'nın Tahlili ve M. Nejat SEFERCİOĞLU'nun Nev'î Divanı'nın Tahlîli eserlerinden istifade edilmiştir. Bu çalışmanın sonuna Kaynakça ve Kavramlar Dizini kısımları da konulmuştur. Kavramlar dizininin eklenmesinin sebebi; Karamanlı Aynî Divanı'ndaki sosyal hayat unsurlarının dîvanda nerelerde ve kaç defa geçtiğini görmektir.

Bu çalışma; dönemin sosyal, siyasi, kültürel, bilimsel ve edebî hayatına Karamanlı Aynî'nin gözünden bakma imkânı sağlamıştır. Bu çalışmamızın, hakkında çok fazla çalışma yapılmamış önemli bir şair olan Karamanlı Aynî ile ilgili ileride yapılacak bilimsel ve kültürel çalışmalara yol göstermesi temenni edilmektedir.

Bu çalışmada "Karamanlı 'Aynî ve Dîvanı" adlı eserinden istifade ettiğimiz Sayın Ahmet MERMER hocamıza saygılarımızı arz ediyoruz. Bu tezin yazılmasında bir rehber ve öncü olan, yardım ve desteklerini esirgemeyen çok değerli hocam Dr. Öğrt. Ü. İbrahim AKYOL'a vermiş olduğu emeklerinden dolayı teşekkür ederim.

Tez yazım aşamasında her konuda yanımda olan yardım ve desteklerini esirgemeyen sevgili eşim Nurullah ESENDEMİR'e, çok değerli babam Siraç YÜCESOY'a, annem Nazire YÜCESOY'a ve tüm aileme şükranlarımı sunuyorum.

Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı : Karamanlı Aynî Divanı'nın Cemiyet Açısından Tahlili
Tezin Yazarı : Halise Nurcan ESENDEMİR
Danışman : Dr. Öğrt. Ü. İbrahim AKYOL
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim Dalı : Eski Türk Edebiyatı
Kabul Tarihi : 26/06/2019
Sayfa Sayısı : 18 (ön kısım) + 406 (tez)
Divan edebiyatı, döneminin sosyal hayat unsurlarını bünyesinde barındıran bir edebiyattır. Karamanlı Aynî, XV. yüzyılda Anadolu'da yaşamış Divan şairlerinden biridir. Hayatının büyük bir bölümünü Karamanoğulları Beyliği'nin merkezi konumunda olan Karaman'da geçirmiştir. Cem Sultan ve Karaman beyi Kasım Bey ile yakın ilişkiler kurarak dönemin siyasi, sosyal, kültürel ve edebî olaylarına şahitlik etmiştir. *Karamanlı Aynî Divanı, içtimâî hayat unsurları açısından zengin bir içeriğe sahip olması, siyasi bir divan olması, hacimli bir eser olması, Cem şairlerinin eserleri arasında günümüze ulaşan tek eser olması, Cem Sultan, Kasım Bey, Karamanoğulları Beyliği ve Osmanlı Devleti ile ilgili önemli ipuçları barındırması, tezkirelerde kendine yer bulamaması, lisansüstü düzeyde veya tahlil bazında hakkında herhangi bir çalışmanın yapılmaması bakımından çalışılmaya değer bulunmuştur.* *Bu çalışmanın amacı, Karamanlı Aynî Divanı'nın cemiyet unsurları açısından incelenmesidir. Bu amaçla, Aynî Divanı'nda yer alan Türkçe şiirler ele alınarak tahlil edilmiştir. Divanda yer alan cemiyet unsurları titizlikle fişlenmiş, bulgular tasnif edilerek alt başlıklar oluşturulmuş ve şiirler değerlendirilerek sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışma sonucunda Karamanlı Aynî Divanı'nın cemiyet unsurları açısından oldukça zengin bir muhtevasının olduğu tespit edilmiştir.*
Anahtar Kelimeler: Karamanlı Aynî, XV. yüzyıl, Divan şiiri, cemiyet unsurları, Cem Sultan

Çankırı Karatekin University Graduate School of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: An Analysis of Karamanlı Ayni's Divan in Terms of Society	
Author	**:** Halise Nurcan ESENDEMİR
Supervisor	**:** Assist. Prof. Dr. İbrahim AKYOL
Department	**:** Turkish Language and Literature
Sub-field	**:** Old Turkish Literature (Classical Turkish Literature)
Date	**:** 26/06/2019

Divan literature is a literature which contains the elements of social life of its period. Karamanlı Aynî, is one of the Divan poets who lived in Anatolia in the 15th century. He spent most of his life in Karaman, which was the center of Karamanids Principality. He established close relations with Cem Sultan and Karamanids ruler Kasım Bey and witnessed the political, social, cultural and literary events of the period.

Due to the rich content it has in terms of social life elements, being a political divan, being a voluminous work, being the only work that has survived to the present day among the works of Cem poets, Cem Sultan, Kasım Bey, Karamanids Principality and important clues about the Ottoman state and in terms of not having a place in the tezkires, not having been studied at the graduate level, Karamanlı Aynî's divan was found worthy to study.

The aim of this study is to examine the divan of Karamanlı Aynî in terms of community elements. For this purpose, Turkish poems in the Aynî's Divan were analyzed. The elements of the society in the divan were carefully recorded, subcategories were formed by classifying the findings, poems were evaluated and the results were reached. As a result of this study it has been determined that Karamanlı Aynî's divan, has a very rich content in terms of community elements.

Keywords: Karamanlı Aynî, 15th century, Divan poetry, society elements, Cem Sultan

KISALTMALAR

Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
G	Gazel
K	Kaside
MFR	Müfred
MSM	Musammat
s.	Sayfa
ss.	Sayfa sayısı
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TDK	Türk Dil Kurumu
TDVİA.	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
vb.	Ve benzeri
Vd.	Ve diğerleri
Yay.	Yayınları

GİRİŞ

Edebiyat, malzemesini dilden alan ve duygu ve düşüncelerin estetik ifadesine dayanan sanat alanına verilen isimdir. Türkçe Sözlük'te edebiyat; "*olay, duygu, düşünce ve imajların dil aracılığı ile biçimlendirilmesi sanatı, yazın, literatür*" şeklinde tanımlanmaktadır[1]. Bir diğer ifadeyle edebiyat; "*duygu, düşünce ve hayalleri, olayları, eşyaları, soyut ve somut değerleri anlatmak üzere kelimelerle meydana getirilen bir sanat dalıdır*"[2].

Türk edebiyatının tarihi alanında geniş çaplı araştırmalar yürüten M. Fuat Köprülü, edebiyatımızı 3 ana başlık altında incelemiştir: 1) İslam öncesi Türk edebiyatı 2) İslam etkisinde gelişen Türk edebiyatı 3) Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı[3]. İslam etkisinde gelişen Türk edebiyatı döneminde Türklerin İslamiyet'i kabul ettikten sonra benimsedikleri estetik anlayışla 3 alt edebiyat kolu teşekkül etmiştir: 1) Divan edebiyatı 2) Tekke-Tasavvuf edebiyatı 3) Halk edebiyatı[4].

Mine Mengi, Divan edebiyatını, "*İslami kültüre dayalı, daha çok medrese eğitimi görmüş, eğitimden geçmiş sanatçıların, saray çevresi ve aydınlara yönelik yarattıkları edebiyat*" şeklinde tarif eder[5]. Divan edebiyatı, Türklerin İslam dinini kabul ettikten sonra benimseyip kabul ettikleri edebiyat koludur. Bu edebiyat kolu, genel itibariyle İslam'ın etkisiyle şekillenmiş ve yüzyıllar içerisinde çok zengin bir edebiyata evrilmiştir[6]. Bu edebiyata mensup şairlerin şiirlerini Divan denen kitaplara toplamalarından dolayı bu edebiyat koluna Divan Edebiyatı ismi verilmiştir.

İsimlendirme başta olmak üzere Divan edebiyatıyla ilgili birçok tartışma mevcuttur[7]. Divan edebiyatıyla ilgili bazı olumsuz betimleme ve sıfatların da geçmişte ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Bazı araştırmacılar, bu edebiyatın halktan kopuk, gerçekten uzak ve sadece elitlere özel bir yüksek zümre edebiyatı olduğunu iddia etmişlerdir. Bu

---

[1] TDK, *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara 1998, s. 670.
[2] Muhsin Macit ve Uğur Soldan, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2008, s. 8.
[3] M. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009, s. 6.
[4] Macit ve Soldan, s. 73.
[5] Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 11.
[6] İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2010, s. 120.
[7] Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı", TDVİA, C. 9, TDV Yay., Ankara 1994, s. 389.

sebeple yüksek zümre edebiyatı, havas edebiyatı, Enderun edebiyatı, skolastik edebiyat, medrese edebiyatı ve ümmet edebiyatı gibi bazı yakıştırmalar yapılmıştır[8]. Tanpınar, Divan edebiyatıyla ilgili mevcut ön yargıların bir kenara bırakılıp yüzyıllardır zengin bir şekilde etki alanını genişleten bu edebiyatın ürünlerinden yararlanmak gerektiğini ifade eder[9]. Zira Divan şiiri, kaynağını İslam tarihi, Kuran ve sünnet, mitolojik anlatılar, Türk tarihi ve millî kültür unsurlarından almaktadır. Divan şiiri kapsamına alınan eserler nesnel bir gözle incelendiğinde ortaya çıkan sonuç, bu edebiyatın sosyal hayatla iç içe, içtimâî hayattan etkilenen ve canlı bir edebiyat olduğu gerçeğidir[10].

13. yüzyıl ile 19. yüzyıllar arasında Divan edebiyatı, insanların duygu ve düşünceleri ile sosyal hayatta mevcut olgu ve olayların yansıdığı bir saha olmuştur. Divan şiiri metinleri, bireyin dünyası ile toplumun dünyasına ayna olma vazifesi görmüş ve her zaman sosyal hayata temas etmiştir[11].

15. yüzyıl, Türk tarihi açısından çok hareketli bir döneme tesadüf etmektedir. 1402 yılında Timur'un Ankara savaşında I. Bayezid'i mağlup etmesi, Osmanlı Devleti'nin 11 yıllık Fetret devrine girmesi, Çelebi Mehmet'in taht mücadelelerini kazanarak devletin birliğini yeniden tesis etmesi, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesi, Fatih'in ölümü üzerine Cem Sultan olayının patlak vermesi gibi hadiseler, bu asrın en önemli siyasi olayları arasında gösterilebilir[12].

15. yüzyıl, edebî anlamda da hareketli ve canlı bir dönem olarak görülmektedir. İstanbul'un yanı sıra Bursa, Edirne, Konya, Karaman, Kastamonu, Sinop gibi dönemin önemli kültür ve sanat merkezlerinden bahsetmek mümkündür. Bu merkezlerde yetişen ve şiir dönemin Divan edebiyatı şiir dünyasında önemli yer kaplayan birçok şair mevcuttur. XV. yüzyılda Çağatay sahasında Ali Şir Nevâî'nin yanı sıra Anadolu sahasında Şeyhî, Necâtî, Avnî, Cem Sultan, Ahmed Paşa, Adnî, Karamanlı Nizâmî,

---

[8] Pala, 2010, s. 120.
[9] Ahmet Hamdi Tanpınar, "Eski Şiir", *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1969, s. 188.
[10] Pala, 2010, s. 120-124.
[11] Ömer Özkan, Divan Şiirinde Sosyal Hayat (14 ve 15. Yüzyıl), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005, s. 8-12.
[12] Mengi, s. 95-96.

Eşrefoğlu Rûmî, Dede Ömer Rûşenî, Hatiboğlu, Mesîhî, Cemâlî, Süleyman Çelebi, Ahmed-i Dâî gibi birçok şiir erbabı olduğu kaydedilmektedir[13]. XV. yüzyılında ikinci yarısında beş farklı edebî muhitten söz edilebilir. Bu edebî muhitler; Fatih ve çevresi, Bayezid ve çevresi, Cem Sultan ve çevresi, Mahmud Paşa ve çevresi, Ahmed Paşa ve çevresi olarak sıralanabilir[14].

Şehzade Cem'in, Osmanlı Devleti'nin önemli kültür ve sanat merkezi olan Konya'da valilik görevi yaptığı sırada etrafında oluşan edebî çevre, Cem şairleri adıyla anılan muhiti meydana getirmiştir[15]. Cem'in Konya'daki sarayında ve Meram bağlarında tertip ettiği şiir ve eğlence meclisleri, bu muhiti besleyen toplantılardır[16]. Daha sonrasında Cem'in yaşadığı maceralı hayatında bu şairlerin bir kısmı ona eşlik etmiştir.

Kaynaklarda ve biyografik eserlerde hakkında çok az bilgi bulunan Karamanlı Aynî de Cem şairleri arasında yer almaktadır. Aynî, Kastamonu döneminden itibaren Cem ile birlikte bulunmuştur. Kastamonu ve Karaman döneminde şehzade ile bir arada vakit geçiren Aynî, Cem ile münasebetini artırmıştır. Aynî'nin divanındaki şiirlere bakılacak olursa şairin Cem ile yakınlığı, şehzadeye bağlılığı ve sevgisi kolayca anlaşılabilir. Bu durum, şairin Cem için en fazla şiir yazan sanatçı olmasına yol açmıştır. Karamanlı Aynî'nin Cem şairleri arasında özel bir yeri vardır. Cem şairleri arasından divanı elimizde bulunan tek şair olması, Aynî'nin önemini artırmaktadır. Sahip olduğu bu öneme rağmen Aynî, hak ettiği değeri araştırmacılar tarafından görmemiş ve "*bilinmeyen bir XV. yüzyıl şairi*" olarak kalmıştır[17]. Aynî, başta Cem Sultan olmak üzere Karamanoğlu Kasım Bey, II. Bayezid, Şehzade Mustafa gibi birçok tarihî şahsiyetin hayatlarına şahitlik etmiştir. Şair, bu kişiler arasından en çok Cem Sultan ve Kasım Bey ile vakit geçirmiştir. Hatta Aynî, divanını Karamanoğulları Beyliği'nin hükümdarı olan Kasım Bey'e sunmuştur. Ayrıca şairin hayatı, Karamanoğulları Beyliği ve Osmanlı Devleti arasındaki mücadelelerle Cem Sultan olayına dair birçok ipucu barındırmaktadır. Bütün bu özellikler, kaynaklarda adı

[13] Mengi, s. 97-133.
[14] İbrahim Akyol, "Fatih Sultan Mehmet Dönemindeki Edebî Çevreler", *Karatekin Edebiyat Fakültesi (KAREFAD)*, C. 2, sayı: 1, 2013, s. 96.
[15] Osman Horata, "Cem Şairleri: Bir Kader Birliğinin Anatomisi", *Bilig*, sayı: 15, 2000, s. 91-92.
[16] Halûk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevi, Ankara 1996, s. 167.
[17] Ahmet Mermer, Bilinmeyen XV. Yüzyıl Dîvan Şâiri Karamanlı Aynî, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C.1, sayı:13, 2003, s. 224.

geçmeyen ve tezkirelere alınmayan Aynî'nin eserini incelemek için yeterli sebep teşkil etmektedir. Yapılan taramalarda Karamanlı Aynî Divanı'nı müstakil bir biçimde inceleyen lisansüstü bir çalışmanın mevcut olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca şairin şiirlerini tahlil etmeye yönelik herhangi bir çalışma da bulunmamaktadır. Dolayısıyla bilinmeyen ve şimdiye dek çok fazla gündeme gelmemiş olan bu şairin eserlerinin çeşitli bakımlardan incelemeye tabi tutulması, literatüre sunacağı katkılar bakımından önemli görülmüştür. Bu çalışmanın amacı, Karamanlı Aynî Divanı'nda yer alan cemiyet unsurlarını ele alıp incelemektir. Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada, Karamanlı Aynî Divanı'nda yer alan Türkçe şiirler araştırma kapsamına alınmıştır.

BÖLÜM 1: KARAMANLI AYNÎ HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE DİVANI

1.1. Hayatı

Cem şairleri arasında günümüze divanı ulaşan tek şair olan Karamanlı Aynî hakkında elimizde çok fazla bilgi bulunmamaktadır[18]. Doğum tarihi, ölüm tarihi, Anadolu'ya geliş sebebi gibi hususlar kesinlik arz etmemektedir[19]. Mecalisü'n-Nefais veTuhfe-i Naili gibi şuara tezkirelerinde adı geçen Aynî'nin, Karamanlı Aynî olmadığı düşünülmektedir[20]. Zira Aynî, kaynaklarda kendisine yer bulamamış bir şair olarak kalmıştır. Bu durum, Aynî'nin Cem Sultan'a olan yakınlığı ile açıklanabilir.

Karamanlı Aynî hakkındaki bilgilerimizin kaynağı, yine şairin kendi divanıdır[21]. Divanından yapılan çıkarımlara göre Aynî; Türkistan'ın Tirmiz kasabasında dünyaya gelmiş (K 55/58), iyi bir eğitimden geçmiş, cifr, astronomi, mantık, sarf ve nahiv gibi ilimlerle meşgul olmuş (K 44, 45, 57, 58) (MSM 19, 23), bir sebeple Tirmiz'den çıkıp Karaman'a gelmiş, burada kısa bir süre bulunduktan sonra Şehzade Mustafa'dan umduğu ilgiyi bulamayınca dönemin önemli kültür merkezlerinden olan Kastamonu'ya doğru yola çıkmış, Kastamonu'da Şehzade Cem ile tanışmış, 3 yıl kadar Kastamonu'da kaldıktan sonra Karaman'a Şehzade Cem ile birlikte gelmiştir[22]. Yine şiirlerinden hareketle adının ve mahlâsının Aynî olduğu, Hz. Ali taraftarı olduğu (K 15/21) (K 17/1), babasının adının Hüseyin olduğu (G 299/7), oğlunun adının Salim olduğu ve Salim'in vefat ettiği (MSM 52) anlaşılmaktadır. Ahmet Mermer, şairin Şafii mezhebine bağlı olduğunu düşünmektedir[23]. Lâkin şiirlerden hareketle Aynî'nin Caferi-Şii olduğu (K 17/34) tespit edilmektedir[24].

İlk kez Kastamonu'da bir araya gelip tanışan Cem Sultan ile Aynî, bu beraberliklerini Karaman'da da sürdürmüştür. Karamanlı Aynî, Cem Sultan ile çok yakın ilişkiler

---

[18] Horata, s. 97.
[19] Hikmet Dizdaroğlu, "Karamanlı 'Aynî", *Türk Dili,* C. V, sayı: 59, 1956, s.711.
[20] Ahmet Mermer, *Karamanlı Aynî ve Divanı*, Akçağ yayınları, Ankara, 1997, s. 11.
[21] Edip Âli Bakı, *XV. Yüzyıl Konya-Karaman Şairlerinden 'Aynî*, CHP Yayımları, Ankara 1949, s. 9.
[22] İbrahim Akyol, *Fatih Sultan Mehmet Dönemi Kültür ve Edebiyatı*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale 2012, s. 405-406.
[23] Mermer, 1997, s. 13.
[24] Horata, s. 96.

geliştirmiştir. Aynî, Cem'in hem hocası, hem sohbet arkadaşı hem de dostu olmuştur. Şairin Cem'e derin bir sevgisi ve bağlılığı bulunmaktadır. Cem'in valilik dönemi ve Avrupa yılları boyunca Aynî, ona şiirler yazmıştır. Hatta 1481 yılında Cem'in Karaman'dan ayrılması, Aynî'yi derinden etkilemiştir. Cem'e eşlik edemeyen şair, Cem'in ardından ağıtlar yakmış ve sonraki yıllarda ona olan özlemini dile getirmiştir. Bu şiirlerin bazılarında Aynî'nin Cem'i teselli etme çabaları ve onu en yakın zamanda Osmanlı padişahı olarak görme ümitleri de göze çarpmaktadır.

1483'te Karamanoğulları Beyliği'nin başında bulunan Kasım Bey'in ölümü de Aynî'yi çok üzen bir diğer hadisedir. Bu olaydan sonra şair, yalnız kalmıştır[25].

Ayrıca Aynî'nin müderrislik yaptığı (G 277/7), Arapçaya vâkıf olduğu ve Hacı Bayram-ı Veli'nin müritlerinden olan Şeyh Müştak'a intisab ettiği görülmektedir. Karamanlı Aynî'nin, Cem Sultan ve Kasım Bey gibi çok sevdiği yönetici ve dostlarından ayrılınca tasavvufa daha fazla ağırlık verdiği görülmüştür[26]. Yine şiirlerinden yola çıkarak Mevlâna sevgisi ile Anadolu'ya geldiği ve Mevleviliğe meylinin olduğu düşünülmektedir[27]. Divanının Mevlâna Müzesi Kitaplığı'nda bulunması da bu düşünceleri desteklemektedir.

Aynî'nin divanında Karaman ve Konya haricinde Kastamonu, Ermenek, Antalya, Elmalı ve Sinop gibi şehirlerin adı geçmektedir. Şairin söz konusu şehirlerde bir süre bulunmuş olduğu düşünülmektedir[28]. Durum böyle olsa da şurası bir hakikattir ki Aynî, ömrünün sonuna dek Karaman'da kalmayı tercih ederek Karamanlı namına sahip olmuştur[29].

Aynî'nin hayat macerası, Cem Sultan'ın maceralı hayatından etkilenmiştir. Karamanoğulları Beyliği, Cem Sultan ve Osmanlı Devleti arasındaki mücadele de şairin hayatını şekillendiren bir diğer husus olmuştur.

[25] Horata, s. 97-103.
[26] Akyol, 2012, s. 406.
[27] Dizdaroğlu, s. 711.
[28] Bakı, s. 9.
[29] Mermer, 1997, s. 16.

Aynî'nin şiirleri arasında Cem Sultan'ın ölümüne dair herhangi bir şiir veya beytin olmaması, araştırmacılara şairin Cem Sultan'dan önce öldüğünü düşündürmektedir. Divandaki en son tarihli şiiri, 1490 yılına denk gelmektedir. Cem Sultan'ın 1495 yılında öldüğü göz önüne alındığında şairin bu tarihten önce, yani 1490 ile 1494 arasında vefat ettiği tahmin edilmektedir[30].

1.2. Edebî Kişiliği ve Divanı

Elimizde bulunan tek eseri, Divanı olup bu divan Konya'da Mevlâna Müzesi Kitaplığı'nda yer almaktadır. Divan, 1948 yılında Feridun Nafiz Uzluk tarafından bulunmuştur. Uzluk, 1948'de Konya Halkevi Dergisi'nde Karamanlı Aynî adlı bir makale kaleme almıştır[31]. Aynı sene içerisinde Mehmet Önder tarafından hazırlanan "Seyahatnamelerde Konya" adlı eserin önsözünde Aynî Divanı ile ilgili kısa bilgiler yer almaktadır[32]. Divan'dan ve Aynî'nin şiirlerinden bahseden ilk kişilerden biri olan Saadettin Nüzhet ise şairin iki şiirine "Türk Şairleri" adlı antolojide yer vermiştir[33]. Bu eser, ilk defa Edip Âli Bakı tarafından 1949 yılında şairin hayatı ve edebî kişiliği ile ilgili kısa açıklamalar eşliğinde incelenmiştir. Ayrıca Uzluk, Karamanlı Aynî'nin Karamanoğulları Beyliği'nin yıkılışı ve Kasım Bey'in ölümü karşısında yazdığı mersiyeleri de içine alan bir makale neşretmiştir[34]. Bu tarihten sonra Karamanlı Aynî ve divanı hakkında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu divan, 1997 yılında Ahmet Mermer tarafından ilmî neşri yapılmıştır[35].

Karamanlı Aynî divanı, Mevlana Müzesi Kütüphanesi'nde ihtisas kitaplığında 2425 nolu eser olarak "'Aynî-i Kadîm Divanı" adıyla bulunmaktadır. Mermer, bu eserin başka nüshaları olup olmadığını bulmak için yurt içinde ve dışındaki birçok katalogu taramış ve tek nüshanın bu olduğu sonucuna ulaşmıştır[36]. Mevcut tek nüshanın

---

[30] İsmail Ünver, "Aynî, Karamanlı", TDVİA, C. 4, TDV Yayınları, Ankara 1991, s. 273.
[31] Bkz. Feridun N. Uzluk, "Karamanlı 'Aynî", *Konya Halkevi Dergisi*, 1948.
[32] Bkz. Mehmet Önder, *Seyahatnamelerde Konya*, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1948.
[33] Ünver, s. 273.
[34] Feridun N. Uzluk, "Karamanoğulları Hakkında İki Ağıt", *Belleten*, sayı: 10, 1962, s. 87.
[35] Bkz. Ahmet Mermer, *Karamanlı Aynî ve Divanı*, Akçağ yayınları, Ankara, 1997.
[36] Mermer, 1997, s. 17.

Karamanlı Aynî tarafından yazıldığı düşünülmektedir[37]. Divanın başında bu eserin Mevlana Müzesi'ne bağışlandığını belirten bir ibare bulunmaktadır[38]. Bu divanın Mevlana Dergâhı'nın kitaplık kayıtlarında geçmemesi dolayısıyla eserin dergâhın şeyhlerinin birbirine emanet olarak devrettikleri anlaşılmaktadır[39].

Aynî Divanı bünyesinde 1 Arapça kaside, Türkçe 31 kaside ve Farsça 9 kasidenin yanı sıra 6 mülemmâ, 5 murabbâ, 2 mülemmâ murabbâ, 2 Türkçe terkib-i bend, 2 Türkçe tercî'-i bend ve 1 Farsça tercî-i bend, Farsça 2 müfred, Farsça 1 kıta ve 512 adet gazel yer almaktadır[40]. Bu yönüyle Karamanlı Aynî Divanı'nın hacimli bir eser olduğu söylenebilir.

Divan, bir münacât ile başlamaktadır (K 1). 2, 3 ve 4 nolu kasideler birer tevhiddir. 5, 6, 7 nolu kasideler ise naattır. K 8'de Hz. Ebubekir, K 9'da Hz. Ömer, K 10'da Hz. Osman, K 11 ve 15'te Hz. Ali'nin övüldüğü görülmüştür. 12 nolu kasidede Hz. Hasan'a, 13 nolu kasidenin Hz. Hüseyin'e, 14 nolu kasidenin Hz. Hamza ve İlyas'a methiye olduğu dikkat çeker. 17 nolu kaside bir fahriye olup bu şiirde şair kendini övmektedir. 18 nolu Farsça kaside, Cem Sultan'ın Karaman'a gelişini anlatmaktadır. 20 nolu kaside, Cem Sultan'ın sünnet düğününün kutlaması niteliğindedir. 21 nolu kaside, Cem'in oğlu olan Oğuz Han'ın doğuşunu tebrik eden bir şiirdir. 33 nolu Farsça kaside, Fatih Sultan Mehmet'in ölümüne tarih düşürmektedir. 44 nolu kasidenin Cem Sultan'a Arapça nahiv kurallarını öğretme amaçlı yazıldığı görülmektedir. 45 nolu kaside, mantık ilmiyle ilgilidir. 57 nolu kaside, astronomi bilgilerini içermektedir. 58 nolu kaside Cifr-nâme olarak geçip kehanetleri içermektedir. Geri kalan kasidenin Cem Sultan için yazıldığı, birkaç kasidenin Kasım Bey ve 1 kasidenin de Mahmud Bey için yazıldığı tespit edilmiştir. 36 nolu terkib-i bend, Kasım Bey'in ölümünün ardından yazılan bir mersiyedir. 52 nolu murabbâ ise Aynî'nin oğlu Salim'in ölümü üzerine yazılan mersiyedir. Divanda yer alan bir diğer mersiyenin 48 nolu kaside olduğu ve Konya'daki Abdülmümin Halife namındaki bir zat için yazıldığı görülmektedir. Toplamda divanda elli sekiz kaside ve musammat bulunmaktadır.

[37] Bakı, s. 14.
[38] Mermer, 1997, s. 17.
[39] Mermer, 1997, s.18.
[40] Mermer, 1997, s. 19-23.

Divanın en sonunda 6 Arapça, 103 Farsça ve 27 adet Türkçe muammâ yer almaktadır[41].

Karamanlı Aynî'nin şiirlerine göz atıldığında dönemin edebî özelliklerinin şiirlerine yansıdığı görülür. Aynî'nin divanında ayet, hadis ve peygamber kıssaları gibi dinî motifler, tasavvufi unsurlar, efsanevi hikâyeler ve dönemin pozitif bilimleri gibi birçok kaynağın etkisi açıkça görülmektedir[42]. Ayrıca şair, Divan edebiyatının zengin anlam ve mazmun dünyasından yeterince yararlanmıştır. Aynî; çağdaşı bulunan Necatî, Şeyhî, Ahmedî gibi XV. yüzyıl Divan şairlerinden de etkilenmiştir[43]. Hatta onun şiirlerinde Divan şiiri unsurlarının yanında Halk şiiri unsurlarına da rastlanmaktadır (G 485/1).

Aynî'nin şiirleri, yaşadığı dönemin olaylarına ayna olma özelliği taşımaktadır. Bu bakımdan divanı, Karamanoğulları Beyliği ve Cem Sultan ile ilgili değerli bilgileri barındırmaktadır[44]. Karamanoğulları Beyliğinin merkezi durumundaki Karaman'da yaşamış ve Karamanoğulları Beyliği'nin siyasi olaylarını yakından gözlemlemiştir. Ayrıca şair, Cem Sultan ile Osmanlı Devleti arasındaki çekişmelere şahitlik etmiştir. Bütün bu siyasi olaylar, şairin şiirlerine yansımıştır. Cem Sultan'ın destekçilerinin duygu ve düşünce dünyası da Aynî'nin şiirlerinde bulunmaktadır. Bu bakımdan Aynî'nin şiirleri, başta Cem Sultan olayı olmak üzere Karamanoğulları'nın Osmanlı Devleti'ne direnişinin ve dönemin siyasi olaylarının gerçekçi bir anlatısı olarak görülmektedir[45].

Aynî, Karamanoğulları Beyliğinin son hükümdârı olan Kasım Bey'in de yakın dostudur. Kasım Bey'in ölümüne şahit olmuş ve bu olay karşısında üzüntüye boğulmuştur. Kasım Bey'in ölümünün ardından şair, birçok mersiye yazarak Karamanoğulları Beyliği'nin çöküşe geçtiğine işaret etmiştir[46].

[41] Mermer, 1997, s. 19-23.
[42] Mermer, 1997, s. 25-28.
[43] Akyol, 2012, s. 408.
[44] Uzluk, 1962, s. 87.
[45] Horata, s. 104.
[46] Dizdaroğlu, s. 711.

Babası Fatih tarafından Kastamonu'ya vali olarak gönderilen şehzade Cem, kendini birçok bilim ve kültür adamının arasında bulmuştur[47]. Bu dönemde Kastamonu, şair ve âlimlerin bulunduğu canlı bir kültür merkeziydi. Şehzadenin etrafında çeşitli ilim sahalarından danışman ve bilginler, onun maiyeti arasına katılmıştır[48]. Hem Kastamonu'da hem de daha sonra gönderildiği Karaman'da Cem, kısa bir süre içerisinde edebî bir çevre oluşturmayı başardı[49]. Cem Sultan'ın Kastamonu valiliği ve Konya-Karaman sancak beyliği dönemlerinde şehzadenin etrafında teşekkül eden edebî çevre, Cem şairleri olarak bilinen sanatçıların bulunduğu bir ortamdır. Cem şairlerinin Sa'di-i Cem, Haydar Çelebi, Şâhidî, Kandî, La'lî, Sehâyî, Turâbî ve Karamanlı Aynî olmak üzere 8 sanatçı olduğu belirtilmektedir[50]. Avrupa'ya giden Cem Sultan'ın yanında ona en yakın olan 30 veya 37 kişinin bulunduğu, bunların arasından 6 kişinin devrin şairlerinden olduğu belirtilmiştir[51]. Cem Sultan ile birlikte Avrupa'ya giden şairlerin bu sebeple tezkirelerde Cem şairleri olarak anıldıkları görülmüştür. Hâlbuki hem Cem Sultan'ın Kastamonu ve Karaman döneminde çevresinde bulunan şairler hem de onunla Avrupa'ya gitmeyi tercih eden şairler Cem şairleri olarak bilinmektedir.

Aynî, Cem Sultan'ın Kastamonu'da bulunduğu sıralarda Cem şairleri arasına katılmıştır. Kastamonu'da ve Karaman'da Aynî'nin Cem Sultan ile birlikte bulunmasından dolayı aralarında bir sevgi ve bağlılık kurulmuştur. Bu nedenle Aynî, Cem Sultan'ın hem valilik hem de esaret dönemlerinde onun için en fazla şiir kaleme alan şair olarak görülmektedir[52].

Kocatürk, Büyük Türk Edebiyatı Tarihi adlı eserinde, Aynî'nin başarılı bir şair olmasına rağmen onun XV. yüzyıl Divan edebiyatındaki büyük şairlerden biri arasında sayılamayacağını belirtmektedir[53]. XV. yüzyılda iyice gelişen ve kökleşen bir edebiyat olan Divan edebiyatı içerisinde Karamanlı Aynî, devrin büyük şairleri arasına

[47] Okur, s. 33.
[48] Horata, s. 94.
[49] Akyol, 2013, 111.
[50] Akyol, 2013, s. 111.
[51] Aynur, s. 35.
[52] Horata, s. 101-102.
[53] Vasfi Mahir Kocatürk, *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi: Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi*, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016, s. 235.

girememiş ve ikinci dereceden bir şair olarak kalmıştır[54]. Aynî'nin tezkirelere alınmaması ve bilinmeyen bir şair olarak kalması, onun hem kendi döneminde hem de sonraki asırlarda edebiyat tarihçileri tarafından nasıl konumlandırıldığını ve ne şekilde değerlendirildiğini görmemize engel olmaktadır[55].

Fatih dönemi şairlerinden biri olan Aynî'nin İstanbul'a hiç gitmemesi ve Fatih Sultan Mehmet'in sarayındaki edebî çevreye katılmaması, politik bir tavır olarak algılanabilir[56]. Aynî, Karaman'da kalarak Cem Sultan ve Kasım Bey ile yakın ilişkiler kurmuş, böylelikle Karamanoğulları Beyliği'nden yana olduğunu ortaya koymuştur. O, Karamanoğulları beyliğine bağlılığını ve sevgisini her fırsatta belirtmiş ve beyliği övmekten geri durmamıştır[57].

[54] Horata, s. 97.
[55] Akyol, 2012, s. 407.
[56] Bakı, s. 10.
[57] Dizdaroğlu, s. 712.

BÖLÜM 2: ŞAHISLAR

2.1. Tarihî Şahsiyetler

2.1.1. Hükümdarlar, Şehzâdeler ve Devlet Adamları

2.1.1.1. Kasım Bey

Karaman Beyliği'nin son hükümdarı olan Kasım Bey, 1474- 1481 tarihleri arasında beyliğe hükmetmiştir. Kasım Bey ile Cem Sultan arasında yakın ilişkiler gelişmiştir. Bu ilişkiler dostluk ve ittifak doğrultusunda gerçekleşmiştir. Hatta II. Bayezid ile Cem Sultan arasındaki mücadelede Kasım Bey, Cem Sultan'a destek vermiştir[58].

Kasım Bey, Aynî'nin hayatında çok önemli yer etmiştir. Öyle ki Karamanlı Aynî, divanını Kasım Bey adına tertip etmiştir. Kâsım Bey'in Cem Sultan ile münasebetlerinin olduğu da bilinmektedir. Karamanlı Aynî, Karamanoğulları beyliğinin yıkılışını görmüş ve hükümdar Kasım Bey'in ölümüne şahit olmuş, mâzinin ihtişamlı günlerini şiirlerinde anlattığı kadar, Karamanoğulları'nın hazin yıkılışının da ağıtını yazmıştır.

"Yıkdı dâr-ı devletin mülk-i Karamânun diriğ
Çarh-ı zâlim zulm idüp yine 'adâvet eyledi" (MSM 36/I)

"Çün sütûn-ı hayme-i şâhenşehi düşdi yire
Çetr-i şâhî düşse tan mı munkatı' oldı tınâb" (MSM 36/III)

Sultan Kasım'ın ölümü üzerine Aynî, Türk Edebiyatı'nda önemli yere sahip olan bir mersiye yazmıştır. Bu mersiyede Kasım Bey'in ölümüyle Karaman Beyliği'nin de sonunun geldiğine işaret eder. Aynî, Sultan Kasım'ın arkasından tüm Yunan memleketinin ve Karaman'ın ağlamasını ister. Onun ölümüyle bülbül efgan eder, kumrular inler, 'ukab karalar giyer. Kasım Bey âlemin zulmünü görmüş, adalet bulmamış, dünya onu muradına erdirmemiştir. Ömür faslında yaz vakti ona kış olmuştur. Şair Kasım Bey'in ölümünü işaret ederek felekten yakınır.

[58] Akyol, 2012, s. 49.

“Çünki sultân Kâsımun nâzük teni oldı türâb
Vaktidür şimden girü mülk-i Karamân ol harâb” (MSM 36/I)

“Aglasun ol şâha çün iklîm-i Yunân aglasun
Taht u baht u devlet ü mülk-i Karamân aglasun” (MSM 36/IV)

“Münhasif oldı ecel burcında ol ‘âlemde mâh
Yiridür mihnet şebinde ger cihân ola siyâh” (MSM 36/VI)

“İy utanmaz çarh aldun illerün şâhın dahı
Kankı yüz ü göz ile halka idersin sen nigâh” (MSM 36/VI)

Aynî’nin Kasım Bey’in ölümü üzerine yazdığı mersiyede bir de Kasım Bey’in ölümüne bir tarih düşürmüştür.

“Mâtem-i ‘Âşûr içinde yine mâtem oldı âh” (MSM 36/VI)

Mersiyenin sonunda Aynî, Kasım Bey’in ölümüne çok üzüldüğünü onun arkasından ağladığını ama onu geri getirecek çarenin olmadığını ifade etmiştir. Dua bölümünde O’nu anıp ardından Fatiha okunması gerektiğini söyleyerek onun dünyayı terk ettiğini ifade etmiştir. Aynî, Kasım Bey’in ahirette cennet saraylarında şahlar şahı olmasını, cennet meclisinde şarabının temiz olmasını, sâkisinin Hz. Ali olmasını, makâmının Cennet-i Adn olmasını Allah’tan dileyerek dualarını ve iyi dileklerini ifade etmiştir.

“Ağlamakdan ‘Aynî çün kim çâre yok şimden girü
An du’â-yı hayr ile anı vü olmagıl hazîn
Rûhını yâd eyleyüp şâd eyle okı Fâtiha
Var ümîd Allah’a kim âmîn ide Rûhü’l-emîn
Çünki dünya dârın u taht u serâyın itdi terk
Kasr-ı cennet âhiretde ana olsun şeh-nişîn
Meclisi cennet ola anun şarâbı hem tahûr
Ravza-i Rıdvân açılsun mevzi’inde dâyimâ
Mazca’ında mûnisi olsun hemîşe hûr-ı în
Cisminün olsun makâmı ravzâ-i cennât-ı ‘Adn
Cânınun olsun şefî’i rahmeten lil-âlemin” (MSM 36/VII)

Sultan Kasım'ın askeri başarısı da Aynî'nin şiirlerinde yerini almıştır.

"Şol serîr-i saltanatda ser olan server kanı
Leşker-i Yunân safında sadr olan saf-der kanı" (MSM 36/V)

Aynî, "Kâsımun" redifli bir gazel yazmıştır. Şair Kasım Bey'i görmek istediğini söyler ve O'na kavuşmayı kolay eylemesi için Tanrı'ya yalvarır. Öyle ki Kâsım Bey'in hayali onun rüyasına ansızın girer diye şairin gözleri kıskanıp Kâsım'ın hayalini bile saklar. Aynî, Kâsım'ın yüzünün kıllarının nakşını gönül sayfasına yazar ve hatta gece ve gündüz Kâsım'ın suretini çizmeye çalışır. Yani Kâsımın yüzü hep şairin gönlündedir, gece gündüz onu hayal eder durur. Şair o kadar kavuşmak ister ki Kâsım Bey ile kavuşmalarını kavuşma bayramı olarak vasıflandırır. Ayrılığın batımında ise şair Kâsım'ın hilal gibi olan yüzünü gözler. Şair onun ay gibi parlak yüzünün hep ulu kalmasını diler. Aynî'ye Kâsım'ı beklemek düştüğünü, onu bir daha görebilecek olma ihtimalini hüznüyle açıklamıştır. Bu gazelden Aynî'nin Kâsım Bey'i görmek istediği, ona kavuşmayı dilediği anlaşılır.

"Yâ İlâhi dil diler görmek cemâlin Kâsımun
Kıl müyesser lutf idüp bana visâlin Kâsımun
Girmesin uyku hayâlin görmesin nâ-geh diyü
Gözlerüm reşk eyleyüp gizler hayâlin Kâsımun

Nakş-ı rûy u mûyunı dil safhasından yazaram
Rûz u şeb meşk eylerem hattı misâlin Kâsımun

'Îd-ı vaslı subhına bir gün ola irem diyü
Magrib-i fürkatde göz gözler hilâlin Kâsımun

Dâyima olsun şerefde mâh-ı ruhsârı anun
Görmesün bu kevkeb-i çeşm-i vebâlin Kâsımun

Şîr-i dîdem düşdi 'Aynî intizârun gârına
Göre mi bir gün 'aceb çeşm-i gazâlin Kâsımun
Cefr-i 'ömrün gayna muzmer eyle iy veffâk u hayy

Harf-i kâfa müşterek a'dâd salın Kâsımun" (G 287/1-7)

Ayrıca divanın sonunda Karaman Bey'i Sultan Kâsım'a sunulan muammalar da yer almaktadır. Bunların yazılış tarihi de 843/1439' a denk gelmektedir.

Şair, Kâsım Bey'i kimseyle kıyaslanamayacağından söz eder. Şaire göre Kâsım Bey'in yüzü öyle güzel ki onun yüzünden güller süsünü alır, izinden ise gönüller devlet tâcını alır. Yani Kâsım Bey devlet tâcıyla taçlanmıştır, onun izinden gidenler mevcuttur.

"Kıyâsun zerresi yok agzun iy yâr
Nedendür dâne anda niçedür var" (MFR 1)

"Yüzinden gül yüzi bin ziynet aldı
İzinden tâc diller devlet aldı" (MFR 2)

Kâsım Bey'in nâmı tâ Kaf Dağı'na kadar ulaşmıştır, Kâsım Bey'in zamanı çok iyi bir dönemdir dolayısıyla Kâsım Bey de zamanın en iyi beyidir. Kâsım Bey devleti yükselteyim deyince atı aya kadar çıkmıştır. Yani Kâsım Bey devleti yükseltmek isteyince her şey onun önüne serilmiş, her şey ona yardım etmiştir.

"Kâfdan tâ Kâfa dutdu adun iy Ermen begi
Yahşı gör şekl-i zamânı beglerün ahsen begi" (MFR 3)

"İrişdi aya atun sür'at ile
Diyince hâ firâz-ı devlet ile" (MFR 8)

Şair, Kâsım Bey'in cihanın beyi olduğunu, herkesin onun karşısında diz çöktüğünü ifade eder. Şair, bu âlemde Kâsım Bey gibi bir hükümdar olmadığını belirterek memduhunu övmüştür. Aynî, Kâsım Bey'in adının kendisi gibi haşmetli olduğunu dile getirir.

"Begsin cihânda begisin hîç yok senün bigi bil
Cândan kul oldı âhir diz çökdi karşuna dil" (MFR 22)

"Şâhum senün bigi adı 'âlem içinde yokdur
Zülfün ucını döndür göz karşusına çokdur" (MFR 24)

“Adun ol kâf arasında oldı ki bu el ana
İrdi vurdı kâfi kâfa çekdi ayağında ha” (MFR 18)

Kâsım Bey’in kılıcıyla parmağı kopan zulmün elini, ayağını çektiği, yani Kâsım Bey’in zulme son verdiği ifade edilmiştir.

“Kesdi tîgun hadd-i cevri irdi atun dırnagı
Çekdi zulm ayagın ol ellerde kopan barmagı” (MFR 13)

Şair Kâsım Bey’in kaşlarını iki aya benzeterek onların tatlı bela olduklarını söylemiştir. Yine Kâsım Bey’in, gözlerini ise iki nuna benzetmiştir. Şair Kâsım Bey’in ağzını kadehe benzetir ve şaraba bal karışmış, içen ne tatlı demiş.

“Evc-i kaşun adı bir sûretdedür kim ben ana
Didüm iki ay u bir yanınca bin ohlu belâ” (MFR 4)

“İki Yâdur kaşlarun yâ iki Nûn bir arada
Bükdi bî-hadd dilleri vü kaldı ohı yârada” (MFR 5)

“Dehânı nakş ile çün kim piyâledür ebedî
‘Asel karışmış anunla tadan ne tatlu didi” (MFR 9)

Kâsım Bey’in tatlı bir mizacının olduğunu görünüşünün güzel olduğu her gören ona gönül verdiğini belirtmiştir. Şairin Kâsım Bey’i çok sevdiğini, bu duruma Kâsım Bey’in yüz güzelliğinin ve boyunun sebep olduğu anlaşılır. Gökyüzünün sınırı Kâsım Bey’in yüce köşkünün kapısının duvarına dayanır. Burada Kâsım Bey’in evinin bile yüce olduğunu anlatılmıştır. Şair Kâsım Bey’in riyâsı, gösterişi olmadığından başına ve gönlüne kurbân olur.

“Ne tendür iki ruhsârında güller
Ne cândur her ki gördi virdi diller” (MFR 14)
“Asl-ı ‘ışk esbâb-ı bî-dil oldı bî-hadd bendedür
Çünki isbâtıyla rûy-ı hûb u kâmet sendedür “ (MFR 15)
“Evc-i kasrun adına ya‘ni kim anun dârına
Hadd-ı beyti âsumânun tayanur dîvârına” (MFR 16)

"Muhib başı vü kurbân yok riyâsı
Dil-i kurbânı tekrar itdi yâsı" (MFR 7)

Şair, gönlünü ehl-i kalbe verip kaygı ve kederden kurtarmasını ve böylelikle Kâsım Bey'i kıssadan hatırlayıp yad eylemesini diler. Şair, âşığın gönlünün parça parça olması ve her nefesinin ahlarla dolu olması durumundan yârin umrunda olmadığını belirtmektedir. Kasım Bey'e ince bir sitem edilmiştir.

"Gam yüzinden zulm ilen çek anı şâd it gussadan
Vir dilün ehli dile yâd eyle anı hisseden" (MFR 20)

"Fark-ı serân pâre oldısa serden geç iy dil çâre ne
Her bir nefes biş altı sen âh tidügünden yâre ne" (MFR 21)

Şair, Kâsım Bey'i ay ve güneşe benzetmiş ve kendisinin ona duyduğu hasret ile gönlünün perişan olduğunu kaydetmiştir. Şair, Kâsım Bey'in şeker dudağını şarabın gönül sırrına benzetmiştir.

"İy mihr ü mâhı her gice göz görmedi bir gün seni
Vâ hasretâ 'Aynî gibi âşüfte-dil itdün beni" (MFR 25)

"Nedür râz-ı dil-i sahbâ lebi şekker mükerrer di
Ulaşdur ha bu biş günde safâyı kanı sâgar di" (MFR 23)

Şair, Kâsım Bey'in, yani şahının yüzünü görmenin kendisi gibi fakirler için pahalı ve lüks olduğunu söyler.

"Şehün kaşını görmekte behâçün oldı çok dirhem
Ne haddün var fakîr anda bahâlıdur yüri ebsem" (MFR 26)

Şair, Kâsım Bey'e ithaf ettiği müfretlerin en sonuncusunda Kâsım Bey'den muradını aşikâr etmiş ve Kâsım Bey'in sahip olduğu mülk ve servetin çok az bir kısmını talep etmiştir. Şair Kâsım Bey'i fidan boylu olarak tasvir edip ayağının köşesini öpmek istemekte ve ona halini arz eder. Karamanlı Aynî, Kâsım Bey'den ulûfe istemektedir.

"Cihât-ı dilde âhen-dil basupdur ayagın gussa
Bana dînârın ucından mürüvvet eyle vir hisse" (MFR 27)

"Kûşe-i pâyunı öpsem iy sehî-kad dişlesem
Âhum irse gâyetine sana hâlüm söylesem" (MFR 12)

"Cânı nakdün oldı adun cismi dînarun begüm
Kalb-i sikke rûy akça cümlesi varun begüm" (MFR 11)

Aynî, Kasım beyi şu ifadelerle anmıştır; şehenşeh, iy şehryârum, bahâdur hân, mübâriz, iy yâr, İy Ermen Begi, begüm, İy sehî-kad. "Saltanat tahtında baş olan lider ve safında Yunan askerine göğüs geren düşman safını yaran savaşçı" olarak vasıflandırmıştır.

Karamanlı Aynî Divanı'nda Kasım Bey, Aynî ile olan yakınlığı, şairlere verdiği değer ve son Karaman hükümdarı olması münasebeti ile önemli bir yere sahiptir. Aynî Divanı'nda, Kasım Bey'in topraklarını çok iyi yönettiği, zulmü engelleyerek adaletli bir yönetim uyguladığı, Karaman halkının da Kasım Bey'in yönetiminden çok memnun oldukları bundan dolayı onu ne derece sevdikleri ifade edilerek Kasım Bey'in yöneticiliği yüceltilmiştir. Divanda Kasım Beyin askerî başarısına da değinilmiştir. Cihanın beyi olarak vasıflandırılan Kasım Bey'in riyâsının olmadığı vurgulanarak örnek alınacak yumuşak bir mîzacının olduğu ifade edilmiştir. Aynî Divanı'nda Kasım Bey, birçok yönden benzetmelere söz konusu edilerek övülmüştür. Aynî, Kasım Bey'in ölümünden sonra ona olan sevgisini, özlemini, hasretini dile getirdiği ve ardından ağıtlar yaktığı bir mersiye yazmıştır. Aynî, bu mersiyede Kasım Bey'in hayatının sona ermesi ile Karaman Beyliği'nin de yıkılacağını öngörmüştür. Diğer tüm şairler gibi Karamanlı Aynî de Kasım Bey'den ulûfe istemekten çekinmemiştir.

2.1.1.2. Cem Sultan

1459 yılında Edirne'de dünyaya gelen Cem, Fatih Sultan Mehmet'in oğullarından biridir. Sultan Cem, Fatih'in sevdiği bir şehzâdeydi. Bu yüzden Fatih tarafından on yaşında iken Kastamonu'nun sancak beyliğine gönderildi. 1474'te Şehzâde Mustafa'nın ölmesinin ardından Cem, Karaman valiliğine tayin oldu. Bu dönemde Konya, Selçuklular'ın merkezi konumunda olup sanat ve kültür açısından canlı bir şehirdi. Cem, Konya'da bir yandan ilim ve sanatla meşgul oluyorken diğer yandan da

savaş sanatlarını öğreniyordu. Konya valiliği döneminde Cem'in etrafında onun eğitim ve yöneticilik yönlerinden gelişmesine katkıda bulunan önemli danışmanlar bulunmaktaydı[59].

Fatih Sultan Mehmet'in ani vefatının ardından tahta Bayezid geçmiştir. Babası Fatih'in ölüm haberini geç alan Cem ise Bayezid'e karşı bir hamle olarak, Bursa'ya geçip hutbe okutup para bastırararak kendini padişah ilan etmiştir. Bu sebeple Bayezid ile karşı karşıya gelerek mücadeleyi kaybetmiş ve Tarsus'a çekilmek zorunda kalmıştır. Mısır'dan aldığı davet üzerine Kahire'ye doğru yola çıkmıştır. Ara ara Anadolu'ya gelerek Sultan Bayezid'e savaş açtıysa da başarılı olamamıştır. Bunun üzerine Rodos adasına geçme kararı almıştır. Bu dönemde Cem, Avrupa'nın çeşitli ülke ve şehirlerinde bulunarak Osmanlı padişahı olabilmek için ittifak arayışları içine girmiştir[60]. Avrupalı devletler, bu durumu Osmanlı'nın iç işlerine karışma ve siyasi düzeni bozma adına bir koz olarak görmüşlerdir. Nihayetinde Cem'in padişah olma girişimleri başarısız olmuş, Osmanlı Devleti açısından Cem bir dış soruna dönüşmüştür. Cem Sultan, bir şehzade olarak gittiği Avrupa'da bir esir muamelesi görerek büyük bir hayal kırıklığına uğramıştır. En sonunda 1495 yılında Roma'dan ayrılmak üzereyken vefat etmiştir[61].

Osmanlı tarihinde siyasi anlamda maceralı bir yer kaplayan Cem Sultan, edebî anlamda da literatürde yer almayı başarmıştır. Başarılı bir şair olarak görülen Cem, Türkçe ve Farsça iki divan sahibidir. Sehî Bey Tezkiresi'nde şair Cem'in şiirlerindeki hayal unsurlarının kuvvetli oluşuna dikkat çekilir. Özellikle Fars edebiyatına dair geniş bilgi sahibi olduğu belirtilir. Şiirlerinde Divan edebiyatına ait unsurları başarıyla kullandığı ifade edilir[62]. Yaşadığı inişli çıkışlı hayatı, onun şiirlerine de yansımıştır. Konya valiliği zamanlarında kaleme aldığı şiirlerinde coşkulu ve rindane bir eda göze çarparken Avrupa'da geçirdiği esaret dönemlerinde ise Cem; mahzun, romantik, yalnız ve hayal kurmayı seven bir şair olarak karşımıza çıkmaktadır[63].

---

[59] Akyol, 2012, s. 315-319.
[60] Münevver Okur, *Cem Sultan Hayatı ve Şiir Dünyası*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 1-31.
[61] Mahmut H. Şakiroğlu, "Cem Sultan", TDVİA, C. 7, TDV Yay., Ankara 1993, s. 283-284.
[62] Günay Kut, "Cem Sultan Edebî Yönü", TDVİA, C. 7, TDV Yay., Ankara 1993, s. 284-286.
[63] Horata, s. 37.

Cem, Konya valisi iken sarayına bilim ve sanat adamlarını davet ederek bilim, kültür ve sanat alanında önemli gelişmelere öncülük etmiştir[64]. Şehzade Cem'in sarayında canlı bir edebî ortam oluşmuştur. Bilhassa edebiyat alanında dönemin önemli şairlerinden bazıları, Cem'in etrafında kümelenmiştir. Bu şairler, sonradan "Cem şairleri" olarak adlandırılacaktır[65]. Bu şairler, Cem Sultan'ı gittiği yerlerde yalnız bırakmamışlardır. Türâbî, Şerîf-i Âmidî, Sâdî-i Cem, Kandî, Haydar, Sehâî, La'lî ve Şâhidî, Cem'in etrafında toplanmış şairlere örnek olarak verilebilir. Bu şairlerin bazısı Cem Sultan'a Avrupa'da da eşlik etmiştir[66]. Cem Sultan'ın etrafında oluşan edebî çevre, himaye ettiği şairler, özellikle Konya sarayında ve Meram'daki bağlarda düzenlediği eğlence meclisleri çeşitli araştırmalara konu olmuştur[67].

Şehzade Cem'in Konya valiliği zamanında Aynî de Cem'in etrafında teşekkül eden edebî ortama katılmıştır[68]. Aynî, Cem şairleri arasında divanı elimizde bulunan tek şairdir[69]. Bu bakımdan bu divanı detaylı bir şekilde ele alma ihtiyacı doğmuştur.

Cem'in sıkıntılı döneminde Karamanlı Aynî, Cem'in hocası, dostu ve hemdemi olmuştur. Karamanlı Aynî Divanı'nın önemli bir tarafı, Sultan Cem ile ilgili çok sayıda şiirin bulunmasıdır. Bu şiirler, Cem Sultan'ın maceralarının gerçekçi bir anlatısı olarak görülmektedir[70]. Aşağıda Karamanlı Aynî Divanı'nda Cem Sultan ile ilgili şiirler incelenmiştir.

Tarihî ve edebî açıdan önemli bir şahsiyet olan Cem Sultan'ın etrafındaki insanlara kolayca güven duyan ve inanan bir karaktere sahip olduğu bilinir[71]. Aynî de divanında Cem'in etrafındaki insanlardan liyakatsiz kişileri hicvederek eleştirmiştir:

"Meclisün lâyık degül iy şâh dûnân olmaga
Kancı vü bostancı vü torlak u hayrân olmağa" (G 433/1)

"Sansar olan hâcen oldı sadra geçdi dilki olan

[64] Mermer, 2003, s. 224.
[65] Akyol, 2013, s. 110-111.
[66] Hatice Aynur, "Cem Şairleri", İlmî Araştırmalar, sayı: 9, 2000, s. 35.
[67] İpekten, s. 165-167.
[68] Dizdaroğlu, s.711.
[69] Horata, s. 97.
[70] Horata, s. 104.
[71] Mermer, 2003, s. 224.

Hâtırun yokdur senün ‘âlemde arslan olmağa” (G 433/2)

“Çavuşoglı kim kapıcun olmaga lâyık degül
Meşveret eylersin anun ile sultân olmağa” (G 433/4)

“Sen Mehemmed beg idersin adın ol Türk-i harun
Hak bilür lâyık degül püştinde pâlân olmağa” (G 433/5)

“Yaraşur mı toganı tokbak ‘Ali’nün yanuna
Söz ü avurdı anun yanlıkı ayrân olmağa” (G 433/6)

“Dahı şol bir hâyasüz kim hayrı hası yok durur
Çün hayâsuzdur yarar mı ehl-i îmân olmağa” (G 433/7)

“Her sınân Sinân beg oldı her sakat itdi sukût
Cevzehir-i sohbetünde mâh-ı tâbân olmağa” (G 433/8)

Aynî, özellikle şehzâdeye karşı liyakatsizlikten ve saygısızlıktan hoşlanmadığından bunu şiirlerinde dile getirmiştir. Aynî aynı zamanda Cem’in hocası olması münasebetiyle onu tehlikelerden korumaya çalışmış ve uyarmıştır. Yukarıdaki beyitlerden Aynî’nin Cem Sultan’a karşı koruyucu ve düzeltici yönünün olduğunu anlıyoruz.

Sultan Cem’in kendisi de iyi bir şairdir. Şehzade Cem, Karaman’da sosyal, edebî ve sanatsal bir ortam oluşturup orayı bu yönlerden geliştirdiğinden Karaman halkı da Cem Sultan’ı çok sevmiştir.

Cem Sultan, Karamanoğulları Beyliği’nin başında bulunan Kasım Bey’e, Osmanlı sultanı olması hâlinde Karaman topraklarının yönetimini vereceğini belirtmiştir. Dolayısıyla Cem Sultan ile Kasım Bey arasında bir dostluk oluşmuştur. Hatta Cem Sultan’ın taht mücadelesinde Kâsım Bey hep Cem’in yanında yer almıştır.

Cem’in yakın dostu olan Aynî, divanındaki pek çok kasîde ve gazelde Sultan Cem’dan bahsetmiştir. Cem’in sünnet düğünü, evliliği, Kastamonu’dan Karaman’a gelişi, oğlu Oğuz Han’ın doğumu, Fatih’ten sonra Osmanlı tahtına geçme düşüncesiyle mücadele

ederken yaşadığı maceraları gibi birçok olay Aynî'nin divanında yer almıştır[72]. Bu olaylardan birkaç örnek aşağıda sıralanmıştır:

"Âb-ı çeşmün bigi Mısr u Şâma iy dil gitdi yâr
Sen de var ardunca hâk-i Yûsuf-ı Ken'ânı öp" (G 41/5)

"Gözün tûfan koparsa tan mı 'Aynî
Cemi fülke kodı bahr-i Atalya" (G 443/7)

"Şeh Cem Firengistânda ger mahzûn olup gamgîn ise
Rûmun ilinde şâh olup bir gün ola şâdân ola" (G 35/6)

Aynî, Cem Sultan'ın sünnet düğünü vesilesiyle yazdığı kasidede yapılan sünnet düğününün ihtişamından bahsetmiş ve Cem Sultan'ı övgüleriyle yüceltmiştir. Şair, sünnet düğününü tasvir etmiş: sünnet düğününde devletin davulunun sesi her yerden duyulmuş, aslında çalınan ve duyulan Cem Sultan'ın büyüklüğü ve heybetidir.

"Tutdı âfâkı kamu âvâz-ı kûs-ı devletün
Çalınur her dem-be-dem enfüsde tabl haşmetün" (K 20/1)

Onun sünnet düğününde derdi olan gönüller derman bulmuş ve herkes canına sıhhat bulmuştur.

"Yazılur dermân dem-â-dem safhâ-i derd-i dile
Okınur her dem-be-dem levhinde cânun sıhhatün" (K 20/2)

Şair, Cem Sultan için 'İy Mehemmed Hân-ı yek bân' diyerek Fatih Sultan Mehmet'in değerlisi olduğuna vurgu yapmıştır. Hatta "Yüce Osmanlı Denizi'nin İncisi" olarak vasıflandırmış ve kimsenin Cem Sultan'ın kıymetini bilmediğini belirtmiştir.

"İy Mehemmed Hân-ı yek bân kimse irmez kadrüne
Dürr-i bahri Âl-i Osmân kimse bilmez kıymetün" (K 20/3)

[72] Mermer, 2003, s. 225.

Yine Aynî, Sultân Cem'e "Saltanatın Yüce Güneşi" diyerek O'nun saltanatın en iyisi olduğunu kastetmiştir.

"Tan mı iy hurşîd-i evc-i saltanat Sultân Cem
Efser-i Keyvâna ta'n eylere pây-ı rif'atün" (K 20/4)

Cem Sultan'ın ayağında başı yüce bir saray kurulsa olmaz mı diyerek Cem'in yüceliğini anlatmaya çalışmıştır. Cümle âlemin gerdanında minnet yükü olduğunu yani milletin Cem'e minnet borcu olduğunu belirtir.

"Tan mı pâyunda kurılursa sarây-ı ser-firâz
Cümle 'âlem gerdeninde var bâr-ı minnetün" (K 20/5)

Aynî'ye göre Cem, Nuh peygamber gibi kurtuluşa erecek ve Lokman'ın hikmetlerine nâil olacaktır.

"Yazılur fülk-i felekde Nûhveş sana necât
Okınur mülk-i melekde hem-çü Lokmân hikmetün" (K 20/6)

Aynî, Cem Sultan'ı cömertlikte Hâtem-i Tayy'a ve eli açıklık konusunda Halil İbrahim'e benzetmiştir. Öyle ki bütün hükümdarların bile Cem'in milleti olmasını düşünmüştür.

"Hâtem-i Tayysın keremde hân virmekde Halîl
Tan mı ger kamu mülûk olursa senün milletün" (K 20/7)

Aynî, Cem'in yoluna ayrılık tozu bile konmasını istemez çünkü Cem izzet sahibidir. Aynî, Cem'in hocası olarak eğer bir gün ayrılık gelirse vazgeçmemesini öğütlemektedir.

"Gerd-i râhun kondurursa farkına n'ola felek
'İzzetin dutmak gerek lâ-büdd çü sâhib-'izzetün" (K 20/9)

Aynî'nin gönlüne Cem'in köyünün arzusu geldiğinde, gitmesini istemez hatta onun köyünü cennete benzetir.

"Geldi çün kim ârzû-yı kûyun iy cân cânuma
Tan mı gitse işbu dilden iştiyâk-ı cennetün" (K 20/10)

Melekler bile Cem Sultan'ın sünnet düğününü yerden göğe tebrik ederler.

"Farz-ı ayn oldı melâyık üzre çün gökden yire
Çağırurlar kim mübârek ola 'arşî sünnetün" (K 20/12)

Bu sünnet düğününde Cem'in Aynî'yi de kabul ederse ona canını bile vereceğini söyler.

"Bu düğünde dil fakîr-i saçu cân vireydi şâh
Ol hakiri ger kabul ideydi dest-i Hazretün" (K 20/13)

Şair bir de Cem Sultân'ın sünnet düğününe bu kasîdede 877 tarihini düşürmüştür.

"Vâcib-i mâh-ı Saferde sordı bir handân gönül
Hurrem ol târihidür didüm revân bu sohbetün" (K 20/14)

Bu sünnet düğününde Cem Sultân'ın insanlara sınırsız yardımda bulunduğunu ve bundan herkesin bol keseden faydalandığını anlatmıştır.

"Şol kadar barân-ı hânun bî-nihâyet yağdı kim
Cümle bu mülki ser-â-ser aldı seyl-i ni'metün" (K 20/15)

Cem Sultan'ın yüzünün güzelliği olmasaydı hep karanlıkta kalınacağını söyleyen şair, Cem'in yüzünün güzel olmasına dikkat çekmiştir.

"Tâ kıyâmet sermedî zulmetde kalurduk eger
Olmasa 'âlemde iy hurşîd-i tâbân tal'atun" (K 20/ 19)

Şair bu kadar yüceltme ve övgünün ardından Cem Sultan'ın her konuda yardımını ve desteğini beklemektedir. Kölelerin Cem'in kapısında îtibar bulduklarını, kendisine de eskiden padişah ve vezirler tarafından takdir edilen ve beğenilen kimseye giydirilen süslü elbiseden giydirilmesini yani pâdişâhın önünde artık kendisinin de itibar sahibi olmasını istemektedir. Şair, Cem Sultan'ın hazinelerinin birçok kişiye yüz yıl yardım etse bile tükenmeyeceğini söyleyerek Cem'in yüceliğini anlatmıştır. Şair kendisini Cem Sultan'ın hizmetçisi olarak görmektedir ve kendisine yanında bir görev, iş verilmesini ister. Cem Sultan'ın onun himmet çağrılarını boş çevirmeyeceğini ümit etmektedir.

“Âftâb-ı burc-ı devlet bende-perver Şâh Cem
Sâye salsa başuma n’ola hümâ-yı himmetün

Bendeler kapunda kamu buldılar tâc u kemer
Bu bürehne çâkerün de n’ola geyse hil‘atün

Cennet-i kûyunda Kevser içdiler iller kamu
İy ‘alâ dil n’ola içse nesl-i Haydar şerbetün

Hâdimündür ‘Aynî düşmiş pâyuna mahdûm-ı cân
Lutf idüp anı n’ola kaldursa dest-i hidmetün

Şol kadar mihnet virüpdür kesreti ehl ü ‘iyâl
Söylesem yüz yıl dükenmez binde birin kılletün

İre mi dest-i ümîdüm ibtidâ-yı ‘izzete
Bulına mı yâhu bir gün intihâsı zılletün

İttisâl-i derde dil olsan mukâbil gam yime
Ola bir gün râhata ola mukârin mihnetün

Hücre-i cânun münevver ide ol mâh-ı münîr
Yime gam bir gün gide iy mahzen-i dil zulmetün” (K 20/20-27)

Kasidenin son bölümünde şair, dua ederek bitirir. Şair, Cem Sultan’ın dünya sarayında şöhretinin hep bayram ve düğünlerle dolmasını, heybetinin yüceliğinin her an yükselmesini ve dünya âhiret murâdının nasip olmasını temenni etmiştir.

“Tâ ola îd u ‘arûsı bu sarây-ı dünyâda
Tâ ola bu hâne-i ‘âlemde şehrî şöhretün

Sâl u mâh u rûz u şeb sâ’at-be- sâ’at dem-be-dem
Dâyimâ itsün terakkî irtifâ‘-ı şevketün

Hakk murâd-ı dünyevî hem uhrevî vire sana
Kâdiyü'l-hâcât ide şâhâ zevâhir hâcetün" (K 20/ 29, 30, 31)

Karamanlı Aynî, Cem Sultan daha şehzâde iken onun devletin sahibi olarak görmüş, pâdişah olacağından şüphe duymamıştı. Aynî pâdişahın sevinçli olmasını ve hep gülmesini, hâkanların sıfatına sahip olmasını böyle olursa ancak Allah ona Cem'in devletinden çokça vereceğini ifade etmiştir.

"Husrevâ handân u hurrem-hâtır ol hâkân-sıfat
Devlet-i Cemden sana virsün Hüdâ bîşter cihân" (K 22/45)

Aynî, Sultan Cem'in Kastamonu'dan ayrılışındaki acı dolu bir firaknâmeyi andıran bir murabba (MSM 26) yazmıştır. Bu manzumede Sultan Cem'le olan birlikteliğinden söz etmiş. Aynî, Sultan Cem için 'yârüm ve sevdüğüm' ifadelerini kullanmıştır. Kastamonu'nun cennet gibi olduğunu ancak sevdiği yani Cem olmadan cennette bile durmanın anlamı olmadığını ifade etmiştir. Cem gittiği için Aynî'nin de Kastamonu'dan ayrıldığını anlıyoruz.

"Gerçi cennetsin seni terk iderem
Sevdügümsüz cenneti ben n'iderem
Gitdi yârüm çünki senden giderem
El-firâk iy taht-ı Candar el-firâk" (MSM 26/IV)

Aynî'nin Kastamonu'da Cem ile meclislerde zevk sefa sürdüklerini, yaylalarına gidip kaldıklarını, Kastamonu ve Sinop'u gezip gördüklerini anlıyoruz.

"'İşret ü zevk ü sefâyı sürmezüz
Dahı varup yaylagunda turmazuz
Kastamonı ve Sinobun görmezüz
El-firâk iy taht-ı Candar el-firâk" (MSM 26/VII)

Sultan Cem'le bin gün beraber olduklarından bu bin günün bir an gibi hızlı geçtiğinden daha ona doyamadan ayrılık gelip çattığından bahsetmiştir. Bu murabbada Aynî'nin Sultan Cem'e ne kadar düşkün olduğunu, onun yanında olmaktan mutlu olduğunu ondan ayrılmak istemediğini anlıyoruz.

“Sevgüni cân u gönülden yuymaduk
Bin günün bir demce oldı duymaduk
Hak bilür kim vuslatuna toymaduk
El-firâk iy taht-ı Candar el-firâk” (MSM 26/VIII)

Cem’in Kastamonu’dan ayrılışı vesilesiyle yazdığı musammatta atasözleriyle bu dünyanın köprü olduğunu gelenin geçip gittiğini, insanın da vakti gelince olduğu yerden ayrılacağını anlatmış. Cem’i de Hüma kuşuna benzeterek yerinden uçacağını ifade etmiştir.

“Köpridür çün kim cihân gelen geçer
Bu meseldür dünyada konan göçer
Çün hümâ Cem âşiyânundan uçar
El-firâk iy taht-ı Candar el-firâk” (MSM 26/X)

Cem Sultan’ın Kastamonu’dan ayrılışında şartların böyle gerektiğini anlıyoruz.

“Böyle yüz gösterdi çünki rûzgâr
Şehrüni terk eyledi ol şehryâr
Eyle bizümle vedâ‘ u âh u zâr
El-firâk iy taht-ı Candar el-firâk” (MSM 26/XI)

Sultan Cem’in Kayser tâcını giydiğine, Yunan vergisini devlet ile aldığına değinmiş. Dünyanın durmadığını bu dünya durunca sende dur diyerek bu seferin haklı sebebini dile getirmiştir.

“Şâh Cem çün geydi Kayser tâcını
Devlet ile aldı Yunân bâcını
Yazdı ‘Aynî iş bu şi‘ri acını
El-firâk iy taht-ı Candar el-firâk” (MSM 26/XIV)

“Levhaşa’llâh minke yâ dârü’s-sürûr
Durdugınca işbu dünya sen de dur
Mûsî-i dil itdi çünki terk-i Tûr
El-firâk iy taht-ı Candar el-firâk” (MSM 26/XV)

Aynî 28 numaralı kasidesinin fahriye bölümünde Sultan Cem'e övgüler yağdırmıştır. Cümle hayat sahiplerinin ve ufukların Cem'in fermanına kul olmaya talip olduklarını ifade eder. Cem'in âlemlerin sultânı arasında tek ve biricik olduğunu, adillik ve keremde başkalarından çok daha üstün olduğunu ikrar ederek Cem'i metheder.

"İy şâh Cem ki cümlesi âfâk u enfüsün
Tâlib durur ki kul ola hatt-ı cevâzuna" (K 28/ 11)

"Sen ol yegânesin ki selâtin-i 'âlemün
'Adl u keremde cümle mukırr imtiyâzuna" (K 28/12)

Karamanlı Aynî, Sultan Cem'in yanında bir itibarının olduğunu, Cem'in etrafındaki ona yakın kişilerden olduğunu, Cem'in ona lütuflarda bulunduğunu anlaşılır. Aynî, Cem için iyi dileklerde bulunmuştur. Cem'in hep var olmasını ve yanında olmasını ister.

"Yüri pâyında ol Şeh Cem katında
Gezin kışlağını yaylagıyıla" (K 32/23)

"Sağ olsun Şâh Cem dünyâda tâ kim
Cihân oldukça sol u sagıyıla" (K 32/24)

Aynî, Cem Sultan'ın Avrupa'ya gitmesi üzerine ayrılıktan ve Cem'in başına gelen talihsiz olaylardan feleğe sitem ettiği bir terkîb-i bend (43) yazmıştır. Cem'i cihanın kadehine benzeterek onun gurbette sıkıntı çekmesi Aynî'nin zoruna gider. Şair, Cem'in başına gelen talihsiz olaylardan feleği suçlamıştır. Cem'i ondan ayırdığı için feleği suçlar. Şaire göre Cem'in başına gelenlerden felek sorumludur. Vefasız felek Cem'e eziyet etmiş, Ayni de feleğin eziyetini görüp şikâyet etmiştir.

"İy pâdişâhumı benüm iden gedâ felek
V'iy eyleyen bu bendeyi andan cüdâ felek
Bir işi işledün bu cihânun Cem'ine sen
'Âlemde görmedi bunı kimse revâ felek
'Uşşâkına nevâ virür iken revâ mıdı

Şehnâz-ı evci sen idesin bî-nevâ felek
Rûmun şehine işledügün iş iş midür
Kâfirler itmeye bunı iy bî-hayâ felek
Ol ‘andelîbi câme-i hâr ile tagladun
Gül bigi pâre pâre geyürdün kabâ felek
Senden vefâ diyen dahı ‘ömründe gülmedi
Senden yayıldı ‘âleme resm-i cefâ felek
Örtdün sa’âdetünde cemâlün cemîlesin
Açdun nuhûsetün yüzin iy bed-likâ felek
Sultân Cem’e revâ mıdı câm-ı cihân iken
Gurbet deminde hem-dem ola âh u vâ felek
Ben dahı bulmadum tapusundan cüdâ devâ
Sen dahı bulmagıl göreyin ki devâ felek
Ol şâh içün hezârda âh u figân felek
Zâr oldı fürkatinda anun ins ü cân felek” (MSM 43/I)

Anadolu mülkünün Şâhı Avrupa kapısına düşmüştür. Sultan Cem’in gurbet kapısından ah vah ettiğini, feleğin Cem’i muhtaç edip köle gibi başına külahı tâc ettiğini anlıyoruz. Cem’in yüzünü güneşe benzeterek onun yüzü batıya düştüğünü ve yüzüne ayrılık bulutu düştüğünü söylemiş. Bayezıt’ı kastederek ‘mâh ise batıda kaldı’ demiştir. Daha sonra Yusuf gibi itibarının makamının geri verileceğini söyleyerek teselli vermeye çalıştığını görüyoruz.

“Câm-ı cemâlün açmadı Cemşîd-râ dirîg
Görinmedi bu gözlere gîtî-nümâ dirîg
Beytü’l-hazanda kıldı bu Ya‘kûb-ı nâ-tüvân
Cây oldı Yûsufa yine câh-ı cefâ dirîg
Dâr-ı Firenge düşdi şehenşâh-ı mülk-i Rum
Görinmez oldı gözlere ‘Îsâ-likâ dirîg
Lâyık degüldi sana eyâ Yûsuf-ı zamân
Sicn-i belâ diyen n’idelüm oldı câ dirîg
Dünyâdan kimse var mı ki efsûs itmedi
‘Âlemde kimse var mı ki dimez sana dirîg
Agzında kurısın dili anun ki rûz u şeb

İy şeh halâs içün ide senden du’â dirîg
Bend-i belâ vü mihnet olur vâ kayurmagıl
Sabr eyle pâdişâh-ı zamân dile vâ dirîg
İtdük şikâyeti felegün cevrini görüp
Kıldı cefâları sana ol bî-vefâ dirîg
Şeh Cem ne eyledi vü ne oldı güneh felek
Ki itdün işini hasret ile âh u vâh felek” (MSM 43/III)

Şâirin Cem’in derdi ile dertlendiğini, artık onu görmediğinden dert yandığını anlıyoruz. O kadar ki Cem’e ‘İy iki gözlerüme yüzi nûr u âb olan’ diye hitap etmiştir. Zamanın İskenderi olduğu söylemiştir. Cem’i Nuh’a benzeterek kurtuluşa ereceğini de müjdelemiştir.

“Bu sîne derdilen çün ide âh-ı subh-dem
Dûdından âhınun duta ol demde subh-dem
Bu dîdemün firâk ere kanlu yaşın görüp
Çeşm-i şafakdan akıda her yirde subh-dem
Şol zülf-i pür-hamun gamı bükdi miyân-ı dil
Bâr-ı firâk ile n’ideyüm oldı puştî ham
Görmez bu dîde ol kad u zülf ü dehâniçün
Görse ‘aceb mi hasret ile cân u dil elem
İy iki gözlerüme yüzi nûr u âb olan
Nâr-ı hevâna yandı bu dil hâki dem-be-dem
Yüz dutsa tân degül sana âhir cihân kamu
İskender-i zamânsın u ‘âlemde câm u Cem
Şâd ol olur bu varta-i yemden necât olan
İy Nûh olup gemiye giren ivme yime gam
Çün hıcce-i zanah geçe zannun yakîn ola
Hakkun ‘inâyeti ire iy şâh-ı muhterem
Vardur ümîd-i Hakka ki iy dûn-perest felek
Deyr-i sitemde kalmaya ol Hüsrev-i harem
Halk-ı cihânun oldı kamu hâceti felek
Sultân Cem’ün yüzindeki feth âyeti felek” (MSM 43/V)

Cem Sutan'ın Avrupa'ya gitmesi üzerine yazılan terkîb-i bendin son bölümünde şair, Cem Sultan için dua ederek bitirmiştir.

"Ya Rab hayâtı her şey olan nâr u mâ hakı
Yanınca hâke hem-dem olan hem-hevâ hakı
'Işkun yolında derd ile olan şehîdüne
Mahşer günindeki virilen kan behâ hakı
Mâhun sıfatına virilen nûr-ı bedr içün
Zâtındur âftâbun olan hem-ziyâ hakı
Bu şark u garb içinde cenûb u şimâl ile
Olan ricâl-i gayb ile her mâ-ceni hakı
Sıfr u sahâyifün hakı şol dört kitâb ile
Bu yitmiş iki dildeki vird ü du'â hakı
Bî-hadd u bî-hesâb olan ol evliyâ içün
Yüz bin yigirmi dört bin olan enbiyâ hakı
Her milletün içindeki savm u salât ile
'Aşr u 'ışâ vü zuhr ile subh u mesâ hakı
Şol Murtazâ-yı sâkî-i Kevser hakı içün
Şol 'âlemîne rahmet olan Mustafâ hakı
Hakkını bâtıl eylemesün Şeh Cem'ün hakı
Vir pâdişehligi ana sen pâdişâ hakı
Anı sevenleri sen irürgil murâdına
Sen sevdügün gönülde olan Hakk recâ hakı
Şimden girü ayakda anı itmesün felek
Alup ilin yabâna anı atmasun felek" (MSM 43/VII)

21 numaralı kasîde Cem'in oğlu Oğuz Han'ın doğum tarihini bildirir. Ona dua ve iyi dileklerini bildirir. Cem'in oğlunun ileride büyük adam olacağından bahseder. Şair; Mısır, Rum, Tâif, Çin, Kıpçak, İran, Turân, Buhâra, Semerkand, Herat, Irak gibi memleketleri sayıp bunların Cem'in oğlu Oğuzhan'a ait olduğunu belirtmiştir.

"Dahı bir târihi nûr-ı güher-tâc (885)
Mürebbîdür ana eyyâm-ı Nîsan (K 21/51)

Bu garrâ bîçe-i şîr ivme bir gün
Sa‘âdet-bîşesinde ola gurrân

Açılsun işbu gonca ivme bülbül
Güli itsün seni devrinde gûyân

Eyâ zulmün marîzı ivme bir gün
Ola emrâz-ı zulme ‘adl-i dermân

Düri maksûd umarsan ivme gavvâs
Temevvüc ide bir gün işbu ‘ummân

Budur ol şeh bunundur şark u garbı
Cihânun ser-be-ser tâ hadd-i ‘imrân

Bunundur rub‘-ı meskûn u ekâlîm
Bunundur sath-ı arz üstinde büldân

Bunundur taht-ı Rûm u taht-ı Ervâm
Bunundur mülk-i Mısr u silk-i Ken‘ân

Budur ol âhu-çeşm ü şîr efken
Bunundur ‘âkıbet iklîm-i Şirvân

Bunundur Hıtta-i Tâyif ser-â-ser
Bunundur Hind ü Sind ü Fürs ü Kirmân

Bunundur Çin ü Maçin deşt-i Kıpçak
Bunundur kişver-i İrân u Turân

Bunundur mülk-i Harzem ü Buhârâ
Semerkand u Herât u şehr-i Cürcân

Bunundur cümle-i magrib temâmet
‘Irâkeyn ü Hucend ü mülk-i Kırvân

Bunun emlâkinün dercinde hadd yok
Bunun eflâkinün burcında pâyân” (K 21/60-72)

Bu kasidede (K 21) şair, derdini Cem’e açar. İyi ile kötünün, bilen ile bilmeyenin bir olmayacağını söyleyerek kendisinin iyi olduğuna vurgu yapmıştır. Şair; ayrılık günlerinin kendisine sıkıntılar çektirdiğinden, haremine kavuşma isteğinden ayrı düştüğünden, ekmek hakkını bilmeyenlerin Cem’in kapısında olup iki ekmeği ona çok gördüklerinden, Cem’in kapısındaki kölelerinin hep tok olduğundan ancak kendisinin aç olduğundan yakınmaktadır. Kendisinin Cem’in emrine âmâde olduğunu ve kendi hâlini arz ederek Cem’in ona sahip çıkmasını istediğini anlıyoruz. Şair, Cem’in neslinin hayırlı olması için dua ederek kasideyi sonlandırır.

“Cüdâm olsun cüdâlık isteyenler
Kapundan bir nefes iy şâh-ı Yunân” (K 21/113)

“Kesilmez dâmenünden el kesilse
Kalur vallâhi kessen elde dâmân” (K 21/114)

“Senün perverde-i ni‘metleründür
Tenümde magz-ı a’zâ hûn-ı şiryân” (K 21/115)

“Şehâ ‘afv it it kemâl-i şevkatünden
Kulunum oldısa hıdmetde noksân” (K 21/116)

“Kapunda ehl-i fazl ihsân kulıdur
Kulunum ben de şâhâ eyle ihsân” (K 21/119)

“Bilürsin çünki yokdur ‘arza hâcet
Bir olmaz nîk ü bed dânâ vü nâ-dân” (K 21/120)

“Eyâ vuslat şehî tapundan ayru
Neler itdi bana eyyâm-ı hicrân” (K 21/121)

“Geh itdi nâr-ı mihnet cânda ihrâk
Geh itdi seyl-i zillet dilde tuğyân” (K 21/122)

“Harîmi vuslatundan ayru çün ney
Firâk itdi beni her demde nâlân” (K 21/123)
“Nemek hakkını bilmezler kapunda
Dü-nânı çok görürler bana dûnân” (K 21/125)

“Tapunda kullarun hep tok u tonlu
Velî ben bî-nevâyam aç u ‘uryân” (K 21/126)

“Ta‘accüb itme bu ahvâle iy şah
Dimişlerdür meseldür ehl-i ‘irfân” (K 21/127)

“Muhaldür dest-gîr ol kıl tarahhum
Emîr üftâdene iy mîr-i mîrân” (K 21/129)

“Sana cân yalvarur iy yâr-ı bâver
Sana dil yalvarur iy cân-ı cânân” (K 21/130)

“Çün ıssınun olur eski ‘ayblu
Senündür ‘Aynî iy devletlü sultân” (K 21/131)

“Togar tâ şâm ile mâhun hilâli
Togar tâ subh ile mihr-i dırahşân” (K 21/132)

“Hemîşe neslün olsun hayrü’l-evlâd
Hemîşe aslun olsun hayrü’l-insân” (K 21/135)

"Bagışlasun Oğuz Hân sana Allah
Seni devletlü hâna yüce Sübhân" (K 21/136)

Cem Sultan'ın Mısır'a gidişini tarih düşürdüğü 34. Kasidede Aynî, Cem'e "ey muhâcir" diye hitap ederek "Mısır'a gittiği için gam yememesini, Hz. Peygamber'in de hicret ettiğini böylelikle Cem'in sünnet işlediğini" ifade etmiş ve tesellide bulunmuştur.

"İy muhâcir hicret itdünse ne gam
İtdi sünnet anı fahr-ı Enbiyâ" (K 34/48)

Aynî Cem'e (K 34) "iy sadr u bedrüm, iy verd-i virdüm, iy lâle-rûy u meh-'izâr, iy ârzû-yı çeşm-i mâ" ifadeleriyle anarak 'nerdesin' diye haykırmıştır. Cem gittiğinden beri onun yollarını gözlediğini, ondan ayrı canların keyifsiz kaldığını ifade etmiş. Şair öyle üzülür ki elbiselerini yırtar, gönlü parça parça olur, hatta üzüntüsünden kan yutar. Şairin Cem'i ne kadar sevdiğini, Cem gidince ardından üzülüp yas tuttuğunu anlıyoruz. Böylelikle Aynî'nin Cem'e bağlılığını da görmüş oluyoruz.

"Kandasın iy sadr u bedrüm kandasın
Kandasın iy verd-i virdüm dâyima

Kandasın iy lâle-rûy u meh-'izâr
Kandasın iy ârzû-yı çeşm-i'mâ
Güllerün güllerdi bülbüller dili
Yollarun gözlerdi gözler sâlhâ

Senden ayru diller oldı bî-neşât
Sender ayru canlar oldı bî-safâ

Bildük âhir her garîbe ne itdügin
Gurbet ile gerdiş-i mihnet-nümâ

Hazret-i 'ulyâna şîrîn lafz ile
'Arz-ı hâl itmek diler Husrevâ

Böyle bu başuma n'oldı ser-güzeşt
Böyle bu yaşuma n'oldı mâ-cerâ

Gerdiş-i gendüm-nümây u cev-fürûş
Eyledi ben tûtîye erzen gıdâ

Vasla vasla meh bigi yırtdum libâs
Pâre pâre gül bigi geydüm kabâ
Nâfe-i müşgîn-demem kan yudaram
Bülbül-i destân-serâyum bî-nevâ

Eşk-i cûy-âb u dakîk efkâr ile
Zâr u ser-gerdân benem çün âsiyâ

Hâlüm âsân olmaz ise bana âh
Müşkilem vâ olmaz ise bana vâ

Rûzgâr-ı rûzgâr itdi beni
Husrev-i bende-nüvâzîden cüdâ" (K 34/53-65)

Aynî'nin gözünde Cem güneş yüzlüydü, Cemşid gibiydi, Şam iline giden Cem devrin 'gavs-ı evtâd'ıdır, Mısır'ın da 'kutbü'l-aktâb'ı olabilecek seviyededir. Yani insanları iyi yöne yönlendirebilecek zamanın âlimi olmaya layıktır. Şair korkuyla Cem'den ayrı kaldığını söyler.

"Ol ki 'âlemde ol idi hurşîd-rû
Ol ki âdemde ol idi Cemşîd-râ

Ol ki itdi Rûm ilinde adı Cem
Ol ki dutdı Şâm ilinde şimdi câ

Ol ki Mısra gitdi oldı târihi (886)
Fî emânillâhi yâ 'îşil-verâ

Ol ki dehrün gavs-ı evtâdı durur
Olsa Mısrun kutbü'l- aktâbı n'ola

Ol yegâne hıdmetinden ayru âh
Zülf-i dil-ber bigi oldum dü-tâ

Fürkat ayagında kaldum havf ile
Şâh elim irmez ana sensin recâ

Ol hümâ bigi şehenşâhı olan
Olmasun Âl-i 'Alî olan gedâ" (K 34/66-72)

Aynî, Cem Sultan'ı kıbleye benzetmiş ve âlemin ona yüzünü döndüğünü söyler. Yine Cem'in kendisine uyulan kimse olduğunu ve insanların ondan örnek aldıklarını söyler. Şair, Cem'i günahsız benzeri olmayan biri olarak nitelendirirken kendisini de riyâsız zamanın eşi bulunmayan kişisi olarak nitelendirir.

"Kıblesin 'âlem ider sana yüzin
Kıdvesin âdem ider sana iktidâ" (MSM 34/77)

"Sen 'adîmü'l-misl oldun bî-gümân
Ben Ferîdü'd-Dehr oldum bî-riyâ" (MSM 34/78)

"Yüzde sensin husrev-i sâhib-i kırân
Sözde benden 'Îsî-i mu'ciz-nümâ" (MSM 34/79)

"İ'tirâzı her kimün bu da'viye
Var ise gelsün beri iy pâdişâ" (MSM 34/81)

Karamanlı Aynî, Sultan Cem'e ne olduysa deniz yolculuğuna çıktıktan sonra olduğuna inanır. Cem'in Rumeli'ye deniz yoluyla gittiğinde talihsiz bir dönemin başladığını Aynî anlamıştır. Bir yandan ona boğulma yoktur diyerek ümidini kaybetmemeye çalışır. Bir yandan ise onun battığına, boğulduğuna şüphe olmadığını söyleyerek gerçekleri âdeta kendi yüzüne vurur.

“Hulûv men‘inde Sultân Cem denizde oldugı oldı
Di gark olmaz ol arada di yokdur garkına evhâm” (K 45/ 86)

Karamanlı Aynî, Sultan Cem’in Mısır’dan dönüşünü kutladığı bir hoş geldin kasidesi (K 47) yazmıştır. Aynî, Cem’i can yoldaşı olarak nitelendirmiş ve Cem’in gelmesiyle ona yakın olduğunu, murâdının yerine geldiğini, onun gelişiyle bayram ettiğini anlıyoruz. Onun gelişiyle yüreklerden gam dağılmıştır. Aynî’ye göre Cem, can gözünün bülbülüdür, gelişiyle gönül yarasına merhem olmuştur. Şair öyle sevinmiştir ki âdeta gönlünün Safa ve Merve tepelerinden zemzem taşmıştır, balık Yunus’u karnından çıkarmıştır. Onun gelişini, Mısır’dan Yusuf’un gelmesine benzetmiş, böylelikle Ya’kub’un yani Aynî’nin hüzünlü gönlü sevinçle dolmuştur. Hatta Cem gelince Aynî, oğlu Sâlim’in ayrılık acısını bile unutmuştur. Onun gelmesi Aynî için dertlere derman bir lütuf olmuştur. Kasidenin dua bölümünde ise Cem’in ömrünün bereketli ve sağlam olması için dua etmiştir.

“Kadem irdi digil dil hayr-makdem
Sevin kim mûnis oldı câna mahrem

Gözüm gördi ümîdüm sûretini
Gönül kor meh denizde çıkdı Şeh Cem
Murâdum mûnis oldı câna makrûn
Ümîdim Cem’de ola ana munzam

İrişdüm mûnise el-hamdülillâh
İrişem ana dahı ivme iy dem

Anun dahı visâli hâsıl olur
Zamîr-i vuslat oldı kalbe mülhem

Likâsı ol cemîlün bu cemâlün
Biri ‘îd u biri nev-rûz-ı ‘âlem

Birin yarın vire fîrûzec-i subh
Birin virdi bugün fîrûze târem

Kavuşdı cân iline yine her şâd
Tagıldı mülk-i dilden yine her gam

Bulındı cân gözinün tûtiyâsı
İrişdi yine dil zahmına merhem
Ümîdüm bâgınun bîh-i dırahtı
Yitişdi âb-ı hayvâna çeker nem

Safâ-yı Merve dil buldı vü geldi
Bu gönlüm Ka'besinde cûşa zemzem

Çıkardı kursağından Yûnusı hût
Çıkardı kasr-ı Mısra Mûsîyi yem

İrişdi yine Yûsuf Mısr ilinden
Dil-i mahzûn-ı Ya'kûb oldı hurrem" (K 47/1-13)

"Firâk-ı sâlimi unıtdı 'Aynî
Visâl-i mûnis ile oldı hem-dem

Bi-hamdi'llâh ki dil dermândesine
Devâ-yı lutf-ı şâfî oldı emsem

N'ola iy Hakk ola çok rızk-ı 'ömri
Tapun rezzâk u kapun oldı maksem

İlâhî yâ latîf ü hayy u kayyûm
Cidâr-ı 'ömrünü sen eyle muhkem" (K 47/21-24)

Şair, (K 47) Sultan Cem'in oğlunun doğumuna ilgi çekmiştir. Cem'in oğlunun doğmasını Meryem'in İsâ'yı doğurmasına benzetmiştir. Hatta Cem'in oğlunu "hurşid-i a'zam" olarak vasıflandırmıştır. Kamerî aylardan Rebi'ü'l-âhirîn'de doğduğunu ve burcunun akreb olduğunu belirtmiştir.

“Esed kızı benüm san kim togurdı
Togurdı ya Mesîhî yıne Meryem

Zuhûra geldi uşda huccetullâh
Elinde zâhirâ bürhân-ı muhkem
Rebî‘ü’l-âhirîn sâ‘at-i bestî
Geçicek togdı ol hurşîd-i a‘zam

Kırânun cüz’i olan sâl zanacda
Anun tâlî‘i oldı ilün ahşam

Ne ‘akrebdür ki sevrün sâhibinden
Mukâbil kimse olmaz ana bir dem

Rebi‘ ayında ol sâhib-kırânun
Olupdur târihi Mirrih Âdem (897)

Bu Rûmun bin sekiz yüz bir yılında
Mukaddemdür Şubata ‘aşr-ı akdem” (K 47/14-20)

Aynî, Cem Sultan’ı Hümâ kuşuna ve Zümrüd-ü Ankâ kuşuna benzetmiştir. Bu devlet kuşunun gelip Aynî’nin başına konduğunu ve kendisinin de bunun farkında olduğunu “herkesin başına konmaz” ifadeleriyle anlıyoruz.

“Hümâdur ‘Aynî Kâfunda konar şâh
Cihân sî-murgı konmaz her diyara” (K 49/29)

Aynî, Cem Sultan’ın artık verdiği değerli ulûfelerle tanındığını ifade etmiştir. Yüz kolyenin bile onun için basit kaldığını belirtmiştir.

“Senün vasfun ulûfün ‘akdi olmuş
Ne istintâk ola ‘ıkd-i hezâra” (K 49/36)

Aynî'ye göre Şah Cem'in cemâliyle tüm cihan kadeh olmuştur. Bu musammatta şair sevincini ve coşkusunu dördüncü mısradaki anlamsız ama eğlenceli olan şarkı sözlerine benzeyen kelimelerle de ayrıca ifade etmiştir.

"Şâh Cemün cemâl ile oldı cihân meselde câm
Bezm-i neşâta sâkî olan gel götür içelüm müdâm
Mest-i meyi Elest olan söyledügü budur müdâm
Ten telelâ telâ lelâ ten telelâ telâ le ley" (MSM 54/X)

Şair Cem'in ayrılığına kasidelerde dövündüğü yetmediği gibi gazellerde de bu sorununu dile getirmiştir. Gönüllerin memleketinin vîrân olduğunu Cem'in bu mülke padişah olamazsa halin iyi olmayacağını ifade etmektedir.

"Dillerün iklîmi vîrân oldı âh
Cem bu mülke pâdişâh olmazsa vâ" (G 2/5)

Aynî, derdini kimseye söyleyemeyeceğini, onu Cem'den başka kimsenin anlayamayacağını ifade etmiştir. Şair, Cem'i güneşe benzetip kendini zerrelere benzetmiştir. Güneşin zerrelere itibarının olmadığını yani kendisinin Cem'in yanında aciz, küçük, zavallı kaldığı anlaşılır. Güneş-zerre mazmunu kullanılmıştır.

"Kime dermân diyeyüm di bana iy şeyh-i tabîb
Bu benüm derdüme Cem'den dahı hâzık kim ola" (G 7/3)
"Burc-ı manâda güneş zerrelere ola mı kadr
Çünki bir yerde derec olsa dekâyık kim ola" (G 7/4)

Aynî ömründe bir nefes verecek olsa o da Cem'e olmasını isterdi. Şair Cem'in güzelliğini bir ziyafete ve bu ziyafette Cem'in benlerini ise mercimeğe benzetmiştir. 'Halil İbrahim'in bereketli sofrası gibi sofran daim olsun' diye dua etmiştir. Cem'in Aynî'yi kapısında ağlatmamasını istediğini anlıyoruz.

"Ger bir nefes irem sana 'ömrümde şâh Cem
'Ömrümde hâsılum benüm ol bir nefes ola

Hüsnün ziyâfetinde benün çoklıgı budur
Dâyim Halîlün illere hân-ı ades ola

Tan mı figân u nâle idem mahmilünde dost
Her kanda kârbân ola anda ceres ola” (G 23/3-4-5)

Aynî, Cem’i saadet tahtının sultanı ve cömertlik bahtının hâkânı olarak vasıflandırmıştır. Şair, Cem’i eşsiz olarak görür.

“İy sa‘âdet tahtınun sultânı olan Şâh Cem
V’iy sehâvet bahtınun hâkânı olan lâ-nazîr” (K 30/9)

Aynî’nin Cem’e kavuştuğunu anlatan bir gazeli (G 34) mevcuttur. Bu gazelde Aynî Cem’i put gibi güzel sevgili olarak vasıflandırmıştır. Cem’e kavuştuğu için Allah’a şükreder. Aynî bu gazelde Cem Sultan için sevgiliye takılan isimlerle Cem’i vurgular. Mesela ‘nigâr, sehî-kadd, mâh’. O düzgün boylu sevgilinin (Sultan Cem) ağzı için ne çok ağladığını ve âh u figân ettiğini anlıyoruz. Yakub’un sabrı gibi olan sabrının Aynî’ye makam olarak geri döndüğünü anlıyoruz. Aynî’nin padişahın diyarında garip kaldığını, yolların padişaha varmaya yoldaş olduğunu anlıyoruz. Cem’in Aynî’ye yâr ve kardeş olduğunu anlıyoruz. Aynî kendini satranç oyununda piyade denilen taşa benzeterek piyade iken ferz (vezir) olduğunu söylemiştir. Bundan anlıyoruz ki Aynî Cem’in yakınında makamı olmuş, görev almıştır. Şair, başka bir şeye de minnet etmediğini ifade etmiştir.

“Hamd-i bî-had kim nigârı virdi Allâhum bana
Burc-ı devletden mukârin oldı ol mâhum bana

Ol sehî-kaddün dehânıyçün iderdüm nâleler
Hakka minnet kim mü’essir oldı bu âhum bana

Çâh-ı hüzn içinde Yûsuf bigi düşmedün velî
Câh oldı sabr-ı Ya‘kûb ile ol çâhum bana

Ben diyâr-ı şehr-yâr içinde kalmışdum garîb
Hem-reh oldı şehryâra varmağa râhum bana

İrdi elüm zülfi vü kaddi vü dehânına anun
Yâr u kardaş oldı âhir devlet-i câhum bana

Fil-i gam darbında at u ruhdan ayru ‘âkıbet
Beydak iken ferz oldum dutdu yüz şâhum bana

İtmezem iy ‘Aynî gayra minneti dünyâda hîç
Hamd-i bî-hadd kim nigârı virdi Allâhum bana” (G 34/1-7)

Cem Sultan Aynî’nin arkadaşı, dostu ve sırdaşıydı. Aynî’nin derdini sadece Cem anlar sadece o derman olurdu. İşte bu yüzden Aynî de Cem’in iyi gününde de kötü gününde de hep yanında olmuştur. Aynî, Cem ile birlikte Avrupa’ya gidememiştir ama ona olan bağlılığını hiç koparmamış gönülden destek vermiştir. Özellikle yazdığı şiirlerle Cem’in üzüntüsünü paylaşmış, sabırlı olmasını öğütlemiş, ona teselli vermiştir. Aynî Sultan Cem’e teselli için bir gazel (G 35) yazmıştır. Cem’in dert dolu olan gönlünün bir gün derman bulacağını, bu devlet sarayını düşman yaptıysa yüceliği ayaklar altına alınıp her yaptığının harap olacağını, eğer Cem’in ayrılık gecesi diken olduysa ve susmuş bülbül gibi olduysa gülle buluşacak ve söyleyen olacağını, zorlukların kolay olacağını ve üzüntülü yüzünün güleceğini söyleyerek teselli vermiştir. Aynî, Cem’in Avrupa’da üzüntülü olsa bile hep bir gün onun gelip Anadolu’da padişah olacağına inanmıştır:

“İy derdmend olan gönül bir gün ola dermân ola
Dünyâ durur bu ive gel dervîş olan sultân ola

Düşmen ‘imâret itdise devlet sarâyın dostum
Serverligi pâ-mâl olup her yapdugı vîrân ola

Fürkat şebi hâr oldısa dil bülbüli hâmûşına
Ol gül visâl ‘âkıbete nev-rûz olup gûyân ola

Zahmet yüzinden nokta-i mihnet gidüp rahmet ola
‘Usrî cihanun yüsr olup müşkilleri âsân ola

Ol zülf ü ruhdan ger cüdâ oldunsa şâd ol gam yime
Sanma visâle irmeyüp her rûz u şeb hicrân ola

Şeh Cem Frengistânda ger mahsun olup gamgîn ise
Rûmun ilinde şâh olup bir gün ola şâdân ola

‘Aynî anı görmeyeli giryân olupdur zâhirâ
Bâtın yüzi mekşûf olup az kaldı ki handân ola” (G 35 1-7)

Yine Aynî’nin Cem Sultan’a yazdığını düşündüğümüz iyi dilek ve dualarını dile getirdiği gazeli de mevcuttur. ‘İy her şehün şâhenşehi’ hitabıyla başlar. Cem’in başında devletin şâh olmasını, âlemin ona muhtaç olmasını, ruhların bile onun övgüsünü dile getirdiğini ifade etmiştir. Şair kendisinin ayaklar altına alındığını, düşkün olduğunu söyleyerek Sultan Cem’den yardım dilenmektedir. Şair, devletin ziyafet sofrası yeryüzünü baştanbaşa kaplamışken Aynî’nin aç kalmasının reva olmadığını Sultanın hizmetçileri dile getirdiğini söylemiştir.

“İy her şehün şâhenşehi başunda devlet tâc ola
Hakdan temennâm ol durur ‘âlem sana muhtâç ola

Ervâh u eşbâhun dili vird-i senânun nâtıkı
İden du’â efrâd olup te’mîn iden ezvâc ola

Devrân müneccim oluban dâyim zamânun zîc ile
Takvîm-i haşmet sermedi tapunda istihrâc ola

Çarhı sipihrün atlası hil’atlere gazzâl olup
Bu ‘ankebût-ı rûzgâr dîbâlara nessâc ola

Şeh pây-mâl oldum igen üftâdeyüm ol dest-gîr
Tâ dest-gîr olan sana şol hâce-i mi‘râc ola

Dutdı simât-ı devletün nat‘-ı zemîni ser-be-ser
Tuydı halâyık hânuna ‘Aynî revâ mı aç ola

Tâ Hind ü Rumun bahtı ola yani ki bu leyl ü nehâr
Sana murassa‘ tâcla olup taht-ı ‘âbnos ‘âc ola” (G 36/1-7)

Fatih'in 886/1481'de ani ölümü Cem'in hayatının sonuna kadar devam edecek ve Osmanlı Devleti'nin de rahatsızlık duyacağı olayların başlangıcı oldu. Amasya Valisi olan Şehzade II Bayezid tahta oturdu. Babasının ölüm haberini geç alan Cem ise daha babasının sağlığından tahtın varisi olduğuna inanmıştı. Cem, Sultan Kasım'ın yardımıyla Devletin eski başkenti Bursa'yı aldı, padişahlığını ilan ederek ferman yayınladı, adına hutbe okutup para bastırdı ise de, kardeşine yenik düştü. Cem, tekrar Konya'ya geri çekilmek zorunda kaldı. Fakat Gedik Ahmet Paşa'nın Cem'in arkasından gelmekte olduğunu duyunca üç gün içerisinde Cem, çoluk-çocuğu ve kendisine bağlı adamlarla Osmanlı topraklarını terk etmek için yola çıktı. Mısır, Şam gibi bölgelerde bir müddet kaldı. Aynî'nin bu olayı dile getiren beyitlerinden biri:

"Âb-ı çeşmün bigi Mısr u Şâma iy dil gitdi yâr
Sen de var ardınca hâk-i Yûsuf-ı Ken'ânı öp" (G 41/5)

Daha sonra gerek oradaki sultanlar gerekse Kasım Bey, tekrar Cem'in dönmesini istediler. Cem de bir müddet sonra döndü. Sultan Kasım, Cem'in Rumeli'den ayaklanmayı başlatmasını istedi. Cem'i ikna etti. Kasım Bey, Rodos'tan gerekli izni ve gemi tedarikini Firenk Süleyman aracılığıyla başardı ve Cem'in sonunu getiren batı macerası da başlamış oldu. Bu olayı da Aynî şöyle dile getiriyordu:

"Gözün tûfân koparsa tan mı 'Aynî
Cemi fülke kodı bahr-i Atalya" (G 443/7)

Aynî için sevgiliye yani Cem'e kavuşmak kalplerin şifası olmuştur. Cem'in yüzünü görmek şaire yetiyordu. Aynî'ye göre Cem, Müslümanların şâhıdır ve askerlerinin ise kimisi ateşperest kimisi haçlılardır. Şaire göre güzelliğin özü Cem'de toplanmıştır. Aynî'nin gözünün makamı Cem'in yüzünü görmesidir. Şair, Cem'e 'gurbete düşen şah Cem' diye seslenerek Cem'in kendisini anmasını istemiştir. Yunan diyarında onsuz garip kaldığını anlıyoruz.

"Çünki şifâü'l-kulûb oldı likâi'l-habîb
Yüzüni görmek yiter bana ne hâcet tabîb

Rûy-ı rakîbe nazar itme igen k'ol durur
Heykel-i meczûm ile "innehü şeyün 'acîb"

Şâh-i müselmânsın u leşker-i hüsnün kamu
Kimisi âteş-perest kimisi ehl-i salîb

Lübbi güzellik kamu sende olupdur tamâm
Güzelün adı güzel leblerün adı lebîb

Mansıb-ı çeşmüm budur tâ ki göre rûyunı
Hak'dan umaram ki şâh olmasa ol bî-nasîb

Rûyunı görmeklige subh u du'â iderem
Virdüm olupdur benüm âyet-i "fethun karib"

Gurbet-i Şâma düşen şâh Cem an 'Aynîyi
Hıtta-i Yunânda ol sensüzin oldı garîb" (G 43/1-7)

Aynî'nin Cem'e yazdığını düşündüğümüz 'dost' redifli gazelinde şair, Cem'in mutlu olmasını, etrafındakilere de sevinç dağıtmasını ve padişah olup sıkıntı çekmemesini ister. Aynî Cem'i hakiki dost bilmiştir ve Cem'in sevgisi Aynî'nin kalbindedir. Şair, Cem'e günahında pişman olmasını, gazaptan korkmayıp rahmet ummasını öğütlemiştir. Yine fakir ve gam çeken olmamasını, şâd olmasını ve vaktini boşa geçirmemesi gerektiğini öğütlemiştir. Şair, kendisinin Hüseyin'in nesli olduğundan dolayı Cem'in hürmet etmesini istemiştir.

"Muharrem hürmetin itdün id imdi 'ıyşa hürmet dost
Çü 'Âşura temâm oldı sür imdi 'ıyş u 'işret dost

Cemâl-i cân fezân eyler müzeyyen sohbet-i cânı
Rûh-ı zibânı 'arz eyle ana vir zîb ü ziynet dost

Ferah-zâd u ferahnâk u ferâh-bahş ol aramuzda
Cihândar u cihân-gîr ol cihânda çekme şiddet dost

Halîl-i hâtırum sensin sana benden selâm olsun
Benüm kalbümdedür 'ışkun Ya'kûbdur nâr-ı hullet dost

Günehde pîşrev olgıl gazabdan korkma rahmet um
Bilürsin rahmeti ‘afvün idüpdür ana servet dost

Bu fakr u fâkadan olma igen gamgîn ü şâd ol şâd
Sakın vaktüni fevt itme ganîmetdür bu fursat dost

Muharremdür şehîd ayı olursan hürmete şâhid
Hüseynün neslidür ‘Aynî id imdi ana hürmet dost” (G 75/1-7)

Aynî, Sultan Cem’e sabrı öğütlediği “es-sabrı Miftâhu’l-ferec” redifli sabrın sonunun selamet olacağını anlatan bir gazel (G 92) söylemiştir. ‘İy meh yüzi ‘âli derec ifadesinin muhatabı olan Cem’in köyünün tavafı hac olmuştur. Şaire göre sabır olmadan insan kendine yazık eder. Ancak sabır ile acı olan tatlı olur. Devlet yardım etmiyorsa, ayrılıktan muzdaripsen, bir derdin varsa şair bizlere ve Cem’e sabrı öğütler. Şair, sabrın acı olduğunu ama sabır edenlerin kurtuluşa ereceğini anlatarak Cem’i teselli eder. Aynî’ye göre her yer Cem’in gözünden uzaktır ve ona bakıldığında güneş gibidir. Şaire göre Cem terk edilmiş unutulmuştur ancak yine de bu acılara sabretmesini söyler. Aynî umar ki Allah Cem’e fetih kapıları açsın, sabrı ise anahtar olup Cem’i sıkıntılarından kurtarsın.

“İy meh yüzi ‘âli derec kûyun tavâfı oldı hac
Sâbirlere itgil harac es-sabru Miftâhu’l-ferec

Sabr eyle iy Eyyûb olan Ken‘ândaki Ya‘kûb olan
İy Yûsufı matlûb olan es-sabru Miftâhu’l-ferec

Sabrunsuz evvel vâ olur âhir kereler vâ olur
Koruk olan helva olur es-sabru Miftâhu’l-ferec

Devlet kapu bagladısa fürkat çeker dagladısa
Sabr it gözün agladısa es-sabru Miftâhu’l-ferec

Dil gerçi sabr acı olur tatlularun tâcı olur
Sâbir olan nâci olur es-sabru Miftâhu’l-ferec

İy Cem gözinden dûr olan her yir nazarda hûr olan
Sabr eyle v'iy mehçûr olan es-sabru Miftâhu'l-ferec

Her dil ki iy cân kesr ola yâhud işinde 'usr ola
Sabr ile 'usri yüsr ola es-sabru Miftâhu'l-ferec

'Aynî umar iflâh ola fâtih ana fettâh ola
Sabrı ana miftâh ola es-sabru Miftâhu'l-ferec" (G 92/1-9)

Devrin padişahının, sözü geçeninin Cem olduğunu söyleyip onu övdüğü gazel (G 123), Aynî'nin Cem'in Karaman valiliği sırasında yazdığını düşündüğümüz şiiridir. Aynî'ye göre Sultan Cem, güzellerin ata binmiş şahıdır. Âlemde câna sözü geçen Cem'dir. Aynî'nin dostu olan Cem'in bir görünüp bir kaybolduğunu, hükmünün fayda ve zarara sözü geçtiğini anlıyoruz. Aynî'nin âhı çok fazla olduğu zaman bile gam yemez çünkü Cem'in hükmü şiddetli bir rüzgâr olup hüzünlere sözü geçer. Devir güneş ve ay gibi olan Cem'in devridir. Zamanın sözü geçeni O'dur.

"İy şehsüvâr-ı hûbân hükmün cihâna nâfiz
'Âlemde şimdi sensin fermânı câna nâfiz

Nergislerün 'aceb mi sûsen dilini dutsa
Câdûlarun füsûnı bend-i zebâna nâfiz

Geh görinürsin iy dost geh yine gislenürsin
Hükmün iki gözinde sûd u ziyâna nâfiz

Kirpüklerünle kâşun itse işâret emrin
Hükmi burûc içinde her tev'emâna nâfiz

Âhum deminde a'dâ yüz bin ola ne gam dost
Hükm-i revânı sarsar olur hazâna nâfiz

Devran senündür iy meh mihrün nişânı dilde
'Âlemde şimdi sensin hükm-i zamâna nâfiz

Hâl-i siyâh-ı yârün ‘Aynî Habeş şehidür
Bu sîne vü ciğerde hükm-i nişâna nâfiz” (G 123/1-7)

Aynî, Cem’e öyle düşkündür ki onu görmese tüm dünya yok gibi gelir. Buradan Cem’in Aynî’nin tüm dünyası olduğunu anlıyoruz. Hatta şair için cennet Cem’in kapısının toprağıdır, orası şaire cennet gibi gelir. Cem’in boyunun, saçının, ağzının derdi Aynî’ye devâ olmuştur. Cem ayrılıp şairi üzmüştür ancak şair, yine kavuşma arzusu içinde olduğunu anlıyoruz. Şaire göre Cem, Arap’ın kumandanı gibi gitmiştir ancak acem şâhı gibi Osmanlıya geri gelecektir. Gönül mülküne Cem gibi Padişah gelmeyeceğini ifade eden Aynî’nin Cem’in kıymetini bildiğini anlıyoruz.

“Deheni cevr-i dile gerçi sitem bigi gelür
Görmesem anı cihân cümle ‘adem bigi gelür

Bana cennet dinilen işügünün topragıdur
Zirâ ol ravza bana bâg-ı irem bigi gelür
Niçe şâd olmayayum göricegüz it îzin
Ben gedânun gözine nakşı direm bigi gelür

Kad u zülf ü deheni derdi bana oldı devâ
Gerçi ki cân u dile gelse elem bigi gelür

Fürkati itdi beni gerçi visâlinden ırak
Yine ümmîd ile ol vasla irem bigi gelür

‘Arabun mîri bigi gitdi şehenşâh velî
Gelicek Rûma yine şâh-ı ‘Acem bigi gelür

Gerçi cân kişverine câm bigi şeh çok olur
‘Aynîyâ mülk-i dile sanma ki Cem bigi gelür” (G 129/1-7)

Gözünden kanlı gözyaşı akan ve sinesi dertli olan Aynî, ay yüzlü Cem’in gelmesini ister. Vefa konusunda pek bahtsız olduğu anlıyoruz.

“Celîsi çeşmümün uş eşk-i hunîn
Enîsi sinemün uş âh u vehdür

Kadem bassan n’ola rûyumda iy dost
Yolında bî-riyâ ol hâk-i rehdür

Günehdür dirsen ol ebrûyı sevmek
Benüm peyvestekârum ol günehdür

Sitârem yok vefâ bâbında ‘Aynî
Velî çok sevdügüm sûretde mehdür” (G 146/4-7)

Şair bir beyitinde Cem Sultan’ı Şirin’e kendisini ise Ferhat’a benzetir. Cem’in gözden uzak olduğunu bu sebepten şairin Ferhat gibi acı çektiğini ve Cem ile geçen güzel günlerini özlediğini anlıyoruz. Aynî, cihânın cânı olarak gördüğü Cem’den ayrıldığından dolayı gözyaşı ve utançla çaresiz kalmıştır.

“Dûr oldı gözden Şâh Cem Ferhâdveş gördüm elem
İtdi dehânum telh-ı gam Şîrîn zebânum kandadur

Gözyaşı ile ayakda gil bî-çâreyem kaldum hacel
Cân-ı cihândan ayru dil cân-ı cihânum kandadur

Meyl-i dil ol candan yana ‘Aynî gönül gitdi ana
Dil gitdügin dime bana digil ki cânum kandadur” (G 153/5-7)

Aynî’nin gözünde Cem Sultan bir cennet güneşiydi. Başka bir beyitte şair, feleğe cennet güneşine yani Cem’e eziyet edip cehennem ehline köle olmasından dolayı sitem eder. Şair başka bir beyitte dedim-dedi’li dille Cem ile konuşur. Saadet ehline bu işin hikmetini sorduğunda hizmet eden ve edileni devlet belirlediği cevabını alır. Cem’in üzüntüsüyle ona kavuşmak için elinden bir şey gelmediği ve zamanın Hızır’ı olarak nitelediği Cem’in daima uyanık olup düşkünlere hayat suyu vermesini diler. Aynî’nin cenneti ve cennetin nimetlerini istemediğini onun yerine bir an Cem’le sohbet etmek

istediğini, ona ne kadar hasret kaldığını anlıyoruz. Yine de gönülden Cem'le hasret giderdiğini anlıyoruz.

"Niçün ol hûr-i behişte bu felek mihnet ider
K'ehl i dûzah olana bende olup hıdmet ider

Hâr-ı deccâl olanun 'izzet ider behresini
Kim ki 'İsâ-dem ola sehmin anun zillet ider

Didüm iy ehl-i sa'âdet bana bu hikmeti di
Didi bu hâdim ü mahdûmlugı devlet ider

N'idem ol zülf-i müşevveş-şikenün hicr ile
Dile tûl-i emel vuslatına müddet ider

Dilerem zinde ola dâyima ol Hızr-ı zamân
K'ab-ı hayvân virüben mürdelere himmet ider

N'ider ol cennet ü hûrun ebedî lezzetini
Ol ki bir lahza senünle sanemâ sohbet ider

Nâr-ı şevkünle yakup 'Aynî gönül külhanunı
Sana hammâm-ı dilin hâs idüben halvet ider" (G 155/1-7)

Aynî'ye göre Cem itibarı olan bir dünya padişahıdır. Ancak zaman kemal ehli olan Cem'e olmadık sıkıntılar çektirmiştir. Aynî eğer yaşarsa şu âlemi tek tek arasa bile Sultan Cem gibisini bulamayacağına inanır.

"İy ehl-i nazar Şeh Cem olan Husrevi gîtî
Gel gör ki zamân ehl-i kemâle neler eyler" (G 178/6)

"Lîk yaşarsa gözlerüm iy yüzi gül Sultân Cem
Bulamaz sinün bigi ger 'âlemi bir bir ider" (G 181/6)

Aynî, Cem'in gitmesini istemediğini ifade ettiği "yaka yakîndur" redifli gazel (G 183) yazmıştır. Şair kendine sevgilisinin eteğini bırakmamasını tembihler. Sevgilisine 'gitme' diye feryad ettiği satırları görüyoruz. Uzağın yârinin yakın olanı yakacağına inanır. Ansızın Şah Cem orayı terk edince atının pınarda suya yakması yakındır.

"Key sakın eteğinden ırag olma habîbün
Ger yırta sini mihnet eli yaka yakîndur

İy kullûk iden ivme ırag oldun ise dost
Kulluk adını yine sana yaka yakîndur

Gitme ruhınun sevgüsile terkini vurma
İy dil sini ol od eger yaka yakîndur

Yakın olanı yakar imiş yâri ıragun
Bî-çâre gönül digil ana yaka yakîndur

İy tâb'-ı eşek sıgar olan turfe rakîbüm
Ger tayrıyuban gider isen yaka yakîndur

Şeh Cem denizi terk idüp iy 'Aynî gümânsuz
Atını pınarunda suya yaka yakîndur" (G 183/3-8)

Şair, ay yüzlü Cem'i görmüştür, artık yıldızlara hacet yoktur: Aynî, Cem'i görünce diğer beyleri, şehzadeleri unutur. Şair, Cem'in saçında yılın en uzun gecesini görmüştür. Demek ki Aynî, Cem ile geceler boyu hem-hâl olmuştur. Şair, Cem'e "İy şîr-i peleng-efken" diye hitap ederek Cem'i aslana benzetir. Pençesine esir olduğunu, başka kürk ve yüze gerek olmadığını ifade eder. Buradan Cem'in ne kadar güçlü olduğunu ve şairin ondan etkilendiğini anlıyoruz. Cem'in söylediği söze her kulağın âşık olacağını söyleyerek Cem'in güzel konuşmasını övmüştür.

Cem'in yüzüne Cebrail'in nuru gelmiş ve mum olmuştur. Aynî ise o muma pervane olmuştur. Hatta Aynî'ye göre Cem'in yüzündeki güne bayram ve arefe derlermiş şair de o bayrama ermiş. "Başka günlere ne hacet var" derken Cem'in yüzünün çok güzel

olduğunu, şair onu görünce bayram ettiğini, yani onun yüzünü görünce bayram edecek kadar sevindiğini anlıyoruz. Hatta Aynî, Cem'in yüzünü görüp her defasında "Ay gördüm yıldıza ne tânum var" diye diye bu sözün atasözü gibi olduğunu ifade etmiştir.

"Ay görmişem alnunda yılduza ne tanum var
Çün gün yüzüni gördüm her yüze ne tanum var

Zülfünde şeb-i yeldâ gördüm anı bir yılda
Takvîm-i kadün buldum nev-rûza ne tanum var

İy şîr-i peleng-efken pençende esîr oldum
'Âlemdeki her kürk ü her yüze ne tanum var

Söz kim ana her kulak 'âşık durur ol sende
İy Cem anı işitdüm her söze ne tanum var

Rûhü'l-Kudusün nûrı rûyında ki şem' oldı
Pervâneyem ol şem'a bî-sûza ne tanum var

Rûyunda olan rûze 'îd u 'arefe dirler
'Îdına anun irdüm bu rûze ne tanum var

'Aynî yüzüni gördi darb-ı mesel-i gayrı
Bu oldı ki ay gördüm yılduza ne tanum var" (G 187/1-7)

Aynî, Cem'in yüzünü övmeye devam etmiştir. Cem'in yüzünü hayat suyuna benzetmiştir. Onu her gören hayat bulur. Şair, Cem'in saçını ucu eğri bir değneğe (Çevgan) benzeterek onun yolunda başlar feda olduğunu söylemiş hatta yüzbin baş olsa bile bir Tuğba ağacının olmayacağını ifade ederek Cem'in saçına mübalağa yapmıştır. Cem'in hayâlini incilere benzetmiş ancak dalgıç olanın o incileri alabileceğini söyleyerek Cem'in değerini vurgulamıştır. Cem'den faydalanmak için onu keşfetmek gerektiğini anlıyoruz. Şiirde şairin Yezid'lerin arasına düştüğünü ve Cem'den yardım istediğini görüyoruz. Şairin arkadaşlık anlayışını da görüyoruz.

Yoldaş olan kişiler yâr üstüne dönerler. Şair Aynî, Cem'den ayrılalı on yıl olduğunu Cem'in gelip artık ayrılık vaktinin sona ermesini istediğini anlıyoruz.

"'Işkun harâretiyle cânun cemâli derler
Âb-ı hayât olandur ol çehre üzre derler

Çevgân-ı zülf-i yâre serler döküldi iy âh
Bir tûbada sayılmaz yüz bin olursa serler

Gözden hayâlün alsa dürler 'aceb mi iy dost
Ummân içinde alur gavvâs olan güherler

Düşdüm Yezîd içinde gel üstüme dön iy Cem
Yoldaş olan kişiler yâr üstine dönerler

İy bî-nazîr-i maşrık şol gurre hâcibeye
Nâzır olup dururlar magrıbdagı nazarlar

Hicrân yılı on oldı fürkat günin gider gel
Ay alnunun visâlin gözler bu yıl umarlar

İy 'Aynî 'Îsâ-demsin îmân u küfre mazhar
Ne küfrüni bilürler ne îmânını bu harlar" (G 188/1-7)

Aynî Cem'in Karaman'a vali olmasına hitaben yazdığını düşündüğümüz, sevincini ifade ettiği coşkulu bir gazel yazmıştır. Şair, Anadolu'ya yeni hakan gelmesiyle insanların dert ve gamlarının kalmayacağını söylemiş ve Cem'i Lokman hekim'e benzeterek dertlilerin onun elinden şifa dağıtacağını ifade etmiştir. Aynî, Cem'i parlak aya benzetmiştir. Cem, şaire göre İsa gibi Deccal'in kapısını yıkan Mehd'i-i devrândır. Hatta Cem Hızır olup insanlara hayat çeşmesi olmuştur. Şair, Cem gelince karışıklık gidip illere emniyet geldiğini anlatır.

"Yine Rûma yeni hâkân geliyir
Saltanat tahtına sultân geliyir

Derd-i dilden ne gam iy cân-ı ‘azîz
Yine dermân ile Lokmân geliyir

Garb ilinden zulemât oldı ırak
Şark ilinden meh-i tâbân geliyir

Sâmiri ‘ıclini huccet getüren
Yed-i beyzâ ile bürhân geliyir

Dâr-ı Deccâli yıkan ‘İsâ-likâ
Ya’ni kim Mehdî-i devrân geliyir

‘Azm-i Rûm eyledi Cem Hızr oluban
Akuban çeşme-i hayvân geliyir

‘Aynî âşûb cihân def’ oluban
İllere emn ile âmân geliyir” (G 189/1-7)

Aynî, Cem’in denizden gitmesini Nuh’a benzetmiştir. Cem gittiğinden beri Aynî’nin gözünün yaşı durmamıştır.

“Gel gör denizden gözlerün bu ‘Aynînün iy Nûh-ı Cem
Seyl oldı yaşı turmayup çağlar gelür çağlar gider” (G 191/7)

Aynî, Cem’in Karaman’a gelişini kutladığı bir gazel yazmıştır. Aynî’ye göre Cem gelince cesetlere bile can gelir. İsrafilin suruyla onun geleceği âleme haber verilir. Cem’in irfan sahibi olduğuna delile gerek yoktur. Şair müminleri imanlarından uzak olmamaları konusunda uyarır çünkü îmanın Mehdî’si gelmektedir. Cem’i Osmanlı mülkünün sahibi olarak vasıflandırır. Hutbe ve sikkenin yeni olduğunu böylelikle yeni bir yapılanma olacağını imâ etmiştir. Son beyitte şair, bu dünyanın bir devran içinde olduğunu ayrılıklar gidip yerine kavuşmaların geleceğini söyleyerek Cem’e teselli vermiştir.

“Gönlüm sevinci bu durur şol sevgülü cânân
Haşr oldı ecsâd olanun kalıplarına cân gelür

Ötdürdi İsrâfil olan işbu cihana sûrını
Sûrından anun ‘âleme sıyt irdi vü fermân gelür

‘Âlim dime ‘irfânı yok huccet durur şol kîl u kâl
Aç gözün iy ‘ârif olan ol hüccete bürhân gelür

İy mü’mîn îmânun sakın olma îmânundan ırak
Bu ‘âleme ma’hûd olan ol Mehdî-i îmân gelür

Gitme Karaman’dan gönül şol mülk-i ‘Osmân vârisi
Bu hıtta-i Yûnâna ol şeh Cem olan sultân gelür

Hem hutbe vü sikke yini olup imâret nev olur
İy münşî bu Rûmun yine menşûrına ‘ünvân gelür

Fürkat gurûb idüp ider vuslat tulû‘ı gam yime
İy ‘Aynî bu dünyâ durur devrân gider devrân gelür” (G 193/1-7)

Haset edenlerin kalbinin yüceliğe erişmediğini söyleyen şair, bu konuda Cem’i uyarır. Davete icabet eden olduğundan Cem’in kapısında biter tüm istekler. Aynî’ye göre Cem’in aşkı tüm gönüllerde durmaz, gider. Ama şair Cem’in aşkının kendi gönlünde hep kalmasını hiç gitmemesini ister.

“Hasûdun kalbi berâtdur irişmez kadre iy Şeh Cem
Sevün âhusına yitmez ko hergiz yitmesün hergiz” (G 213/3)

“Mûcibü’d-da‘vesin iy şeh biter kapunda her hâcet
‘Adûnun hâceti anda göreyin bitmesün hergiz” (G 213/5)

“Gider turmaz kamu dilden senün ‘ışkun ‘aceb sırdur
Göreyin dâyimâ tursun bu dilden gitmesün hergiz” (G 213/6)

Aynî Cem’e öyle düşkündür ki Cem Mısır’a gittiğinden beri Aynî’nin gözleri Bağdat olmuş gözyaşı ise nehir olmuştur.

“‘Aynî şeh Cem Mısr iline gideli
Gözlerüm Bağdâd olupdur yaşı Şat” (G 248/7)

Aynî, Cem’in başına gelenlerden hep talihi, feleği sorumlu tutmuştur. Şair, bahtın Cem’in zülfünün ve gözünün sayılarıyla sayılmasını ister. Talihin Cem’in ağzı gibi yok olayıp alnı gibi açık ve temiz olmasını ister.

“‘Aded her bahta çeşm ü zülfün iy Cem
Ol a‘dâdıyla ma‘dûd olsa tâli‘

Dehânun bigi ma‘dûm olmayup dost
Cebînün bigi mevcûd olsa tâli‘” (G 254/3-4)

Aynî yine Cem Sultan’ın gidişine yakınıp feryâd ettiği ‘vâ dirîg’ redifli gazel yazmıştır. Şairin gül yüzlüsü (Cem Sultan) gidince şair bülbül olmuş ağlayıp inlemeleri artmıştır. Padişahın garibi olmuştur. Yani uzağında kalmıştır. Cem gidince Aynî çaresiz, güçsüz kalmıştır. Şair, Cem’in kara saçına ve parlayan yüzüne uzak kalmıştır. Bu yüzden şairin dünyası ve zamanının zayi olduğunu anlıyoruz. Şairin her sözü “yazık oldu, vah yazık” olmuştur. Şairin artık beklemek istemediğini, Cem’e kavuşmak istediğini anlıyoruz.

“Gitdi elden gül-‘izârum vâ dirîg
Bülbül oldum artdı zârum vâ dirîg

Vâ dirîg oldum garîb-i şehryâr
Gitdi elden şehryârum vâ dirîg

Kalmışam ayakda muhtârum kanı
Yok elümde ihtiyârum vâ dirîg

Vâ dirîg oldum piyâde Rûmda
Gitdi Mısra şeh-süvârum vâ dirîg

Zülf-i şâm u rûy-ı rûzumdur cüdâ
Oldı zâyi‘ rûzgârum vâ dirîg

Vâ dirîg u vâ dirîg oldı sözüm
Her sözümde oldı varum vâ dirîg

‘Aynî Cem vechindedür hadd-ı nazar
Geçse haddan intizârum vâ dirîg” (G 260/1-7)

Aynî, Cem’den ayrıldıktan sonra bir daha buluşamamanın acısını hep yaşamış ve bunu şiirlerinde çok yerde görmekteyiz. Şairin bahtına Cem’den ayrılık yazılmıştır. Aynî bu ayrılıktan neler çekmiştir, Cem’siz Aynî cansız ve gönülsüz kalmıştır.

“Yazmışam levh-i dile âh firâk âh firâk
Gel okı gör ki neler gördi bu cân senden ırak” (G 267/1)

“Şâh Cem sen gideli bizi firâk itdi esîr
Gel berü bir dahı esirge biri Tanruna bak” (G 267/4)

“Tan mıdur sensüz anar bî-dil ü bî-cân olavuz
Bu meseldür ki kaçan baş gide dirmez ayak” (G 267/5)

Aynî, Cem’i kendi evine davet eder. Ona layık olmasa da yine de Cem’in gelip evini şereflendirmesini ister. Şairin Cem’in eşiğinden uzak kaldığını Cem’in köpeğini bile sevdiğini anlıyoruz. Şairin, Cem’in kendisinin çektiği sıkıntıları görüp ona yardım elini uzatmasını talep ettiğini görüyoruz.

“Lutf idüp n’ola müşerref idesin hücremizi
Bilürüz ki san lâyık degül iy şeh bu vesâk

Ben işigünden ırak u itüne yâr rakîb
Nazar it hâlümüze mihneti gör devlete bak” (G 268/2-3)

Aynî, Cem Sultan Karaman valiliğine atandığı zaman Cem’in o tahta Kayser gibi Han olacağını, tahtın ona çok yakışacağını, hatta Cem’den önce Karaman valisi olan Şehzade Mustafa’yı tutulmuş bir aya Şehzade Cem’i ise güneşe benzeterek gelenin gideni aratmayacağını dile getirmiştir. Şair, Cem’in bir gün Mısır’a da sultan olacağını

söylemiştir. Cem'in Kastamonu'dan Karaman'a gelişinin iyi olduğuna da vurgu yapmıştır.

"Karaman iline Kayser bigi hân olmak için
Cem ü Cemşîd ü ciğer-kûşe-i hâkan dahı yig" (G 283/2)

"N'ola husf oldısa ol mâh-ı sipihr-i Karamân
Bize Hurşîd-i zamân sâye-i ihsân dahı yig" (G 283/4)

"Bu ilün köhne sarâyın n'ola ger terk idesin
Sana var anda şehâ kasr ile eyvân dahı yig" (G 283/6)

"N'ola Yunân iline şâh olasın devlet ile
Ola bir gün olasın Mısra da sultân dahı yig" (G 283/7)

"N'ola Candar ilini terk idüben ger gidevüz
Hey kara gözlü bize mülk-i Karamân dahı yig" (G 283/9)

"Vakı'ât-ı Sultân Cem"[73] adlı eserde Cem'in firar olayı anlatılırken yolda soyuldukları, daha sonra Cem Sultan'ın yolda bir kepeneğe sarılıp soğuktan korunmaya çalıştığı ve dört tarafı tutularak kaldırılan bir yorganla divana çıkmak zorunda kaldığı anlatılmış. Aynî de 'kepenek' redifli şiirinde bu olaya telmih yaptığını tahmin ediyoruz. Aynî, ilde Cem'i perişân eden kepeneğin gönül mülkünde sultân ettiğini ifade etmiş. Şair, görünürde Cem'i vîrân eden kepeneğin aslında mana hazinesinde sonsuz olduğunu düşünür. Aynî, erkeklik vasfına sahip olmayan kadın sıfatlı kişilerin kepeneğin kıymetini bilmediğini ancak kepeneğin âlemde mertlerin kıyafeti olduğunu söyleyerek Cem'in kepenek giymesini yüceltmiştir.

"İdeli ilde beni bî-ser ü sâmân kepenek
Şükri Hakk mülk-i dile eyledi sultân kepenek" (G 299/1)

[73] Vakı'ât-ı Sultân Cem Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmûası ilavesi, İstanbul 1330, s. 2.

“Ola gencîne-i ma’nâ geyen âbâd olıban
Gerçi sûretde anı eyleye vîrân kepenek” (G 299/2)

“Ne bilür kıymetini zen-sıfat olan kişiler
Oldı ‘âlemde hemân kisvet-i merdân kepenek” (G 299/4)

“Suret-i zâhiri ger eyleye vîrân kepenek
Vire ma’nâ el ile genc-i firâvân kepenek

Atlası terk idüben ‘ârif olan geydi nemed
Cehle müstagrak olup geymedi nâdân kepenek

Kepenek-pûş oluban ‘âciz ü har olma gedâ
Ced ü cehd eyle k’ide tapunı sultân kepenek

Sûret-i câna nemed ‘ârif anunçun giyirür
Ki virür ehl-i dile ma‘nâ-yı ‘irfân kepenek
Sevgülü cânı içün ‘îd-ı necât olup irer
Dil Halîline olur tuhfe-i kurbân kepenek

Ger dilersen ki ola şâh bu devlet ebedî
Eyle dervîş olana gâh geh ihsân kepenek

Virdi ‘Aynî sana el-minnetü li’llâhi bugün
Saltanat hissesile mülk-i Süleymân kepenek” (G 300/1-7)

Karamanlı Aynî, Cem Sultan’a şiirlerinde dostum diye hitap eder. Gerçekte de Cem’i dostu olarak görmektedir. Cem’e hitaben ‘dostum’ redifli gazel yazmıştır. Şaire göre Cem, şaraptan bile daha güzel, hatta gülün güzelliğinden dahi daha güzeldir. Cem’in Mısır’a gitmesini Yusuf’un durumuna benzeterek kendisininde bu durumda Yakub gibi hep hüzünlü olduğunu söyler. Cem’in gitmesiyle yalnız kaldığını ama yine de gönlünde Cem’in sevgisi olduğunu onu unutmadığını biraz da sitemli bir dille ifade eder. Gitti diye Cem’in yabancı olduğunu düşünmesini istemez. Başkalarına rağbet

etmediğini ise “eski düşman dost olmaz” deyiminden anlıyoruz. Aynî, bir daha Cem’i görebilme ihtimalini sorgulayarak gazeli tamamlar.

“Gör neler itdün bana sen dostum
Senden ummazdım bunı ben dostum

Hulk-ı mülden dahı eltaf sevdügüm
Hüsn-i gülden dahı ahsen dostum

Mısra Yusuf oldun u Ya‘kûbvâr
Oldı gönlüm hüzne mahzen dostum

Gitdi sen cânıyla varam dil bigi
Kaldı tenhâ bende bu ten dostum

Genc-i cânsın olma hercâyî igen
Künc-i dildür sana mesken dostum

Sanma agyâr oldı bana yini yâr
Dost olmaz eski düşmen dostum

Şem‘-i çeşm-i ‘Aynî rûyun nûr ile
Ola mı bir dahı rûşen dostum” (G 317/1-7)

Aynî biraz kendi hâlinden biraz Cem’in halinden dert yakındığı ‘-dun dostum’ redifli gazelindeki ilk mısra ile son mısranın aynı olduğunu görüyoruz. Cem’in çok imtihandan geçtiğini bu yüzden artık insanların onun sözüne inanmadıklarını, Cem’e doğru söz de söyleseler yalan söz de söyleseler inandığını anlıyoruz. Cem’in Aynî’yi ya vuslatıyla diriltmeye ya da ayrılığıyla öldürmeye söz verdiğini ‘hani ahdın’ diyerek feryâd edişinden anlıyoruz.

“‘Ahd u peymân eylemişdün kanı andun dostum
N’eyledüm n’itdüm sana benden usandun dostum
Revnâk ile i‘timâd itdün bu hüsn-i ‘ârıza

Gâfil olma key sakın suya tayandun dostum

Va‘de virme yok karârun yüri şimden girü var
Kavlüne kimse inanmaz çok sınandun dostum

Susuzam irmez elüm vaslun suyuna rahm idüp
Dimedün bir kez firâk odına yandun dostum

Kaşun u kaddün bigi hakkumda bed-h’âhum benüm
Didiler eğri vü togrı söz inandun dostum

Dil semenderdür ruhun fikrine düşdi ‘ışk ile
Ol velidür oda yanmaz ya ne sandun dostum

‘Aynîyi öldürmeğe yâ vasl ile dirgürmege
‘Ahd u peymân eylemişdün kanı andun dostum” (G 318/1-7)

Aynî, kayserlerin tacını baş gibi Cem’in ayağına döküp Cem’in köpeklerinin çulından onlara külah yapmak ister. Bu beyitten Aynî’nin Cem’e tüm Kayser’lerden bile daha çok değer verdiğini anlıyoruz.

“Bin tâc-ı Kayseri salam ayağa ser bigi
İy Cem çulından itlerünün ger külâh idem” (G 319/4)

Şair Aynî, Cem için her zaman üzüntülü şiirler yazmamış sevinçli, ümit verici şiirlerde yazmıştır. Mesela 354. gazelde Aynî’nin Cem’i görmesinden sebep heyecanıyla mutluluk dolu hisleri satır aralarında sezilir. Aynî, bu gazelde (G.354) Cem’e şu kelimelerle hitap etmiş: hâkânum, meh-i tâbânum, Lokmânum, ser u sâmânum, leb-i mercânum, gül-i handânum hat-ı reyhânum. Görüldüğü gibi hitap ifadeleri çok samimi ve sevgilinin vasıflarını taşıyor. Aynî, sevgilisine hitâb eder gibi Cem’e hitap ediyor onu çeşitli vasıflarla övüyor. Aynî’nin Cem Sultan’ı ne kadar çok sevdiğini görüyoruz.

“Bi-hamdi’llâhi ve’l-minne yine sultânumı gördüm
Serîr-i dil şehen-şâhı Cem ü hâkânumı gördüm

Esîr-i havfi kat‘ itdüm teseyyürde feleklerde
Recâ burcına irişdüm meh-i tâbânumı gördüm

Ne tan gönlüm halâs olsa bu dem her türlü derdinden
Cihân dârü’ş-şifâ oldı yine Lokmânumı gördüm

Firâk ayağına hicrün eli salmışdı şükr olsun
İrüp pâ-bûsına yârün ser ü sâmânumı gördüm

Egerçi kan idi kûtum anun yâkûtı şevkinde
Visâli dürri el virdi leb-i mercânumı gördüm

Hayâl-i rûy ile bülbül olup giryân idem güldüm
Gülistân-ı visâl irdüm gül-i handânumı gördüm
Bu dil levhinde yazardum hayâl-i Nûn-ı ebrûsın
Beşâret olsun iy ‘Aynî hat-ı reyhânumı gördüm” (G 354/1-7)

Karamanlı Aynî, Sultan Cem’den ayrıldıktan sonraki duygu ve hislerini ifade ettiği birçok şiir yazmıştır. Bunlarda biri beyitlerde Cem’in bizzat adı geçmese de hitaplarından anladığımız 355 numaralı gazelidir. Şairin gönlü Cem’in sevgisiyle şen olmuştur. Yüzünü görmek için bülbül gibi feryâd ettiğini, Cem’in hasretinden gözyaşının üstâd olduğunu, Cem’in gamından iller şaire Bağdat olduğunu anlıyoruz. Şair, Bagdat ilini ayrılığı temsil edecek şekilde kullanmıştır. Şair, Yusuf’tan yani Cem’den ayrılalı gam kuyusuna düşmüştür ve Yakub’un hüznünü ayrılığın yoluna azık eylemiştir. Bu gazelde Aynî ayrılıktan neler çektiğini Cem’i Yusuf’a, kendisini ise Yakub’a benzeterek anlatmaya çalışmıştır. Yusuf ile Yakub’un hikâyesine telmih yapılmıştır. Yine Cem’i Şirin’e benzeterek Şirin’in dudağı için kendi canını Ferhad ettiğini ifade etmiştir. Aynî, Ferhâd ile Şirin’in hikâyesine de atıf yapmıştır.

“Tâ ki ‘ışkun buk‘âsın cânumda bünyâd itmişem
Gönlümün vîrânesin ‘ışkunla âbâd itmişem

Yâd idüp bülbül bigi rûyun temâşâsını dost
Her gülün karşusuna ‘âlemde feryâd itmişem

Bana dünyâ devletünde işbu Husrevlik yiter
Kim leb-i Şîrînün içün cânı Ferhâd itmişem

Sen güler yüzlü habîbün hasretinde zülfinün
Şem‘-i şâkird aglamakda ebr-i üstâd itmişem

Çün sürûr-ı Mısr içinde bulmadum bir şâd evin
Gam bucağın hüzn ilinde bana Bagdâd itmişem

Didi zülfün ben Hutende müşgi ben de çekmişem
Didi kaddün ben çemende serv-i âzâd itmişem

Düşmişem gam çâhına iy ‘Aynî Yûsufdan cüdâ
Hüzn-i Ya‘kûbı firakun yolına zâd itmişem” (G 355/1-7)

Aynî bir de Cem’e duygu ve düşüncelerini ifade ettiği, onu çeşitli yönlerden övdüğü “Şeh Cem” redifli gazel yazmıştır. Aynî, dolunayı Cem’in yüzüne, gecenin yüceliğini ise Cem’in yüzündeki kıla benzetmiştir. Şair, kendisini Yakub’a benzeterek Cem’in kokusunu da Yusuf’un gömleğinin kokusuna benzetmiştir. Aynî’ye göre Cem, sadece Anadolu’nun aynı zamanda fetihler şâhıdır. Cem’in gözleri şairi av etmiştir yani onu büyülediğini anlıyoruz. Cem’in kaşı şairi kemân etmiş, kirpiklerinin okları ise şairi nişân etmiştir. Aynî’ye göre Şah Cem’in mekânına rakip girmiştir. Rakibi ite benzeterek itin cennete girmeyeceğini söylemiştir. Aynî Şah Cem’i aramanın kendisine farz olduğunu düşünür.

“Meh-i bedrün kemâli rûy-ı Şeh Cem
Şeb-i kadrün visâli mûy-ı Şeh Cem

Kazîm oldum bana Beytü’l-Hazende
Çü bûy-ı pîrehendür bûy-ı Şeh Cem

İti uçmaga girmez dirler iy âh
Mekân oldı rakîbe kûy-ı Şeh Cem

Hemîn Rûmun degül kişver-güşâsı
Hıtânun şâhıdur Hindû-yı Şeh Cem

Cihân Şîrîne sayd olmazlanurken
Şikâr itdi beni âhû-yı Şeh Cem

Nişân itdi beni tîr-i belâsı
Kemân itdi beni ebrû-yı Şeh Cem

Gözün yaşı bigi her yirde 'Aynî
Sana farz oldı cüst u cûy-ı Şeh Cem" (G 359/1-7)

Aynî, gözlerinin yollarda kaldığını gönlünün hep Cem'de olduğunu ama onun merhamet edip gelmediğini dile getirmiştir. Şair, Cem'in Batı'ya gidip yüzünü Aynî'den sakladığını bunu Cem'in Aynî'ye yapmasının uygun olmadığını anlatır.

"İy 'Aynî dil Cemşîd içün dört oldı gözler ol niçün
Çendân tarahhum itmedi yolındagı çendîn içün" (G 387/7)

"Cem cemâlün 'Aynî magribde bünhân eyledün
Rûy-ı gerdân oldun andan ne revâdur n'eylesün" (G 396/7)

Karamanlı Aynî yine Cem'den ayrılıktan yakınan bir gazel yazmıştır. Şaire Mısır ilinin sultanlığını bile verseler yanında Cem olmadan istemez. Cem'den ayrılalı hep ayrılık gecesinde kıvranıp durmuştur. Şair, Cem'e kendi halini sormasına gerek olmadığını, kulun hâli sultandan ayrı ne olursa onun halinin de öyle olduğunu söyler. Aynî, kendisini tene benzetirken Cem'i de câna benzetir ve tenin candan ayrı dirilemeyeceğini söyleyerek Cem'siz hâlinin bir ölü gibi olduğunu anlatır. Cem'i gülen bir güle benzeterek kendisinin ondan ayrı düşmesiyle bülbül gibi hep ağlayıp inlediğini dile getirir.

"Dirîgâ düşdüm ol cânândan ayru
Teni tenhâ n'idem ben cândan ayru

Yine bin hayret ü zârıyla düşdüm
Devâsuz derd ile dermândan ayru

N'idem Mısr ilinün sultanlığını
Çü Yûsuf düşmişem Ken'ândan ayru

Şeb-i fürkatde kaldum iy dirîgâ
Düşelden ol meh-i tâbândan ayru

Ne hâcet hâlümi sormak bilürsin
Kulun hâli n'olur sultândan ayru

Bana sensiz ne dirlik olsun iy dost
Bilürsin ten dirilmez cândan ayru

Çü bülbül zâr u giryân oldı 'Aynî
Düşelden sen gül-i handândan ayru" (G 400/1-7)

Karamanlı Aynî, Sultan Cem'den ayrılığını dile getirdiği gazelinde ona mektup yazdığını ve mektubunun gönül Mısır'ına sultan olan Şah Cem'e kimin ileteceğini bilmediğini dile getirmiştir. Cem'e kavuşmak için ümîd olup olmadığını merak eder. Ay yüzlü olarak vasıflandırdığı Cem'in nurunu bir daha görüp göremeyeceğini de merak eder. Aynî, Sultan Cem'in Mısır'a Yusuf gibi gittiğini, Kenan ilinde Aynî'yi bıraktığını, geride kalanların ne sıkıntılar çektiğini düşünmediğini söyleyerek Cem'e sitem etmiştir. Aynî'nin bu sitem edişleri Cem'i sevdiğinden ve ona değer verdiğindendir. Öyle ki Cem'in saçına karşılık Mısır ile Şam'ı verseler tüm Acem mülküne Cem'in bir saç telini bile vermez. Hatta Aynî, Cem'i göremeden ölürse mezarına "Nur içinde yatsın" diye yazılmasını ister.

"'Acebâ kim ilede nâmemi binüm hocama
Şol gönül Mısrına sultân olan şâh Ceme

Rûy u mûyı hevesi kodı bu demde beni âh
'Acebâ bir dahı gündüz ola mı bu giceme

Dil evinde kapular açayıdum her yanadan
Düşse ol mâh-ruhun bir dahı nûrı bacama

Mısra Yûsuf bigi gitdi kodı Ken‘ânda beni
Dimedi n’oldı ‘aceb Beyt-i Hazende eceme

Şeb-i zülfinde yitürdüm dehenin bulımazam
Ne ‘ibâret diyeyüm bilmezem ol adı Ceme

Didiler zülfini vir Mısr ile Şâmı virelüm
Virmeyem bir kılın anun kamu mülk-i ‘Aceme
‘Aynîyâ görmedin ol vech eger ölür isem
Nûr-ı muzca’atün diyü yazasın heceme” (G 412/1-7)

Cem’den ayrılığın ateşi Aynî’yi yakıp kül eder. Bu yüzden Aynî, kimsenin Cem’e kavuşmak istememesini önerir. Aynî Cem’e “İy şâh Cîm ü Mîm” diyerek farklı bir şekilde hitap etmiştir. Yancılarının iktidarda olduğunu, uzağa bakmasını söylemiştir. Aynî’nin gönlü Cem’i ister ve onun yine itibar makamına erişmesini diler. Şair, temeli aşk üzerine konulduğu için Cem’in bir daha gelmesini ister.

“Firâkun âteşi âhir yakar hâkister eyler dost
Visâlün âbına hergiz hevâdâr olmasun kimse” (G 421/6)

“Yakınlarun çü kâf-i kifâyetdedür yakîn
İy şâh-ı Cîm ü Mîm nazar eyle ıraguna” (G 427/3)

“Cem olmışdur dile maksûd ‘Aynî
K’irişe bir dahı ol ser-firâza” (G 438/7)

“Çün esâsı ‘ışk elünden kondı iy Sultân Cem
Bir dahı bas ayagunı gel bu bünyâd üstüne” (G 441/3)

Cem Sultan'ın Avrupa'ya kaçışı Antalya üzerinden gemi yoluyla olmuştur. "Atalya" redifli gazelinde (G 443) bu olaya telmih yapılmıştır. Aynî âdeta tufan koparıp Cem'in binip gittiği gemiyi geri getirmek istemiştir.

"Gözün tûfân koparsa tan mı 'Aynî
Cemi fülke kodı bahr-i Atalya" (G 443/7)

Karamanlı Aynî, Cem Sultan'ın kendi nezdindeki değerini anlattığı "-um sensin iy şâh" redifli gazeli (G 445) mevcuttur. Aynî'nin bu âlemde varlığı ve yâri Cem'dir. Şairin gurbette kapısı olmadığını ve garip kaldığını tek kapısının Sultan Cem olduğunu anlıyoruz. Şair cihan bağında bir bülbül olmuş ve gül yanaklısı ise Cem olmuştur. Şair, Cem'in yolunda yaya bir haberci olmuş, ona göre Cem ise ata iyi binendir ve kendisinin elinden tutmasını ister. Aynî'nin bu âlemde övündüğü Cem'dir. Yezîdilerin eziyetlerini sonlandırmak için Cem, Aynî'nin elindeki kılıçtır. Şairin Cem ile ilgili ümitvâr olduğunu tek ümidinin Cem Sultan olduğunu anlıyoruz.

"Benüm 'âlemde varum sensin iy şâh
Benüm âdemde yârum sensin iy şâh

Benim gurbetde yok dâr u diyârum
Garibem şehryârum sensin iy şâh

Bugün bâg-ı cihânda 'andelîbem
Nigârum gül-'izârum sensin iy şâh

Yolunda olmışam peyk u piyâde
Elüm dut şeh-süvârum sensin iy şâh

N'ola fahrî olursam ins ü cînün
Cihânda iftihârum sensin iy şâh

Yezidîler demini dökmek için
Elümde Zü'l-fekârum sensin iy şâh

Benem ‘Aynî sana ümmidvârum
Benüm ümmîd ü varum sensin iy şâh” (G 445/1-7)

Karamanlı Aynî, “İy hüsn ilinün kişver-güşâsı” diye hitap ettiği Cem Sultan’a övgüler yağdırdığı bir gazel (G 448) yazmıştır. Güzeller askerinin padişâhı olan Cem, şairin gözünde gönüllere derman ve müminlere şifa olmuştur. Şair, Cem’i görünce gönlünü kaptırmış ve onun ümidi olmuştur. Şair, Cem’den ‘ayrılık derdiyle mi kalacak yoksa kavuşmak nasip olacak mı’ diye merak eder. Şaire göre Kevser suyu Cem’in ağzının şerbetidir. Son beyitte şairin, Sultan Cem’e kul olmak istediğini anlıyoruz.

“Gel iy hüsn ilinün kişver-güşâsı
Güzeller leşkerinün pâdişâsı

Lebünden dillere dermân irür kim
‘Asel mü’minlerün oldı şifâsı

Gözüm gördi dönül uydı sana dost
Cihânda cânumun sensin recâsı

Kalam mı derd-i hicrânunla yahud
Müyesser ola mı vaslun devâsı

Dehânun şerbetidür âb-ı Kevser
Lebün helvâsıdur cennet gıdâsı

Dilümden niçe gitsün fikr-i kaşun
Olur mı hîç fikrün fekk-i Râsı

Şehâ virme kul eyle ‘Aynî i dost
Kul olmakdur sana anun behâsı” (G 448/1-7)

Karamanlı Aynî, Cem Sultan’ın ardından ona olan hasretini, özlemini, kederini şiirlerle ifade etmiş ve “sen gideli” redifli dört gazel (G 450, 451, 452, 453) yazmıştır. Bu gazellerde şair, Cem Sultan gittiğinden beri başına neler geldiğinden, Cem’siz

perişan olduğundan, ağlayıp inlediğinden bahsetmiştir. Cem gideli ne kadar zaman olduğunu bilemez. Şair hep Cem'in yollarını gözlemiştir. Gönlünün, aklının ve bir yanının hep onda kaldığı açıkça bellidir. Şair, âleme Cem gibi kimse gelmediğini ifade eder. Şaire göre Cem, âlemi Cemşîd gibi aydınlatmıştır. Şairin Cem'i tekrar görmek istediğini, ona kavuşmanın hasretiyle yandığı şiirlerinden anlaşılıyor.

"Dil ü cân göz yaş ile oldı revân sen gideli
Ben garîb olmışam iy munis-i cân sen gideli

Geldi mihnet dinilen başuma her bir yanadan
Neler itdi bana bu devr-i zamân sen gideli

Mahmilünden üzülüp fürkat elinde şeb u rûz
İderem bânk- ceres bigi figân sen gideli

Demidür vakt-i zamân taze bahâr ola yine
Berü gel fasl-ı cihân oldu hazân sen gideli" (G 451/1-4)

"Gelmedi sencileyin 'âleme bir mâh dahı
Bî-kes oldı beli burc-ı seretân sen gideli" (G 450/6)

"Dil-berâ bî-ser ü pâ oldı bu cân sen gideli
Dil bigi gözyaşı da oldı revân sen gideli" (G 452/1)

"Bilmezem niçe togar gün yüzüni görmeyeli
Bilmezem niçe geçer rûz-ı şebân sen gideli" (G 452/4)

"'Aynî yollar gözedi gözedi dört oldı gözi
Oldı her arada eşk-feşân sen gideli" (G 452/7)

"Gerçi kim dirliginün lezzeti yok sender ırak
Bana bu 'ömr olan oldı yalân sen gideli" (G 453/2)

"N'ola şîrîn-zebânum beni unutdun ise
Sini unutmadı bu telh-i dehân sen gideli" (G 453/4)

"Ben garîb olduğuma şâh-ı cihân şübhe mi var
Dil ü cân sinün ile gitdi hemân sen gideli" (G 453/5)

"Kanısın kandesin iy 'âleme Cemşîd olan
Varlıgum san'atını bozdı cihân sen gideli" (G 453/6)

Aynî, İran şâhı olan Keyhüsrev'in bilinip Keykubat'ın bilinmediği gibi Cemşid'in de anıldığını ancak Sultan Cem'in unutulduğuna ilgi çekmiştir.

"Gitdi Keyhüsrev bilinmez Keykubâd
Anılur Cemşîd amma Cem kanı" (G 459/2)

Karamanlı Aynî Divanı'nda firâk denilince akla ilk gelen Cem Sultan'dan ayrılması ve bu durumdan dolayı çektiği sıkıntılar gelir. Aynî, sevgilinin cennet sohbetinin ehli olmuşken ayrılık azabı ile karşılaşır.

"Behişt-i sohbetünün 'Aynî ehli olmış iken
Ne itdi n'yledi k'eyler ana firâk-ı 'âzâb" (G 47/7)

Bazı beyitlerde Aynî, kendi acınacak halinden bahsetmiş ve Cem'den yardım dilemiştir. Şair keder ve ayrılık içinde kaldığı ve azığının kıtlığından bahsederek Cem'in rahmetine sığınmıştır.

"Bir mihnet ü bir fürkat ü bir kıllet-i rûzî
Rahm eyle bana iy şeh-i Cem müşkil oldı üç oldı" (G 479/5)

Karamanlı Aynî, Cem'e olan duygularını, hislerini ifade ettiği "ay yüzüni görem mi ki" redifli gazel (G 501) yazmıştır. Aynî'ye göre Cem'in ruhu gün gibi güzel ve zühre yıldızına bedeldir. Cem Aynî'nin gözlerine ümittir. Cem'e kavuşmak bayramdır. Şair Cem'in yollarını gözleye gözleye dört gözlü olduğunu ifade eder. Şaire göre Cem, batı ilindeki aydır. Şairin Cem'in ay yüzünü görmek istediğini anlıyoruz.

"İy ruhı gün bigi güzel ay yüzüni görem mi ki
Tal'atı zühreye bedel ay yüzüni görem mi ki

Geçdi günüm figân ile nâle-i bî-girân ile
Yâr senün zamân ile ay yüzüni görem mi ki

İy kad ile Ferîd olan vasl-ı hilâli ‘îd olan
Gözlerüme ümîd olan ay yüzüni görem mi ki

Zahm-ı firâkunı gel ört merhem-i vuslatunı dürt
Yol gözedi göz oldı dört ay yüzüni görem mi ki

İy yüzi vuslatun güni v’iy saçı fürkatün düni
Çıkdı göge figân üni ay yüzüni görem mi ki

İy lebi sükkeri rutab sünbüli hûşe-i ‘ineb
Yıllar içinde ben ‘aceb ay yüzüni görem mi ki

İy Cim ü Mîm ile misâl ‘Aynî gözindeki hayâl
Magrıb ilindeki hilâl ay yüzüni görem mi ki” (G 501/1-7)

Karamanlı Aynî, gazellerde kullanılan ‘dedim-dedi’li söyleyişi farklı bir teknik kullanarak yazmıştır. Bir gazeli dedim’li yazmış (G 503), diğer gazeli de ona cevaben dedi’li yazarak (G 504) birbiri ile bağlantı kurmuştur. Cem ile konuşma havasında bir şiir olmuştur. Şair ben sana Yakub oldum der, karşılığında Cem de bende sana Yusuf oldum der. Şair Cem’in yolunda ağladığını, onun yollarını gözlediğini söyler. Karşılığında Cem ise kavuşmaya az kaldığını söyler. Buradan anlıyoruz ki şair hep Cem’e bir gün kavuşmayı ümid etmiştir. Böyle bir teknikle Cem’le hayali de olsa konuşmuştur.

“Didüm benem Ya‘kûb olan dâyim seni düşde gören
İy Yûsuf-ı gül-pîrehen gözler göre mi yüzüni” (G 503/4)

“Didi ki Ya‘kûb -ı hazen çün Yûsuf oldum sana ben
Uş vara bûy-ı pîrehen iy gözleyen gül görmeği” (G 504/4)

“Didüm gözüm gönlüm i yâr biri nizâr u biri zâr
Gözler yolun bu intizâr gözler göre mi yüzüni” (G 503/6)

“Didi eger oldunsa zâr huddem güninde lâlezâr
Az kaldı kim ola bahâr iy gözleyen gül görmeği” (G 504/6)

“Didüm firâk u vâ firâk ‘Aynî belâdur iftirâk
Düşdüm şehâ senden ırak gözler göre mi yüzüni” (G 503/7)

“Didin bin oldısa firâk vuslat yüzi olmaz ırak
‘Aynî bigi bir yüze bak iy gözleyen gül görmeği” (G 504/7)

Aynî, Cem Sultan Mısır’a gittiğinde ona ulaşamadığı için onun yolunun izine yüz sürmek ister. Kendisini Cem Sultan’ın kölesi olarak vasıflandıran şair Cem’in dergâhını öpmeyi diler.

“İrmez el ayağına ya izine yüz süresin
İy gedâ çün nâ-tüvânsın dergeh-i sultânı öp” (G 41/6)

Aynî, Cem Sultan ile arasına ayrılık girdiğini bu sıkıntının, ayrılığın sebebini bilemediğini ifade eder. Aynî, Yakup gibi hüzünle dolmuştur. Yusuf’tan yani Cem Sultan’dan gömleğini göndermesini ister.

“Düşdi senünle aramıza fâsıla şehâ
Bu mihnet ü firâka nedür bilmedük sebep” (G 42/6)

“Olmışam hüznün kazîmi ya’ni Ya‘kûbem bana
Gönder imdi pîrehen iy Yûsuf-ı Ken‘ân-baht” (G 76/3)

“Nuh olup bahre giden” olarak vasıflandırılan Sultan Cem’in ayrılığının acısından Aynî’nin, ağlasa hasretle âlemi tufana vereceği dile getirilmiştir. Cem Sultan’ın deniz yolu üzerinden Avrupa’ya gitmesi olayına telmih yapılmıştır.

“‘Aynî hicründe eyâ Nûh olup bahre giden
Ağlasa hasret ile ‘âlemi Tûfâna virür” (G 131/7)

Aynî, Cem'i cihânın cesetlerine hayat bahşeden olarak vasıflanmıştır. Şair, Cemşid'in, Meryem'in İsâ'sı gibi gelip ölü canlara can vermesini ister. Aynî Cem'i bir kurtarıcı olarak görür.

"İy cihân ecsâdına cân-bahş olan Cemşîd Cem
Mürde-cism olduk demidür gel Mesîh-i Meryem ol" (G 302/3)

Eski dönemde padişahlar bilime ve sanata çok önem verdiklerinden etrafında bilim insanları, sanatkârlar ve özellikle şairler bulunurmuş. Şairler devlet adamlarına yazdıkları methiyelere ve şiirlere karşılık caize alırlardı. Aynî sıkıntıya düştüğünde Cem'e derdini anlatır yeri geldiğinde yardım istemeyi de ihmal etmezdi.

"Bir mihnet ü bir fürkat ü bir kıllet-i rûzî
Rahm eyle bana iy şeh-i Cem müşkil üç oldı" (G 479/5)

Karamanlı Aynî ile Cem Sultan bir süre beraber olmuş, yakın dostluklar kumuşlardır. Aynî, Cem'in hem hocası hem arkadaşı hem yâreni hem dostu olmuştur. Cem Sultan, Aynî'nin maddi mânevi dayanağı olmuş. Aynî, her türlü kederini sıkıntısını Cem ile paylaşmış, Cem'in kendisini yüz üstü bırakmayacağını bilmiştir. Cem de bu samimiyete karşılık Aynî'ye yakınlık göstermiş, ona değer vermiştir.

Karamanlı Aynî, Cem Sultan'ı bazı şiirlerinde övmüş, bazı şiirlerinde öğüt vermiş, bazı yerlerde teselli vermiş ve ümitlendirmiş, bazı yerlerde uyarmış bazı yerlerde ise eleştirmiştir. Şiirlerinin bazı bölümlerinde Cem'den yardım dilemeyi de ihmal etmemiştir. Aynî, Cem Sultan'ın üzüntüsünü de sevincini de şiirlerde paylaşmıştır. Aynî, Cem'in Karaman valiliği sırasında yanında olduğu gibi sıkıntılı zamanlarında bizzat yanında olmasa da şiirleriyle onun yanında olduğu, ona teselli verdiği ve hep ümitlendirdiği Aynî'nin şiirlerinde görülür. Cem'in sıkıntılı zamanlarından Aynî'nin elinden gelen şiirleriyle ona destek olmaktı. Bunu da en güzel şekilde yapmıştır. Aynî, Cem için çok samimi hitaplar kullanmıştır. Şiirlerinin satır aralarında bu samimiyet sezilir.

Aynî'nin, Cem'den ayrıldıktan sonra halinin perişan olduğu ondan ayrılmanın acısını büyük yaşadığı şiirlerine yansımıştır. Diğer herkesin Cem gittikten sonra onu unuttuğu ama Aynî'nin Cem'i unutmadığı ve unutmayacağı ifade edilmiştir. Aynî, Sultan Cem'e diğer tüm padişahlardan daha fazla değer vermiştir. Cem'in bir saçının teline

Mısır ile Şam'ı verseler Aynî kabul etmez. Hatta Cem'i en büyük padişahların yerine layık görür.

Karamanlı Aynî, Cem'in Mısır'dan dönüşü üzerine Cem'e kavuşmasının şerefine binlerce şükrettiği sevinç dolu şiirler (G 354) yazmıştır. Yine "Şah Cem" redifli gazel (G 359) yamıştır. Aynî, Cem'e verdiği değeri ifade ettiği "-um sensin iy şâh" redifli gazel (G 445) yazmıştır. Bu gazelde şair, bu âlemde övündüğü, gurur duyduğu, güvenip dayandığı kişinin Cem olduğunu ifade etmiştir. Hatta şair kendisinin tek umudunun Cem olduğunu söylemiştir. Aynî, Cem Sultan'a "sen gideli" redifli dört tane gazel (G 450, 451, 452, 453) yazmıştır. Cem gittiğinden beri Aynî'nin başına neler geldiği bu gazellerde acıklı bir edâ ile ifade edilmiştir.

Karamanlı Aynî, Cem Sultan'ı cömertlik yönünden Hatem-i Tayy'a, eli açıklık bakımından Halil İbrahim'e, insanlara yardımcı olması yönünden Hızır'a, insanlara şifa dağıtması bakımından Lokman'a, sevgili gibi olması yönünden Şirin'e, sabrı yönünden Eyyüb'e, deniz yolunu kullanması ve başına gelenlerden dolayı Nuh'a, Cem'in sınanması ve başına gelen olaylar yönünden Yusuf peygambere benzetmiştir. Cem Sultan, Karamanlı Aynî Dîvanı'nda, yaşadığı sıkıntılı olaylardan dolayı daha çok kavmi tarafından sınanan ve çeşitli yönlerden sıkıntılar çeken peygamberlere benzetilmiştir.

Sultan Cem, Hümâ kuşuna, Zümrüd-ü Anka'ya, cennet güneşine, put gibi güzel sevgiliye, güneş ve aya, hayat çeşmesine benzetilmiştir. Aynî, Cem Sultan'ı; yüce Osmanlı denizinin incisi, yüce saltanat güneşi, hurşid-i tâbân, zamanın Hızır'ı, zamanın Gavs-ı Âzamı, Anadolu'nun Pâdişâh'ı, zamanın Mehdi'si, vuslat şâhı, garip olan padişah, lale yüzlü ay yanaklı, parlak ay, güzellik ilinin fâtihi ve güzeller askerinin padişâhı olarak vasıflandırmıştır.

Aynî'nin Cem'e hitap şekillerinden bazıları şunlardır; Sultan Cem, iy Şeh, iy Şâh, Şehâ, Şâh, iy Cem, Cem, Şeh Cem, Şâh Cem, iy şeh-i Cem, iy cân, şerhyâr, iy pâdişâhum, iy devletlü sultân, iy şâh Cim u Mim, dost, iy dost, dostum, iy muhâcir, iy her şehün şehenşehi, iy hurşid-i tâbân, Hazreti Sultan, iy saadet tahtının sultânı olan Şah Cem, iy sehavet bahtının hakanı olan lâ-nazîr, Şâh-ı âdil, Şehenşâh-ı mülk-i Rum, iy şâh-ı muhterem, iy yüzi gül, iy Nuh-ı Cem, gurbet-i Şâm'a düşen şah Cem, iy hüsn ilinin kişver-güşâsı, iy munîs-i cân, dilberâ, iy meh, mah, şirin-zebânum, gül-'izârum,

hâkânum, meh-i tâbânum, Lokmânum, ser u sâmânum, leb-i mercânum, gül-i handânum, hat-ı reyhânum.

Karamanlı Aynî Divanı'nda adına en çok kasîde sunulan pâdişah Cem Sultan'dır. Karamanlı Aynî, Cem Sultan'ın Karaman'a gelişi üzerine bir kaside (K 18), Cem'in sünnet düğünü vesilesiyle de bir kasîde (K 20) yazmıştır. Aynî'nin, Cem'in oğlu Oğuz Han'ın doğumunu kutladığı, tebrik ettiği ve doğum tarihini bildiren bir kaside (K 21) mevcuttur. Cem'in Kastamonu'dan ayrılışını anlattığı bir musammat (MSM 26) mevcuttur. Aynî, Cem'in Avrupa'ya gitmesi üzerine bir Terkîb-i bend (MSM 43) yazmıştır. Aynî, Cem'e Arapça öğretmek için bir kaside (K 44) yazmıştır. Karamanlı Aynî Dîvanı'nda, Cem Sultan'ın Mısır dönüşünü kutladığı "hoş geldin" kasidesi (K 47) de mevcuttur. Özetle Karamanlı Aynî, divanında Cem Sultan'a özel 5 tane kasîde, 1 musammat ve 1 terkîb-i bend yazmıştır.

2.1.1.3. İsmâ'îl Bey

İsmail Bey, Candaroğulları Beyliği'nin 10. hükümdarıdır. Fatih döneminde Kastamonu'da hüküm sürmekteydi. Karamanlı Aynî Divanı'nda İsmail Bey, Cem Sultan'ın Kastamonu'dan ayrılışı üzerine Cemin arkasından ağlaması münasebetiyle söz konusu edilmiştir. Aynî'ye göre İsmail Bey Cem'in gitmesini istememişti.

"Senden İsmâ'îl Bey azıttı izi
Ağladı çok kaldı ardunca gözi
İşbu oldı 'âkıbet anun sözi
El-firâk iy taht-ı Candar el-firâk" (MSM 26/VI)

2.1.1.4. Mehmed Bey

Cem Sultan'ın şehzadeliği sırasında etrafında bulunan adamlardan biridir. Karamanlı Aynî, Cem'in etrafında bulunan bazı kişileri lakayt olduklarından dolayı sevmez. Aynî Cem'in hocası olması münasebetiyle bu konuda Cem'i gazellerinde uyarır. Karamanlı Aynî, Mehmet Bey'in Cem'in etrafında dolaşmaya hakkı olmadığını düşünür.

"Sen Mehemmed beg idersin adın ol Türk-i harun
Hak bilür lâyık degül püştinde pâlân olmağa" (G 433/5)

2.1.1.5. Sinan Bey

Sinan Bey, Cem Sultan'ın meclisinde bulunan kimselerdendir. Karamanlı Aynî'nin Cem'in meclisinde bulunan lakayt kişileri eleştirdiği gazelinde Sinan Bey'in de adı bir beyitte geçer. Cem Sultan'ın meclisinde herkesin Sinan Bey olduğunu, sohbet meclisnde herkesin öncü olmak istediğini söyler.

"Her sınân Sinân beg oldı her sakat itdi sukût

Cevzehir-i sohbetünde mâh-ı tâbân olmağa" (G 433/8)

2.1.1.6. Aksaray Kadısı

Anadolu'da Hüseyin nesline eziyet eden Aksaray kadısı da Karamanlı Aynî'nin şiirine konu olmuştur. Aynî, Aksaray kadısını yaptığı bu eziyetten ötürü "mel'ûn" yani lanetlenmiş olarak vasıflandırmıştır. Aşağıdaki beyitte Aynî'nin Hüseyin'in nesline yapılan bu haksızlığı kabul etmediğini ve Hüseyin nesline olan yakınlığının ve sevgisinin ne derece olduğunu görmekteyiz. Yine Aynî'nin haksızlığa gelemediğini ve âdil bir insan olduğunu anlıyoruz.

"Yezîdî Aksarâ kadısı mel'ûn

Hüseynün nesline vurdı bıçagın" (K 37/7)

2.1.1.7. Mahmud Bey

Kasım Bey'in ölümünden sonra Karamanoğulları Beyliği'nin ileri gelenlerinden biri olan Mahmud Bey, başa geçirilmek istenmiş ancak Memlüklülerle olan mücadeleyi kaybetmiştir. Bunun üzerine Halep'e kaçmak zorunda kalmıştır[74]. Mahmud Bey, Divan'da bir kez şu şekilde geçmektedir: Mahmud'un akıbetinin parlak olması için Cenab-ı Hakk'a yalvarmaktadır.

"Bu olmışdur du'â zımnında tazmîn
İlâhî 'âkıbet Mahmûd gerdân" (K 21/137)

[74] Faruk Sümer, "Karamanoğulları", TDVİA, C. 24, TDV Yay., Ankara 2001, s. 459.

2.1.1.8. Çavuşoğlu

Çavuşoğlu Sultan Cem'in danıştığı kişilerdendir. Aynî de Çavuşoğlu'nun gerçek yüzünü görmüş ve Çavuşoğlu'nu değil Cem'in meclisinde bulunmak, Cem'in kapıcısı bile olmaya layık görmez. Bunu şiirinde satirik bir dille ifade eder. Çavuşoğlu ile fikir alışverişi yaptığı için Cem'e de kızdığını ve onu bu konuda uyardığını görüyoruz.

"Çavuşoglı kim kapıcun olmaga lâyık degül
Meşveret eylersin anun ile sultân olmağa" (G 433/4)

2.1.1.9. Şah Mahmud ve Ayaz

Gazneliler devletinin büyük hükümdarı olan Gazneli Mahmud'dur (970-1030)[75]. Ayaz ise Mahmud-ı Gaznevî'nin kölesi ve mahbubu[76] olarak bilinir.
Şair, sevgilisini Mahmud'a kendisini ise Ayaz'a benzetmek suretiyle âşık-maşuk ilişkisiyle anmıştır. Mahmud'un yanında Ayaz'ın da anılması gerektiğine işaret eder. Şair Şah Mahmud'u sevgiliye benzeterek onun devrine kul olmuştur. Kendi gönlünü de Ayaz'a benzeterek böyle olmak kendisine yakışacağını ifade eder.

"Ol Şah Mahmûd-ı zamân kul itmek ise itdi çün
İy dil şimden girü Ayâz iderse yaraşur" (G 156/4)

Aynî, âşığın sevgilide yok olmasını Ayaz'ın Mahmud'da yok olmasıyla misallendirmiştir. Şair Süleyman'ın saltanatının Mahmut ile Ayaz olduğunu söyleyerek aslında âleme hâkim olan şeyin aşk olduğunu kast etmiştir.

"Şol Süleymân-saltanat 'âlemde bunlardur hemîn
Kapusında bunlarun Mahmûd olan Âyâsdur" (K 14/4)

Aynî, sevgilini âlemin Mahmud'una kendisini ise Ayaz'a benzeterek sevgilisinin kapısına gelip ona kendisine nazar etmesi için yalvarır.

"Yalvarı geldi 'Aynî kapuna tapun durur
Mahmûd-ı 'âlemün nazar eyle Ayâzuna" (K 28/22)

---

[75] Pala, 2010, s. 295.
[76] Pala, 2010, s. 43.

Şair, Leylâ'nın ma'şûk olduğu için anıldığından ama Mecnun'un anılmadığından aynı şekilde Mahmud'un anılıp Ayaz'ın anılmadığından yakınır. Aslında maşukları meşhur eden âşıklardır ama ma'şuklar anılıp âşıkların anılmaması şairin hoşuna gitmediğini anlıyoruz. Mahmud, Leyla'ya yani maşuğa, Ayaz ise Mecnun'a benzetilmiştir. Ayaz'da Mahmud'un kölesi olması bakımından Mecnun gibi garipti.

"Her kanda ki Leylâ anılur anıla Mecnûn
Her kanda ki Mahmûd anılur anıla Âyâz" (G 203/6)

Şair sevgilisinin yâdının dillerde Mahmud olduğunu kendisinin ise illerde adının Ayas olduğunu düşünür. Burada Mahmud olarak vasıflandırdığı kişinin Cem Sultan olduğunu düşünüyoruz. Cem Sultan'ı Mahmud'a kendisini de Ayaz'a benzeten şair Mahmud ile Ayaz'ın hikâyesinin dillere düştüğü gibi Cem ile Aynî'nin de konuşulduğunu vurgular.

"Senün yadun durur dillerde Mahmûd
Benüm adum durur illerde Âyâs" (G 217/6)

Şair, Ayaz ile Mahmud'u birlikte âşık-mâşuk ilişkisi çevresinde kullanmıştır. Leyla ile Mecnun ve Süleyman ile kullanılmıştır. Aynî, Mahmut ile Ayaz'dan sadece beş mısrada bahsetmiştir.

2.1.1.10. Kılıç Arslan

Kılıç Arslan, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın oğlu ve ikinci Türkiye Selçuklu Sultanı'dır. Karamanlı Aynî, insanın kim olduğunu anlatmaya çalıştığı 55 numaralı kasîdede Konya'nın tahtında kendisinin Keykâvûs, Keyhüsrev ve Keykubat olduğunu söyledikten sonra şimdi ise Kılıç Arslan olduğunu ifade etmiştir.

"Konya'nun tahtında Keykâvus u hem Keyhüsrevem
Keykubâdem şimdi Kılıç Arslanam ya kimem" (K 55/8)

2.1.1.11. Oğuz Han

Cem Sultan'ın oğludur. 21 numaralı kasîde ise Cem'in oğlu Oğuz Han'ın doğum tarihini bildiren manzumedir. Oğuz Han'ın doğumuyla tahta çıkmaya hak kazandığını, Cem Sultan'ın vekili olacağını anlıyoruz. Kasidenin dua bölümünde ise Aynî, Cem'e ve oğlu Oğuz Han'a dualarını dile getirir. Allah'tan Oğuz Han'ı babası Cem'e bağışlamasını diler.

"Cülûs itdi mübârek tâli'iyle
Vilâdet tahtına sultân Oguz Hân" (K 21/49)

"Bagışlasun Oguz Hân sana Allah
Seni devletlü hâna yüce Sübhân" (K 21/136)

2.1.1.12 Şâh-ı Horasan

Horasan, İran'ın doğusunda bir şehirdir. Burada Horasan'ın hangi şâhından bahsettiğini bilinmemektedir. Karamanlı Aynî, "ya kimem" redifli gazelinde Horasan Şâhı'nın kölesi olduğunu, Hindistan Pâdişâhı olduğunu ve Tirmiz kasabasında doğduğunu söyler.

"Bende-i Şâh-ı Horasân iy mevâlî olmışam
Tirmizîyem Husrev-i Hindusitanem ya kimem" (K 55/58)

2.1.1.13 Sencar (Sencer)

İran'da hüküm süren Selçukluların altıncı hükümdarı olan Sencer, Selçuk sülalesinin ikbal ve azamet dönemine denk gelmiştir. Sencer şehrinde doğduğundan adı Sencer olmuştur. İran şairlerinden meşhur Enverî, Sencer'i çok methetmiştir[77]. Bundan dolayı şairlerce adları birlikte anılagelmiştir[78]. Karamanlı Aynî ise hançer ile ilgili yazdığı

[77] Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2017, s. 151.
[78] Pala, 2010, s. 399.

gazelde hançerin tuğrâsının Sencer'e yakışaceğından bahseder. Bu beyitte Sencer'in azâmetli olduğunu anlıyoruz.

"İy kâmeti togrıl senün 'ünvân-ı tîgun müntehâ

Tugrâ-yı hançer togrısı hoş yaraşursın Sencere" (G 437/2)

Karamanlı Aynî bir başka beyitinde cihânın Cemşîd'ini, Cem'ini ve Tuğrulunu hepsini Sencer gördüğünü ifade etmiştir.

"Cem ü Cemşîd-i cihân Togrıl-ı dil togrı didi
Zanacun hıccesine tapunı Sencer görürem" (G 322/6)

Şair aşağıdaki beyitte Sencer'i şefkatli ve cömert olarak vasıflandırmış. Zavallı ve hasta bir gönülle kapısına gittiği kişinin Sencer gibi şefkatiyle onu sarmadığını anlıyoruz.

"Togru kapuna gelen oldı melûl u hasta-dil
Mülk-i sehâ vü şefkatün Senceri böyle mi olur" (G 143/6)

2.1.2. Şairler ve Bilim Adamları

Karamanlı Aynî Divanı'nda İran şairlerinden Selman, Zahîr, Hâfız ve Firdevsî anılmıştır. Türk şairlerden ise Mehdî, Ahmedî ve Şeyhî'nin isimleri zikredilmiştir. Divanda bilim adamlarından Eflâtun'a yer verimiştir.

2.1.2.1. Selmân

Karamanlı Aynî Divanı'nda anılan şair (1309-1376), ünlü bir İran şairidir ve kasideleriyle bilinir[79]. Gazellerinde Mevlâna ve Sâdî'nin etkileri görülmektedir. Hâfız-ı Şîrâzî, Selmân'ı "şiir ülkesinin padişahı" şeklinde takdir edip övmektedir. Şiirleri sonraki şairler tarafından takip edilmiş ve nazireler yazılmıştır. Dîvân, Cemşîd ü

[79] Pala, 2010, s. 398.

Hurşid Mesnevisi, Firâknâme, eserlerinden bazılarıdır[80]. Selmân-ı Savecî, XV ve XVI. yüzyıl Osmanlı şairlerinin eserlerinde adı en çok zikredilen Acem şairi olarak görülmektedir[81].

Divanda adı en çok geçen şairdir. Aynî, Selmân'ın kasideleriyle kendi yazdığı kasideleri kıyaslamış ve kendi kasidelerini Selmân'ın kasidelerinden üstün görmüştür. Sadece kasidelerini değil şairliğini de karşılaştırmış ve kendi şairliğini Selmân'ın şairliğinden daha üstün olduğunu iddia etmiştir. Üstelik yalnızca Aynî'nin kendisi de değil olgun şairler, âlimler Aynî'nin şiirini beğenerek Selman'ın şiirinden bile daha leziz olduğunu söylemişlerdir.

"Nazm içinde ger Zahîr ü Hâfız u Selmân ise
Defter-i dîvânı ilde bî-kemâl olur garîb" (G 40/6)

"Didi fâyık lafz ile ehl-i kemâl
Şi'r-i 'Aynî şi'r-i Selmân'dan lezîz" (G 118/7)

Aynî'nin yazdığı kasideyi Selman duysa kalkıp onu bin kere öpeceğini söyleyerek kendi kasîdesini Selman'ın kasîdesinden kat kat üstün tutmuştur.

"Dil bir kasîde didi yüzün güninde iy şâh
Ağzında bin öperdi işitse rûh-ı Selmân" (MSM 42/47)

Aynî, Sultan Cem'e öyle bir meth yapmıştır ki aynı Selman'ın methleri gibi olmuştur, bunu Zâhir'in ruhu dinlerse bin kere takdir edeceğini söylemiştir. Bu beyitte şair Selman'ın methlerinin çok güzel olduğunu vurgulayarak kendisinin yaptığı methi de Selman'ın metlerine benzetmiştir.

"Sana Selmân bigi iy Hüsrev didüm bir medh kim
Gûs ederse anı bin tahsîn ider rûh-ı Zahîr" (K 30/29)

[80] Adnan Karaismailoğlu, "Selmân-ı Sâvecî", TDVİA, C. 36, TDV Yay., Ankara 1997, s. 446-447.
[81] Mikail Doğan, *XV-XVI Yüzyıl Osmanlı Şairlerinin Divânlarında Biyografik Bilgi (Şâir ve Eser İsimleri)*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2013, s. 72.

Şair kendi yazdığı şiirinin güzel sözleri ve olgunluğuyla göz kamaştırdığını sanki Selmanın ruhundan geldiğini söyleyerek hem kendi şiirini hemde Selmanın şairliğini övmüştür.

"'Aynî bu şi'r-i Hasen lafzunda bulmışdur Kemâl
Hâtif-i gaybî durur kim rûh-ı Selmândan gelür" (G 142/7)

Aynî'ye göre Selmân gözün görünüşünde bir renktedir. Sözünün renkli mânâları ile şiirin gözbebeği olmuştur. Aynî, Selman'ın şiirinin latif, hoş olduğunu düşünür. Şiirindeki bu renkli anlam dünyası ile Selman şiirin gözbebeği olmayı başarmıştır. Aynî, Selman'ın büyük bir şair olduğunu ve şiirlerinin anlam bakımından zengin olduğunu kabul etmiştir.

"Gözün suretde iy 'Aynî meger hem-reng-i Selmândur
Ki ol şi'r-i merdümden sözün ma'nâ-yı rengini" (G 488/7)

Aynî, Selmân'ın şiirlerinin özelliklerini sıralamıştır. Selman'ın şiirlerinin vezinli bir tabiatının olduğunu, şiirlerinin açık ve düzgün olduğunu ve olgun şiirler yazdığını söyleyen Aynî, Selman'ın nazmını inci yağdıran olarak vasıflandırmıştır. Karamanlı Aynî, Selman'ın şiirlerinin cevher dolu olduğunu düşünür. Bu beyitte Aynî, Selman'ın şiirlerinin değerini dile getirmiştir. Selman'ın nazmını beğendiğini, şiirlerini okuduğunu ve Selman'ın nazmını biçim, içerik, fesâhat bakımından kendine rehber edindiği anlaşılır.

"Tab'ı mevzûn çün Hasen Selmân-fesâhat çün Kemâl
Nazm-ı dürr-bârından anun oldı pür-gevher cihân" (K 22/39)

Karamanlı Aynî Divanı'nda Selmân-ı Sâvecî'nin ismi yedi beyitte geçmektedir. Bazı beyitlerde Selman'ın adı Zâhir ve Hâfız ile birlikte anılmaktadır. Aynî, kendi şiirleri ile Selmân'ın şiirlerini karşılaştırıp kendi şiirini Selman'ın nazmından üstün gördüğü gibi aynı zamanda Selman'ın nazmını övmüş, şiirlerinin olgunluğunu dile getirmiştir.

2.1.2.2. Zahîr

Asıl adı Ebü'l-Fazl Tâhir bin Zahîr-i Faryâbî'dir. Fars edebiyat sahasında kaside şairi olarak bilinir. Kasidelerinde aşırı derecede abartı vardır. Gazel türünde de eserleri bulunmaktadır. Gazellerinde aşkın yanı sıra tasavvufi unsurlar da vardır[82].

Genelde Selmân ile birlikte kullanılır. Büyük şairlerden olup, şairlerimizce bu iki şair kaside ve gazel vadisinde en yüksek iki varlık olarak görülmüştür[83].

Karamanlı Aynî Dîvanı'nda Zahîr diğer büyük İran şairleri Hâfız ve Selman ile birlikte kullanılmıştır. Aynî kendisini bu İran Şairleriyle kıyaslayarak kendini onlardan üstün görür.

> "Nazm içinde ger Zahîr ü Hâfız u Selmân ise
> Defter-i dîvânı ilde bî-kemâl olur garîb" (G 40/6)

Zahîr, kasideleri ve gazelleri ile meşhur olması bakımından söz konusu edilmiştir. Aynî, kendisinin yaptığı methi Zahîr'in bile güzel bulup takdir edeceğini düşünür.

> "Sana Selmân bigi iy Hüsrev didüm bir medh kim
> Gûs ederse anı bin tahsîn ider rûh-ı Zahîr" (K 30/29)

Karamanlı Aynî Divanı'nda Zâhir iki beyitte geçmiştir. Aynî Zâhir'in şâirliğini övdüğü gibi kendini onunla kıyaslayıp kendi şiirlerini daha üstün görmüştür.

2.1.2.3. Hâfız

İran'ın en büyük şairlerden biridir. Hâfız-ı Şirazî olarak da bilinir. Geniş çaptaki şöhretine rağmen hayatı hakkında elimizde az bilgi vardır. Araştırmacılar, onun "Hâce" ünvanının kullanmasına dayanarak soylu bir aileden geldiğini düşünmektedir. Öğrenimi esnasında Kuran-ı Kerimi ezberleyerek Hâfız lakabını alır. Şiirlerinden hareketle çok kapsamlı bir eğitim aldığı ve edebiyat bilgisinin çok geniş olduğu anlaşılmaktadır. Hafız'ın edebî bilgisi kadar musiki ve diğer sanat dallarına dair bilgisi de göze çarpmaktadır. Kaside, rubai ve kıtalar kaleme almışsa da onu asıl şöhretine

---

[82] Mehmet Atalay, "Zahîr", TDVİA, C. 44, TDV Yay., Ankara 1997, s. 87-88.
[83] Ahmet Talat Onay, *Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz. Cemal Kurnaz, Ankara 2016, s. 365.

kavuşturan tür, gazeller olmuştur. Hafız'ın gazelleri, adeta kendinden önceki büyük şairlerin üstün taraflarını bir araya toplamıştır. Bu sebeple Fars edebiyatında gazel alanında akla gelen ilk isimlerdendir. Hafız'ın şiirleri, sade ve veciz olarak değerlendirilir. Aşk, ayrılık, ölüm, bilgelik gibi temalarda şiirler yazmıştır. Şiirleri, büyük beğeni toplamış ve çeşitli dünya dillerine tercüme edilmiştir[84].

Aynî "Hâfız" redifli gazel (G 252) yazmıştır. Aynî, Hâfız'ı güzellik mülkünün kumandanı olarak vasıflandırmıştır. Aynî, Hâfız'a "iy cân u dilün dildârı Hâfız" olarak hitap etmiştir. Aynî'ye göre meclistekiler imanı Hâfız'ın yüzünde bulmuştur. Aynî Hâfız'ın dindar ve imanlı olduğunu düşünür. Hâfız'dan bir Yasin okumasını ister, eğer lutf edip okursa Aynî hasta canının şifa bulacağına inanır. Burada Hâfız hem Kur'an-ı Kerim'i ezbere bilen kimse hem de İranlı büyük şair Hâfız olarak tevriyeli kullanılmıştır. Aynî, Hâfız'ın gözünü mecûsiye, iki zülfünü haça, saçını ise kâfirin kuşağına benzetmiştir. Aynî, Hâfız'dan papağana dinlemeyi öğretmesini ister ki Hâfız 'ın söylediği şeker gibi tatlı sözleri dinlesin diye. Burada Aynî, Hâfız'ın sözlerini övüyor. Aynî, şiirlerinde Hâfız'dan yârini anmasını ve gam yiyenleri de yüceltmesini istemiştir. Yine kendi boyutlarının dilinden gitmemesini Hâfız'dan ister. Aynî, Hâfız'ın şiirinin gizli olduğunu yani söylemek istediğini ima ederek söylediğini düşünür. Bu şiirde Hâfız'ı övmüştür. Aynî kendini Hâfız ile kıyaslar kendinin ondan üstün olduğunu söyler.

"Gel iy cân u dilün dildârı Hâfız
Güzelik mülkünün sâlârı Hâfız

Yüzünden buldı îmân ehl-i meclis
Bu mahfil ehlinün dindârı Hâfız

Lebün lutf eyleyüp okursa Yâsin
Şifa bulur bu cân bîmârı Hâfız
Gözün gebr ü çelîpâ iki zülfün
Saçun her kâfirün zünnârı Hâfız

[84] Tahsin Yazıcı, "Hafız-ı Şirazî", TDVİA, C. 15, TDV Yay., Ankara 1997, s. 103-106.

Bu sem'um tûtisine eyle ta'lîm
İşitdür ol şeker-güftârı Hâfız

N'ola yâd idesin yârün olanı
N'ola şâd idesin gam-hârı Hâfız

Dilünden gitmesün ebyât-ı 'Aynî
K'anun zımnındadur eş'ârı Hâfız" (G 252/1-7)

Aynî Hâfız redifli şiirinde İranlı büyük şair olan Hâfız'ın nazmını değerlendirmiştir. Aynî, Hâfız'ın şiirini beğenip methetmiştir ve ondan bazı isteklerde bulunmuştur. Aynî'nin Hâfız'a hitap şekillerinden ve vasıflandırmalarından anladığımız üzre Aynî şair Hâfız'ı yakın bulmakta ve onu sevmektedir.

Şairler kendilerini üstün göstermek için o dönemde kendilerini İran şairleri ile kıyaslayan beyitler yazarlarmış. Aynî de kendini bu şairlerle kıyaslayıp kendi şiirini onların nazmından üstün gördüğü beyitler kaleme almıştır.

"Nazm içinde ger Zahîr ü Hâfız u Selmân ise
Defter-i dîvânı ilde bî-kemâl olur garîb" (G 40/6)

Karamanlı Aynî Divanı'nda Hâfız, diğer büyük İran şairleri olan Zâhir ve Selman ile birlikte anılmıştır.

2.1.2.4. Mehdî

Hakkında çok fazla bilgi olmayan bu şairin Fatih'in yakın dostu olduğu, Bursalı olduğu ve bilgin bir şair olduğu bilinmektedir[85]. Aynî kendi yazdığı şiiri gül bahçesine benzeterek kendi şiirini övmüştür. Aynî, kendi şiirini gül bahçesine sözlerini ise bülbüle benzetmiştir. Mehdî'ye de her zaman sözde karga gibi çirkin sözlerin olmayacağını söyleyerek onu uyarmıştır.

[85] Akyol, 2012, s. 427.

"İşidüp bülbüli kudsi bu nazm-ı gülşen ereli
Didi Mehdî sana her dem kelâm içre kelâg olmaz" (K 51/7)

Karamanlı Aynî Divanı'nda şair olan Mehdî'nin adı sadece bir beyitte geçmiştir. Aynî'nin Mehdî'nin şiirlerini pek beğenmediğini anlıyoruz.

2.1.2.5. Ahmedî

Ahmedî, 14. yüzyılın sonunda 15. yüzyılın başında yaşamış Türk divan şairidir. İlk öğrenimini Anadolu'da yaptıktan sonra eğitimine Mısır'da devam ettiği bilinmektedir. Ahmedî, öğrenimini tamamlayıp Mısır'dan döndükten sonra Germiyan Beyi Süleyman Şâh'a intisap etmiş ve onun yakın dostu olmuştur. Ahmedî, eserlerinin çoğunu Süleyman Şâha sunmuştur. I. Murat'ın Germiyanoğulları Beyliği'ni fethetmesi üzerine Ahmedî, Osmanlı'nın hizmetine girmiştir[86]. Şair, I. Mehmet'e de mesnevi sunmuştur. Şair, ayrıca şehzâde II. Murat'ın da Amasya'da hocası olmuştur. Eserlerinden bazısı şöyledir: Dîvân, İskender-nâme, Cemşid u Hurşid, Tervihü'l-Ervah, Esrârnâme, Mirkatü'l-Edep. Bunların bazısı çeviri, bazısı mesnevi bazısı sözlüktür. Ahmedî, gelişen divan şiirinin Hoca Dehhâni'den sonra Kadı Burhâneddin ile birlikte esas kurucusu olarak kabul edilir. Ahmedî, dönemin en fazla sayıda eser veren sanatçısıdır[87].

Aşağıdaki beyitte Aynî farklı bir noktaya değinmiştir. Tunca Kortantamer'in "Yeni bilgiler şığında Ahmedî'nin Hayatı"[88] başlıklı yazısında ileri sürülen C. Brockelmann'ın sözlerinin anlam kazandığının bir ispatı sayılabilir olduğu görülür. Ahmedî ile Âşık Paşa üzerinde dil araştırması yapan C. Brockelmann, Germiyanlı sandığı Ahmedî'nin eserinde kendi bölgesinin ağzı olan Germiyan ağzını değil, Karaman ağzı olan Âşık Paşa'nın ağzını edebiyat dili olarak kullandığını belirtmiştir[89]. Karamanlı Aynî Divanı'nda anılan Ahmed'in ise Ahmedî olduğu anlaşılmıştır[90].

---

[86] Akyol, 2012, s. 24.
[87] Mengi, s. 84-88.
[88] Tunca Kortantamer, "Yeni Bilgiler Işığında Ahmedî'nin Hayatı", *E. Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, İzmir, 1980, s. 169.
[89] Mermer, 1997, s. 26.
[90] Mermer, 2003, s. 222.

Ahmedî'nin şiirinin büyüleyici olduğunu söyleyenler Aynî'nin şiirinin mucize gibi olduğunu söyler. Karamanlı Aynî, kendi şiirini Ahmedî'nin şiirinden üstün görür.

"Ahmedâ ger şi'r ile dirler sana sihr-âferîn
Nazm içinde niçeler mu'ciz-nümâ dirler bana" (G 28/6)

Şair bir beyitinde ise Ahmedî'ye hakaret eder. Onun eşek ve ahmak olduğunu söyler. Şiirinin sorusuna red cevabını verdiğini sert bir dille dile getirir.

"Ahmed ne ahmak ola vü ol biri ya ne har
Kim şi'rinün su'âline redd ü cevâb idem" (G 323/6)

Karamanlı Âynî'nin Ahmedî'yi pek sevmediği Ahmedî'ye hitap şekillerinden ve üslûbundan anlaşılıyor. Ahmedî'nin şiirlerini de beğenmediğini anlıyoruz. Aynî, Ahmedî'ye karşı aşağılayıcı ve küçük düşürücü bu tutumunun sebebini bilemiyoruz. Karamanlı Aynî şair Ahmedî'yi divanında iki beyitte anmıştır.

2.1.2.6. Şeyhî

Şeyhî, 15. yüzyılın ilk yarısında Aynî'den önce yaşamış Anadolu sahası Türk edebiyatının en önemli şairlerdendir. Germiyan Beyliği'nin merkezi olan Kütahya'da dünyaya gelmiştir[91]. Şeyhî, eğitimi için İran'a gitmiş ve orada Tıp, Tasavvuf ve Edebiyat alanlarında kendisini geliştirmiştir. Göz hekimi olmuştur. İran dönüşü Hacı Bayram-ı Veli'ye intisap edince Şeyhî mahlasını almıştır. Şeyhî hayatı boyuca sırayla Germiyan Beyi II. Yâkub'a, Çelebi Mehmed ve II. Murat'a intisap etmiştir. Dîvân, Harnâme ve Hüsrev ü Şirin eserleridir. "Kerem Kasîdesi" bilinir. Şeyhî Dîvânı'nı Ali Nihat Tarlan edebî yönden incelemiştir[92]. Şeyhî, Anadolu sahası din dışı edebiyatını kurmuştur. Şiirlerinde hem tasavvufun düşünce ve mazmunlarından hem de lirizimden yararlanmıştır[93].

[91] Akyol, 2012, s. 27.
[92] Ali Nihat Tarlan, *Şeyhî Divanını Tetkik*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.
[93] Mengi, s. 110-113.

Aynî kendini Şeyhî ile kıyaslar. Aynî öyle bir kaside söylemiştir ki Şeyhî bu kasideyi duyunca sözünden mahcup olmuştur. Aynî kendi şiirini Şeyhî'nin nazmından üstün tutar.

"Didüm şânunda iy şeh bir kasîde kasdını gelsün
Revân-ı Şeyhî işitsün sözinden şermsâr olsun" (K 24/36)

"Beni talatma rakîbe yiter incitür iy şâh
Nitekim Şeyhî didi hoş durur uran diyeyüm" (K 27/46)

Karamanlı Aynî kendini dönemin Şeyhî gibi büyük bir şairiyle kıyaslayarak kendi nazmını Şeyhî'nin şiirlerinden üstün görmüştür. Karamanlı Aynî Divanı'nda Şeyhî'nin adı iki beyitte geçmektedir.

2.1.2.7. Firdevsî (d.940- ö.1020)

İran'ın millî destanı olarak kabul gören Şehnâme'nin şairidir. Künyesi Ebu'l-Kâsım, lakabı Fahredddin, mahlası Firdevsî'dir. Şairliğinin ilk dönemlerinde gazel ve kasideler yazsa da döneminin etkisiyle İran tarihine yönelir. Gazneli Mahmud'a yazdığı hiciv nedeniyle başı derde girmiş, çareyi Herat'a gitmekte bulmuştur. Günümüzde, İran'ın başkenti Tahran'da adına heykeller bulunmaktadır[94].

Karamanlı Aynî, Dîvânı'nda Firdevsi'yi bir beyitte anmıştır. Aynî Firdevsî'den silsile halinde bile olsa kendisinin yarısı edemeyeceğini iddia eder. Aynî, kendini ünlü Şehnâme yazarı Firdevsî ile karşılaştırıp kendisini ondan kat be kat üstün görmektedir.

"Nısf-ı 'Aynî aduna silsile Firdevsî didüm
Rub'-ı meskûndaki erbâ' dili böyle diye" (G 32/7)

[94] Mehmet Kanar, "Firdevsî" TDVİA, C.13, TDV Yay., Ankara 1997, s.127.

2.1.2.8. Eflâtun

Meşhur İlkçağ Yunan filozofudur. Milattan önce 400'lü yıllarda Atina'da dünyaya gelmiştir. Platon olarak da bilinir. Grekçe'den yapılan çevirilerde "p" sesidir "f" sesine dönmesinden dolayı Eflâtun olarak dilimize girmiştir. Ünlü filozof Sokrates'in öğrencisi, bir diğer ünlü filozof olan Aristo'nun hocasıdır. Hocasının ölümünden sonra Mısır, Sicilya, İtalya gibi ülkelere giderek bölgenin ilim ve fikir adamlarıyla görüşmelerde bulunmuştur. Bu seyahatlerinden geri döndüğünde Atina'da bir bahçe satın alarak "Akademi" adı altında eğitim vermeye başlamış, bugünkü akademinin temellerini atmıştır. Bilgi, varlık, Tanrı, devlet, ahlâk gibi konularda kafa yormuştur. İslâm dünyasını fikirleriyle derinden etkilemiştir. Sokrat'ın Savunması, Devlet, Mektuplar, Şölen eserlerinden başlıcalarıdır[95].

Dîvan şairleri tarafından Eflâtun akıl, hikmet ve doğru rey örneği olarak anılırlar[96]. Karamanlı Aynî de Eflâtun'u bilgi ve bilim timsali olarak anmıştır. Karamanlı Aynî Dîvanı'nda sadece bir beyitte ismi zikredilmiştir.

"Şol 'aded kim dostluk a'dâdıdur
Didi Eflâtûn-ı dâniş reg refed" (G 117/4)

2.2. Tarihî-Efsânevî Şahsiyetler

Efsane, halk arasında dilden dile yayılan ve destansı hikâyeler olarak bilinir. Kaynağı insanlığın sözlü kültür unsurlarından biri olan efsanelerin tarihi, insanoğlunun geçmişi kadar eskidir. Efsane ve mit, birbirinin yerine kullanılan kelimelerdir[97]. Efsaneleri inceleyen bilim dalına da mitoloji denir.

Edebiyatımızda efsaneleşmiş kahramanların isimleri sık sık geçmekte ve geçmişte yaşandığı düşünülen olaylara sıkça telmihte bulunulmaktadır[98]. Mitolojik unsurlar,

[95] Fahrettin Olguner, "Eflâtun", TDVİA, C. 10, TDV Yay., Ankara 1994, s. 469-476.
[96] Levend, s. 171.
[97] Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000, s. 22.
[98] Levend, s. 147.

başından sonuna kadar Divan edebiyatının yararlandığı kaynaklar arasında yer almaktadır[99].

2.2.1. Cemşid

İran'ın büyük hükümdarlarından olan Cemşid'in asıl adı Cem'dir. "Işık" anlamına gelen "şid" sonradan eklenmiştir[100]. Bunun hikâyesi de şöyledir: Cemşid bir gün Azerbaycan'da yüksek bir dağın tepesine mücevherlerle dolu bir taht yapmış ve mücevherli tâcını da takıp o tahta oturduğunda güneşin doğuşunda öyle bir parlarmış ki halk ona Cemşid adını vermiş[101]. Cemşid şarabı icat eden kişi olarak bilinir. Nevruz gününün bayram olarak kutlayan ve yılbaşı olarak kabul eden kişidir. Divan şiirinde adı en çok zikredilen efsanevi kahramanlardan biri olan Cemşid, saltanatının ihtişamı, taht ve tacı, şarabı icat etmesi, meşhur kadehi, düzenlediği bezm meclisleri dolayısıyla anılmıştır[102].

Eski metin şerhlerinde Cemşid, Süleyman ve İskender olarak da anılırdı. Eğer Cem, ayna, mukâbele, sed, hikmet, seyahat gibi sözcüklerle anılırsa kast edilen İskender'dir. Eğer ki hatem taht, Belkıs, Âsaf, Hüthüt ile anılırsa Süleyman anlatılmak istenmiştir. Câm, şarap, piyâle gibi kelimelerle anılırsa Cemşid anlaşılmalıdır[103].

Aynî Divanı'nda Cemşid devletin zirvesi olması bakımından anılmıştır. Cemşid'in boyunun Hurşid gibi kararsız olduğundan bahsedilmiştir. Cem'in kadehi, şarabı münasebetiyle de konu edilmiştir. Câm, Cem ve Cemşîd kelimeleri genelde birlikte kullanılmıştır. Karamanlı Aynî, Cemşid'in neslinin yüce olduğunu söyler ve onu Mehdî'ye benzetir. Cem'in cihanı yüce zatının lütfuna nâil ettiğini söyler. Cem'in tahtıyla, kaftan ve tâcıyla cihânı aydınlatmasına telmihte bulunmuştur. Cemşid'in yüce zatıyla cihânı şereflendirdiğini düşünen şair Cemşid'e iltifat etmiştir.

"Mehdî-i vâlâ-neseb Dârâ-haseb Sultân Cem
Eyledi zât-ı şerîfin lutfına mazhar cihân" (K 22/31)

---

[99] Tuğçe Erdal, "Şiirin Esin Kaynağı Olarak Mitoloji", *Folklor/Edebiyat*, C. 19, sayı: 76, 2013, s. 125.
[100] Cemal Kurnaz, *Hayâlî Bey Dîvanının Tahlili*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara 2012, s. 92.
[101] Levend, s.159.
[102] Tökel, s. 135.
[103] Onay, s.105.

"Çün serv-i Cemşîdi anun hurşîdveş hercâyıdır
Geh cûy u geh cûyân olur bu gözdeki yaşum benüm" (G 337/ 3)

Şair, Cemşid'in kendisine kul olmasını ister. Çünkü kendisini meyhânelerin hâkânı olarak vasıflandırır. Şair, Cemşid'in şarabı icat etmesiyle meyhâne ve kadeh kelimeleri ile tenasüp yapmıştır.

"Kul olsa bana tan mı câm u Cem ü ya Cemşîd
'Âlemde bugün çün kim hâkân-ı harâbâtam" (G 342/5)

Aynî, güneş doğmadığı için can derdinin sona ermediğini, akşam ayışığında Cem'e derdini arz etmek ister. Cem'i "Cem-i dildâr" yani "gönül tutan sevgili" olarak vasıflandırmıştır. Aynî, yine Cem'i gündüz vakti görüp onun parlayan yanına şiirlerini arz etmek ister.

"Cân maraz-ı zevâle çü hurşîd irmedin
Mehtâb-ı magribi Cem-i dildârı eyle 'arz" (G 244/3)

"İy 'Aynî bahr olan Cem'i çün gözlerün göre
Anun 'aruz-ı tab'ına eş'ârı eyle 'arz" (G 244/7)

Aynî bir beyitinde ise Cemşid'i cihânı zapt eden, tutan padişah olarak vasıflandırmıştır. Aynî'ye göre tüm cihânın hâkimiyeti Cemşid'ın altındadır. Cemşid'in şehzâdelerin şâhı olan pâdişah olarak anar. Eski Roma ve Bizans imparatorları bile cihan mülkünün sahibi olan Cem'in ancak kölesi olabilirler.

"Cem ü Cemşîd ü cihângîr ü cihândâr durur
Şehryâr u şeh ü şehzâde-i şâhân diyeyüm" (K 27/23)

"Husrev-i mülk-i cihân şâh Cem oldur ki anun
Kemterîn bendesine Kayser ü hâkân diyeyüm" (K 27/25)

Aynî, Cem'in cihânın şâhı olduğunu tekrar ederek uğurlu Çin imparatoruna benzetmiştir.

"Şâh-ı cihân u zamân Ferruh-ı fağfûr-ı Cem" (K 25/16)

Ayni bu kez de Cem'i feleği süsleyen bir balığa benzeterek cihânın cânı olduğunu düşünür. Güneş olarak nitelendirdiği Cem'in önünde devletin hayran kaldığı tasvir edilir.

"Şehî mâhî felek-ârâ cihânun cânı Sultân Cem
İlâhî devleti mihrî şerefde ber-karâr olsun" (K 24/8)

Cemşid'in güneş ile olan hikâyesinden dolayı genelde "hurşîd", güneş ile birlikte anılır. Aynî Cemşid'in devletin zirvesinde meleklerin mülkünde olarak görür. Felek gemisinde yüce burçta olduğunu düşünür.

"İy evc-i devlet ile mülk-i melekde Cemşîd
V'iy burc-ı rif'at ile fülk-i felekde hurşîd" (MSM 23/I)

Aynî, Cem'in kadehinin kim olduğunu sorduktan sonra her yere ay olan ve her doğacak yere de güneş olan diye tanımlar. Aynî, "matla'" kelimesini hem "kasidenin ilk beyiti" hem de "doğacak yer" olarak tevriyeli kullanmıştır. Hem doğacak yere güneş olan hem de kasidenin ilk beyitine güneş gibi doğan kişi olarak tevriyeli bir mâna yaratmıştır. Bu beyitte şair, Cemşid'i güneş ve ay, kadeh ile birlikte kullanmıştır.

"Kimdür cihân içinde ol câm u Cem ü Cemşîd olan
Her mevzı'a mâh olıcı her matla'a hurşîd olan" (G 391/1)

Şair, Cemşid'i kadehi ile cihanı gösteren olarak vasıflandırmıştır. Yani şair, Cemşid'in şarabı bulması ile cihânı aydınlattığını düşünür.

"Su'âl itse fakat Cem'den di mâhiyetde insândur
Cihân içinde bir gîtî-nümâ olup durur ol câm" (K 45/44)

Karamanlı Aynî bir başka beyitinde cihânın Cemşîd'ini, Cem'ini ve Tuğrulunu hepsini Sencer olarak gördüğünü ifade etmiştir.

"Cem ü Cemşîd-i cihân Togrıl-ı dil togrı didi
Zanacun hıccesine tapunı Sencer görürem" (G 322/6)

Karamanlı Aynî, İran'ın büyük hükümdarlarından olan Cemşid'i yaklaşık onbeş beyitte anmıştır. Şair, genel olarak Cemşid'i "cihân, câm, Cem ve hurşîd" kelimeleriyle birlikte kullanmıştır. Aynî, Cemşid'e samimi hitaplar kullanmıştır.

Onun en sevdiği şah olan Sultan Cem ile aynı ismi taşımasından dolayı böyle yakın, samimi hitaplar kullandığını tahmin etmekteyiz.

2.2.2. Keykubat

Keykubat, İran'da Pişdâdiyan sülalesinden sonra gelen Keyaniyan sülalesinin ilk padişahı olarak bilinir[104]. "Key" lâkabını ilk defa Keykubat kullanmıştır. Adaletli oluşu ile tanınır. Büyük Selçuklu sultanı Keykubat ile karıştırılmamalıdır[105]. Şehname'de adaletli olma özelliği fazlaca övülen Keykubat, Divan şiirinde azamet ve ihtişam simgesi olarak kullanılmıştır[106].

Karamanlı Aynî Divanı'nda bir yerde Keykubat'tan bahsetmiştir. Şair, Keyhüsrev'in bilindiği ancak Keykubat'ın bilinmediğinden, unutulduğundan yakınır.

"Gitdi Keyhüsrev bilinmez Keykubad
Anılur Cemşîd amma Cem kanı" (G 459/2)

2.2.3. Keyhüsrev

İran'ın Keyâniyan sülalesinden olduğu bilinen Keyhüsrev, Keykavus'un torunu ve Siyâvuş'un oğludur. Mecazen yüce hükümdarlar hakkında sıfat olarak kullanılabilir[107]. Divan şairleri, övdükleri devlet büyüğüyle ilgili şiirlerinde Keyhüsrev'i bir kıyaslama aracı olarak kullanmışlardır[108].

Aynî Divanı'nda Keyhüsrev'in adı iki beyitte geçmektedir. Şair, Konya'nın tahtında Keyhüsrev'in olduğunu söylerken Cem Sultan'ı Keyhüsrev'e benzeterek Cem Sultan'ın onun gibi yüce bir hükümdar olduğunu kast etmek istemiştir.

"Gitdi Keyhüsrev bilinmez Keykubad
Anılur Cemşîd amma Cem kanı" (G 459/2)

---

[104] Levend, s.161.
[105] Pala, 2010, s. 268.
[106] Tökel, s. 227-228.
[107] Pala, 2010, s. 268.
[108] Tökel, s. 220.

"Konya'nun tahtında Keykâvûs u hem Keyhüsrevem
Keykubâdem şimdi Kılıçarslanam ya kimem" (K 55/8)

2.2.4. Dârâ

Keyâniyân sülâlesinin dokuzuncu ve son hükümdarıdır. Ekber ve Keykubat olarak da anılır. İskender ile yaptığı savaşta yenilmiş ve ölümüyle sülalesi de bitmiştir[109]. Mecazen büyük hükümdarlar da Dâra olarak geçebilir[110]. Dârâ, İskender ile birlikta savaş sahnelerinde zikredilir. Dârâ, ihtişam ve ululuk sembolü olarak beyitlerde kullanılmıştır. Dârâ, Şehnâme'nin ünlü kahramanlarından biridir[111]. Divan edebiyatında adı en fazla geçen Acem padişahlarından biridir[112].

Aynî, divanında "murâdum" redifli gazelinde muradının zamanın Dârâ'sı olduğunu, kapıcıya ümid etmek istemediğini dile getirmiştir. Şair, Dârâ'yı bu beyitte "şânı yüce Hükümdâr" mânâsında kullanmıştır.

"Benüm Dârâ-yı devrândur murâdum
Ma'âza'llah ki idem derbâna ümmîd" (G 125/4)

Aynî, bir başka beyitinde dünya sarayında hüzün kapısında Dâra olduğunu söyler. Burada da Dârâ'yı hükümdar anlamında kullanmıştır. Bu dünyanın hüzün kapısı olduğunu ve bu hüzünlü dünya sarayında şairin kendisini hükümdar olarak gördüğünü anlıyoruz.

"Hüsrevâ dünyâ sarâyında hemân
Dâr-ı hüznünde benem Dârâ-yı bess" (G 80/2)

Aynî, Dâra'yı cihan mülkünde sultanlar sultanı olarak tanımlamıştır. Sultanlar sülâlesinden geldiğine işaret etmiştir.

"Elâ iy Hüsrev-i Dârâ-yı devrân
Cihân mülkinde sultân ibn-i sultân" (K 21/1)

---

[109] Onay, s. 31.
[110] Levend, s. 163.
[111] Pala, 2010, s. 106.
[112] Tökel, s. 155.

Şair, Dârâ kelimesini "şânı yüce kutlu Hükümdar" anlamına gelecek şekilde kullanmıştır.

"Mehdî-i vâlâ-neseb Dârâ-haseb Sultân Cem
Eyledi zât-ı şerîfin lutfına mazhâr cihân" (K 22/31)

Karamanlı Aynî Dîvanı'nda İran pâdişahı Dârâ'nın ismi dört beyitte geçmektedir. Genelde "Hüsrev" kelimesi ile birlikte kullanılmıştır. Çoğu yerde "Pâdişah, Hükümdar" mânâsında kullanılmıştır.

2.2.5. Nûşirevân

M.S. 571 ile 579 arasında İran'da hükümdarlık yapan Nûşirevân, Sasâniyân sülâlesine mensup olup adaletli olması ile meşhur olmuştur[113]. Adı Hüsrev olan Nûşirevân'ın lâkâbı "Âdil" olarak bilinir. Akıllı, dirâyetli, kudretli, hayırsever, sanat ve kültüre değer veren bir pâdişahtır[114]. Bağdat yakınlarında yaptırdığı sarayların çok büyük bir kısmı olan Tâk-ı Kisrâ ya da Eyvân-ı Kisrâ adlı yerde Nûşirevân halkını ve yabancıların sıkıntılarını dinler, adaletsizliğe uğrayanlara yardım ederek adalet dağıtırmış[115].

Aynî bir beyitinde feleğin Nûşirevân'ın neşe suyunu döktüğünü, Yunan mülkünün meclislerine artık tatlı bir usanç geldiğini dile getirmiştir. Karamanlı Beyliği'nin son hükümdârı Sultan Kâsım'ın ölümü üzerine yazdığı mersiyede Nûşirevân diyerek aslında Sultan Kâsım kast edilmiştir. Nûşirevân'ın âdil vasfından dolayı Sultan Kâsım'a benzettiğini anlıyoruz.

"Kalmadı Nûşin-Revân dökdi neşât âbın felek
Mülk-i Yunân bezminün nûşın melâlet eyledi" (MSM 36/I)

Karamanlı Aynî Divanı'nda Nûşirevân'ın adı birkaç beyitte çeşitli münasebetlerle geçmiştir. Şair bir beyitte sevgilinin dudağını Nûşirevân'a benzetir. Adaletli oluşu yönünden benzetmiştir. Sevgilinin de dudağının hep doğruyu söylediği kast edilmiştir.

[113] Levend, s. 165.
[114] Tökel, s. 245.
[115] Pala, 2010, s. 362.

"İy serv-kadd lakab lebünün adını gönül
Dil kalıbında bildi ki Nûşin-Revânmış" (G 227/2)

Karamanlı Aynî, Sultan Cem'den ayrıldığı için feleğe yakındığı musammatında işret meclisinin Cem olmadığı için zehir olduğunu ve şairin Nûşirevân'ın adaletinden istediğini anlıyoruz.

"Dürd oldı derd ile dili dermânda dirligi
Nîş oldı nûşı cevr ile Nûşin-Revânı gör" (MSM 43/II)

Şairin kim olduğunu sorguladığı aslında insanı tanıtmaya çalıştığı "ya kimem" redifli gazelinde yer ve gökte insanlık âleminin sultânı olduğunu, Nûşirevân olduğunu söyler.

"'Arş u ferş ü 'âlem-i nâsûta sultân olmışam
Şâh Zü'l-karneyn ü hem Nûşin-Revânem ya kimem" (K 55/9)

Aynî "cihân" redifli kasidesinde Nûşirevân'ın âlemin âdili olduğunu, karada ve denizde onun adaleti ile tüm cihânın şen olduğunu ifade eder.

"'Âdil-i âlemsin iy şeh nitekim Nûşin-Revân
'Adlün ile oldı âbâd işbu bahr u ber cihân" (K 22/48)

Karamanlı Aynî Dîvanında Nûşirevân ismi yaklaşık beş beyitte anılmaktadır. Genel olarak adaletli oluşu yönünden şiirlerde işlenmiştir. Aynî, sevdiği, güvendiği padişahları adaletli olduğunu anlatmak için Nûşirevân'a istinad ederek kullanmıştır. Nûşirevân'ın adı bazı beyitlerde ünlü diğer İran hükümdarları ile birlikte geçer.

2.2.6. Rüstem

Şehnâme'de adı geçen İran'ın ünlü kahramanıdır. "Rüstem-i Dâstân, Rüstem-i Zâl, Pûr-ı Zâl, Pûr-ı Zâl-i Zer, Pûr-ı Destân, Tehemten, Heft-hân-ı Acem" gibi sıfatlara sahiptir. Sicistan ve Seyistan hükümdarı olan Zâl'ın oğlu olan Rüstem, Divan şiirimizde kahramanlık, kuvvet ve yenilmezlik sembolü olarak kullanılırdı[116]. Turan

[116] Tökel, s. 255.

hükümdarları ve Efrabsiyâb ile olan savaşlarının yanısıra Siyavüş'ü öldürmesi ve Güştâb'ı esaretten kurtarmasıyla da söz konusu edilir[117].

Karamanlı Aynî Rüstemin hikâyesine telmih yapmıştır. Şair, Rüstem'in hikâyesinde zorluğun ardından gelen kolaylık olduğunu düşünür.

"Gel kıssasını Rüstem-i destânunun işit
Mihnet hikâyetiyle gelen armağanı gör" (MSM 43/II)

Aynî, zamanın hükümdarının başına gelen olayların ne Yusuf'un kıssasında ne de Rüstem'in destânın olduğunu düşünür. Zamanın hükümdarı derken sultan Cem kast edilmiştir. Bu beyitte de şair, Rüstem'in destanına işaret etmiştir.

"İy Hüsrev-i zamâne Şîrîn hikâyetün var
Yûsûfda yok bu kıssa Rüstemde yok bu destân" (K 42/34)

Şair, kendi hayat hikâyesinin destan olduğunu söyler ve Rüstem'in gelip bu destânı dinlemesini ister. Bu öyle bir destandır ki ne kimse anlatmıştır ne de bir kimse dinlemiştir.

"Benem Rüstem bu destânda gel imdi dinle destânum
Ne kimse didi ne işitdi cihânda işbu destânı" (K 57/24)

Aynî, bir diğer beyitte Yusuf'un yüzünün güzel kıssasını ve Rüstem'in ise dünyada destanını işitilmesini ister.

"Kanı Yûsûf ki göre kıssa-i hûbın yüzinün
Kanı Rüstem ki işid dünyede destân diyeyüm" (K 27/10)

Rüstem, Karamanlı Aynî Dîvanı'nda yaklaşık dört beyitte çeşitli münasebetlerle zikredilmiştir. Rüstem ismi bu divanda genel olarak "destan" kelimesi ile beraber anılmıştır ve Rüstem, destânı münâsebeti ile konu edilmiştir.

[117] Pala, 2010, s. 382.

2.2.7. İskender

Eski şiirimizde İskender-i Zülkarneyn ve İskender-i Yunânî (Makedonyalı Filip'in oğlu) olarak iki İskender mevcuttur. Bu iki İskender çoğu defa birbirlerine karıştırılmışlardır. Zülkarneyn olarak bilinen İskender'in adı Kur'an-ı Kerim'de geçmiştir. Büyük İskender olarak da bilinen batılı İskender'in asıl adı Alexander The Great'tır. Büyük İskender milattan önce 3. Yüzyılda yaşamış, içki içen, adam öldüren, adaletsiz, ırkçı, Mısır'a girip kendini Tanrı ilan eden, çok tanrılı Grek dinine uyan ve eşcinsel bir kişiliğe sahip olan birisidir. Edebiyatımızda İskendernâmelerde İskender-i Zülkarneyn'in adı çokça geçmektedir. Divan şiirimizde İskender'in adı âb-ı hayat araması, Hızır ile yakınlığı, zulümâta girmesi, yolculuğu, ordusunun çokluğu, cihangirliği vs. açılarından söz konusu edilir. İskender ordusu ile zulümât ülkesinde âb-ı hayât suyunu aramaya gitmiş ancak veziri Hızır bulup içmiş ancak İskender içememiştir. İskender'in Yecüc Mecüc kavmine set yapması şiirlerde anımsatılır. Övülen kişilerin yerine İskender'in nâmı kullanılmıştır. İskender'in cihangir olması münâsebeti ile padişahlara methiye düzerken adı sıkça geçer. Dâra ile birlikte de anılır. Dünyanın birçok yerini fethettiğinden dolayı da şiirlerde zikredilir[118]. Divan edebiyatında âb-ı hayatı araması ve yeryüzünde geniş bir alana yayılan bir imparatorluk kurması, dünyayı dolaşması, denize büyük ayna yaptırması açılarından şiirlere konu olmuştur[119].

Karamanlı Aynî, bir beyitinde İskender'in cihanda istediği şeyin sevgilinin dudağının suyu olsuğunu düşünür. Burada şair Zülkarneyn'in âb-ı hayat suyunu aramaya çıkmasına telmih yapmış ve asıl aradığı şeyin sevgilinin dudağının suyu olduğunu söyleyerek sevgilinin dudağının suyunun aslında âb-ı hayat olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

"La'lün suyıdur cihânda bildük
Şol istedügi Sikender iy dost" (G 72/6)

Aynî, kendi sözünü yüksek, sağlam bir kaleye benzeterek bu sözün her yerde İskender'in seddi gibi olup şairlerin sığınağı olmasını ister. Aynî kendi şiirinin çok

[118] Pala, 2010, s. 236-237.
[119] Tökel, s. 201.

sağlam olup kendinden sonra gelen şairlere rehber olmasını diler. Bu beyitte büyük ve sağlam olması yönünden Sedd-i İskender'e telmih yapılmış. Şair kendi şiirini Sedd-i İskender'e benzetmiştir.

"Sözümün burc-ı müşeyyed n'ola her yirde bu söz
Sedd-i İskender olup ola penâh-ı şu'arâ" (G 30/5)

Şair, İskender'in rakibe yaptığı yardımın İskender Seddi'ne bela olmasını istemez. Bu beyitte İskender'in rakibine yardımda bulunduğuna işaret edilmiştir. İskender Seddi'nin Yecüc ve Mecüc kavmine karşı yapıldığı da hatırlatılmıştır.

"Ger rakîbe himmetün İskenderi
Sedd-i Ye'cûc-i belâ olmazsa vâ" (G 1/4)

Aynî, Cem Sultân'ın ayrılığı üzerine yazdığı musammatta Cem Sultan'ın âlemde zamanın İskender'i olduğunu söyler. İskender'in cihangir bir padişah olmasından ve birçok ülke fethetmesinden dolayı şair de övdüğü Cem'i ona benzetmiştir.

"Yüz dutsa tan degül sana âhir cihân kamu
İskender-i zamânsın u 'âlemde câm u Cem" (MSM 43/V)

Aynî Sultan Kâsım'ın ölümü üzerine yazdığı 36 numaralı mersiyede Yecüc ve Mecüc kavimlerinin saldırıya geçtiklerini belâ ve sıkıntıda kalan İskender'in de çareyi İskender Seddi'ni yapmakta bulduğunu anlatmıştır. Sultan Kâsım'ın da böyle sıkıntılar çektiğini bu münâsebetle Kâsım'ı İskender'e benzettiğini anlıyoruz.

"Çıkdı Ye'cûc-ı belâ Me'cûc-ı gam itdi hücum
Def'ü ref'î çâresi ol sedd-i İskender kanı" (MSM 36/V)

"San Süleymân şimdi gitdi mülke dîv oldı selît
San Sikender şimdi öldi kalmadı hükme nigîn" (MSM 36/VII)

Aynî, "cihân" redifli kasidesinde pâdişâhı överken onun Süleyman gibi bahtlı olduğunu dile getirir. İskender ve kadehinin yoluna fadâ olmasını ister. Şair, koskoca İskender'i bile padişâhın yoluna fedâ eder.

"Bir Süleymân-bahtlu ten cân-ı 'âlemsin senün
Yoluna olsun fidâ bin câm-ı İskender cihân" (K 22/49)

Aynî, İskender'in mülkündeki cihânı gösteren şeyin sevgilinin yüzünün aynası olduğunu düşünür. Şair, bu beyitte İskender'in mülkünün ne kadar çok olduğunu kast eder. Şair, İskender'in mülkünü sevgilinin yüzüne benzetmiştir. Şair aslında sevgilinin yüzünde tüm cihânı görür. Âyine-i İskenderî denilen şey düşmanı çok uzaktan görmeye yarayan aynadır. Şair buna da telmih yapmıştır.

"Rûyunun âyînesidür var ise
Mülk-i İskenderdeki gitî-nümâ" (MSM 34/37)

Aynî'nin Cem Sultan'ı övdüğü mülemmâda "kamışın dilinin adını İskender yazsa olmaz mı?" diye sorarak aslında Cem Sultan'ın İskender gibi ünlü bir pâdişah olmaya lâyık olduğunu kast eder.

"Kilk-i zebân adunı tan mı Sikender yaza" (MSM 25/28)

İnsanoğlunun âlemde kim ve ne olduğunu anlatmaya çalıştığı 17 numaralı kasidede Şâir, İskender'in adını Yecüc ve Mecüc kavimlerine karşı sed yapması yönüyle zikretmiştir. Hızır ve İlyas'a yoldaş olması bakımından da İskender anılmıştır.

"Sedd-i Ye'cûc istesen gel bana gel
Sedd-i Me'cûc eyleyen İskenderem" (K 17/11)

"Olmışam İlyâs u Hızra ben refîk
Ya'ni Zü'l-karneyn olan İskenderem" (K 17/28)

Aynî bir beyitinde ise İskender'in cevherlerinden bahsetmiştir. Birinin Dahhâk'ın kılıcı olduğunu söyler. Burada kast edilen şey zamanında İskender'in İran'ı zapt etmesi ve oranın mülküne sahip olmasıdır. İran hükümdarı olan zalim Dahhâk'da bu sebepten anılır. Dahhâk'ın kılıcının elmas olduğunu söyleyen şair bunların hepsinin İskender'in mülkü olduğuna inanır.

"Cevher-i İskenderi bunlardadur ol birinün
Tîg-i Dahhâkin bilürsin nicesi elmâsdur" (K 14/5)

Aynî, "Hasan" redifli kasidede (K 12) Hasan'ın kapısında Zülkarneyn gibi nice İskender olduğunu düşünür. Şairin Hasan'ı överken bu hükümdarlara benzetmesi onun ne kadar yüce, civan bir kişiliğe sahip olduğunu anlatmak içindir.

"Şol Süleymânsın ki Zü'l-karneyn bigi
Var kapunda niçe İskender Hasan" (K 12/7)

Aynî, insanın kim olduğunu anlatmaya çalıştığı "ya kimem" redifli 55 numaralı kasidesinde yer-gök insanlık âlemine sultân olduğunu Zü'l-Karneyn olduğunu belirtir. Şair burada Zü'l-Karneyn'i Nûşin-Revân ile birlikte anmıştır.

"Konya'nun tahtında Keykâvûs u hem Keyhüsrevem
Keykubâdem şimdi Kılıçarslanam ya kimem" (K 55/8)

Karamanlı Aynî Dîvânı'nda Zü'l-Karneyn, İskender isimleri ondört beyitte zikredilmiştir. Bazen Zü'l-Karneyn bazen İskender, Skender olarak geçmiştir. Her iki İskender de anılmıştır. Bazı beyitlerde İskender, Süleymân, Nûşin-Revân gibi ünlü padişahlarla birlikte kullanılmıştır. Aynî, Cem Sultân'ı överken İskender'e benzetmek suretiyle övgü unsuru olarak yer almıştır. Büyük İskender'in İran'ı zapt etmesi ve özellikle cihana hükmetmesi söz konusu edilmiştir. İskender'in mülkünün çokluğuna ve Aristo'nun îcat ettiği düşmanı çok uzaktan büyük şekilde gösteren aynayı (Âyine-i İskenderî) savaşlarda kullanarak başarıya ulaşmasına da telmihte bulunulmuştur. Yine İskender'in âb-ı hayat suyunu araması söz konusu edilmiş. İskender'in Yecüc Mecüc kavmine karşı yaptırdığına inanılan Sedd (Sedd-i İskender) ile de anılmıştır. İskender ismi, Süleymân, Nûşin-Revân, Yecüc, Mecüc, Sedd, İlyas, Hızır, câm kelimeleri ile birlikte kullanılmıştır.

2.2.8. Efrâsiyâb

Turan'ın en büyük hâkanlarından biri olan Efrâsiyâb, Maveraünnehir'de hüküm sürmüştür. Şeynâme'de adı Alp Er-Tunga olarak geçer. İran'ı Pişdâdiyan sülâlesinden alıp orada yıllarca hüküm sürmüştür[120]. İran ile Turan savaşları Şeyhnâme'de uzunca

[120] Levend, s. 161.

anlatılır. Efsânevi bir kişiliğe sahip olduğuna inanılan Efrâsiyâb Büyük İskender'den önce yaşamıştır. Keyhüsrev'in Efrâsiyâb'ı öldürdüğü bilinir[121]. Divan şiirinde Efrasiyab; kahramanlık, saltanat ve hükümdarlık sembolü olarak yerini alır[122].

Karamanlı Aynî Dîvanı'nda 42 numaralı mülemmâda methiye bölümünde şair övdüğü kişiyi Efrâsiyâb'a benzetmiştir. Saltanat tahtında Efrâsiyâb olduğunu söyleyerek methettiği kişinin kahraman olduğunu birçok yere hâkim olduğunu ifade eder.

"Sen menba'-ı sehâsın sen ma'den-i vefâsın
Sen cevher-i behâsın kânunda lutf u ihsân" (MSM 42/31)

2.2.9. Âsâf

Asıl adı ibn-i Barahyâ olan Âsâf, Süleyman peygamberin veziridir. Belkıs'ın tahtını onun getirdiği söylenir. Nüshâ, tılsım, vefk gibi garip ilimler ile simyânın mucidi olarak bilinir. Edebiyatımızda zamanın vezirini anlatmak için Âsâf ismi kullanılır[123]. Eski şiirimizde Âsâf; ileri görüşlülük, akıl, faziletli olma, idare ve tedbirin sembolü olarak kullanılmıştır[124].

Aynî, divanında kasidenin methiye bölümünde dönemin vezirini kastetmek için kullanılmıştır.

"Vezîr ü hâce-i Âsaf kim oldur
Cihânı zabt iden yasâgıyıla" (K 32/2)

[121] Pala, 2010, s. 135.
[122] Tökel, s. 159.
[123] Onay, s.61.
[124] Tökel, s. 328.

2.2.10. Hâtem-i Tayy

Arap kabilesinden olan Hâtem'in asıl adı İbn Abdullah b. Sa'd'dır. Misafirperverliği, cömertliği ve keremiyle ün salmıştır[125]. Hz. Muhammed'in zamanında yaşamış ancak O'nun peygamberliğine erişememiştir[126]. Divan şiirinde bir kimsenin cömertliği anlatılırken Hâtem-i Tayy zikredilmektedir[127].

Karamanlı Aynî, "cihân" redifli kasidesinde Hâtem-İ Tayy'ın kerîm ve râhim olduğundan bahseder. Hatta kerem ehlinin defterinde onun defteri baş defter olmuştur. Hâtem-İ Tayy'ın cömertliğini ön pilana çıkartmıştır.

"Dil rahîm ü el-kerîm ü Hâtem-i Tayydur ki anı
Defter-i ehl-i keremde itdi ser-defter cihân" (K 22/40)

Aynî, Cem Sultan'ın sünnet düğünü vesilesiyle yazdığı kutlama manzumesinde Cem Sultan'ın keremde Hâtem-i Tayy'a benzetmiştir.

"Hâtem-i Tayysın keremde hân virmekde Halîl
Tan mı ger kamu mülûk olursa senün milletün" (K 20/7)

Karamanlı Aynî Divanı'nda Hâtem-i Tayy iki yerde cömertliği ve keremi münâsebetiyle bahsi geçmiştir.

2.2.11. Kârun

Hz. Musa'nın akrabası olduğu ve onun öğrettiği kimyâ ilmi ile çok zengin olduktan sonra zekâtını vermediği için hazineleriyle birlikte yere battığı rivayet olunur[128]. Edebiyatımızda zenginliği, cimriliği, Allah'a isyan etmesi ve bu yüzden yerin dibine geçmesi ile anılmıştır[129]. Divan şiirinde şairler, dünya malına meyletmenin ve fani olanı baki zannetmenin ne kadar büyük bir vehim olduğunu anlatırken Karun'a göndermede bulunmuşlardır[130].

---

[125] Tökel, s. 455.
[126] Pala, 2010, s. 198.
[127] Levend, s. 156.
[128] Pala, 2010, s. 258.
[129] Levend, s. 154.
[130] Tökel, s. 383.

Aynî, imâret isteyene kendi yıkılmış mülkünden Kârun'un hazinelerini bulur. Bu beyitte şair Kârun'un hikâyesine telmihte bulunmuştur. Kârun'un hazinelerinin ihtiyaç sahiplerine yardım etmediği için harâb olduğuna vurgu yapmıştır.

"İy 'imâret isteyen benden yana gel k'isteyen
Genc-i Kârûnı bulur mülk-i harâbumdan benüm" (G 320/3)

2.2.12. Firavun

Mısır'ın hükümdarlarına lakap olarak verilen isimdir. Bunlardan en ünlüsü Hz. Musa zamanında yaşamış olan Firavun'dur. Firavun kendini tanrı ilan ederek Musa'nın her türlü mucizelerine de inanmamış. Musa'ya inanan halkına da eziyet edermiş. Haman adlı veziri de vardır. Vezirine yüksek bir kule yaptırmasını emreder. O kuleye çıkıp Musa'nın tanrısına ulaşmayı hedeflemiş. Ancak ömrü yetmemiştir. Yine haman ona bir sepet yaptırmış. Üstüne de iki tane büyük kuş bağlamış, sepete oturan Firavun onlar uçtukça gökyüzünde Musa'nın tanrısını öldürmek için bir ok atmış. O ok boşa gitmemiş bir balığa saplanmış, o balığa bıçak vurmak haram kılınmıştır. Hz. Musa'nın peşinden onu öldürmek için giderken Kızıldeniz'de boğularak ölmüş olduğu rivayet edilir.

Edebiyatımızda Hz. Musa ile ilişkisi münasebetiyle anılmıştır[131]. Zalimliği, kahrolması, boğulması itibarı ile rakibe benzetilerek kullanılmıştır. Sevgilinin acımasızlığı ve âşıka yaptıkları yönüyle de Firavun sitayiş ile anılır. Kısacası Firavun, Divan şiirinde kötülüğün ve istenmeyen davranışların sembolü olmuştur[132].

Aynî, Firavun'un münkir olması yönünden ele almıştır. İnkâr etmeyi Musa Firavun ve Hâmân'dan öğrendiğini söylemiştir.

"Sanma inkâr eyleyem mûyun 'asâsına senün
Münkir olmak Mûsâya Fir'avn u Hâmândan gelür" (G 138/4)

[131] Pala, 2010, s. 157.
[132] Tökel, s. 346.

Firavun Musa'ya peygamberliğini ispat etmesini isteyince Musa elindeki âsâsını yere atar ve âsâ büyük bir yılana dönüşür. Bunun üzerine Firavun onun büyü yaptığını iddia ederek tüm sihirbazları toplar ve onların önünde peygamberliğini ispatlamasını ister. Tüm sihirbazlar ellerindeki sopaları yere atınca yılana dönüşür. Musa'da âsâsını yere atar ve büyük bir yılana dönüşen âsâsı tüm yılanları yutar. Bunun üzerine oradaki tüm büyücüler bunun sihir olmadığını anlar ve Musa'ya îman ederler. Ancak Firavun yine de Musa'ya inanmaz. Aynî bir beyitinde işte bu olaya telmih yapmıştır. Sevgilinin zülfünün ve gözünü Firavun ilinde ejderhaya ve büyücüye benzetmiştir. Sevgilinin saçını ejderhâya gözünü ise büyücüye benzetmiştir.

"Zülf ü çeşmün remzini bir kimse bilmez varsa
Mûsâ vü Fir'avn ilinde ejder ü sâhir ola" (G 15/4)

Şair, bu dünyada Firavun'un düşmanı için gam olmadığını düşünür. Çünkü Musa'nın seneti ve delili elinde olduğunu söyler. Musâ Firavun'a delil göstermesine rağmen ona inanılmamasına telmihte bulunmulmuştur.

"Şâhâ ne gam cihânda ya Fir'avn-ı hasm içün
Mûsîleyin çü huccet ü bürhân elündedür" (K 29/11)

Aynî, Hz. Musa'nın yed-i Beyzâ hâdisesine telmih yapmıştır. Yed-i Beyzâ, Hz. Musa'ya peygamberliğini ispatlaması için Allah tarafından verilen bir mucizedir. Hz. Musa elini göğsüne koyar ve çıkardığında eli güneş gibi parlamaya başlar[133]. Ancak yine de Firavun bu mûcizeye inanmaz. Beyit, Firavun'un bu inkâr edişini konu alır. Şair, Firavun gibi mucizeyi inkâr etmemelerini insanlara tavsiye eder.

"Sagrında gösterür yed-i Beyzâyı ukhuvân
Fir'avn olma mu'cize münkir vir ihtimâl" (K 4/6)

Firavun genel olarak Musa, Hâmân kişileri ile birlikte anılmıştır. Musa'nın mucizelerine karşı yine de münkir olması yönüyle ele alınmıştır. Karamanlı Aynî Divanı'nda yaklaşık dört beyitte Firavun'un adı geçmektedir.

[133] Pala, 2010, s. 481.

2.2.13. Sâmirî

Sâmirî, Hz. Musa zamanında Hz. Musa'nin Tur dağında Allah ile konuşurken halkı bir buzağıya taptırmaya çalışmıştır[134].

Aynî, Hz. Musa'yı Sâmirî'nin Hz. Musa Tur dağındayken topraktan yaptığı heykele insanları taptırmaya çalışırken ona "Yed-i Beyzâ" ile delil getiren kişi olarak tanımlamıştır. Aynî, Sâmirî'yi bu münâsebetle divanında anmıştır.

"Sâmiri 'ıclini huccet getüren
Yed-i beyzâ ile bürhân geliyir" (G 189/4)

2.2.14. Feridun (Ferruh)

Feridun, İran'da Pişdâdiyan sülâlesine mensup altıncı padişahtır. Dahhâk'ın ölümünden sonra başa Feridun geçmiştir. Cemşid'in soyundan geldiği bilinir[135]. Lakabı Ferruh'tur. Feridun yaşlanınca ülkeyi üç oğlu arasında paylaştırmıştır. Ancak iki oğlu anlaşıp diğer kardeşlerini öldürüp onun yerini de kendileri almışlardır. Feridun kelimesinin kökeni Hintli melek Teriton'dan gelir. Bu meleğin Dahhâk adlı ejderhâyı öldürdüğü bilinir[136]. Divan şiirinde adaletli olması, iyilik yapması ve uzun ömürlü olması yönleriyle adı geçmektedir[137].

Karamanlı Aynî, "Ferruh" redifli üç tane gazel yazmıştır. Şair, Ferruh'un sadece Rum'un değil Hıtâ'nın da hükümdârı olduğuna vurgu yapmıştır. Şair, "Hindû-yı Ferruh" derken Feridun kelimesinin kökeni Hint'li melek Teriton'a da işaret etmiştir. Bu meleğin ejderhâyı öldürmesine de telmih yapılmış ve Ferruh'un da kükremiş arslanı avladığını, leoparı düşürdüğünü söylemiştir. Şairin burada kastettiği halka zulmeden Dahhak'ı öldürüp başa kendisinin geçmesidir. Aynî, her hikâyenin tükeneceğini yalnız Ferruh'un hikâyesinin dilden dile aktarılacağını dile geitirir.

"Şeb-i kadrün visâli mûy-ı Ferruh
Meh-i bedrün kemâli rûy-ı Ferruh

---

[134] Kurnaz, s. 96.
[135] Levend, s. 159.
[136] Pala, 2010, s. 153.
[137] Tökel, s. 173.

Hemîn Rûmun degül kişver-güşâsı
Hıtânun şâhıdur hindû-yı Ferruh

Dili zülfi hevâsıyla müselsel
Çeker kullâb olupdur sû-yı Ferruh

Ne tan sayd eyleye şîr-i jiyânı
Peleng-efkendür ol âhû-yı Ferruh

İy uçmaga giremez dirler ammâ
Rakîbün meskenidür kûy-ı Ferruh

Gözümden la'l ü yâkût itdi efşân
Leb-i mercân ile lûlû-yi Ferruh

Dükenür mihr ü mehden her hikâyet
Dükenmez 'Aynî guft u gû-yı Ferruh" (G 104/1-7)

Şairin, Ferruh'un yüzünü gören bir kişinin mutlu olacağını düşündüğünü anlıyoruz. Aynî, Ferruh'u çarpık tabiatlı Hintli olarak tanımlar. Ferruh'un dizi ve sırrı bir olduğunu söyler. Ferruh'un gönül arayan boyunun hevâsına çimende servinin titrediğini söyler. Burada kastedilen Ferruh sevgili olarak düşünülmüş olabilir. 102 numaralı gazelin çoğu beyitinde Ferruh sevgilinin yerine kullanılmıştır.

"Kimün meşhûdı olsa rûy-ı Ferruh
Sa'âdetmend olur çün mûy-ı Ferruh

Zihî devlet ki ol hindû-yı kec-tab'
Olur hem-râz u hem-zânû-yı Ferruh

Çemende servi lerzân itse tan mı
Hevâ-yı kâmet-i dil cûy-ı Ferruh

Dehân-ı goncayı dem-beste itdi
Füsun-ı nergis-i câdû-yı Ferruh

İdelden zülfini çevgân-ı müşgîn
Ser-i miskin olupdur gûy-ı Ferruh

Cihân Şîrîne sayd olmazlanurken
Şikâr itdi beni âhû-yı Ferruh

Gözün yaşı bigi her yirde 'Aynî
Sana farz oldı cüst ü cûy-ı Ferruh" (G 102/1-7)

2.2.15. Hallac-ı Mansûr

Asıl ismi Ebû'l-Mugısü'l-Hüseyn b. Mansûru'l-Beyzavî olan Mansur Türk edebiyatında adı fazlaca geçen bir mutasavvıftır. 857-922 yıllarında yaşamış olan Mansur, İran'da doğmuştur ve tasavvufla genç yaşta tanışmıştır. Hindistan ve Türk diyarlarında gezerek İslam'ı anlatmıştır. Hakkında birçok farklı menkıbe anlatılan Mansur'un ölümü, "Ene'l-Hak" sözünün yanlış anlaşılması sonucunda çeşitli işkenceler yapılarak gerçekleşmiştir[138].

Birçok eseri bulunan Mansur, edebiyatımızda darağacı ve Ene'l-Hak yönüyle sıkça anılmaktadır. Hallac-ı Mansur, inancı uğruna tüm sıkıntılara katlanmanın timsâli olmuştur. Divan şiirinde genellikle sevgilinin saçı darağacına benzetilir, Hallac-ı Mansur'da bu aşkın şehidi olup darağacına asılmak suretiyle ele alındığı görülür[139].

Karamanlı Aynî Divan'ında Ene'l-Hakk'ı bilmeyen cahil kişilerin insanlara haksız yere hükmetmekten elini çekmesini ister. Başka hiç kimsenin Mansur gibi darağacında asılmış olmasını istemez. Burada şair, bâtındaki gerçekliği anlamayan insanların haksız yere insanlara hükmedip yanlış şeyler yapmasından yakınır. Şairin, Mansur'un

[138] Levend, s. 149.
[139] Pala, 2010, s. 185-186.

da böyle bir yanlış anlaşılmaya kurban gittiğini ve çok kıymetli bir insan olduğunu düşündüğünü anlıyoruz.

"Resen tâbundan el çeksün Ene'l-Hakk bilmeyen bâtıl
Benüm Mansûrı ol dârun di ber-dâr olmasun kimse" (G 421/4)

Aynî, bir beyitinde Mansur'a darağacını görüp de gözünün korkmamasını yine Ene'l-Hak demesi gerektiğini tembihler. Şair, gönlü de Mansura benzetir. Gönül de inancı uğruna ölümü bile göze alan aşk kurbanıdır. Gönlü de kurban eden aşkıdır ve onun uğruna yapabilecekleridir.

"Resen tâbını gördükde gözüm korkma Ene'l-Hak di
Gönül Mansûrını Dâra di ber-dâr eyleyen bû bu" (G 407/6)

Gönül Mansur olup gerçekleri ortaya dökmüş. Ene'l-Hak yününü Hallac olay ayıklamasın demiştir. Şair gönlü Mansur'a benzetmiş. Gönül de Mansur gibi gerçekleri, içindekileri ortaya dökmüştür. Gönül de bu yüzden aşk kurbanı olmuştur. Şair, hakikâti pamuğa, Ene'l-Hak'ı ise yüne benzetmiştir. Şair, Ene'l-Hak sözünü herkesin söyleyemeyeceğini ve herkesin bu sözü anlayamayacağını vurgulamıştır.

"Gönül Mansûr olup atdı hakîkat pamuğun yek-ser
Ene'l-Hak yünini Hallâc olan di ditmesün hergiz" (G 213/2)

Şair şöyle bir tablo hayal etmiştir: Arif Mansur olunca sâki bir kâse dolu Ene'l-Hak şerbetini elinde tutmuş bunu gören arif ise darağacını unutmuş yalnız o kâsedeki şerbeti içmeye odaklanmış. Şair Ene'l-Hak'ı bir şerbete benzetmiştir. Sâki bu şerbeti Mansur'a sunuyor. Şair, Hallac-ı Mansûr'un Ene'l-Hak darağacına sancağı diktiğini tasvir eder. Onu anlamayanlara karşı susarak bu bayrağı eriştirdiği için şair Mansur'u muzaffer olarak görür.

"İçer Mansûr olup 'ârif unutmış dâr u ber-dârı
Ene'l-Hakk şerbetin dutmış elinde sâkînün pür-kâs" (MSM 56/I)

"Yine Mansûr olan dikdi Ene'l-Hakk dârına sancak
Muzafferdür irişdürdi sümûta sancakı bayrak" (MSM 56/X)

Şair kendisini zamanın Mehdî'si olarak vasıflandırır. Cümle Mansur'un içinde ensar olduğunu dile getirir.

"Mehdî-i sâhib-zamândur Nâsıram
Cümle Mansûrun içinde ensârem" (K 17/39)

Karamanlı Aynî Divanı'nda Hallac-ı Mansur altı yerde anılmaktadır. Ene'l-Hak demesi suretiyle insanların onu anlamaması ve acımasızca öldürülmesi münasebetiyle söz konusu edilmiştir. Aynî Mansur'u aşk kurbanı olması yönünden gönle benzetmiştir. Hallac-ı Mansur, Ene'l-Hak, darağacı, gönül, şerbet, Sâki kelimeleri ile birlikte kullanılmıştır. Şair Mansur'un asılma olayına telmihte bulunmuştur. Mansur'un bildiği ve söylemeye çalıştığı hakikati herkesin anlayamayacağını düşünür.

2.2.16. Hâmân

Hz. Musâ zamanındaki Mısır Firavunu'nun veziri olarak bilinir. Yahudi kaynaklarında Musevi düşmanı İranlı bir vezir olarak gösterilen Hâmân, kâhinlerden Hz. Musa'nın doğacağını öğrenip Firavun'a erkek çocukları öldürtmesini tavsiye etmiştir. O da Karun gibi çok zengin biri olarak bilinir. Kur'ân Kerim'de de kendisinden bahsedilen Hâmân, Firavun için iki farklı görevde bulunmuştur. Bunlardan biri, Sarh-ı Hâmân denilen meşhur bir rasathanedir, diğeri ise büyük bir sepete bağladığı gerges kuşları ile onların üstüne bağladığı et parçasıdır. Firavun buna binerek Musa'nın Tanrısına varacağına inanır[140]. Hâmân, genelde Firavun ile birlikte anılır. Divan şiirinde Hâmân, kötülüğü temsil edip istenmeyen bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır[141].

Karamanlı Aynî Divanı'nda Hâmân'ı Firavun ve Musâ ile birlikte anmıştır. Münkir olmanın Musa'ya Firavun ve Hâmân'dan geldiğini söyleyen Aynî, Firavun ve Hâmân'ı inkârcı olduklarına dikkat çekmiştir.

"Sanma inkâr eylemem mûyun 'asâsına senün
Münkir olmak Mûsâya Fir'avn u Hâmândan gelür" (G 138/4)

[140] Pala, 2010, s. 187.
[141] Tökel, s. 354.

2.2.17. Hârut, Mârut

Kur'an-ı Kerim'de adları geçen (Bakara-102) ve insanlara sihir öğrettikleri söylenen meleklerdir. Bu kelimelerin kökenleriyle ilgili elimizde kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Kur'an-ı Kerim'de Harut ile Marut'un geçtiği ayetlerden hareketle onların Babil'de yaşadıkları ve günah olduğunu vurgulayarak insanlara sihir öğrettikleri bilgisine ulaşmaktayız. Bunun dışındaki bilgiler, rivayet ve yorumlar sonucunda gelişmiştir. İdris peygamber zamanında geçtiğine inanılsa da bu olayların herhangi bir kesinliği bulunmamaktadır[142].

Divan edebiyatına da yansıyan bu efsane, mazmunlarla ortaya çıkmaktadır. Sevgilinin gözleri, saçları ve gamzesi, sihirli addedilerek mübalağa edilir ve Harut ile Marut'un hocası olarak nitelenir[143]. Divan şiirinde Harut-Marut ile birlikte Çâh-ı Bâbil ve Bâbil, câdı, sihir ve büyü kelimeleri bir arada kullanılır[144]. Divan şairleri, kendilerini Harut ile Marut'a, şiirlerini ise sihre benzeterek bu efsaneyi bir övünme unsuru olarak kullanmışlardır[145]. Harut ile Marut, Babil'de kuyuya asılı kalmaları ve sihir konusundaki geniş bilgileri ile çeşitli mazmunlar oluşturmuştur[146].

Karamanlı Aynî, bir beyitinde şöyle bir tablo hayal etmiştir; âşığın gönlü, sevgilinin çene çukurunda saçlarına bağlanarak baş aşağı bir şekilde asılmıştır. Şair, aşığın gönlünü Harut ile Marut'a benzetmiştir. Sevgilinin çene çukurunu Harut ile Marut'un asıldığı kuyuya benzetmiştir. Asıldıkları ipi sevgilinin zülfüne benzetmiştir. Şair Harut ile Marut ve gönül arasında ikisinin de cezalandırılmış olması münasebetiyle bir bağ kurmuştur. Aşığın gönlünün sevgilinin çene çukurunda kaldığını anlatmıştır.

> "Zenahdânında iy 'Aynî gönül Mârûtı ol zülfün
> Bu cân Hârûtı ol çâhun nigûn-sâr olmasun kimse" (G 421/7)

Sevgili âşığı kendi saçlarına bir cisim gibi asmış. Sevgili âşığın Harut ile Marut gibi çene çukurunda baş aşağı asılı olduğunu bilmiştir. Şair yine aşığın sevgilinin çene

---

142 Pala, 2010, s. 194.
143 Kürşat Demirci, "Harut-Marut", TDVİA, C. 16, TDV Yay., Ankara 1997, s. 262-264.
144 Levend, s. 222.
145 Murat Aslan, "Divan Şiirinde Hârut ve Mârut", *Turkish Studies*, C. 10, sayı: 8, 2015, s. 485.
146 Tökel, s. 361.

çukurunda baş aşağı olduğu tabloyu çizmiştir. Şair bu beyitte Harut ile Marut'u âşığa benzetmiştir. Sevgilinin çene çukurunu ise onların asıldığı kuyuya benzetmiştir.

"Beni Mârût-ı zülfünle zenahdânunda saldun cism
Olup Hârûtı ol çâhun nigûnsâr olduğum bildün" (G 297/4)

Şaire göre gönül sevgilinin çene çukuru ile zülfüne dert ile âh eder. Şair, Harut'un hikâyesine telmih yaparak onun Babil'de itibarına ancak azap bulduğuna değinir. Şair, Harut ile Marut'un Allah katında itibarı olan bir melekler iken dünyaya imtihan için gönderildiklerinde nefsine uyarak imtihanı kaybedip Babil'de azap görmelerine telmihte bulunmuştur. Şair bundan hareketle âşığın gönlünün de hep sevgiliye kaydığını bu yüzden onun da sevgilinin zülfü ve çene çukuru ile azap gördüğünü derdinden âh ederek inlediğini tasvir etmiştir. Âşığın gönlünü Mârût edenin sevgilinin kâkülü olduğu ifade edilmiştir.

"Derd ile Hârût oldı dil ol zekan ile zülfe âh
Bâbil ilinde cânına buldı 'azâb-ı câhı çok" (G 270/3)

"Sini Mârût iden iy dil budur bu ya'ni ol kâkül
Sini çâh-ı zenahdânda nigûsâr eyleyen bû bu" (G 407/2)

Karamanlı Aynî Divan'ında Harut ile Marut dört beyitte anılmaktadır. Harut ile Marut'un hikâyesine telmihte bulunulmuştur. Aşığı veya aşığın gönlünü Harut ile Marut'a benzetmek suretiyle anılmıştır. Âşığın sevgilinin çene çukuruna asılması münasebetiyle çâh-ı zenahdân mazmunu sıkça kullanılmıştır. Harut ile Marut genelde "zülf, çâh-ı zenahdân, nigûnsâr, Babil" kelimeleri ile birlikte tenasüp oluşturacak şekilde kullanılmıştır.

2.2.18. Hüsrev

Genelde padişah anlamı bulunmakta olup İran şahlarının lakabı olarak kullanılmıştır. Özelde ise Hürmüz'ün oğlu, Nuşirevan'ın torunu olan ve "Perviz" olarak tanınan şahın ismidir[147]. İran ve Türk edebiyatlarında sıkça geçen Hüsrev ile Şirin hikâyesinin erkek kahramanıdır[148]. Aynı zamanda Hindistan'da 1253-1325 yılları arasında yaşayan ve eserlerini Farsça kaleme alan bir şairin adıdır[149].

Hüsrev, edebiyat alanında ilk kez Firdevsî'nin Şehname'sindeki siyasi mücadelelerde adı geçse de Genceli Nizami'nin "Hüsrev ile Şîrîn" mesnevisiyle estetik açısından zirveye çıkmış ve şöhrete kavuşmuştur. Daha sonra birçok şair tarafından mesnevisi yazılsa da en güzel örneğinin Nizamî-i Gencevi olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır[150].

Divan şiirinde Şirin'e duyduğu aşkla efsanevi bir kişiliğe bürünmüştür. İnşa ettirdiği saray ve sahip olduğu hazineler, şiirlerde ön plana çıkarılmıştır[151].

Karamanlı Aynî Divanı'nda Hüsrev birçok yerde çok çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Hüsrev, kimi yerde padişah, sultan anlamında kimi yerde sevgiliyi vurgulamak için başka yerde Hüsrev-Şirin hikâyesinin erkek kahramanı olarak ve Perviz anlamlarında kullanılmıştır.

Aynî Divanı'nda Hüsrev ismi en fazla padişah anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. "Cihan mülkünün padişahı, zamanın padişahı, ya da cihanın padişahı" anlamlarında sıkça kullanılmıştır. Hükümdarları övmek için Hüsrev kelimesi kullanılmıştır. Yine sevilen, sayılan padişahların Hüsreve benzetildiği de olmuştur.

"Husrev-i mülk-i cihân şâh Cem oldur ki anun
Kemterîn bendesine Kayser ü hâkân diyeyüm" (K 27/25)

"Husrevâ handân u hurrem-hâtır ol hâkân-sıfat
Devlet-i Cemden sana virsün Hüdâ bîşter cihân" (K 22/45)

---

147 Pala, 2010, s. 220-222.
148 Levend, s. 166.
149 Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Sözlük Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2016, s. 410.
150 Mustafa Erkal, "Hüsrev ile Şirin", TDVİA, C. 19, TDV Yay., Ankara 1999, s. 52-55.
151 Tökel, s. 177.

“Dilerem el açuban ki göreyüm devletüni
Ola her lahzada iy Husrev-i devrân dahı yig” (G 284/9)

“İy şehenşâh-ı cihân v’iy Husrev-i dünyâ vü dîn
Hıtta-i ehl-i sa’âdet zümresinde pişvâ” (K 44/67)

Aynî Divanı’nda Hüsrev’in sevgiliye benzetildiği de olmuştur. Sevgilinin sözünden şairin gönlü âşık olmuştur.

“Sözünden Husrevî dil oldı Ferhâd
Senün agzundadur şîrîn-elfâz” (G 249/4)

Karamanlı Aynî Divanı’nda Hüsrev ile Şirin hikâyesinin erkek kahramanı olan Hüsrev’den de bahsedilmiştir.

“Husrev ü Şîrîn hikâyetdür velî
Dinmemişdür işbu destandan lezîz” (G 119/6)

“‘Aynî Ferhâd oldı kesdi düşmenün taş bağrını
Husrev-i Şîrîn-likâ gel gel bu Ferhâd üstine” (G 441/7)

Perviz olan Hüsrev de divanda kullanılmıştır.

“Yaraşur göğsünde hâlün yaraşur
Hüsrev-i hindûsitâna taht-ı ‘âc” (G 85/6)

Hüsrev ismi Karamanlı Aynî Divanı’nda toplam 32 beyitte anılmıştır. Hüsrev çoğu yerde padişah anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. Hem padişah hem de Hüsrev-Şirin’deki erkek kahraman anlamlarına gelecek şekilde de kullanıldığı tespit edilmiştir. Hem sevgili hem padişah anlamlarıyla da tevriyeli bir şekilde kullanılmıştır.

2.2.19. Keykavus

İran'daki Keyaniyan sülalesinin ikinci hükümdarı ve Keykubad'ın torunudur[152]. Firdevsî'nin Şahname'sinde Keykavus'un Keykubad'ın ardından onun halefi olarak tahta geçtiğinden, yedi ülkenin hâkimi olup 50 yıl hüküm sürdüğünden bahsedilir. Bir diğer tarihî kişilik olan Keykavus ise Anadolu coğrafyasında yaşamış olan 1. Keykavus'tur. Anadolu Selçuklu Devleti'nin sultanı olan 1. Keykavus'un ise 1211-1220 yılları arasında devleti yönettiği ve Karadeniz'deki fetihlerinden dolayı ona "Es-Sultanu'l-Galib" ünvanı verildiği bilinmektedir[153]. Divan şiirinde şairler memduhunu överken Keykavus'u bir kıyas malzemesi olarak kullanmışlardır[154].

Karamanlı Aynî Divanı'nda Keykavus "ya kimem" redifli gazelde iki beyitte geçmektedir. Konya tahtında Keykavus olduğunu dile getiren şair Keykavus'un güçlü bir hükümdar olduğunu düşünür. Bu beyitte (K 55/8) şair Keykavus'un adını Keyhüsrev ve Kılıç Arslan ile birlikte anmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere Aynî, Keykavus'u Keyhüsrev ve Kılıç Arslan ile bir tutmaktadır.

"Konya'nun tahtında Keykâvus u hem Keyhüsrevem
Keykubâdem şimdi Kılıç Arslanam ya kimem" (K 55/8)

Bir başka beyitte şair Cem Sultan'ın tutuşmuş olarak vasıflandırarak Rum ehlinin ona Keykavus dediklerini söyler. Kendisini ise onun kapısında koruyucu bekçi olarak görür. Bu beyitte (K 55/28) kastedilen Anadolu Selçuklu Devleti'nin sultanı olan 1. Keykavus'tur. Şair, Cem Sultan'ın 1. Keykavus gibi birçok ülke fethedeceğine inanır.

"Mültehib kim ana Keykâvûs didiler ehl-i Rûm
Ejdehâ vü hâris oldum pâsbânem ya kimem" (K 55/28)

[152] Devellioğlu, s. 526.
[153] Faruk Sümer, "Keykavus", TDVİA, C. 25, TDV Yay., Ankara 2002, s. 352-354.
[154] Tökel, s. 226.

2.2.20. Lokman

Kur'an-ı Kerim'de adı geçen ve oğluna verdiği hikmetli öğütler aktarılan bir din büyüğüdür. Kuran'ın 31. suresi Lokman ismini taşımaktadır. Ayrıca ona hikmet verildiğinden bahsedildiği için "Lokman-ı Hekim" olarak da tanınmaktadır. Bu lakabı, onun hekim olduğu yolundaki rivayetlere yol açmıştır. Peygamber olduğu hakkında tartışmalar vardır. İslamiyet'ten önceki devirlerde Arap şiir ve mitolojisinde kendine sıkça yer bulan bir karakterdir. Hekim, hikâyeci ve masal anlatıcısı gibi özellikleri ile karşımıza çıkar. Ezop karakteriyle aralarında benzerlikler bulunmaktadır. Türk edebiyatında da tabip kimliği ön plana çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra hikmetli olmasıyla da bilinir. Divan edebiyatında olduğu kadar halk edebiyatında da Lokman karakterine sıkça rastlanmaktadır[155]. Divan şiirinde Lokman, hikmetin timsali olarak görülmüş, tıp alanındaki geniş bilgisi söz konusu edilmiş ancak bu bilginin âşığı iyileştirmeye yetmeyeceği belirtilmiştir[156].

Karamanlı Aynî Dîvanında Lokman birçok yerde anılmaktadır. Aynî, hikmetin belirsiz olduğunu ancak Lokman ile yeniden ortaya çıktığını dile getirmiştir. Şair bu beyitte Lokman'ı hikmetin ortaya çıkması münasebetiyle zikretmiştir.

"Belürsüz olmış idi dilde hikmet
Bi-hamdillâh anun Lokmânı çıkdı" (G 511/4)

Şair gönlünün her türlü derdinden halas olmasını ister. Bunun sebebi ise Lokman'ını görmesidir. Şaire göre Lokman ile tüm cihan şifa bulmuştur. Aynî, burda Lokman olarak vasıflandırdığı kişi Cem Sultan'dır. Şair çok sevdiği Cem Sultan'ını Lokman'a benzetmiştir. Çünkü o gelişiyle tüm cihan şifa bulmuştur.

"Ne tan gönlüm halâs olsa bu dem her dürlü derdinden
Cihân dârü'ş-şifâ oldı yine Lokmânumı gördüm" (G 354/3)

Aynî, "harâbâtam" redifli gazelinde kendisine yücelik verildiğini böylelikle zamanın İdris'i olduğunu ve yine kendisine hikmet verildiğini ve Lokman olduğunu dile getirir. Şair bu beyitte Lokman'ı hikmeti münasebetiyle söz konusu etmiştir.

---

[155] Ömer Faruk Harman, "Lokman", TDVİA, C. 27, TDV Yay., Ankara 2003, s. 205-208.
[156] Tökel, s. 427.

“Rıf‘at bana virildi İdrîs-i zamânum ben
Hikmet bana virildi Lokmân-ı harâbâtam” (G 342/2)

Şair, gönülde dert olmasını istemez çünkü onun Lokman’ının dermanı ile geldiğini dile getirir. Bu beyitte şair Cem Sultan’ı Lokman’a benzetmiştir. Çünkü ikisi de derman ile birlikte gelir.

“Derd-i dilden ne gam iy cân-ı ‘azîz
Yine dermân ile Lokmân geliyir” (G 189/2)

Aynî, insanın kim olduğunu anlattığı “gel bana gel gel bana” redifli kasidesinde kendisinin yani insanın hikmette Lokman olduğunu surette ise insan olduğunu dile getirir. Aslında şair, insanın hikmetli bir varlık olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

“Hikmete Lokmân benem huccete bürhân benem
Sûrete insân benem gel bana gel gel bana” (K 58/52)

Şair, hikmet isteyenin Lokman’ı dinlemesi gerektiğini vurgulamıştır.

“Gel imdi dinle evsâfın bu hey’et u bu eşkâlün
Eger hikmet murâdunsa dilinden dinle Lokmânı” (K 57/25)

Aynî, Cem Sultan’ın sünnet düğünü vesilesiyle yazdığı kutlama kasidesinde Cem Sultan’ın meleklerin mülkünde Lokman hikmetinin okunduğunu dile getirir. Aynî, Cem’in Lokman gibi hikmetli olduğunu düşünür.

“Yazılur fülk-i felekde Nuhveş sana necât
Okınur mülk-i melekde hem-çü Lokman hikmetün” (K 20/6)

Karamanlı Aynî Divanı’nda Lokman yedi beyitte anılmaktadır. Daha çok hikmeti münasebetiyle zikredilmiştir. Hastalara şifa, dertlilere deva olması vurgulanmıştır. Şair sevdiği, değer verdiği bazı kişileri Lokman’a benzeterek dertlere deva olduklarını anlatmaya çalışmıştır.

2.2.21. Selmân

İran asıllı sahabilerdendir. Selman-ı Farisi olarak bilinir. Mecusi tapınağında görevli iken yeni bir din arayışı içine girmiştir. Bir gün kilisenin önünden geçerken içeri girip Hristiyan olmuş, Şam'a giderek gelecek olan peygamberi beklemeye koyulmuştur. Peygamber Efendimiz'e gelerek İslam'ı din olarak kabul ettiğini belirtmiş, Suffa ashabı içinde yer almış ve Efendimiz'in övgüsüne mazhar olmuştur. Ayrıca Hendek savaşı öncesi hendeklerin kazılması fikrini öne sürerek İslam tarihinde önemli bir yer ednmiştir. Peygamber'in saçını tıraş etmesi dolayısıyla berberlerin piri sayılır. Hz. Ali'nin de çok değer verdiği bir insandır[157]. Kırklardan olduğu rivayet edildiği için tasavvufta "Selman'a çıkmak" deyimi bulunmaktadır[158].

Karamanlı Aynî Divanı'nda birkaç beyitte Selman-ı Farisi söz konusu edilmektedir. Aynî kendisinin çobanların giydiği giyeceği giymesinde bir sakınca görmez. Bunun sebebi ise Selman'ın bile bu kıyafeti giymesidir. Aynî, Selman'a hâce Selman olarak hitap etmiştir.

"Kepenek geyse n'ola 'Aynî Hüseyn oglı durur
Geydi çün kisvet idüp hâce-i Selmân kepenek" (G 299/7)

Karamanlı Aynî, kendisinin zamanın Üveys'i olduğunu söyledikten sonra Selman'ın dahi yeğ olduğunu dile getirir.

"Mustafa hakkı içün 'Aynî eyâ Veys-i zamân
Sana çün bende durur niteki Selmân dahı yig" (G 283/8)

Aynî, "dürüst" redifli gazelinde padişaha ehl-i beytin hakkı için kendisini affetmesi için yalvarır. Çünkü kendi dilende sadık ve dürüst olan Selman vardır. Şair, Selman'ı zikretmesini kendisinin affedilmesine vesile olarak görmektedir. Şair, Selman'ı sadık ve dürüst olarak vasıflandırır.

"Pâdişâhâ ehl-i Beytün hakkı 'afv it kizbüni
Çün bilürsin var dilümde sıdk-i Selmânı dürüst" (G 70/8)

---

[157] İbrahim Hatiboğlu, "Selman-ı Farisi", TDVİA, C. 36, TDV Yay., Ankara 2009, s. 440-441.
[158] Pala, 2010, s. 398.

Aynî, Selmân'ı çölden Ali'nin kurtardığını söylemiştir.

"'Alîdür kurtaran şeksüz cihân halkını havfinden
Bilürsin Deşt-i Erzende 'Alî kurtardı Selmânı" (K 57/119)

Aynî, "-ân kanı" redifli kasidesinde Veysel Karanî'yi zikrettikten sonra sıdk ile Selman'ın nerede olduğunu sorar. Şairin anlatmaya çalıştığı; Veysel Karani gibi, Selman gibi dürüst ve vefalı insanların artık kalmadığıdır. Şair böyle insanlara hasret kalmıştır. Bu beyitte de Aynî, Selman'ın sadık olması yönüne vurgu yapmıştır.

"Kandadur Veysü'l-karân kân-ı vefâ
Kandadur ol sıdk ile Selmân kanı" (K 48/9)

Aynî "-ân diyeyüm" redifli kasidesinde hükümdârı Şeyzâde Üveys'e benzettikten sonra kendisini de sadakâti ile Selmân'a benzetmiştir. Selmân da Müslüman olduktan sonra Hz. Muhammed'e ve İslam dinine sadakati ile köle olmuştur. Şairde aynı Selman gibi hükümdarına kul köle olmak istemektedir.

"Diyeyüm sen şeh-i Hâkânuma Şehzâde Üveys
Ben gedâ çâkerüne sıdk ile Selmân diyeyüm" (K 27/30)

Karamanlı Aynî Divan'ında Selman-ı Fârisi altı beyitte yer almaktadır. Aynî, Selman-ı Fârisi'yi Veysel Karani ile sıkça birlikte kullanmıştır. Sebebi ikisinin de Hz. Muhammed'e sadık olmalarıdır. Aynî'nin Selmân'ı sadık bir köle olması bakımından kendisine benzettiği olmuştur. Şair, Selman'ı çok kez sâdık ve dürüst olması bakımından söz konusu etmiştir. Şair Selmân'ın bu özellikleri karşısında hayranlığını gizleyememiş, hatta onun gibi olmak istemiştir.

2.2.22.Süleymân

İsrailoğulları'na gönderilen hükümdar peygamber Kuran-ı Kerim'de ve tarih kitaplarında hükümdar peygamber olarak ondan bahsedilir. Hz. Davud'un oğlu ve varisi olduğu belirtilir. Allah'ın ona, insanlara, cinlere, hayvanlara ve rüzgâr gibi tabiat unsurlarına hükmeden çok geniş bir hükümranlığın yanı sıra hikmet, ilim ve nübüvvet verdiği vurgulanır[159]. Ona ayrıca kuşların dili öğretilmiştir.

Doğu edebiyatında sıkça kendine yer bulan Süleyman karakteri; saltanat, hikmet ve kudretin timsali olmuştur. Ayrıca "Mühür kimdeyse Süleyman odur", "Dünya Sultan Süleyman'a kalmamış" gibi atasözlerine konu olmuştur. Divan edebiyatımızda "Süleymaniyye" veya "Süleymanname" adı verilen ve Hz. Süleymanı konu alan hem manzum hem mensur eserler yazılmıştır[160]. Hayvanların dilini bilmesi, devlere ve cinlere hükmetmesi, tahtıyla rüzgârda yol katetmesi gibi kendine has özellikleriyle şiirlerde yer almıştır[161]. Süleyman peygamberle ilgili Divan şiirinde karınca, Belkıs, Hüthüt, hatem gibi birçok kıssa anlatılmaktadır[162].

Aynî önemli kişilerin isimlerini zikrettiği 14 numaralı kasidesinde süleymanın saltanatının âlemde eşsiz olduğundan bahsetmiştir. Hatta Mahmud ile Ayaz'ın da onun kapısında olduklarını dile getirmiştir.

"Şol Süleymân-saltanat 'âlemde bunlardur hemîn
Kapusında bunlarun Mahmûd olan Âyâsdur" (K 14/4)

Aynî, "Hasan" redifli kasidesinde Süleyman'ın kapısında Büyük İskender gibi nice İskender'in olduğunu söyler. Bu beyitte şair, Süleyman'ı Zü'l-karneyn'e benzettiği görülür.

"Şol Süleymânsın ki Zü'l-karneyn bigi
Var kapunda niçe İskender Hasan" (K 12/7)

---

[159] Pala, 2010, s. 411-412.
[160] Ömer Faruk Harman, "Süleyman", TDVİA, C. 38, TDV Yay., Ankara 2010, s. 56-62.
[161] Tökel, s. 294-299.
[162] Levend, s. 121-123.

Aynî, “Muhammed” redifli kasidesinde, Süleyman’ın özelliklerini sıraladığını görüyoruz. Süleyman'ın peygamberliğinin mührü ona mühür olup insanlara ve cinlere hükmettiğini dile getirmiştir.

“Mühr-i nübüvvetünden hâtem yazup Süleymân
Hükm itdi ins ü cinne iy müktedâ Muhammed” (K 5/23)

Şair, “-em kanı” redifli gazelinde şöyle bir tablo tasvir etmiştir; yılan mülkünü deve vermiş böylece karınca olmuştur. Şair Süleyman isteyen Hatem’in nerde olduğunu sorar. Süleymanîn mührü ile hayvanlara emir vermesi vurgulanmıştır. Ayrıca Süleyman ile karınca hikâyesine de telmih yapılmıştır.

“Dîve virdi mülki vü mâr oldı mûr
İy Süleymân isteyen Hatem kanı” (G 459/6)

Süleyman’ın bir sözü ile Hüdhüd kuşunu emri altına alması ve Belkıs’ın onun sözleşmesine bağlı kalmasına vurgı yapılmıştır. Şair, Hüdhüd kuşunun Belkıs’ı Süleyman’a haber vermesi ve Süleyman’ın Belkıs’a haber göndermesi, Belkıs’ın Süleyman’ın sözleşmesine bağlanması hikâyesine telmihte bulunmuştur. Beyitte “akd” kelimesi hem sözleşme hem de nikâh anlamlarıyla tevriyeli olarak kullanılmıştır. Nikâh anlamında kullanırsak Belkıs’ın nikâhla Süleyman’a bağlandığı manası çıkar.

“Süleymânem sözüm Hüdhüd olupdur
Benüm ‘akdümde ma‘kûd oldı Belkîs” (G 215/6)

Aynî, sultan Cem’in hayali aklına geldikçe âh ettiğini söyler. Cem Sultan’ın Süleyman gibi olduğunu binasını yel üstüne bile kurabileceğini söyleyerek kendine teselli verir. Şair bu beyitte Cem Sultan’ın çeşitli sıkıntılar çekip ülkenin başına geçememesine hayıflanmıştır. Cem’i ne kadar özlediği beyitte açıkça görülür. Cem’i Süleyman’a benzeterek kendine teselli vermektedir. Bu beyitte “Süleyman’ın yelin üstüne bile binasını yapması” tasviri Süleyman’ın gücünü gösterdiği gibi şairin hayal dünyasındaki Süleyman’ı görme imkânı sunar bizlere.

“Cân hayâlün geldügünce âh ider sînem dahı
Ol Süleymândur ider bünyâdını bâd üstine” (G 441/4)

Aynî, "ider" redifli gazelinde Süleyman'ın gönlü Belkıs'ın saçlarına dolanmıştır. Belkıs'ın saçları yılan olarak Süleyman'ı büyülemiştir. Bu beyitte şair, Süleyman'ın Belkıs'a vurulduğunu anlatmaya çalışmıştır.

"Dil tolaşdı bilüne zülfüne iy Belkıs-rûy
Mûr u mârı ol Süleymân oldı vü teshîr ider" (G 180/4)

Aynî "yakar" redifli gazelinde sevgilinin ağzının mührüne ulaşan sevinçten Süleyman'ın mülkünü yakacağını dile getirir. Şair mühür mazmununu kullanarak sevgilinin ağzını Süleyman'ın mührüne benzetmiştir. Sevgilinin ağzının erişilmez olduğunu dile getiren şair, ona erişen kişinin sevinç ateşiyle Süleyman'ın mülkünü yaktığı bir tablo serer önümüze. Şair, Süleyman'ın mülküne vurgu yapılmıştır.

"Hâtemine agzunun her kim ki mâlik olsa dost
Ol sevünç odıyla bu mülk-i Süleymânı yakar" (G 173/4)

Aynî, padişahın yoluna düştüğünü belirterek elini tutmasını ister. Buna örnek Süleyman'ın karıncayı eline alması örnek gösterilmiştir. Aynî, padişahını Süleyman'a, kendisini ise karıncaya benzeterek padişahtan yardım dilemektedir.

"Çün düşmişem yolunda n'ola elümi alsan
Aldı ele bilürsin karıncayı Süleymân" (K 42/50)

Karamanlı Aynî'nin Sultan Kasım için yazdığı mersiyesinde şair, Sultan Kasım'ı Süleyman'a benzeterek onun mülkünün küfürbaz kişilere kaldığını, artık hükme mühür kalmadığını dile getirmiştir.

"San Süleymân şimdi gitdi mülke dîv oldı karîn
San Sikender şimdi öldi kalmadı hükme nigîn" (MSM 36/VII)

Aynî, "ya kimem" redifli kasidesinde kendisinin Davud'un sırrına erdiğini, demirin önünde mum gibi eridiğini söyledikten sonra Süleyman'ın yüzüğüne olan parmaklar olduğunu dile getirmiştir. Burada Süleyman'ın mührü ile yaptıkları gibi insanın da böyle üstünlüklere mâlik olabileceğini kast etmişir.

"Sırr-ı Dâvûd olmışam âhen yedümde mûm olur
Hem Süleymân hâtemîne olan benânem ya kimem" (K 55/48)

Şair, “elündedür” redifli kasidesinde Belkıs’ın keyfi ne dilerse yapılmasını ister çünkü insanlar ve cinlerin hâkimiyeti Süleyman’ın elindedir.

“Belkîs-ı hâtırun ne dilerse buyur şehâ
Teshîr-i ins ü cin çü Süleymân elündedür” (K 29/2)

Aynî, 17 numaralı kasidesinde Süleyman’ın kuşdilini bildiğine vurgu yapmıştır. Şair, gerçekten inanan kişinin kuşdilini öğrenebileceğini düşünür. Bu beyitte Aynî’nin, Süleyman’ın hayvanların diline vakıf olduğuna, onlarla konuşup anlaştığına gönülden inandığını görmekteyiz.

“Kuş dilidür bu Süleymân bildügi
Ögrenürsin ger idersen bâverem” (K 17/43)

Aynî, “cihân” redifli kasidesinde övdüğü pâdişâhını Süleyman’ın bahtı gibi şanslı olması bakımından methetmiştir.

“Bir Süleymân-bahtlu ten cân-ı ‘âlemsin senün
Yoluna olsun fidâ bin câm u İskender cihân” (K 22/49)

Karamanlı Aynî Divanı’nda ondört beyitte Süleyman’ın adı anılmaktadır. Aynî, Süleyman’ın Belkıs ile olan ilişkisine dikkat çekmiştir. Süleyman ile Belkıs’ın hikâyesine telmihte bulunulmuştur. Süleyman’ın insanlara ve cinlere hükmetmesi meselesi de beyitlerde söz konusu edilmiştir. Süleyman’ın saltanatı, mülkünün çokluğu ve hatemi konuları da sıkça anılmıştır. Süleyman’ın övülen padişaha benzetilmesi, şairin kendisini de karıncaya benzetmesi Aynî Divanı’nda da yer almıştır. Süleyman’ın hayvanların dilinden anlaması onlarla konuşmasına beyitlerde işaret edilmiştir. Karamanlı Aynî Divanı’nda Süleyman ile birlikte “saltanat- mühür, hatem, mûr, teshîr, Hüdhüd” kelimeleri sıkça kullanılmıştır. Divanda Süleyman, “Belkıs, Mahmut-Ayas, Zülkarneyn, İskender” gibi kişilerle birlikte anılmıştır. Süleyman’ın veziri olan Âsâf ile birlikte anılmaması dikkat çekmiştir.

2.2.23.Belkıs

Sebe ülkesinin kraliçesidir[163]. Kuran'da adı zikredilmeden bahsi geçmektedir. Hz. Süleyman, Yemen civarında bulunan Sebe ülkesine kadar yayılan kocaman bir imparatorluğun hâkimidir. Güneşe tapan Sebeliler'e Hüdhüd kuşu ile hak dine davet mektubu gönderir. Gönderilen hak dini çağrısı karşısında Belkıs, maiyetindekilere danışır. Hz. Süleyman'a olumlu bir cevap vermek yerine bazı hediyeler gönderir. Bu duruma sinirlenen Hz. Süleyman, hediyeleri kabul etmeyerek elçileri tehdit eder ve geri gönderir. Sonunda bizzat Süleyman'ı ziyaret eder ve hak dini kabul eder[164]. Sebe melikesi daha yoldayken, hatta göz açıp kapatıncaya kadar onun tahtı, Süleyman'ın huzuruna veziri Asaf tarafından getirilir. Belkıs, saraya girer girmez tahtını tanır, eteklerini toplar ve Süleyman'ın hak din üzere olduğunu itiraf eder[165].

Edebiyatımızda Belkıs, çok sevilen bir motif olup Süleyman peygamber ile birlikte sıkça yer alır. Süleyman'la duygusal bir bağının olduğu düşünülür. Hatta bazı rivayetlerde Süleyman ile evlendiği söylenir. Anadolu'da Balkız adıyla karşımıza çıkar. Belkıs'ın saraya girdiğinde eteklerini toplaması, Divan şiirinde mazmuna dönüşmüştür. Tahtı da mazmun olarak kullanılmaktadır[166].

Karamanlı Aynî Divanı'nda Belkıs birkaç yerde anılmaktadır. Aynî, Süleyman'ın bir sözüyle Hüdhüd kuşunu emri altına alması ve Hüdhüd'ün Belkıs'ın ülkesinden haber getirmesi böylelikle Süleyman'ın Belkıs ile münasebetinin başlamasına dikkat çekmiştir. Belkıs'ın Süleyman'ın sözleşmesi ile ona bağlanmasına vurgu yapılmıştır. Bu beyitte kullanılan "akd" kelimesi hem sözleşme hem de nikâh anlamında tevriyeli kullanılmıştır. Belkıs'ın Süleyman ile evlendiğine dair rivayetler de mevcuttur.

"Süleymânem sözüm Hüdhüd olupdur
Benüm 'akdümde ma'kûd oldı Belkîs" (G 215/6)

Aynî, rakibin sevgilisini büyülediğini söyledikten sonra devin Belkıs'ın emrine verildiğini dile getirir.

---

[163] Pala, 2010, s. 383.
[164] Levend, s. 123.
[165] Orhan Seyfi Yücetürk, "Belkıs", TDVİA, C. 5, TDV Yay., Ankara 1992, s. 420-421.
[166] Onay, s. 90.

"Rakîb ol yâri teshîr itdi 'Aynî
Müsahhar oldı dive sanki Belkîs" (G 216/7)

Şair, sevgilinin yüzünden Belkıs'ın güzelliği resmolunduğunu belirtir. Şair bu beyitte Belkıs'ın güzelliğine vurgu yapmıştır.

"Cemâlünden musavver hüsn-i Belkîs
Cebînünden münevver rûy-ı Bercîs" (G 214/1)

Süleyman'ın gönlü Belkıs'ın zülfüne dolaşmış, Belkıs'ın zülfü yılan olup Süleymân'ı büyülemiştir. Bu beyitte Belkıs'ın güzelliği ile Süleyman'ı etkilediği anlatılmaya çalışılmıştır.

"Dil tolaşdı bilüne zülfüne iy Belkıs-rûy
Mûr u mârı ol Süleymân oldı vü teshîr ider" (G 180/4)

Şair, Belkıs'ın gönlü ne isterse yapılmasını ister sebebi ise insanların ve cinlerin hâkimiyetinin Süleyman'ın emrinde olmasını gösterir.

"Belkîs-ı hâtırun ne dilerse buyur şehâ
Teshîr-i ins ü cin çü Süleymân elündedür" (K 29/2)

Karamanlı Aynî Divanı'nda Belkıs'ın ismi beş beyitte anılmıştır. Aynî, Belkıs'ın güzelliği münasebeti ile dile getirmiştir. Belkıs, divanda "teshir, div, mâr, mûr, hüsn" kelimeleri ile birlikte kullanılmıştır. Belkıs'ın Süleymân ile münâsebeti bakımından da söz konusu edilmiştir.

2.2.24. Nemrûd

Milattan önce yaşamış olan Babil'in kurucusu olarak bilinen hükümdar[167]. Hz. İbrahim'i ateşe attırması, yaktırdığı ateş, Tanrı'yı görmek için yüksek bir kule yaptırması ve bir sivrisineğin beynini kemirerek onun ölümüne sebep olması

[167] Develioğlu, s. 817.

münasebeti ile anılmıştır. Divan şiirinde zalim ve inatçı kişiliği nedeniyle zulüm, cevr ve cefanın sembolü olmuştur[168].

Şair sevgiliyi Nemrud'a benzetmiş, İbrahim'i ise kendi gönlüne benzetmiştir. Sevgili Nemrud olup bela mancınığını kursa âşığın canı ateşin eziyetinden incinmeyeceği dile getirilmiştir. Nemrûd, İbrahim, Hâlil, mancınık ve ateş kelimeleri ile birlikte anılmıştır.

"Sitem-i Nemrûd olup kursa belâ mancınıkın cânum
Halîl-i haddun olan dil-cefâ-yı nâra incinmez" (G 200/2)

"Mancınıkdan atılan nûr-ı Halîlullâh benem
Nâr-ı Nemrûdun içinde gülsitânem ya kimem" (K 55/42)

2.3. Halk Hikâyesi Kahramanları

Halk arasında yaygınlık kazanmış ve farklı versiyonları bulunan hikâyeler, edebiyatta kendine yer edinmiştir. Leylâ ile Mecnun, Ferhad ile Şirin, Yusuf ile Züleyha, Vamık ile Azra halk hikâyelerine örnek olarak verilebilir. Halk hikâyeleri, Divan şiirinin esin kaynakları arasında anılmaktadır[169]. Haklarında birçok mesnevi kaleme alınan bu hikâyelerin kahramanları, Divan şiirinde sıkça geçmektedir[170]. Divan şiirinde sevgilinin özel adı yerine Leylâ, Şirin, Züleyha, Azra gibi sembolik isimler geçmektedir[171].

2.3.1. Leyla ile Mecnun

Leylâ ile Mecnun hikâyesinin ana kahramanlarıdırlar. Leyla'ya âşık olan Mecnun'un asıl adı Kays-ı Âmirî'dir. Doğu edebiyatından Türk edebiyatına geçmiş bir hikâyedir.

---

[168] Tökel, s. 392.
[169] Erdal, s. 108.
[170] Levend, s 174.
[171] Hüseyin Gönel, *15.-16. Yüzyıl Divanlarına Göre Divan Şiirinde Sevgili*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2010, s. 66.

Adlarına sayısız mesnevi yazılmıştır. Leylâ ile Mecnûn mesnevilerinde mecazi aşktan ilahi aşka yükselme süreci yansıtılmıştır. Ali Şir Nevai ve Fuzuli'nin mesnevileri, diğerleri arasında daha ön plana çıkmaktadır. Leylî, şiirlerde karanlık ve gece anlamında; Mecnun ise deli ve aşk çılgını anlamında kullanılmıştır[172]. Mecnun âşığın, Leyla ise sevgili'nin timsâli olarak görülmüştür[173]. Şiirlerde Leyla ile Mecnun'un maceraları üzerinden çok sayıda mazmun türetilmiştir[174].

Aynî, kendi gönül kâsesinin Leyla gibi bir yârin doldurduğunu belirterek kendisini Mecnun gibi melül olmaya layık görmüştür. Şair kendisini Mecnun'a benzetmiştir.

"Tan mı Mecnûn bigi ger 'Aynî melül olmaz ise
Kâse-i gönlini çün Leylâ-sıfat yâri sıdı" (G 473/7)

Şair, gönlünün Leyla'sını boynuna muska gibi asmak ister. Çünkü Mecnun olana muska takmak adettir. Aynî bu beyitte kendisinin Mecnun gibi âşık olduğunu dile getirerek kendini Mecnun'a benzetmiştir.

"Leylâ-yı dil kulını boynuma eyle ta'vîz
Mecnun olana çünki 'âdet durur hamâyıl" (G 304/6)

Şair her yerde Leyla'nın anıldığını söyleyerek Mecnun'un da anılmasını ister. Ne zaman Leyla anılsa beraberinde Mecnun'un da adı mutlaka geçmelidir.

"Her kanda ki Leylâ anılur anıla Mecnûn
Her kanda ki Mahmûd anılur anıla Âyâz" (G 203/6)

Şair, Leyla'yı ay yüzlü olarak vasıflandırarak Leyla'nın güzelliğinin sırrını yalnız Mecnun'un bilebileceğini belirtmiştir. Çünkü Mecnun'a göre gece, gündüz ve hatta yıllar hep Leyla olmuştur.

"Mâh-sîmâ Leylînün dil sırr-ı hüsnin kim bilür
Ol bilür leyl ü nehâr u sâlhâ Mecnûn ola" (G 11/5)

[172] Pala, 2010, s. 290.
[173] Onay, s. 288.
[174] Tökel, s. 446.

Şaire göre Mecnun'un sevgisi karşısında Leyla'nın sureti göründüğünden beri Mecnun'a gönül aynası cilalı olmuştur. Leyla'nın sureti ile Mecnun'un gönlü aydınlanmış, kalp gözü açılmıştır. Şair bu beyitte aslında sevginin kalbe iyi geldiğini anlatmaya çalışmıştır.

"Mecnûna gönül âyinesi oldı musaykal
Mahbûbı mukâbil olalı suret-i Leylâ" (G 6/2)

Şair bir beyitte de aşkı iş olarak görüp insanı Mecnun'a benzeterek gönlün aşkını arttırmasını ister.

"'Işk işin dil arturursa tan mı Mecnûn üzre dost
Şimdi mi iş kodı şâkird olan üstâd üstine" (G 441/2)

Karamanlı Aynî Divanı'nda Leyla'yı sevgili, Mecnun'u da âşık olarak altı beyitte anmıştır. Leyla ile Mecnun hikâyesine telmihte bulunmuştur. Leylâ'yı güzelliği münasebeti ile ele almış, Mecnun'u ise aşkı ile söz konusu etmiştir. Şairin kendisini Mecnun'a benzettiği de görülmüştür. Leyla ile Mecnun Aynî Divanı'nda "leyl, nehâr, hüsn, gönül, aşk" gibi kelimelerle bir arada kullanılmıştır.

2.3.2. Ferhad ile Şirin

Ferhad ile Şirin hikâyesinin âşık kahramanlarıdır. Ferhad'ın, Bîsutun adlı yüce bir dağı Şirin için deldiği ancak yine de ona kavuşamadığı anlatılır. Divan şiirinde Hüsrev ve Şirin ile birlikte anılan Ferhad, sevgilisine kavuşmayı arzulayan ve bunun için çok sıkıntılar çeken âşık tipini temsil eder. Şirin'in ise İran hükümdarı olan Hüsrev'in sevgilisi olduğu rivayet edilir[175]. Ferhad, sevgiliye kavuşma yolunda türlü zorluklara göğüs geren âşık tipinin mücessem hâlidir. Zira o; Şirin'e derin bir aşk duyan, bu aşk yüzünden Hüsrev ile birçok zorlu mücadeleye girişen, dağı delmek için tüm imkânlarını seferber eden, engellere takılıp kalmayan, dağlara sevgilisinin ismini kazıyan ve bu yolda can veren masalsı bir âşık karakteridir[176].

[175] Pala, 2010, s.152.
[176] Tökel, s. 439.

Karamanlı Aynî "eyledi" redifli gazelinde Sultan Cem' e kavuşmanın mutluluğu ile Cem'i âlemde cihanın hükümdarı olarak vasıflandırır. Şair, sevgilinin dudağının aşkı kendisini Ferhad ettiğini dile getirir. Şair bu beyitte Cem Sultan'ı Şirin'e, kendisini ise ona olan aşkından Ferhâd'a benzetmiştir. Bu beyitte "Şirin-leb" kelimesi hem tatlı dudağı hem de Şirin'in dudağı anlamları ile tevriyeli kullanılmıştır.

"Husrev-i cân u cihândur 'âlem içre şübhesüz
Kim ki dil Şîrîn-lebün 'ışkında Ferhâd eyledi" (G 492/5)

Karamanlı Aynî "Şeh Cem" redifli gazelinde cihanın kendisini Şirin'e av etmediğini ancak Şah Cem'in ceylan gözüne av olduğundan yakınır. Bu beyitte şairin Şirin'den kastı sevgilidir.

"Cihân Şîrîne sayd olmazlanurken
Şikâr itdi beni âhû-yı Şeh Cem" (G 359/5)

Aynî'nin, "itmişem" redifli gazelinde dünyayı devlete benzeterek kendisine padişahlığın yettiğini ancak Şirin'in dudağı için kendi canını Ferhad ettiği anlaşılır. Ayni bu beyitte de Şirin'den kastı Sultan Cem'dir. Aynî, Cem Sultan için tüm sıkıntıları göğüslemiş, onun için herşeyi yapmaya hazır bir Ferhad gibi olmuştur.

"Bana dünyâ devletünde işbu Husrevlik yiter
Kim leb-i Şîrînün içün cânı Ferhâd itmişem" (G 355/3)

Şair, bir başka beyitte Ferhad ile Şirin'in kıssasının dillerde uzadığını anlatır. Hikâye isteyen Şirinin la'l dudağından sorması gerektiğini vurgular. Şair bu beyitte "Şirin"i iki anlama da gelebilecek şekilde tevriyeli kullanmıştır. Ferhad ile Şirin hikâyesine telmih yapmıştır.

"Kıssan diraz oldı dile Ferhâd olup Husrev-sıfat
La'l-i lebinden sor haber Şîrîn hikâyet istesen" (G 288/3)

Şair, Ferhad'ın gönlü Şirin'in tatlı dudağı için can vermişse bunun iyi olduğunu söyler. Hüsrev'liğin ona Şirin olduğunu söyleyen şair hem Hüsrev'i hem de Şirin'i tevriyeli kullanmıştır. Ferhad, Şirin ve Hüsrev bir arada anılmıştır.

"Ferhâd-ı dil cân virdi ise n'ola ol leb-i şîrîn içün

Besdür bu Husrevlik ana k'olmış durur Şîrîn içün" (G 386/1)

Aynî kendisinin Ferhad olup düşmanın taş bağrını kesdiğini dile getirir. Şair Ferhad'ın aşkı için dağları delmesi hikâyesine telmih yapmıştır. Şirin'i de padişaha benzeterek Ferhad'ın üstüne onun da gelmesinden yakınır. Bu beyitte Hüsrev- Şirin ilişkisine de vurgu yapılmıştır.

"'Aynî Ferhâd oldı kesdi düşmenün taş bağrını
Husrev-i Şîrîn-likâ gel gel bu Ferhâd üstine" (G 441/7)

Şair sevgilisini Şirin'e benzeterek sözlerinin ona feda olmasını ister.

"Cân-ı Şîrîn didün sana ki benüm
Cân-ı Şîrîn fidâ-yı güftârun" (G 295/6)

Aynî "elfâz" redifli gazelinde padişahın sözünden gönlün Ferhad olduğunu belitmiştir. Bu beyitte Hüsrev'den kasıt sevgilidir. Şair, tatlı sözlerin sevgilinin ağzında olduğunu söyler.

"Sözünden Husrevî dil oldı Ferhâd
Senün agzundadur şîrîn-elfâz" (G 249/4)

Şair, Hüsrev ile Şirin Hikâyesinin hâlâ anlatılıp dinlendiğini dile getirmiştir.

"Husrev u Şîrîn hikâyetdür velî
Dinmemişdür işbu destândan leziz" (G 119/6)

Aynî, sultan Cem'i Şirin'e benzeterek onu artık göremediğinden yakınır. Kendisinin de Ferhad gibi acı çektiği anlaşılır.

"Dûr oldı gözden Şâh Cem Ferhâdveş gördüm elem
İtdi dehânum telh-i gam Şîrîn zebânum kandadur" (G 153/5)

Şair, sevgilisinin dudağı için can vermek ister ve Ferhad'ın da Şirin için canını vermesini örnek gösterir.

"Lebünçün tan mı cân virirse gönlüm
Görüp helvâ-yı Şîrîn aldı Ferhâd" (G 110/2)

Ferhad ile Şirin hikâyesinde Şirin'in zülfü gibi Ferhad'dan vazgeçtiği ifade edilmiştir. Şirin'in gerdanın yüzü olduğunu belirten şairin, bu beyitte Ferhad ile Şirin şahıslarını kendine özgü yorumladığı görülür.

"Döndi zülfi bigi Ferhâdından âh
Rûy-ı gerdân oldı Şîrîn el-gıyâs" (G 82/2)

Felek şairi sevgiliye av atmezken Ferruh'un ceylan gözlerine av olmuştur. Beyitte Şirin'den kasıt sevgili olmuştur.

"Cihân Şîrîne sayd olmazlanurken
Şikâr itdi beni âhû-yı Ferruh" (G 102/6)

Şair, zamanın Hüsrev'ine Şirin'in hikâyesi gibi bir hikâyesinin olduğunu söyleyerek teselli eder. Bu beyitte Hüsrev ile Şirin birlikte kullanılmıştır. Hüsrev ile Şirin'in hikâyesini anımsatmaktadır. Şirin bu beyitte iki anlamıyla tevriyeli kullanılmıştır.

"İy Hüsrev-i zamâne Şîrîn hikâyetün var
Yûsûfda yok bu kıssa Rüstemde yok bu destân" (K 42/34)

Karamanlı Aynî Divanı'nda Ferhad ile Şirin ondört beyitte anılmaktadır. Ferhat ile Şirin'in hikâyesine telmihte bulunulmuştur. Divanda Ferhat aşkı uğruna birçok zorluğun üstesinden gelen hatta aşkı uğruna ölen kahramanı temsil etmiştir. Şair sıkıntı çektiğini anlatmak için çok kez kendini Ferhad'a benzetmiştir. Şirin ise çoğu beyitte sevgilinin yerine kullanılmıştır. Şirin'in beyitlerde tevriyeli olarak kullanımına da çokça rastlanmıştır. Şirin, dudağı münasebeti ile sıkça söz konusu edilmiştir. Ferhad, Şirin ve Hüsrev beyitlerde genelde üçlü olarak birlikte anılmıştır. Bunda hikâyelerinin ortak olmasının etkisi vardır. Hüsrev, beyitlerde padişah anlamıyla da tavriyeli kullanılmıştır. Bu sebeple Ferhad ile Şirin hikâyesinde Hüsrev'in adı çok defa dışarıda kalmıştır. Ferhad, Şirin "leb, elfaz, hikâye, sayd" kelimeleri ile çokça birlikte anılmıştır.

2.3.3. Vâmık ile Azrâ

Vâmık ile Azrâ, Leylâ ile Mecnun gibi bir aşk mesnevisine konu olan kahramanların hikâyesidir. Birbirlerine bir şekilde âşık olan iki gencin kavuşma hikâyesini anlatır. Diğer halk hikâyelerinden farkı, bu âşıkların hikâyenin sonunda birbirine kavuşmasıdır[177]. Genelde İran edebiyatında adlarına mesneviler yazılmıştır. Divan şiirinde Leyla ile Mecnun ve Ferhad ile Şirin kadar çok işlenmemesine rağmen adlarına az da olsa rastlanmaktadır[178].

Şaire göre Azrâ'nın güzelliği sevgilisine yansımıştır, Vâmık'taki aşk ise kendisine gelmiştir. Karamanlı Aynî sevgilisini Azra'ya, kendisini ise Vamık'a benzetmiştir. Şair, Azrâ'yı güzelliği münasebetiyle, Vâmık'ı ise aşkı sebebiyle söz konusu etmiştir.

"Tecellî kıldı sende hüsn-i 'Azrâ
Tecellî itdi bende 'ışk-ı Vâmık" (G 274/2)

Karamanlı Aynî, yirmialtı yıldızdan süslü olanı Azrâ'ya benzetmiş, Vâmık'ı ise güzeller şahından Utârid yıldızına benzetmiştir. Şair, ikisinin de yıldız gibi parladığını ve öne çıktığını anlatmaya çalışmıştır.

"Yigirmi altı encümenden müzeyyen sûret-i 'Azrâ
'Utârid ol göz iy Vâmık düzinmiş şâh-ı hûbânı" (K 57/59)

2.4. Diğer Şahıslar

2.4.1. Hüseyin

Karamanlı Aynî'nin babasıdır. Hakkında sadece beyitlerden bilgiye ulaşılmaktadır. İki beyitte adı geçmiştir. Bir beyitte kendisinin Hüseyin'in nesli olduğunu söyler. Buradan da babaının adının Hüseyin olduğu bilgisine ulaşılır. Aynî, bir beyitte açıkça Hüseyin'in oğlu olduğunu söyler.

[177] Pala, 2010, s. 471-472.
[178] Tökel, s. 448.

“Muharremdür şehîd ayı olursan hürmete şâhid
Hüseynün neslidür ‘Aynî id imdi ana hürmet dost” (G 75/7)

“Kepenek geyse n’ola ‘Aynî Huseyn oglı durur
Geydi çün kisvet idüp hâce-i Selmân kepenek” (G 299/7)

2.4.2. Müştâk

Müştak’ın, Karamanlı Aynî’nin mürşidi olduğu yine beyitlerden ve ona yazdığı musammattan anlaşılır. Müştak, Hacı Bayram-ı Veli’nin müridlerinden olduğu bilinir. Karamanlı Aynî, Mürid’i olduğu hocasına son mısraları “Ben mürîd oldum sana iy şeyh Müştâkum benüm” şeklinde mütekerrir murabba (MSM 53) yazmıştır. Aynî, Müştâk’ının ufkunun çok geniş olduğunu dile getirir. Şair, şeyhinin elini ayağını öpmek ister. Ruhunun mumuyla gönlünü aydınlattığını söyler. Şair şeyhi ne dilerse yapacağını söyler.

“Çün gönül virdüm sana cânumda aldun dutayum
‘Işkunun satrancını ‘âşıklarundan üteyüm
Sun ayağunı öpeyüm bir elüni dutayum
Ben mürîd oldum sana iy şeyh Müştakum benüm” (MSM 53/II)

“Kâküli ‘anberlerün ‘âlemde müşgîn Mûsâsın
‘Îsâ-demsin sendedür nûr-ı tecellî Mûsâsın
Hacı Bayrâmun cihânda nakdisin meh-rûsısın
Ben mürîd oldum sana iy şeyh Müştakum benüm” (MSM 53/VI)

Aynî, Şeyhini “yârim” olarak tanıtır. Onun için canını bile verebileceğini anlaşılır. Bir beyitte Şeyh Müştak’ın müridi olduğunu açıkça dile getirir.

“Benüm yârüm adıdur Şeyh Müştâk
Benüm cânum olupdur ana müştâk” (G 276/1)

“Mürîdem şeyhüm oldı Şeyh Müştâk
Güzellerden göz oldı ana ilhâk” (G 277/1)

“Bilürsin mübtelânum Şeyh Müştâk
Esirge ben esîri Tanruna bak” (G 278/1)

2.4.3. Sâlim

Sâlim, Karamanlı Aynî’nin oğlu olduğunu onun için yazdığı mersiyeden anlaşılmıştır. Yine bu mersiyeden Aynî’nin oğlu Sâlim’in vefat ettiği anlaşılır. Şair evlat acısını kimsenin tatmasını istemez. Evlat acısı şaire göre cismin candan ayrılması gibidir. Evlat ayrılığının acısı tüm âlemlere bedel olduğunu dile getirdiği mersiyesinde şairin evlat acısından çok muzdarip olduğu anlaşılır.

“Kısmetün ma‘lûmı iy ‘âlim kanı
Dilde cândan sevgülü Sâlim kanı” (MSM 52/VI)

“Fürkat-ı Sâlim yiterdi âdeme
Hey ne âdem belki cümle ‘âleme” (MSM 52/VII)

BÖLÜM 3: KAVİMLER

Kavim adları, Divan şiirinde çeşitli mazmunlara kaynaklık etmiştir. Tarihî gerçekliklerden ve efsanevi anlatımlardan yola çıkan şairler, milletlerin meşhur olmuş özelliklerini şiirlerinde kullanmışlardır. Osmanlı Devleti bünyesinde birçok kavmin bulunması, şiir metinlerinde bu kavim adlarının daha sık geçmesine yol açmıştır. Divan şiirinde kavim adları ile kurulan benzetmelerde renk ve öne çıkan özellikler göze çarpmaktadır. Bazı Divan şairlerinin mukayese yapmak amacıyla millet isimlerine yer verdikleri görülür. Şairler, özellikle o milletin şairleri ile kendilerini kıyaslama yapma yoluna gitmişlerdir. Bütün bu unsurlar ele alındığında Divan şiirinin kavim adlarını bir malzeme olarak kullanıp renkli ve çeşitli tahayyül metinleri kurduğu söylenebilir[179]. Karamanlı Aynî Divanı'nda on dokuz farklı kavim ismi geçmektedir. Aşağıda bu kavimler, ayrı başlıklar hâlinde incelenecektir.

3.1.Acem

Karamanlı Aynî Divanı'nda yedi beyitte Acem kabilesi anılmaktadır. Sevgilinin gözünü Acem şahına benzetmek suretiyle siyah olduğunu vurgulanmıştır. Acem şahının da askerinin siyahının çok olduğuna vurgu yapılmıştır. Şair, "şûr-ı Acem" derken Acem'in şamatasına, gürültüsüne vurgu yapmıştır. Acem'lerin Arap kadınlarının başında Şâh-ı maranı gördükleri ifade edilmiştir. Aynî Arap ile Acem'in birbirinin aynısı olduğunu dile getirmiştir. Acem, Arap'ın aynada yansıması gibi olduğunu dile getirmiştir. Acem neslinin fazla olduğuna da vurgu yapılmıştır.

"Mîr-i 'Arab durur yüzün sürh u sefîd ü lâ-nazîr
Şâh-ı 'Acem durur gözün leşkerinün siyâhı çok" (G 270/6)

[179] Ahmet Kavaklıyazı, "Divan Şiirinde Mazmun Olarak Millet Adları", [Bildiri], *The 1st International Conference on Studies in Turkology (ICOSTURK'2016),* 14–16 Ekim 2016, Barselona-İspanya.

“Dil düşdi şâm-ı zülfüne iy emlah-ı Haleb
Âşûb-ı Türk ü şûr-ı ‘Acem fitne-i ‘Arab” (G 42/1)

“Bu adı Rûmîler dirler ‘Arab zencîrlü ‘avrat dir
Acemler gördüler anun saçında Şâh-ı mârânı” (K 57/43)

“Dinür ‘aks ıstılâh oldı bu mantıkda mahallinde
Anı dirler kamu diller dahı A‘râb ile ‘Acâm” (K 45/99)

“Olur tâ kim neseb ‘Urb u ‘Acemde
Olur tâ sihr olan Türk ü Tatâra” (K 49/38)

3.2.Arap

Karamanlı Aynî Divanı’nda çeşitli münasebetlerle Arap milleti altı beyitte anılmaktadır. Sevgilinin yüzünü Arap mîrine benzetmek suretiyle adı geçmiştir. Sevgilinin yüzünün Arap miri gibi kırmızı, beyaz ve eşsiz olduğuna vurgu yapılmıştır. Şair Cem Sultan’ın gitmesini Arap’ın Mîri’nin gitmesine benzetmiştir. “Arap’ın Mîri gibi gitti” sözü eski bir anlayışa veya olaya işaret etmektedir. Divanda Arap’ın fitnesine de vurgu yapılmıştır. Şair, bir beyitte ise Arap kadınlarının zincirli olduklarına ve saçlarının Şâh-ı marân’a benzediği yönünde bir yorum yapmıştır. Şair, otuziki yıldızı Arap’a benzetmiştir. Arap ile Acem’in birbiri ile neredeyse aynı gibi olduklarına işaret edilmiştir.

“Mîr-i ‘Arab durur yüzün sürh u sefîd ü lâ nazîr
Şâh-ı ‘Acem durur gözün leşkerinün siyâhı çok” (G 270/6)

“‘Arabun mîri bigi gitdi şehenşâh velî
Gelicek Rûma yine şâh-ı ‘Acem bigi gelür” (G 129/6)

"Dil düşdi şâm-ı zülfüne iy emlah-ı Haleb
Âşûb-ı Türk ü şûr-ı 'Acem fitne-i 'Arab" (G 42/1)

"Bu adı Rûmîler dirler 'Arab zencîrlü 'avrat dir
Acemler gördüler anun saçında Şâh-ı mârânı" (K 57/43)

"Otuz bir kevkebi gör kim 'Arab dir Kavs ü hem Râmî
Ne 'âyum Sâdir ü Vârid açılmış belde meydânı" (K 57/65)

"Dinür 'aks ıstılâh oldı bu mantıkda mahallinde
Anı dirler kamu diller dahı A'râb ile A'câm" (K 45/99)

3.3.Karamanoğulları

Karaman'ın son hükümdarı olan Sultan Kâsım'ın ölümü için yazılan mersiyede şair, Karamanlıların Sultan Kâsım'ın vefatının ardından çok ağladıklarını dile getirmiştir.

"Şerbet-i nâliş içer ehl-i Karamân zâr olup
Ger içersen yâr olan şerbet demidür âh vâh" (MSM 36/II)

3.4.Ervâm (Romalılar)

Karamanlı Aynî, Cem Sultan'ın oğlunun doğumu üzerine yazdığı kasidede başka milletleri de saydıktan sonra Romalıların da tahtına Cem'in oğlunun sahip olacağını dile getirmiştir.

"Bunundur taht-ı Rûm u taht-ı Ervâm
Bunundur mülk-i Mısr u silk-i Ken'ân" (K 21/66)

3.5. Frenk-Frenç-Efrenç (Avrupalı)

Karamanlı Aynî Divanı'nda "Efrenc" olarak geçen Avrupalı anlamındaki kelime sevgilinin gözüne benzetilmiştir. Fesat arayan olarak vasıflandırılan "Efrenc" yani

sevgilinin gözü âşığın kanını dökmüştür. Diğer beyitte ise Efrenç, rakip olarak kullanılmıştır.

"Bakdun Hıtâ-yı çeşmüme itdün hatâdur kirpügün
Bu mü'minün kanın döker ol fitne-cû Efrenc içün" (G 372/4)

"Zülfüni pîçân idüp oynar yüzünde gözlerün
Halkasını Ka'benün kim gördi efrenç oynamak" (G 275/3)

3.6. Habeş

Habeş, Afrikanın doğusunda bulunan, halkının çoğunun Hristiyan olan yerli halktır[180]. Şair, Habeş'ten intikam alındığını dile getirmiştir. Şair sevgilinin lale gibi olan yüzünü Habeş Şâhına benzetmiştir. Sevgilinin siyah beni Habeş şahına benzetilmek suretiyle anılmıştır.

"Ol lâle-çehrenün ki Habeş şâhıdur beni
Dinâr-i dilde sikke-i dagı nişanmış" (G 228/4)

"Hâl-i siyâh-ı yârün 'Aynî Habeş şehidür
Bu sîne vü ciğerde hükm-i nişana nâfiz" (G 123/7)

"Aldı Rûmı çün Habeşden yine cebrî intikâm
Virdi şâh-ı Rûma fursat taht u baht-efser cihân" (K 22/2)

[180] Develioğlu, s. 319.

3.7. Haşimî

Arap milletinden olan Mekke'nin önde gelen kabilesidir. Hz. Muhammed'in soyunun bu kabileden geldiği bilinir. Karamanlı Aynî Divanı'nda bir beyitte anılmıştır. "'Alî" redifli gazelde Ali'nin soyunun Haşimîlerden geldiği dile getirilmiştir.

"Kaşunun Haşimîdür gurre-i garrâ-yı Kureyş
Mâh-ı nevsin bilürem ilde hilâl ile 'Alî" (G 507/3)

3.8. Hıta'î

Karamanlı Aynî Divanı'nda Hıta'îler bir beyitte geçmektedir. Hıta'îlerin miske kıymet vermedikleri vurgulanmıştır.

"Tan mı salsa her yire âhû gözün zülfün ucın
Yok Hıtâ'îler katında bilürüz miske revâc" (G 89/5)

3.9. Hindu

Karamanlı Aynî Divanı'nda Hindistanlı anlamında yedi beyitte anılmıştır. Hindû, siyah olması bakımından vefasız olarak vasıflandırılan saça benzetilmiştir. Hâl yani benin ve zülfün kara olması bakınımda Hindûya benzetilmiştir. Şair, Şah Cem'in sadece Anadolu'nun değil tüm memleketlerin şahı olduğunu dile getiren şair "Hindû-yı Şeh Cem" diyerek Hint memleketinin de şahı olduğuna vurgu yapmıştır.

"Zülfi ol Türkün ayaga saldı terk itmez gönül
Başa çıkmaz bilürem ol bî-vefâ hindûyıla" (G 429/4)

"Yanagunda hâlün itse meyli tan mı zülfüne
Rûm ilinde lâ-büd eyler Hinde Hindû ârzû" (G 401/3)

"Bu hüsn-i rûy ile Rûma n'ola ger mîr olasın sen
Bu Hindû hâl ile bir gün şeh-i Keşmîr olasın sen" (G 379/1)

"Hemîn Rûmun degül kişver-güşâsı
Hıtânun şâhıdur Hindû-yı Şeh Cem" (G 359/4)

Doğunun askerinin yine cenke geldiği ve kılıcının kuvvetinin Hind ve Zenci'nin askerine vurduğu dile getirilmiştir. Bu beyitte Hind askerleri münasebeti ile ele alınmıştır. Hindûların önceden atlas elbiseyi giydiğini, Türk gibi doğunun kumaşını giydiği vurgulanmıştır. Hindûlarında doğuda bir yer edindiği doğunun nimetlerinden yararlandıkları anlatılmış.

"Yine geldi rezme çekdi leşker-i hâver cihân
Hind u Zengî leşkerine vurdı tîg-ı fer cihân" (K 22/1)

"Gerçi Hindû-yı ufuk geymişdi atlas-câmeyi
Türk-i meşrık bigi geydi hâre-i hâver cihân" (K 22/5)

"Bunundur Hıtta-i Tâyif ser-â-ser
Bunundur Hind ü Sind ü Fürs ü Kirmân" (K 21/68)

Hindû, Karamanlı Aynî Divanı'nda çeşitli vesilelerle anılmıştır. Hindû, divanda diğer milletlerle de birlikte anıldığı gibi daha çok Zengi ile birlikte kullanılmıştır.

3.10. Kureyş

Karamanlı Aynî Divanı'nda Kureyş kavmini sevgilinin kaşına benzetilmiş. Kureyş kabilesinin asker zümresi olduğu vurgulanmıştır.

"Kaşunun Haşimîdür gurre-i garrâ-yı Kureyş
Mâh-ı nevsin bilürem ilde hilâl ile 'Alî" (G 507/3)

"Dil-berüm ol it rakîbi kelîli hem-dem olur
Seyfiyâ oldur Kureyşüm ol ide benden n'olur" (MSM 50/VII)

3.11. Mısrî

Karamanlı Aynî Divanı'nda Mısrî bir beyitte anılmaktadır. Mısırlıların şekeri sevgilinin ağzının fıstığına benzetilmek suretiyle anılmıştır.

"Dehânun pistesidür kand-ı Mısrî
Lebün hurmasıdur helvâ-yı bî-dûd" (G 115/6)

3.12. Rûmî

Rum milleti karamanlı Aynî Divanı'nda iki beyitte anılmıştır. Rumîlerin, Arap kadınlarının saçı için zincirli dedikleri dile getirilmiştir. Cem Sultan'ın oğlunun doğumu için yazılan kasidede şair, Romalılar için "Ervâm" kelimesini kullanarak Romalıların tahtının Cem'in oğlunun olduğunu dile getirmiştir.

"Bu adı Rûmîler dirler 'Arab zencîrlü 'avrat dir
Acemler gördüler anun saçında Şâh-ı mârânı" (K 57/43)

"Bunundur taht-ı Rûm u taht-ı Ervâm
Bunundur mülk-i Mısr u silk-i Ken'ân" (K 21/66)

3.13. Tatar

Padişaha övgü amaçlı hükümdarın soyunun Türk ve Tatar'a kadar ulaştığı dile getirilmiştir. Sabah rüzgârının Tatar'ın miskini alıp geldiğini anlatan beyitte Tatar, miski münasebetiyle anılmıştır.

"Getür 'anberlerin zülfeyinün dost
Sabâ müşg-i Tatârın aldı geldi" (G 466/4)

"Olur tâ kim neseb 'Urb u 'Acemde
Olur tâ sihr olan Türk ü Tatâra" (K 49/38)

3.14. Türk

Karamanlı Aynî Divanı'nda ismi en çok geçen millet, Türkler'dir. Türk ismi onbir beyitte anılmıştır. Sevgilinin yay tutan gözü Türk'e benzetilmiştir. Türk'ün askerî özelliklerinin ön planda olması münasebetiyle sevgili ile bu şekilde eşleştirilmiştir. Sevgilinin gözü hışm ile bakması yönünden Türk'e benzetilmiştir. Sevgilinin kirpikleri Türk'ün okuna benzetilmiştir. Türk, kargaşası yönünden de ele alınmıştır. Türk'ün yine askerî yönünden hançer çekmesi vurgulanmıştır. Şair Türk'ü terazi burcu ile eşleştirir. Şair, Hindû'nun Türk gibi doğunun kumaşını giydiğini dile getirmiştir. Hindû'nun ve Türk'ün doğunun kültürüyle kültürlendiği kastedilir.

"Zülfi ol Türkün ayağa saldı terk itmez gönül
Başa çıkmaz bilürem ol bî-vefâ hindûyıla" (G 429/4)

"Kasd-ı cân eyleyüben gamzelerün tîr ile
Yaralar vurdı dile ol Türk-i kemândâr gözün" (G 285/3)

"N'itdün eyâ girihleri misk-i Hıtâ hatâ 'aceb
Hışm ile Türki çeşmümün cân u dile nigâhı çok" (G 270/4)

"Didüm çeşm ü müjen yazmaz diler dil
Didi Türk okı her yirde atar uz" (G 198/7)

"Türkî çeşmün aldı 'Aynîden gönül mülkin kamu
Hey neler itdi ana ol nergîs-i fettân-baht" (G 76/7)

"Dil düşdi şâm-ı zülfüne iy emlah-ı Haleb
Âşûb-ı Türk ü şûr-ı 'Acem fitne-i 'Arab" (G 42/1)

"İki göz gibidür Şûle bu Kejdüm içre nîş oldur
Bu burca tâlî hançer-keş ki oldur Türk-i Tarhânî" (K 57/64)

"İkinci şekli lah encüm ki dirler adını Cebbâr
Terâzû dir ana Türk'ün kamu nâdân u dunânı" (K 57/81)

"Gerçi Hindû-yı ufuk geymişdi atlas-câmeyi
Türk-i meşrık bigi geydi hâre-i hâver cihân" (K 22/5)

"Çünki tîrün burcına tîg ilede gül-ruh güneş
Vire encüm Türkî bigi sûsene hançer cihân" (K 22/14)

3.15. Türk-i Kıpçak

Sevgilinin gözleri kan dökücü olması bakımından Kıpçak Türklerine benzetilmiştir. Cem'in doğumu münasebeti ile yazılan kasidede Kıpçak bozkırının Cem'in oğlunun olduğu dile getirilmiştir.

"Hazer kıl gözlerinden gördüğünce
Ki oldur kan dükici Türk-i Kıpçâk" (G 276/6)

"Bunundur Çin ü Maçin deşt-i Kıpçâk
Bunundur kişver-i İrân u Turân" (K 21/69)

3.16. Ye'cûc-Me'cûc

Çinliler olarak bilinen kavim Karamanlı Aynî Divanı'nda üç beyitte anılmaktadır. Ye'cûc-Me'cûc, Çin seddi münasebetiyle anılmıştır. Ye'cûc ve Me'cûc'ün saldırıları karşısında bıkan İskender'in son çare İskender Seddini yapması bakımından anılmıştır. Bu hikayete de telmih yapılmıştır.

"Ye's ile Ye'cûcsin me's ile Me'cûcsın
Mefc ile meflûcsın gel bana gel gel bana" (K 58/50)

"Çıkdı Ye'cûc- belâ Me'cûc-ı gam itdi hücum
Def'ü ref'î çâresi ol sedd-i İskender kanı" (MSM 36/V)

"Sedd-i Ye'cûc istesen gel bana gel
Sedd-i Me'cûc eyleyen İskenderem" (K 17/11)

3.17. Yunan

Yunan'ın kadehinin hikmeti işi ile insanı usta ettiğine değinilmiştir. "Birinin ayağı ikisinin başı bu oğlan ikiz oldu" şeklinde Yunan sözüne işaret edilmiştir. Yunan milleti atasözü ile anılmıştır.

"Kadehi döndürüben masdar iden fâ'il olur
Fi'l ile hâzık ider hikmet-i Yunân-ı kadeh" (G 97/5)

"Birinün ayağı Men'a Zirâ' ikisinün başı
Bu oğlan Tev'emeyn oldı bilürsen kavl-i Yunânı" (K 57/53)

Yunan Karaman halkı için de kullanılmıştır. Yunan kavminin çok sıkıntılar çektiği vurgulanmış. Şair felekten artık Yunan kavmine şefkat göstermesini talep etmiştir. Karamanlı Aynî, Cem Sultan'ın Kastamonu'dan ayrılığı ve Karaman'a gidişi için

yazdığı manzumede Cem'in tacını giyip Yunan vergisini aldığını dile getirmiştir. "ey şâh-ı Yunan" hitabı da yine Cem içindir.

"İy felek 'ömründe bir kez bârî dök şefkât suyın
Niçe bir minnet odı bu kavm-i Yunânı yakar" (G 174/5)

"Şâh Cem çün geydi Kayser tâcını
Devlet ile aldı Yunân bâcını
Yazdı 'Aynî iş bu şi'ri acını
El-firâk iy taht-ı Candar el-firâk" (MSM 26/XIV)

"Cüdâm olsun cüdâlık isteyenler
Kapundan bir nefes iy şâh-ı Yunân" (K 21/113)

3.18. Zengî

Doğunun askeri savaşa gelip Hind ve Zenciyle savaştıklarını dile getirmiştir. Askeri münasebeti ile anılmıştır. Hind ile birlikte anılmıştır.

"Yine geldi rezme çekdi leşker-i hâver cihân
Hind u Zengî leşkerine vurdı tîg-ı fer cihân" (K 22/1)

BÖLÜM 4: ÜLKELER, ŞEHİRLER

Diğer sosyal unsurlar gibi coğrafya da Divan şiirinde kendine yer edinmiştir. Osmanlı döneminde gelişen ve yaygınlık kazanan Divan edebiyatı, Osmanlı Devleti'nin üç kıtada geniş bir coğrafyada hüküm sürme özelliğinden etkilenmiştir. Divan şairleri, bu durumu şiirlerine yansıtmıştır. Coğrafi yer adları, Divan edebiyatının zengin içeriği arasında dikkat çeken unsurlardan biridir[181]. Sadece Osmanlı bünyesindeki yerleşim yerleri değil, aynı zamanda devletin diğer ülkelerle olan ilişkileri dolayısıyla birçok ülke ve şehir, şiirlerde yer almıştır[182]. Aşağıda Karamanlı Aynî Divanı'nda geçen ülke ve şehir isimleri incelenmiştir.

4.1. 'Aden

İncisi ile meşhur olan 'Aden şehri, Karamanlı Aynî Divanı'nda denizi dolayısıyla yer almıştır (bkz. Bahr-i 'Aden).

4.2. Acem

Arapçada "Arap olmayan" anlamına gelir. İran ülkesi ve İranlılar için kullanılır[183]. Edebiyatımızı derinden etkilemesi ve çok güçlü şairler yetiştirmesi açısından şiirlerde adı geçmektedir. Divan şairleri, kendilerini Acem şairleri ile kıyaslamış ve çoğu zaman kendilerinin daha üstün olduğunu savunmuşlardır.

Acem, Karamanlı Aynî Divanı'nda mülkü münasebetiyle anılmıştır. Şair sevgilinin bir kılını bütün Acem mülküne değişmez.

---

[181] Murat Öztürk, "Klasik Türk Şiirinde Yemen ve İlgili Unsurlar" *Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, C. 6, sayı: 15, 2018, s. 39.
[182] Emine Yeniterzi, "Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri", *Sosyal Araştırmalar*, C. 3, sayı: 15, 2010, s. 301.
[183] Yeniterzi, 2010, s. 304.

"Didiler zülfini vir Mısr ile Şâmı virelim

Virmeyem bir kılın anun kamu mülk-i 'Aceme" (G 412/6)

4.3. Aksarâ/ Aksaray

Anadolu'da bir şehir olan Aksaray, Karamanoğulları hâkimiyetinde önemli bir merkez durumundadır. Aksaray, askerî, siyasi ve ticari açılardan yolların kesişim noktasında bulunduğu için büyük bir gelişme göstermiştir[184].

Karamanlı Aynî Divanı'nda Aksaray kadısının Hüseyinin nesline eziyet etmesi münasebeti ile anılmıştır.

"Yezîdî Aksarâ kadısı mel'ûn
Hüseynün nesline vurdı bıçagın" (K 37/7)

4.4. Atalya/ Antalya

Aynî Divanı'nda Antalya redifli bir gazel mevcuttur. Antalya'nın cihanda bir şehir olduğu, ayının dolunay dile getirilmiştir. Şair Antalya'yı methetmiştir. Antalya'nın nehrinin baldan tatlı olduğu vurgulanmıştır. Antalya'nın şarabının çok lezzetli olduğu söylenmiştir. Cem'in Antalya'dan Rumeli'ye geçmesi münasebetiyle şair, Allah'tan bu olayın sonucunun kötü olmamasını diler ve Antalya'yı kötü anmak istemez. Şairin gönlünün bir kaz için Antalya sularına düştüğünü, o ördek için aslında aşk denizine dalmak gerektiği vurgulanmıştır. Şairin Antalya sularına bıraktığı ise Cem Sultan'dır.

"Cihânda şehr olan şehr-i Atalya
Hilâli bedr olan şehr-i Atalya

[184] Öznur Polat, *Karamanoğulları Devrinde Aksaray Şehri*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2011, s. 69.

Lebin dirsen n'ola cennet suyıdur
'Aselden tatludur nehr-i Atalya

Bilürdün lezzetin liş-şâribihi
Nasîb olsa sana hamr-i Atalya

Sadâka rûhı aldı bir 'arûsı
Bu kalbi mihr iden mihr-i Atalya

Kamu tiryâk-ı ekberdür çü Hurşîd
Bulunmaz zerrece zehr-i Atalya

Güzeller lutf ile memlû olupdur
İlâhi olmasun kahr-i Atalya

Gözün tûfân koparsa tan mı 'Aynî
Cemi fülke kodı bahr-i Atalya" (G 443/1-7)

"Düşdi Atalya suyına bir bat içün bu kaz-ı dil
Ol ördek içün oldı uş 'ışk denizine talmalu" (G 408/5)

4.5. Babil

Bağdat'ın güneyinde bulunan ve asma bahçeleri ile ünlenmiş bir şehirdir. Divan şiirinde Babil'e, Harut ile Marut kıssasının geçtiği kısımlarda yer verilmiştir. Bunun nedeni, bu kıssanın Babil'de geçtiğinin düşünülmesidir[185]. Ayrıca Harut ve Marut'un

[185] Yeniterzi, 2010, s. 305-306.

asılı kaldığı Babil kuyusu, sevgilinin güzellik unsurları ile birlikte kullanılarak âşığın sevgilisinin güzelliğine meftun olduğu anlatılmak istenir.

Karamanlı Aynî Divanı'nda Harut'un Babil ilinde canına azap bulması yani hikâyeye göre yaptığının karşılığı olarak Babil'de asılı kalması münasebeti ile anılmıştır.

"Derd ile Hârût oldı dil ol zekân ile zülfe âh
Bâbil ilinde cânına buldı 'azâb-ı câhı çok" (G 270/3)

4.6. Bağdat

Bağdat, Irak'ın başkenti ve en büyük şehridir. Deyim ve atasözlerimizde olduğu gibi Divan şiirinde de Bağdat adının sıkça geçtiği görülür[186].

Şah Cem Mısır'a gidince şairin gözleri ağlamaktan Bağdat olmuştur. Şair kendi gözlerini çok ağladığı için Bağdat'a benzetmiştir. Sultan Cem'ın Mısır'a gitmesini "Bağdat illerinden gitti mi" şeklinde soru ile hüzünlü olduğunu ifade etmeye çalışmıştır.

"'Aynî şeh Cem Mısr iline gideli
Gözlerüm Bağdâd olupdur yaşı Şat" (G 248/7)

"Mısra Bağdâd illerinden gitdi mi ol şîr-dil
Rûma ya mülk-i Hutenden müşgin âhû geldi mi" (G 489/6)

4.7. Beyt-i Makdes (Kudüs)

Cem Sultan'ın Mısır'a gitmesinin sonucunda şair Cem'in Kudüs'ten gelmesini ister. Beyt-i makdes olarak divanda anılan Kudüs bir beyitte geçmiştir.

[186] Yeniterzi, 2010, s. 306-308.

"Yüri gel Beyt-i makdesden teveccüh eylegil Rûma
Sini deyr-i mügân içre Mesîhâ itmek isterler" (G 128/5)

4.8. Buharâ

Eski dönemlerde önemli bir kültür ve sanat merkezi olan Buhara, günümüzde Özbekistan sınırları içerisinde yer almaktadır[187].

Karamanlı Aynî, Cem Sultan'ın oğlunun doğum tarihini belirten kasidesinde Harezm ve Buharâ'nın Cem'in oğlunun olacağını ifade etmiştir.

"Bunundur mülk-i Harzem ü Buhârâ
Semerkand u Herât u şehr-i Cürcân" (K 21/70)

4.9. Candar ili (Kastamonu, Sinop)

Candaroğulları beyliğinin Kastamonu ve Sinop merkezli kurulması nedeniyle Candar ili, bu illerin oluşturduğu bölge için kullanılan bir tabirdir[188].

Cem, II Bayezid ile olan mücadelelerinde Bayezid'e yenilmiş ve Kastamonu'ya yerleşerek Candaroğulları tahtına oturup geçici bir padişahlık dönemi geçirdiği tahmin edilmektedir[189].

Karamanlı Aynî, Sultan Cem'in ve beraberinde kendisinin Candar ilinden ayrılması üzerine Candar iline veda niteliğinde yazdığı "El-firâk iy taht-ı Candar el-firâk" redifli mütekerrir murabba yazmıştır. Aynî bu murabbada Candar ili ile bir insan gibi konuşur. Aynî Candar ili için mübarek, önü açık yer hitabını kullanmıştır. Şairin Candar ilinden ayrı düştüğü için üzüntülü olduğunu ama böyle olması gerektiğini bildiği anlaşılır. Candar ilinden paylarına hicret düştüğü ancak hicretin sünnet olduğu dile getirilmiştir. Şair Candar ilini güzel bulup takdir etmiştir. Candar ilinden ayrıldığı için hüzünlendiği ve bu şiiri de ağlayarak yazdığı anlaşılmıştır. Candar ilinin cennet

[187] Yeniterzi, 2010, s. 309.
[188] Yaşar Yücel, "Candaroğulları", TDVİA, C. 7, TDV Yay., Ankara 1993, s. 145.
[189] Bakı, s. 82.

gibi güzel olduğunu ancak şair sevdiği olmadan cenneti bile istemediği, yâri gittiği için kendisinin de gitmek zorunda kaldığı anlaşılmıştır. Bu mısralardan Cem Sultan'ın Candar ilinde durduğu, Karamanlı Aynî'nin de burada Cem'in etrafındaki kişilerden biri olduğu ve Cem'i çok sevdiği, Cem Sultan'ın Karaman'a gönderilince etrafındaki insanlarla birlikte gittiği ve Aynî'nin de onunla birlikte Karaman'a gittiği anlaşılmaktadır. Şair, Candar ilindeki bağların, lale bahçelerinin, ovaların, ender bulunan şeylerin başka bir yerde olmadığını düşünür. Bu diyarın insana ferahlık veren havasının başka yerde olmadığı ifade edilmiştir. Aynî, Cem Sultan ile Candar ilinin yaylalarında gezindiklerini dile getirmiştir. Karamanlı Aynî, Candar ilinden ayrılışı üzerine yazdığı murabbada Cem Sultan ile Kastamonu ve Sinop'ta güzel vakit geçirdiklerinden bahsetmiştir.

Şairin Candar ilinde uzun süre kaldığını ancak yine de vuslatına doymadığı anlaşılır. Kader böyle gösterdiği için şehirden ayrılmak zorunda kaldıklarını dile getiren şair, Candar ilinin kendisiyle vedalaşmasını ister. Karamanlı Aynî, Candar ilinden ayrılmanın acısı ile yazdığı manzumede Kastamonunu bir daha göremeyeceğini dile getirmiştir.

"'İşret ü zevk ü sefâyı sürmezüz
Dahı varup yaylagunda turmazuz
Kastamonı ve Sinobun görmezüz
El-firâk iy taht-ı Candar el-firâk" (MSM 26/VII)

"N'ola Candar ilini terk idüben ger gidevüz
Hey kara gözlü bize mülk-i Karamân dahı yig" (G 283/9)

"N'idelüm ki böyle oldı ittifâk
El-firâk iy taht-ı Candar el-firâk" (MSM 26/I)

"Mûsî-i dil itdi çünki terk-i Tûr
El-firâk iy taht-ı Candar el-firâk" (MSM 26/XV)

4.10. Cürcân

Asya'da bir şehir olan Cürcân, divanda bir beyitte geçmiştir. Cürcân'ın da diğer şehirlerle birlikte Cem'in oğlunun olacağı ifade edilmiştir.

"Bunundur mülk-i Harzem ü Buhârâ
Semerkand u Herât u şehr-i Cürcân" (K 21/70)

4.11. Çin

Eski bir medeniyet merkezi olan Çin, Divan şiirinde en çok adı geçen ülkelerden biridir[190]. Karamanlı Aynî Divanı'nda Çin sekiz beyitte anılmıştır. Sevgilinin nakşını en iyi nakkaş bile yazamadığı ifade edildikten sonra Çin'in resmini çekmenin de hata olduğu dile getirilmiştir. Bu beyitte sevgilinin güzel yüzü Çin'e benzetilmek suretiyle anılmıştır. Eski zamanlarda Çin'de Hıtâ memleketinden de güzeller bulunduğu[191] için Hıta ile birlikte anılmıştır. Nakş, nakkaş, suret, musavver gibi kelimeler bir arada kullanılarak resmin Çin ile ilişkisine de vurgu yapılmıştır.

"Yazamaz şemse-i nakşun Hıtâ nakkâşı iy dil-ber
Hatâdur kim çeker bunca musavver suret-i Çîni" (G 488/2)

Sevgili Çin'in puthanesine girse oradaki tüm putlar şüphesiz sevgiliye secde edeceği dile getirilmiştir. Bu beyitte Çin puthanesi münasebeti ile anılmıştır.

"Eger büt-hâne-i Çîne gireydün
Sücûd eylerdi şeksüz sana esnâm" (G 328/3)

Çin'in miski gülbahçesinde güzel koku yaydığı dile getirilmiştir. Burada kast edilen sevgilinin misk gibi kokan saçıdır. Çin'in miski şeklinde anılması miskin Çin'de olmasından dolayıdır.

"Şol müşg-i Çîn ki gülşene 'anber-feşânmış
Anda Hıtâda nâfe diyen bir nişânmış" (G 228/1)

---

[190] Yeniterzi, 2010, s. 309.
[191] Pala, 2010, s.103.

Sevgiliyi Çin ilinin hâkanına benzetmek suretiyle adı geçmiştir. Sevgilinin yüzünün güzel olduğu kastedilmiştir.

"Gözleri agasıdur Türk-i Hıtây ilinün
Çîn ili hâkânıdur hânı bigi sevgülü" (G 409/3)

Sevgilinin yüzünde iki zülfünün hükümdarı Çin olduğu dile getirilmiştir. Burada sevgilinin büklüm büklüm zülüfleri Çin'in kelime manası ile ilişkilendirilerek işlenmiştir. Sevgilinin saçının tatlı kokusu Çin'e kadar gitmiştir. Sevgilinin saçının kokusu Çin'de olan misk ile ilişkilendirilerek kullanılmıştır.

"Rûyunda iki zülfün hâkân-ı Çîndür iy dost
Devr-i kamerde hükmi sâhib-kırâna nâfiz" (G 122/2)

"Bûy-ı nesîm-i zülfün buyruk iletse Çîne
Çîn kanda kıldı belki Hindûsitâna nâfiz" (G 122/4)

Karamanlı Aynî, Çin ve Maçin'in Cem'in oğlunun olacağına işaret etmiştir. Çin'in Maçin ile birlikte anılmıştır.

"Bunundur Çin ü Maçin deşt-i Kıpçâk
Bunundur kişver-i İrân u Turân" (K 21/69)

Sevgilinin güzel yüzü Çin'e benzetilmek suretiyle anılmıştır. Çin'in puthanelerindeki putların sevgili ile karşılaştırılamaması bakımından söz konusu edilmiştir. Karamanlı Aynî Divanı'nda Çin, nakş, nakkaş, suret, musavver gibi kelimelerle resmi yönünden ele alınmıştır. Divanda Çin genel olarak Huten, Hıta ve Maçin memleketleri ile birlikte anılmıştır. Misk'in Çinde bulunması münasebeti ile sevgilinin saçı ile birlikte anılmıştır.

4.12. Dimyât

Karamanlı Aynî Divanı'nda Dimyât yalnızca bir beyitte geçmiştir. Sevgilinin dudakları Dimyât'a benzetilmek suretiyle anılmıştır.

"Sende Dimyât oldı lebler bende bahriyyât-ı çeşm
Andadur 'azbün Furâtun bundadur milhun ücâc" (G 89/4)

4.13. Elmalu ili

Elmalu ili, Karamanlı Aynî Divanı'nda üç beyitte anılmıştır. Beyitte sevgilinin şehri olarak anılmıştır. Kızıl Elmalu olarak da geçen şehir sevgilinin dudağına nisbet edilmiştir. Aşığın, sevgilinin şehri olan Elmalu'da kalması gerektiği vurgulanmıştır.

"Şehrünüzün nedür adı didüm didi ki Elmalu
Biz bu cihânı virüben 'ışkını satun almalu" (G 408/1)

"'Işk odıla sarartdı bu yüzümün ayvasını âh
Şol dudağında şeftalü eneği Kızıl Elmalu" (G 408/2)

"'Aynî gözün yaşı gibi âb-ı revânı çok anun
Âteş-i ışkı cây idüp Elmalu ilinde kalmalu" (G 408/7)

4.14. Frengistan

Sultan Cem'in Frengistan'da üzgün ve kederli olmayı bakımından anılmıştır. Sultan Cem'in Avrupaya gitmesini Aynî, "Frengistan kapısına düştü" şeklinde yorumlamıştır. Cem Sultan'ın Avrupa'ya gitmesi münasebetiyle Frengistan şeklinde anılmıştır.

"Şeh Cem Frengistânda ger mahsûn olup gamgîn ise
Rûmun ilinde şâh olup bir gün ola şâdân ola" (G 35/6)

“Dâr-ı Firenge düşdi şehenşâh-ı mülk-i Rûm
Görinmez oldı gözlere ‘Îsâ-likâ dirîğ” (MSM 43/III)

4.15. Halep

Sözlüklerde “süt, sağmak, ak ve kırçıl” gibi anlamları bulunan Halep, Suriye’nin kuzeyinde bulunan önemli bir ticaret merkezidir[192]. Önemli ticaret güzergahlarının kesişim noktasında bulunması dolayısıyla ticari açıdan gelişme göstermiştir. Divan şairleri de Halep’i bu açıdan ele almışlardır. Divan şiirlerinde Halep, zengin, ihtişamlı, görkemli, hareketli bir şehir olarak geçmektedir[193].

Şair sevgiliye “emlah-ı Haleb” olarak hitap etmiştir. Halep güzeli bakımından anılmıştır.

“Dil düşdi şâm-ı zülfüne iy emlah-ı Haleb
Âşûb-ı Türk ü şûr-ı ‘Acem fitne-i ‘Arab” (G 42/1)

4.16. Harzem

Şair, Harzem’in Sultan Cem’in oğlunun olacağını dile getirmiştir. Beyitte harzem, Buhara ile birlikte anılmıştır.

“Bunundur mülk-i Harzem ü Buhârâ
Semerkand u Herât u şehr-i Cürcân” (K 21/70)

[192] Devellioğlu, s. 332.
[193] Ahmet Kartal, “Klasik Türk Şairinin Gözünden Halep”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, sayı: 12, 2014, s. 77-92.

4.17. Herat

Şair, Herat'ın Sultan Cem'in oğlunun olacağını dile getirmiştir. Herat beyitte Semerkand ile birlikte anılmıştır.

"Bunundur mülk-i Harzem ü Buhârâ
Semerkand u Herât u şehr-i Cürcân" (K 21/70)

4.18. Hıtâ-Huten-Hatâ

Çin ülkesindeki bir şehrin adıdır. Hıtâ, Huten, Hoten, Huten, Hatâ gibi farklı adlandırmaları vardır. Misk kokusunun hammaddesinin bu şehirde bol bulunması dolayısıyla meşhur olmuştur. Sevgilinin saçı, kokusu veya benleri ile ilgili benzetmelerde Hıtâ'yı görmek mümkündür[194].

Karamanlı Aynî Divanı'nda oldukça fazla anılmıştır. Sabah rüzgârı sevgilinin misk kokulu saçını getirince âşık hayalen Huten'in akşamlarına gider. Hıtâ'yı seven sevgilinin saçı misk kokusu münasebetiyle anılmıştır. Sevgilinin saçı Hıtâ'ya benzetilmiştir. Şair, Huten'den misk kokulu sevgilinin gelip gelmediğini sorgular. Hıtâ'da misk olduğu için Hıtâ'nın miski meşhur olmuş ve beyitlerde de miski ile anılmıştır.

"Tan mı müşgîn ide bu subh-ı dili bâdı nesîm
İtdi cân mülkine ol şâm-ı Huteneden seferi" (K 31/2)

"Sındı Tatâr ilinün nâfesi vü düşdi yire
Zülfin ol hûb-ı Hıtâ oynadı Tatârı sıdı" (G 473/3)

"Hayâl-i çeşm ü zülf ü yâr ile dil
Hıtâdan 'azm idüp Kişmîre düşdi" (G 470/4)

[194] Yeniterzi, 2010, s. 313.

“Mısra Bağdâd illerinden gitdi mi ol şîr-dil
Rûma ya mülk-i Hutenden müşgin âhû geldi mi” (G 489/6)

“N’itdün eyâ girihleri misk-i Hıtâ hatâ ‘aceb
Hışm ile Türki çeşmümün cân u dile nigâhı çok” (G 270/4)

“Misk-i Huten bigi senün kimse dimez Hıtâda var
Âhû gözün bigi güzel görmediler Hutende yok” (G 269/5)

“Şol müşg-i Çîn ki gülşene ‘anber-feşânmış
Anda Hıtâda nâfe diyen bir nişânmış” (G 228/1)

“Didi zülfün ben Hutende müşgi ben de çekmişem
Didi kaddün ben çemende serv-i âzâd itmişem” (G 355/6)

“Şol Yûsuf-ı Ken‘ânı ki misk-i Huteni var
Hoş la‘l-i Bedehşânı vü dürr-i ‘Adeni var” (G 165/1)

Hıtâ’nın nakkaşının sevgilinin güneş gibi olan yüzünü yazamayacağı dile getirilmiştir. Hıtâ, nakkaşı münasebetiyle anılmıştır. Huten şehrini şair misk kokusu yönüyle sevgilinin saçının işareti olarak nitelendirmiştir.

“Yazamaz şemse-i nakşun Hıtâ nakkâşı iy dil-ber
Hatâdur kim çeker bunca musavver suret-i Çîni” (G 488/2)

“Nişândur kâkülün şehr-i Hutenden
Haber söyler dişün bahr-i ‘Adenden” (G 370/1)

Aynî, Şah Cem’in sadece Anadolunun değil Hıtâ’nın da hükümdarı olduğunu dile getirmiştir.

“Hemîn Rûmun degül kişver-güşâsı
Hıtânun şâhıdur Hindû-yı Şeh Cem” (G 359/4)

Şair sevgilinin gözlerini Hıtalı olarak vasıflandırmıştır. Aynî, sevgilinin saçları misk gibi koktuğu için huten miskine benzetmiştir.

"Mülzem ider Hutendeki âhû müderrisin
İtse Hıtâyî gözlerün ana hıtâb-ı bahs" (G 84/2)

"'Ayb ola zülfüni dil benzede müşg-i Hutene
Kohısuz müşgi hatâdur kişi benzede ana" (G 32/4)

Sevgilinin canının hevâsı, sevgilinin saçının miskini Huten'den çıkartacağını ifade etmiştir.

"Cân hevâsı saçunun miski Hatenden çıkarur
Hevesi leblerünün cânı bedenden çıkarur" (G 133/1)

4.19. Hicâz

Arap yarımadasında bulunan, Mekke ve Medine'yi de kapsayan bölgenin adıdır. Hicaz bölgesinin adının geçtiği beyitlerde Kâbe, Mekke, Medine, Safa, Merve, zemzem, hac ve kurban gibi kelimelere rastlamak mümkündür. Divan şiirimizde Hicâz, uzak olması, zorlu yolların ve aşılmaz dağların ardında kalması, kervanlarla ve uzun bir yolculuğun ardından varılan bir menzil olması gibi yönleriyle yer almaktadır[195].

Karamanlı Aynî Divanı'nda Hicâz, tek beyitte anılmıştır. Âşıkların sevgilinin köyünün duvarına yüzlerini sürdükleri alatılmıştır. Divan şiirinde sevgilinin evi Kâbe köyü ise Hicaz olarak nitelendirilmiştir. Şair sevgilinin Hicaz'ına kavuşmanın vacip olup olmadığını merak eder.

"'Uşşâk olan sürer yüzi dıvâr-ı kuyuna
Vâcib midür ki irmeye vasl-ı Hicâzuna" (K 28/19)

[195] Yeniterzi, 2010, s. 314.

4.20. Hindusitân -Hint

Hindistan, Divan şiirinde türlü baharatların diyarı olması, insanlarının esmer tenli olması, uzak ve masalsı bir ülke olması dolayısıyla bahse konu edilir[196].

Karamanlı Aynî, "ya kimem" redifli kasidesinde kendisini anlattığı beyite kendisinin Tirmizli Hindistan'ın padişahı olduğunu dile getirmiştir. Zuhal yıldızının Hindistan'ı kendine mürid edindiği ifade edilmiştir.

"Bende-i Şâh-ı Horasân iy mevâlî olmışam
Tirmizîyem Husrev-i Hindusitanem ya kimem" (K 55/58)

"Hem-reng-i zülfün oldı şeyhü'l-şüyûh-ı eflâk
Ya'ni mürîd idindi Hindûsitânı keyvân" (MSM 23/VII)

Hint kelimesi Aynî Divanı'nda altı beyitte geçmiştir. Sevgilinin zülfü Hint iline benzetilmiştir. Şair, sevgilisini Hindistan'ın mülküne değer görür. Şair, Hindistan'ı "hıtta-ı keyvân" yani Zuhal yıldızının memleketi olarak tanımlamıştır. Zuhal yıldızı en güzel Hindistan'dan görüldüğü için böyle bir tabir kullanılmıştır.

"Yanagunda hâlün itse meyli tan mı zülfüne
Rûm ilinde lâ-büd eyler Hinde Hindû ârzû" (G 401/3)

"Yârimün dirler bugün kim mülk-i Hindistân değer
Mülk-i Hindistân nedür ol hıttâ-i keyvân değer" (G 196/1)

Sevgilinin saçının kokusu Hindistan'a kadar tesir ettiği dile getirilmiştir. Şair sevgilinin iki gözünü doğunun ve batının hakanı olarak vasıflandırarak bu gözlerin attığı okların şairin Hindistan'a benzettiği âşığa isabet ettiğini söylemektedir. Şaire göre sevgilinin saçları Hint ilinden haraç alabilir. Hint ve Rum'un gece ile gündüz gibi oldukları yönünden ele alınmıştır.

"Şol iki çeşm-i şehlâ hâkânı hâfikaynun
Tîgi yasakı yek-ser Hindûsitânı nâfiz" (G 120/3)

[196] Yeniterzi, 2010, s. 315.

"Bûy-ı nesîm-i zülfün buyruk iletse Çîne
Çîn kanda kıldı belki Hindûsitâna nâfiz" (G 122/4)

"Virse tan mı gözlerüne mülk-i zemistân harâc
Şâh-ı zülfün Hind ilinden yiridür alursa bâc" (G 89/1)

"Tâ Hind ü Rumun bahtı ola ya'ni ki bu leyl ü nehâr
Sana murassa' tâcla olup taht-ı 'âbnos 'âc ola" (G 36/7)

4.21. Horasan

İran'ın doğusunda bulunan bir yerdir. Aynî Divanı'nda bir beyitte anılmıştır. Şair, Horasan'ı cennete benzetmek suretiyle anmıştır.

"Yidinci Mûsî-i Kâzım imâm-ı heft-i kişverdür
Şehîd-i Tûs itmişdir sekiz cennet Horâsânı" (K 57/109)

4.22. İran

İran, Turan ile birlikte anılmıştır. İran'ın Cem'in oğlu tarafından alınacağını şair dile getirmiştir.

"Bunundur Çin ü Maçin deşt-i Kıpçâk
Bunundur kişver-i İrân u Turân" (K 21/69)

4.23. Kabil

Afganistan'ın başkenti olan Kabil, Karamanlı Aynî Divanı'nda bir beyitte anılmıştır. Sevgilinin beni Kabile benzetilmek suretiyle yer almıştır.

"Hat u hâlün giriftârı leb-i la'lün esîridür
Gerek Keşmîr ü Kâbil ü gerekse jengbâr olsun" (K 24/30)

4.24. Kandehâr

Günümüzde Afganistan sınırları içerisinde kalan bir şehir olan Kandehar'ın İskender tarafından kurulduğu rivayet edilir[197]. Divan şiirinde Kandehâr, şeker anlamına gelen "kand" kelimesiyle birlikte kullanılarak söz oyunlarına konu olmuştur[198].

Karamanlı Aynî Divanı'nda Kandehar, sevgilinin beninin benzetileni olarak kullanılmıştır. Sevgilinin hayalinin yollarında gönlün Semerkant'tan Kandehar'a gittiği dile getirilmiştir.

"Leb-i yârün hayâli yollarında
Semerkanddan gider dil Kandehâra" (K 49/5)

"Hat u hâlün giriftârı leb-i la'lün esîridür
Gerek Keşmîr ü Kâbil ü gerekse jengbâr olsun" (K 24/30)

4.25. Karaman –Lârende

İç Anadolu bölgesinde bulunan bir şehirdir. Karaman'ın kaynaklardaki eski adı Lârende olarak geçmektedir. Karamanoğulları Beyliği döneminde beyliğin merkezi konumundadır. Bu bakımdan Karaman; siyasi, kültürel, sosyal ve ticari anlamda canlı bir şehirdir[199].

Divan şiirinde Karaman, Karamanoğulları Beyliği'nin Osmanlı Devleti'ne karşı gelmesi ve direnmesi açısından ele alınır. Bunun yanı sıra Karaman, sevgilinin güzellik unsurları ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca Karaman koyunu ve Karaman bahşişi gibi deyimler, şiirlerde yer almaktadır[200]. Karaman şehrinin Divan şiirinde en fazla XVI. yüzyılda geçtiği tespit edilmiştir[201].

---

[197] Yeniterzi, 2010, s. 318.
[198] Pala, 2010, s. 257.
[199] Metin Tuncel, "Karaman" TDVİA, C. 24, TDV Yay., Ankara 2001, s. 444.
[200] Yeniterzi, 2010, s. 318.
[201] Hasan Kaplan, "Divan Şiirinde Karaman", *Türkiyat Mecmuası*, C. 26, sayı: 2, 2016, s. 235.

Karamanlı Aynî'nin memleketi olması hasebi ile divanda çok fazla adı anılmıştır. Aynî, Karaman'ı önemli bir coğrafi mekân ve Karaman Beyliği'nin merkezi olarak şiirlerinde ele almıştır[202].

Aynî Cem ile birlikte Candar ilinden ayrılışı için yazdığı musammatta Konya ve Lârende'ye gideceklerini vurgulamıştır. Aynı musammatta Karaman dilberinin şairi Candar ilinden ayrı düşürdüğünü dile getirmiştir. Karaman dilberi ise Cem Sultan olduğu anlaşılır.

"Bizüm oldı çünki virdi Hakk dilek
Konya vü Lârende vü Dârü'l-melek" (MSM 26/IX)

"Aldı gönlüm bir vefâlu bî-vefâ
Bir Karaman dil-beri bir dil-rübâ" (MSM 26/XII)

Karaman Beyliği'nin son hükümdarı olan Kâsım'ın ölümü üzerine yazılan 36 numaralı mersiyenin de birçok yerinde Karaman anılmıştır. Kasım Bey'in ölümüyle Karaman mülkünün devlet kapısının yıkıldığı ifade edilmiştir. Zalim feleğin zulmettiği dile getirilmiştir. Karaman halkının Kasım'ın arkasından ağlayıp inlediği, harap olduğu anlatılmıştır. Şair Kasım Bey'in ardından Karaman halkının, tahtının, devletinin ağlamasını ister.

"Yıkdı dâr-ı devletin mülk-i Karamânun diriğ
Çarh-ı zâlim zulm idüp yine 'adâvet eyledi
…
Çünki sultân Kâsımun nâzik teni oldı türâb
Vaktidür şimden girü mülk-i Karamân ol harâb" (MSM 36/I)

"Şerbet-i nâliş içer ehl-i Karamân zâr olup
Ger içersen yâr olan şerbet demidür âh vâh
…
Kâfile-sâlâr-ı iklim-i Karamân göç idüp
Kârbân-ı rûhına rıhlet demidür âh vâh" (MSM 36/II)

[202] Kaplan, s. 220.

“Hâne-i âl-i Karamân iy diriğ oldı harâb
Kandı zehr oldı vü lütfı kahr anun sûyı serâb” (MSM 36/III)

“Ağlasun ol şâha çün iklim-i Yunân Ağlasun
Taht u baht u devlet ü mülk-i Karamân ağlasun” (MSM 36/IV)

Karaman’ı şair övünç sebebi olarak görmüştür. Karaman mülkünün Cem Sultan’ın elinde olduğu dile getirilmiştir.

“Mefhar-i âl-i Karamân şol kadar
Lutf eyle ki anı unutdur bana” (K 34/73)

“Ol ki ‘Osmân ilinün hâkim-i devrânı durur
Ol ki hükmünde durur mülk-i Karamân diyeyüm” (K 27/16)

Şair, Karaman’ın kıymetinin bilinmesini ister. Şair, Karaman’a hakan olmaya ancak Cem Sultan’ın layık olduğunu düşünür. Şehzade Mustafa’yı aya Cem’i ise güneşe benzeterek gelenin gideni aratmayacağını, Cem’in çok daha kıymetli olduğunu, Karaman’a çok büyük katkılarının olacağını dile getirmiştir. Cem Sultan ile Candar ilini terk etseler bile Karaman mülkü kendi emirlerinde olduğunu dile getirmiştir. Beyitlerden de anlaşılacağı üzere şairin, Osmanlı Devleti’ndeki siyasi hareketlilikle ilgili çeşitli yorumlar yaptığı görülür. Şehzadeleri karşılaştırılmış, görevlendirmelerle ilgili yorumlarda bulunulmuştur. Bu da Karamanlı Aynî Divanı’nın siyasi içerikli bir divan olduğunu gözler önüne serer.

“Didiler oldı bizüm mülk-i Karamân dahı yiğ
N’ola hikmet biline mülket-i Yunân dahı yiğ” (G 283/1)

“Karaman iline Kayser bigi hân olmak için
Cem ü Cemşîd ü ciğer-kûşe-i hâkan dahı yig” (G 283/2)

“N’ola husf oldısa ol mâh-ı sipihr-i Karamân
Bize Hurşîd-i zamân sâye-i ihsân dahı yig” (G 283/4)

“N’ola Candar ilini terk idüben ger gidevüz

Hey kara gözlü bize mülk-i Karamân dahı yig” (G 283/9)

Cem Sultan Karaman’dan ayrıldıktan sonra Aynî, yalnız kalmış ve Cem’siz gözyaşı sel gibi olmuştur. Şair Osman ilini terk etmesine bakılmaması gerektiğini bunun sebebinin bir Karamanlı sevmesi olduğunu dile getirmiştir. Şair, gönlünün Karaman nârı değil Ali’nin nuru olduğunu dile getirmiştir. Şair, gönlünün Karaman’dan gitmesini istemez sebebi ise Şah Cem’in Karaman’a gelecek olmasıdır. Şair öyle bir Karaman dilberi sevmiş ki onun bir bakışı Türkistan mülküne değer olduğunu ifade etmiştir.

“Sensüz gözümün yaşı su oldı Karamânda
Gördi anı Tebrîzî benzer didi sürh-âba” (G 440/4)

“Tanlama ‘Osmân ilini terk idüben gitdügümi
Cebr idüp aldı dilümi bir Karamânî severem” (G 353/6)

“Nabz-ı ‘Aynî üzre sakın barmagun koma tabîb
Barmagun kibritin anun nâr-ı şiryânı yakar” (G 172/7)

“Gitme Karaman’dan gönül şol mülk-i ‘Osmân vârisi
Bu hıtta-i Yûnâna ol şeh Cem olan sultân gelür” (G 193/5)

“Bir kara gözlü Karaman dil-berini sevdi dil
Kim anun bir bakışı bir mülk-i Türkistân değer” (G 196/5)

Karaman, divanda onyedi beyitte anılmıştır. Karamanlı Aynî, ömrünün çoğunu Karaman’da geçirdiği için Karaman’ın iyi halini de kötü halini de görmüş, Karaman’ın kötü haline üzülmüş, iyi haline sevinmiştir. Cem Sultan ile Karaman’da güzel vakitler geçirdiklerini ifade etmiştir. Cem gittikten sonra ise Karaman’da yalnız kaldığı ve çeşitli sıkıntılar çektiği anlaşılır. Aynî’nin Karaman’ı seven, Karamanlı olması nâmına da yansıyan bir Karaman şairi olduğu söylenebilir.

4.26. Kastamonu

Cem Sultan'ın Karaman'a gelmeden önce bulunduğu şehir olan Kastamonu, Karamanlı Aynî Divanı'nda yer almaktadır (bkz. Candar İli).

4.27. Kayseri

Divanda bir beyitte anılan Kayseri, şairin canına yeter olduğu anlaşılır. Kayseri'yi sevgilinin canına feda etseler bile buna değeceği dile getirilmiştir.

"Sana bu cânâ besdür Kayserî'de iy gönül
Ger ili bahş itseler sana da bu cânân değer" (G 196/6)

4.28. Ken'ân

Ken'ân ili, Hz. Yakub'un yaşadığı yerdir. Günümüzde Filistin olarak bilinir[203]. Divan şiirinde Hz. Yusuf kıssasının geçtiği yerlerde kullanılmaktadır. Pîr-i Ken'ân tamlaması Hz. Ya'kub için; şâh-ı Ken'ân ve mâh-ı Ken'ân tamlamaları ise Hz. Yûsuf için kullanılan tabirlerdir[204].

Karamanlı Aynî Divanı'nda on beyitte adı geçmiştir. Karamanlı Aynî, "es-sabru Miftâhu'l-ferec" redifli gazelinde sıkıntılar sonucu Mısır'a giden Cem Sultan'ı Ken'an ilindeki Yakub'a benzetmek suretiyle anılmıştır. Bir başka beyitte Yusuf münasebeti ile anılmıştır. Şair, Sultan Cem gittikten sonra Yusuf'u Cem'e, Ken'an ilini ise Cem'in gitttiği memleketlere benzetmek suretiyle kullanmıştır. Bir başka beyitte ise kendisinin Ken'an ilinde Yakub gibi dertli olduğunu dile getirmiştir.

"Sabr eyle iy Eyyûb olan Ken'ândaki Ya'kûb olan
İy Yûsufı matlûb olan es-sabru miftâhu'l-ferec" (G 92/2)

"Olmışam hüznün kazîmi ya'ni Ya'kûbem bana
Gönder imdi pîrehen iy Yûsuf-ı Ken'ân-baht" (G 76/3)

[203] Pala, 2010, s. 266.
[204] Yeniterzi, 2010, s. 319.

"Görelden hüsnüni Ya'kûb -ı çeşmüm
Unutdı Yûsuf-ı Ken'ânı mahbûb" (G 58/5)

"Pîr-i Ken'ân bigi eyle nev-cüvân
Sâkiyâ sun cür'a-i sahbâ-yı bess" (G 80/3)

"Ger dilersen pir-i Ken'ân şöhretin
'Aynîyâ 'âlemde ol rüsvâ-yı bess" (G 80/7)

"Yûsufem Ken'ânda Ya'kûbem kazîmem derd ile
Cübb ü hüzne şimdi ol pîr ü cüvânem yâ kimem" (K 55/45)

Şair Karaman'ı Ken'an iline, kendisini Yakub'a Sultan Cem'i ise Yusuf'a benzeterek Cem'in giderek kendisini kederli bıraktığını dile getirmiştir. Şairin "pîr-i Ken'an" olarak andığı ise Ken'an ilinin pîri Yakub'dur.

"Terk-i Ken'ân itdün ü Ya'kûb-ı dil
İtdi cândan çok te'essüf Yûsufâ" (K 34/50)

"Câha saldı Yûsufı kardeşleri gadr eyleyüp
Câha mihnet irdi idün Pîr-i Ken'ân ağlasun" (MSM 36/IV)

4.29. Keşmîr

Keşmir, Hint alt kıtasının kuzeyinde, Himalayalar'ın eteklerinde bulunan coğrafi bir bölgeye verilen isimdir[205]. Günümüzde Afganistan, Pakistan ve Hindistan'ın topraklarının bir kısmı bu bölge içinde yer almaktadır.

Çeşitli şehir ve bölge isimleri gibi Keşmir de edebî eserlerimizde adı geçen coğrafyalardan biridir. Keşmir bölgesinin Divan şiirinde ele alınışını inceleyen Aslan, Keşmir isminin geçtiği beyitlerin genel olarak sevgili ile ilişkili olduğunu

[205] Saiyid Athar Abbas Rizvi, "Keşmir", TDVİA, C.25, TDV Yay., Ankara 2002, s. 325.

belirtmektedir[206]. Ayrıca kızlarının güzel olması ve güllerinin güzel kokması münasebetiyle şiirlerde yer almıştır[207].

Keşmir, divanda iki beyitte anılmıştır. Âşığın gönlü, sevgilinin saçlarının ve gözlerinin hayali ile Hıtâ'dan kurtulup Kişmir'e düşmüştür. Sevgilinin beni Kemir'e benzetilmek suretiyle anılmıştır.

"Hat u hâlün giriftârı leb-i la'lün esîridür
Gerek Keşmîr ü Kâbil ü gerekse jengbâr olsun" (K 24/30)
"Hayâl-i çeşm ü zülf ü yâr ile dil
Hıtâdan 'azm idüp Kişmîre düşdi" (G 470/4)

4.30. Konya

Anadolu'daki en eski yerleşim yerlerinden biri olan Konya, Selçuklulara başkentlik yapmıştır. Karamanoğulları Beyliği de bu şehri bir süre hâkimiyeti altına almıştır. 14 ve 15. yüzyıllarda Konya, Osmanlılar ile Karamanlılar arasında birkaç kez el değiştirmiştir[208]. Divan şiirinde ise Konya, Meram bağlarındaki işret meclisleri ve bu şehirdeki çizme ve külâhların şöhreti ile anılmaktadır[209].

Karamanlı Aynî, "Konya" redifli gazel yazmıştır. Konya memleketinin nice dillerde saygı gösterildiğine sevilip, yüceltildiğine değinilmiştir. Ledün ilminde âlemin Hızır'ı gibi olduğu, oldukça ileriediği dile getirilmiştir. Konya'nın gümüşünün altın olduğu, nefes, ruh ve cesedin onda olduğu ifade edilmiştir. Konya'da yıldız ilmi ile uğraşıldığı buna sebep yıldızların, ayın ve güneşin ruhlarını Konya'ya sergiledikleri dile getirilmiştir. Konya ankâ kuşuna benzetilmiştir. Konya'nın insana ümit verdiğini düşünen şair, Konya'nın korku ve tehlike vermemesi için okuyucusundan dua istemiştir.

"Kamu dillerdedür tazîm-i Konya
Hezârân âferîn iklim-i Konya

[206] Murat Aslan, "Divan Şiirinde Keşmir", *Asya Studies-Akademik Sosyal Araştırmalar*, C. 1, sayı: 4, 2018, s. 13.
[207] Yeniterzi, 2010, s. 319.
[208] Tuncer Baykara, "Konya", TDVİA, C. 26, TDV Yay., Ankara 2002, s. 184.
[209] Yeniterzi, 2010, s. 321.

Ledün ‘ilminde Hızr-ı a‘lem olmış
Gel öğren Mûsiyâ ta‘lîm-i Konya

Cesed anda vü nefs ü ruh anda
Zer olmış tarh ile her sîm-i Konya

Nücûm u neyyireyn-i rûhânisi
Sana teşhîr ider tencîm-i Konya
Binüp ‘azm eylegil sî-murg-ı Kâfa
Dilâ ‘ankâ durur ta‘zîm-ı Konya

Ser-â-ser toptoludur câna ümmîd
Du’â kıl olmasun dil bîm-i Konya

‘Arab Rabbî hakı iy ‘Aynî imsâl
Böler Cîmi ‘Acemden Mîm-i Konya” (G 444/1-7)

Şair kendisinin Konya’nın bağını mesken etmesi gerektiğine işaret etmiştir. Karamanlı Aynî Cem ile birlikte Candar ilinden ayrıldığında Allah’ın kendilerinin Konya’ya gitmesini dilediğini bu yüzden oraya gittiklerini ifade etmiştir.

“Mey ü mahbûbı avla evi terk it
Makâm eyle demîdür Konya bâğın” (G 366/3)

“Bizüm oldı çünki virdi Hakk dilek
Konya vü Lârende vü Dârü’l-melek” (MSM 26/IX)

Karamanlı Aynî, Konya’yı saygı gösterilmesi gereken bir il olarak görür. Konya’nın ilm-i ledünde örnek alınması gereken bir yer olduğunu düşünür. Şair Konya’nın taşını toprağını altın olarak görür. Konya’nın mânevi bir havası olduğunu düşünür. Konya’da yıldız ilminde de ileri bir seviyede olunduğunu vurgular. Şair Konya’yı Ankâ kuşuna benzeterek Konya’daki devlet yapılanmasının sağlam olduğunu vurgulamıştır. Şair, Konya’yı ümid dolu bir memleket olarak görür.

4.31. Maçin

Maçin, Çin ülkesinin güneyinde yer alan bölgedir. Aynı adı taşıyan kabilenin yerleştiği bir bölge olduğu için zamanla Maçin adını almıştır. Çin-Maçin isimleri genel olarak birlikte anılır. Burada bulunan misk, alınan haraçlar, bölgenin doğal güzelliklere sahip olması ve yetiştirdiği nakkaşlar Divan şiirine konu olmuştur[210].

Şair, Çin ve Maçin'in Cem'in oğlunun olacağını ifade etmiştir. Maçin'in miski münasebeti ile anılmıştır. Misk gibi kokması sebebiyle sevgilinin saçına benzetilmek suretiyle anılmıştır.

"Dil düşdi zülf-i tâzuna şol turre-i tarrâruna
Şol şems pûş u Şâm u şeb şol Mâçîn ü Tebrîzüne" (G 31/5)

"Bunundur Çin ü Maçin deşt-i Kıpçâk
Bunundur kişver-i İrân u Turân" (K 21/69)

"Tan mı ger sahrâ-yı Çîn ü Mâçînde
Müşge kohu vire bûy-ı Zi'n-nûreyn" (K 10/3)

4.32. Medine

Eski ismi Yesrib olan Medine, Hz. Peygamber'in buraya hicret etmesi ile dinî ve içtimâî açıdan önemli bir merkez hâline gelmiştir. Peygamber Efendimizin mezar-ı şeriflerinin yani Ravza-i Mutahhara'nın burada bulunması sebebiyle Medine, Peygamberimizin şehri olarak görülmüştür[211].

Karamanlı Aynî Divanı'nda bir beyitte geçen Medine'nin ateşe tutuştuğu dile getirilmiştir. Medine, aşığın kalbi olarak nitelendirilmiştir. Aşığın kalbine sevgilinin ateşi düştüğü vurgulanmıştır.

"Oda tutuşdı Medîne Ka'be yok
Bu okın göz yaşıdur Zemzem kanı" (G 459/5)

---

[210] Yeniterzi, 2010, s. 322.
[211] Yeniterzi, 2010, s. 322.

4.33. Mısır

Divan şiirinde adı en çok geçen coğrafi bölgelerin başında gelir[212]. Ayrıca Hz. Yûsuf, Hz. Mûsâ gibi peygamber kıssalarının Mısır ile olan bağlantısı, şiirlerde dinî anlatılara telmihte bulunulmasını sağlamıştır. Şairler; Mısır ile ilgili olarak sevgilinin yüzü, şeker kamışı, Nil'in çöle hayat veren bir nehir olması, rüyaların tabir edilmesi, sultan olmak gibi kavramları zikrederek Mısır'ı şiirlerinde zengin bir biçimde kullanmışlardır[213].

Karamanlı Aynî Divanı'nda Mısır, otuzbeş beyitle en çok adı geçen ülke olmuştur. Cem Sultan'ın Mısır'a Yusuf gibi gittiği dile getirilmiştir. Şair Cem'den ayrıldığı için Mısır ilinin sultanlığını bile istemez. Şah Cem'in Mısır'a kaçması münasebeti ile şair, Cem'in Mısır'a sultan olsa ona yeteceğini dile getirir.

"Mısra Yûsuf bigi gitdi kodı Ken'ânda beni
Dimedi n'oldı 'aceb Beyt-i Hazende eceme" (G 412/ 4)

"N'idem Mısr ilinün sultanlığını
Çü Yûsuf düşmişem Ken'ândan ayru" (G 400/3)

"'Aynî şeh Cem Mısr iline gideli
Gözlerüm Bagdâd olupdur yaşı Şat" (G 248/7)

"N'ola Yunân iline şâh olasın devlet ile
Ola bir gün olasın Mısra da sultân dahı yig" (G 283/7)

Şair, gönlü Mısır'a benzetmek suretiyle anmıştır. Mısır ilinin güzelleri münasebeti ile anılmıştır. Sevgilinin yüzü güzellik bakımından Mısır'a benzetilmiştir. Güzellikte Mısır'ın Yusuf'u tekse şairin gözünde sevgili, yaratılan tüm güzeller içinde yüzbin güzele denk gelmektedir. Şair, Mısır'ı sevgilinin şehri olarak vasıflandırmıştır.

[212] Pala, 2010, s. 315.
[213] Yeniterzi, 2010, s. 322.

“‘Acebâ kim ilede nâmemi binüm hocam
Şol gönül Mısrına sultân olan Ceme” (G 412/1)

“Mısr ilinün şekerleri cân tûtisin gûyâ mı ider
Dil ‘andelîb olur mı ya gülşende her nesrîn içün” (G 386/3)

“Şol yüzün ağındadur ümmîd-i Mısr
Şol kara saçundadur her bîm-i Şâm” (G 360/2)

“Hüsn içinde Yûsuf-ı Mısrî eger yektâ ise
Hüsn ü hulkun sâğışında sad hezârumsın benüm” (G 346/5)

“Mısrunı terk ideyüm Yûsuf-ı gül-pîrehenüm
Yâhu Ken‘ân iline sini civâr eyleyeyüm” (G 348/3)

Şair Mısır’ı seviç içinde bulamaz, bu yüzden onu sevinçle yâd etmez. Çünkü sevdiği değer verdiği şâhı olan Cem Mısır’a gitmiş ve ondan ayrı düşmüştür. Sultan Cem’in Mısır’a Bağdat illerinden gittiği vurgulanmıştır.

“Çün sürûr-ı Mısr içinde bulmadum bir şâd evin
Gam bucağın hüzn ilinde bana Bağdâd itmişem” (G 355/5)

“Vâ dirîğ oldum piyâde Rûmda
Gitdi Mısra şeh-süvârum vâ dirîğ” (G 260/4)

“Mısra Bağdâd illerinden gitdi mi ol şîr-dil
Rûma ya mülk-i Hutenden müşgin âhû geldi mi” (G 489/6)

Sevgilinin yüzü Mısır’a benzetilmiş bu yüzden övülmeye layık görülmüştür. Sevgilinin yüzü Mısır’ı ele geçirmiştir.

“Husûdı ehl-i Mısrun rûyun oldı
Anun haddıyla mahmûd olsa tâli‘” (G 254/2)

"Rûyun müsahhirine müsahhâr diyâr-ı Mısr
Teshîr olursa tan mı bu Rûmun vilâyeti" (G 481/5)

"Mısr-ı rûyun şâm-ı mûyun Hakkıçun cân u dilün
Virdidür her subh u şâm iy şeh du'â-yı devletün" (K 20/16)

Karamanlı Aynî "Mısr" redifli gazel yazmıştır. Şair Mısır'ın yeryüzünde tek olan Mekke-i Mükerrime'ye benzetmiştir. Mısır'ın bol ve bereketli olduğunu, cennet gibi bir yer olduğunu söyleyerek şair, Mısır'ı övmüştür. Mısır'ın Nil nehrinden dolayı her yönden çok zenginleştiği vurgulanmıştır. Toprağının her parçasının verimli olduğu hasadının güzel olduğu vurgulanmıştır. Şair, Mısır'ın aslan burcu gibi sağlam olduğunu ifade etmiştir. Mısır'ın Yakub'u üzdüğünü, zamane Yusuf'un ise muradı olduğu söylenmiş. Mısır'ın madeninin sevinç kaynağı olduğu belirtilmiştir. Şair kendisinin de hep Mısır'ı andığını dile getirmiştir.

"İy yeryüzünde yektâ ümmü'l-bilâd olan Mısr
Cennet-sıfat cihânda iy bu'l-'ıbâd olan Mısr

Nîlünde hâbit olmak yok sende nâkış olmak
İy irtifâ'-ı sâ'ıd zâyid ziyâd olan Mısr

Yüz habbe sünbülünde bin galle hırmenünde
İy her rebî' ü vasfı hayrü'l-hasâd olan Mısr

Çün on iki burucun on iki oldı şehri
Burc-ı Esed gibi iy muhkem Nihâd olan Mısr

Ya'kûb -ı nâ-murâd-ı Ken'ân hazîn idicek
İy Yûsuf-ı zamâne kasr-ı murâd olan Mısr

Her kim ki sâkin olsa olmaz ilünde gamgîn
İy ma'deni neşâtun v'iy kân-ı şâd olan Mısr

Mislün bilâd içinde lem yuhlak oldı vallâh
İy ‘Aynînün dilinde her demde yâd olan Mısr” (G 190/1-7)

Şair, âhının Yakub’un âhı gibi olduğunu âhının ateşi Mısır’ı yakacağını dile getirmiştir. Şair, gönlünü Yakub’un gönlüne benzeterek evinden çıkıp Mısır’a Yusuf’una doğru gittiği anlatılır. Sultan Cem’in Mısır’a gitmesi şairin bu mısraları yazmasına sebep olmuştur. Cem Sultan’ın Mısır ve Şam’a gitmesine işaret edilmiştir.

“Âh-ı Ya‘kûb oldı âhum Mısr-ı Ken‘ânı yakar
Yûsufâ rahm eyle yohsa kasr-ı eyvânı yakar” (G 174/1)

“Yine Ya‘kûb -ı gönül Beyt-i hazandan çıkuban
İsteyü Mısr iline Yûsuf-ı Ken‘âna gider” (G 148/3)

“Âb-ı çeşmün bigi Mısr u Şâma iy dil gitdi yâr
Sen de var ardınca hâk-i Yûsuf-ı Ken‘ânı öp” (G 41/5)

“Lebi nebâtı vü zülfi cihânda şehlerdür
Münâsib oldı mahal Mısr buna Şâm ana” (G 22/4)

Sevgilinin dudakları Mısır ilinin şekerine benzetilmek suretiyle anılmıştır.

“Leblerün Mısr ilinün kandın kesâd
Eyledi aldı nebâtından revâc” (G 86/6)

Musa’nın Mısır Firavun’un sarayında büyümesi hikâyesine telmih yapılmıştır.

“Çıkardı kursağından Yûnusı hût
Çıkardı kasr-ı Mısra Mûsîyi yem” (K 47/12)

Şair, kutup, ulu kişilerin bulunduğu Mısır’ın imdada yetişen bir yer olmasını ister.

“Ol ki Mısra gitdi oldı târihi
Fî emânillâhi yâ îşi’l-verâ” (K 34/68)

“Ol ki dehrün gavs-ı evtâdı durur
Olsa Mısrun kutbu’l-aktâbı n’ola” (K 34/69)

Karamanlı Aynî Divanı'nda Mısır adı en çok geçen ülkedir. Cem Sultan'ın Mısır'a gitmesi açısından anılmıştır. Şairin burada siyasi meseleler hakkında yorumda bulunduğu görülür. Bu da Karamanlı Aynî Divanı'nın siyasi unsurları da içerdiği anlaşılır. Âşığın gönlü, sevgilinin yüzü ve dudağı Mısır'a benzetilmek suretiyle anılmıştır. Sevgilinin şehri olarak görülen Mısır, güzelleri ile de anılmıştır. Divanda "Mısr" redifli gazelin bulunması Mısır'ın şairin gözündeki değerinin vurgulanması açısından önemlidir. Şair, Mısır'ı olumlu sıfatlarla övmüştür. Şair Mısır'ı çok fazla andığını ifade etmiştir. Bunun bir sebebi de çok sevdiği Cem Sultan'ın Mısır'a gitmesidir. Mısır, Nil nehri münasebeti ile de anılmıştır. Mısır, Yusuf ve Musa'nın hikâyeleri ile ilişkilendirilerek birçok beyitte anılmıştır. Mısır, Yakub, Yusuf ve Musa ile birlikte sıkça kullanılmıştır. Mısır, Ken'an ili, Rûm, Şâm, Bağdat gibi şehir ve ülkelerle ilişkilendirilerek anılmıştır.

4.34. Osman ili

Osmanlı topraklarını ifade etmektedir. Aynî'nin şiirlerindeki Osman ili ifadesinin geçtiği yerler incelenirken Osmanlı Devleti ile Karamanoğulları Beyliği arasındaki mücadele göz önüne alınmalıdır.

Karamanlı Aynî, Cem Sultan'ın Osmanlı'nın zamanın hâkimi olduğunu dile getirmiştir. Şairin Candar ilinden ayrılması münasebeti ile Osman ilini terk ettiğini dile getirmiştir. Aynî, sultan Cem'e Osmanlı mülkünün vârisi olarak hitap etmiştir.

"Ol ki 'Osmân ilinün hâkim-i devrânı durur
Ol ki hükmünde durur mülk-i Karamân diyeyüm" (K 27/16)

"Tanlama 'Osmân ilini terk idüben gitdügümi
Cebr idüp aldı dilümi bir Karamânî severem" (G 353/6)

"Gitme Karaman'dan gönül şol mülk-i 'Osmân vârisi
Bu hıtta-i Yûnâna ol şeh Cem olan sultân gelür" (G 193/5)

Karamanlı Aynî Divanı'nda, Osmanlı'nın Karaman'ı almaya çalışırken yaptığı eziyetleri ve Karaman halkının feryatlarını ifade eden beyit mevcuttur. Osmanlı

Askerlerinin Karaman halkını üzdüğünü dile getirmiştir. Yine siyasi meselelerin beyitlere konu olduğu görülür.

"'Aynî Ferhâd oldı kesdi düşmenün taş bağrını
Husrev-i Şîrîn-likâ gel gel bu Ferhâd üstine" (G 441/6)

Şairin içindeki ateşin Osmanlı mülkünü bile yakabileceği ifade edilmiştir. Şahın hükmü Osmanlı mülkünü dürüst tutmuştur.

"Nabz-ı 'Aynî üzre sakın barmagun koma tabîb
Barmagun kibritin anun nâr-ı şiryânı yakar" (G 172/6)

"Sen 'Alisin kişver-i hüsnünde bu menşur-ı hatt
Hükmi sâhidür ki dutdı mülk-i 'Osmânı dürüst" (G 69/3)

4.35. Rum

Bizans imparatorluğunun Anadolu'yu da toprakları içine alması dolayısıyla Anadolu'ya Rum, Anadolu'da yaşayan insanlara da Rûmî denmiştir. Divan şiirinde Rum, sevgilinin yüzünü anlatmak için kullanılır[214]. Diyar-ı Rum, klasik şiirde insanlarının beyaz olması, parlak yüzlü olması, eğlence meclislerinin çok olması, kızlarının güzel olması gibi bakımlardan ele alınmıştır[215].

Anadolu diyarı olarak anılan Rum Aynî Divanı'nda yirmialtı beyitte anılmıştır. Rum ili şaraba benzetilmek suretiyle anılmıştır. Şair Rum'da piyade olduğunu dile getirmiştir. Rum ve Hind beyaz-siyah yönlerinden tezat olarak ele alınmıştır. Sevgilinin yüzü beyaz olması yönünden Rum'a benzetilmiştir. Cem Sultan'ın sadece Rum'un şahı değil Hind'in de şahı olduğunu ifade edilmiştir. Sevgilinin boyun eğdiren yüzü Mısır'ı ele geçirmiş, şair, sevgilinin yüzünün Rum'u da ele geçirmesini ister. Burada sevgiliden kasıt Cem Sultan'dır. Aynî, Cem Sultan'ın Mısır'a gitmesi sonucunda, Rum'a geri gelmesini ister.

[214] Pala, 2010, s. 380.
[215] Yeniterzi, 2010, s. 324.

“Pür eyle sâkî piyâle zakûn-ı Rûm il ile
Dilümi şâd ide bu gam-güsâra iç içelüm” (G 326/5)

“Vâ dirîğ oldum piyâde Rûmda
Gitdi Mısra şeh-süvârum vâ dirîğ” (G 260/4)

“Yanagunda hâlün itse meyli tan mı zülfüne
Rûm ilinde lâ-büd eyler Hinde Hindû ârzû” (G 401/3)

“Bu hüsn-i rûy ile Rûma n’ola ger mîr olasın sen
Bu Hindû hâl ile bir gün şeh-i Keşmîr olasın sen” (G 379/1)

“Hemîn Rûmun degül kişver-güşâsı
Hıtânun şâhıdur Hindû-yı Şeh Cem” (G 359/4)

“Rûyun müsahhirine müsahhâr diyâr-ı Mısr
Teshîr olursa tan mı bu Rûmun vilâyeti” (G 481/5)

“Mısra Bağdâd illerinden gitdi mi ol şîr-dil
Rûma ya mülk-i Hutenden müşgin âhû geldi mi” (G 489/6)

Karamanlı Aynî, Rum’a yeni hakan geleceği müjdesini vermiştir. Bu hakan da şaire göre Cem Sultan’dır. Arabın mîri gibi giden Cem Sultan’ın Acem’in şâhı gibi Rum’a geri geleceği ifade edilmiştir. Şair cem’in Rum’a geri gelmesini istemektedir. Şair Cem Sultan’ın başka yere gitmemesini hep Rum’da kalmasını ister. Cem Sultan Avrupa’ya gittiğinde ise bir gün Rum’a gelip hükümdar olacağına inanmaktadır.

“Yine Rûma yeni hâkân geliyir
Saltanat tahtına sultân geliyir” (G 189/1)

“‘Arabun mîri bigi gitdi şehenşâh velî
Gelicek Rûma yine şâh-ı ‘Acem bigi gelür” (G 129/6)

"Yüri gel Beyt-i makdesden teveccüh eylegil Rûma
Sini deyr-i mügân içre Mesîhâ itmek isterler" (G 128/5)

"Hem hutber vü sikke yini olup imâret nev olur
İy münşi bu Rûmun yine menşûrına 'ünvân gelür" (G 193/6)

"Gitmesün rûyun hayâli bahre eşküm bigi dost
Rûm ilinde bulunur her dem ki 'ummândan gelür" (G 138/5)

"Mısr-ı hüsnünden çekilde hatt-ı reyhânı dürüst
Kim durur ki Rûm ilinde dutmaya anı dürüst" (G 70/1)

"Şeh Cem Frengistânda ger mahsûn olup gamgîn ise
Rûmun ilinde şâh olup bir gün ola şâdân ola" (G 35/6)

Beyitte Hind geceye benzetilirken Rum gündüze benzetilmek suretiyle tezatlık kurularak verilmiştir. Sevgilinin yüzü Rum iline benzetilerek misk kokulu zülfün yanağının üstüne getirilmesi istenir sevgiliden çünkü Rum ilinde miske revaç olduğu ifade edilmiştir. Sevgilinin beyaz yüzüne benzetilen Rum'dan fitne kopacağı ifade edilmiştir.

"Tâ Hind ü Rumun bahtı ola ya'ni ki bu leyl ü nehâr
Sana murassa' tâcla olup taht-ı 'âbnos 'âc ola" (G 36/7)

"Ruhlarun üstine ilet zülfün ki dost
Rûm ilinde var durur miske revâc" (G 85/2)

"Sayha öter bûmdan fitne kopar Rûmdan
Şu'le çıkar mumdan gel bana gel gel bana" (K 58/18)

"Bu rûy u mûy-ı pürçînle müsahhardur sana şekk yok
Gerekse Rûm-ı rûşendür gerekse Kandehâr olsun" (K 24/31)

Rum'un gökyüzüne güneşin yapraklarını gönderdiği dile getirilmiştir.

"Mihr-i varakun sipihr-i Rûma
Gönderdi mehi münevver iy dost" (G 72/2)

Karamanlı Aynî Cem Sultan için Rum'un Şâhı tabirini kullanmıştır.

"Rûmun şehine işledügün iş iş midür
Kâfirler itmeye bunı iy bî-hayâ felek" (MSM 43/I)

Rum sevgilinin yanağına benzetilmek suretiyle anılmıştır.

"Çelipâ olmış ol yârün ruhı Rûmındaki zülfi
Mesîhâdur tapar nâzır budur manzûr olan âyât" (MSM 56/III)

Şair Anadolu halkını Rum ehli olarak anmıştır.

"Mültehib kim ana Keykâvûs didiler ehl-i Rûm
Ejdehâ vü hâris oldum pâsbânem ya kimem" (K 55/28)

Karamanlı Aynî Divanı'nda Rum birçok beyitte anılmıştır. Rum, beyaz siyah zıtlığı ile Hind ülkesiyle ilişkilendirilerek kullanılmıştır. Gece gündüz münasebeti ile Şam ile birlikte anılmıştır. Cem Sultan'ın Mısır'a gitmesi münasebeti ile de Rum, Mısır ile sıkça anılmıştır.

4.36. Semerkand

Günümüzde Özbekistan ülkesinin içinde yer alan bir şehirdir. Geçmişte bölgenin önemli bir kültür ve sanat merkeziydi. Divan şiirinde Semerkand isminin sonundaki kand, şeker olarak algılanmış ve bu unsur üzerinden çeşitli söz sanatları yapılmıştır[216].

Semerkan Karamanlı Aynî Divanı'nda mülkü münasebeti ile anılmıştır. Aşığın gönlü sevgilinin dudaklarının hayali ile Semerkand'dan Kandehâr'a doğru gittiği dile

[216] Yeniterzi, 2010, s. 325.

getirilmiştir. Şair, Semerkand'ın da Cem Sultan'ın oğlunun olacağını ifade etmiştir. Semerkand, Şîrâz, Kandehâr ve Herat diyarları ile birlikte anılmıştır.

"Oldı dehenün râzına mahkûm temâmet
Ger mülk-i Semerkand ola ger hıtta-i Şîrâz" (G 202/5)

"Leb-i yârün hayâli yollarında
Semerkanddan gider dil Kandehâra" (K 49/5)

"Bunundur mülk-i Harzem ü Buhârâ
Semerkand u Herât u şehr-i Cürcân" (K 21/70)

4.37. Sinop

Candaroğulları Beyliği'nin merkez olarak aldığı yerleşim yerlerinden biridir. (Bkz. Candar İli)

4.38. Şam

Suriye'nin başkenti olan Şam, döneminde önemli bir ticaret ve kültür merkezi konumundaydı. Kelimenin Farsçası "akşam" anlamına geldiği için şiirlerde bu unsurdan yararlanılmıştır[217]. Divan şiirinde Şam'ın şekeri, gülü ve savaş aletleri, sevgilinin saçlarının siyah olması gibi anlam ilişkileri kurulmuştur[218].

Karamanlı Aynî, "Şam" redifli gazel (G 360) yazmıştır. Bu gazelde Şam ülkesi kimi yerde memleket olan Şam anlamında kimi yerde ise akşam anlamında kullanılmıştır. Şam'ın ululuğu sevgilinin zülfünde olması bakımından anılmıştır. Sevgili Şam memleketine varırsa tüm Şam sevgilinin olacağı dile getirilmiştir. Şam'ı sevgilinin yüzünün hattı üzerine yazmışlardır.

[217] Yeniterzi, 2010, s. 325-326.
[218] Pala, 2010, s. 420.

“İy şanem zülfündedür ta’zîm-i Şâm
Da‘vetinden buldılar tencîm-i Şâm

Şol yüzün agındadur ümmîd-i Mısr
Şol kara saçundadur her bîm-i Şâm

Ol mübârek gündedür nev-rûz-ı rûz
Ol huceste dündedür takvîm-i Şâm

Şol iki haddun iki zülfün dürüst
Ya’ni oldur nîm-rûz u nîm-Şâm

Şemme-i şeb-revlerün şâh-ı dile
Ger ire anun olur iklîm-i Şâm

Şâmun erkâmı olur her safhada
Hatt-ı rûyun üzredür terkîm-i Şâm

‘Aynî dil dalını virdi ana kim
Andadur cism-i cemâl ü Mîm-i Şâm” (G 360/1-7)

Âşığın gönlü sevgilinin saçına bağlanıp sevgilinin saçının kokusu Şam ilinde kalmıştır. Şam sevgilinin saçı ile irtibatlı kullanılmıştır. Cem Sultan’ın Mısır ve Şam’a gittiği dile getirilmiştir. Sevgilinin zülfünü Şam’a benzetmek suretiyle kullanılmıştır.

“Dil sevâd-ı zülfine pâ-bend olup
Şâm ilinde kaldı miskin el-gıyâs” (G 82/5)

“Âb-ı çeşmün bigi Mısr u Şâma iy dil gitdi yâr
Sen de var ardınca hâk-i Yûsuf-ı Ken‘ânı öp” (G 41/5)

“Mısr-ı cemâlüni göreli Şâm-ı zülfüni
‘Velleyli vedduhâ’ bana vird oldı rûz u şeb” (G 42/2)

"Dil düşdi zülf-i tâzuna şol turre-i tarrâruna
Şol şems pûş u Şâm u şeb şol Mâçîn ü Tebrîzüne" (G 31/5)
"Lebi nebâtı vü zülfi cihânda şehlerdür
Münâsib oldı mahal Mısr buna Şâm ana" (G 22/4)

Karamanlı Aynî Divanı'nda Şam oniki beyitte anılmıştır. Çoğunlukla sevgilinin saçını Şam'a benzetmek sureti ile işlenmiştir. Şam'ın Mısır ile birlikte anılmasının sebebi ise sevgilinin yüzü de Mısır' benzetilerek kullanılmasıdır. Şam, divanda akşam anlamına gelecek şekilde de kullanılmıştır.

4.39. Şîrâz

İran'da yer alan önemli ve gelişmiş bir şehirdir. Şiraz aynı zamanda Hâfız, Sâ'dî ve Örfî gibi meşhur şairlerin doğum yeridir. Divan edebiyatımızda Şiraz, yetiştirdiği meşhur şairler kadar gülleri, bülbülleri, rengârenk bahçeleri ve cam ustalarının mahareti dolayısıyla anılmıştır[219].

Şîrâz memleketinin sevgilinin ağzının sırrına mahkûm olacağı dile getirilmiştir.

"Oldı dehenün râzına mahkûm temâmet
Ger mülk-i Semerkand ola ger hıtta-i Şîrâz" (G 202/5)

4.40. Şirvan

Karamanlı Aynî Divanı'nda bir defa adı anılan Şirvan'ın Cem Sultan'ın oğlunun olduğu vurgulanmıştır.

"Budur ol âhu-çeşm ü şîr efken
Bunundur 'âkıbet iklim-i Şirvân" (K 21/67)

[219] Yeniterzi, 2010, s. 327.

4.41. Taif

Mekke'nin 80 km. doğusunda bulunan bu şehir, Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi esnasında Osmanlı idaresi altına girmiştir[220]. Karamanlı Aynî Divanı'nda bir defa adı anılan Taif memleketinin baştanbaşa Cem Sultan'ın oğlunun olduğu vurgulanmıştır.

"Bunundur Hıtta-i Tâyif ser-â-ser
Bunundur Hind ü Sind ü Fars ü Kirmân" (K 21/68)

4.42. Tebriz

İran'ın kuzeybatısında bulunan büyük bir yerleşim yeridir[221]. Divan şiirlerinde Tebriz, Şii inancı açısında önemli bir merkez olma özelliğiyle konu edilir[222]. Karamanlı Aynî Divanı'nda iki beyitte Tebriz anılmıştır. Şairin gözünün yaşını gören Tebrizli şairin gözyaşını şaraba benzetmiştir. Sevgilinin saçını Tebriz'e benzetmek suretiyle anılmıştır.

"Sensüz gözümün yaşı su oldı Karamânda
Gördi anı Tebrîzî benzer didi sürh-âba" (G 440/4)

"Dil düşdi zülf-i tâzuna şol turre-i tarrâruna
Şol şems pûş u Şâm u şeb şol Mâçîn ü Tebrîzüne" (G 31/5)

4.43. Tirmiz

Karamanlı Aynî kendisinin Tirmiz'de doğduğunu dile getirmiştir.

"Bende-i Şâh-ı Horasân iy mevâlî olmışam
Tirmizîyem Husrev-i Hindusitanem ya kimem" (K 55/58)

[220] Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Tâif", TDVİA, C. 39, TDV Yay., Ankara 2010, s. 441-446.
[221] Yeniterzi, 2010, s. 328.
[222] Pala, 2010, s. 444.

4.44. Türkistan, Türk ili, Turân, Türk-i Hıtay

Türkistan, Türklerin yurdu olarak bilinmektedir. Dolayısıyla bu tabirler, Türklerin yerleştiği ve yoğun olarak bulunduğu geniş bir coğrafyanın isimleri olarak görülmelidir. Tûrân, Türk-i Hıtay gibi ifadeler de Türk illerini ifade eder.

Karamanlı Aynî Divanı'nda Turan'ın Cem'in oğlunun olduğu ifade edilmiştir. Sevgilinin gözünü Türk ilinin hükümdarına benzetmek suretiyle anılmıştır. Sevgilinin bir bakışı Türkistan'ın mülküne değer olduğu dile getirilmiştir. Sevgilinin gözleri Türk-i Hıtay ilinin ağasına benzetilmesi münasebeti ile anılmıştır.

"Bunundur Çin ü Maçin deşt-i Kıpçâk
Bunundur kişver-i İrân u Turân" (K 21/69)

"Güzellik tahtınun sultânı mahbûb
Gözündür Türk ilinün hânı mahbûb" (G 58/1)

"Bir kara gözlü Karaman dil-berini sevdi dil
Kim anun bir bakışı bir mülk-i Türkistân değer" (G 196/5)

"Gözleri agasıdur Türk-i Hıtây ilinün
Çîn ili hâkânıdur hânı bigi sevgülü" (G 409/3)

4.45. Yemen

Yemen, Arap yarımadasının güneyinde bulunan bir bölgedir[223]. Divan şiirinde Yemen, çok zengin bir kavram dünyası içinde ele alınıp işlenmiştir. Aden incisi, akik taşı, Süheyl yıldızı, Yemen kahvesi, Belkıs, Veysel Karani ve Şeyh San'an gibi unsurlar şiirlerde Yemen'le ilgili bahse konu edilen ve teşbih, telmih ve hüsn-ü talil için kullanılan temel mazmunlardır[224].

[223] Pala, 2010, s. 482.
[224] Öztürk, s. 38.

Karamanlı Aynî Divanı'nda iki beyitte Yemen ili anılmıştır. Süheyl yıldızının Yemen üzerine doğması münasebeti ile anılmıştır. Sevgilinin kokusunun sabah rüzgârı ile Yemen iline varırsa Karâni topraklarından Veysel Karâni'yi diri diri çıkarması yönünden ele alınmıştır. Yemen illerinde meşhur olan Veysel Karâni ile ilişkilendirilerek anılmıştır.

"Ger varursa Yemene bûy-ı vefân ile sabâ
İdüben Veys'i diri hâk-i Karanden çıkarur" (G 133/3)

"Süheyl anda tulû' eyler giribân-ı Yemen üzre
Anun menzil-gehi oldı bu fülkün hadd-i dâmânı" (K 57/85)

4.46. Yunan

Karamanlı Aynî Divanı'nda Yunandan kasıt Karaman civarıdır. Şair, Yunan mülkünün kıymetinin bilinmesini ister. Şair Nil Nehri'nin lezzetinin Yunan'ın suyundan daha lezzetli olmasını istemez. Beyitte şair, Sultan Cem'in gelip Yunan memleketine sultan olmasını ister. "mülk-i Yunan" Karaman anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. Karamanlı Aynî Sultan Kasım için yazdığı mersiyede sultan Kasım'ı Yunan bağının servi boylusu olarak vasıflandırmıştır. Aynî, Sultan Kasım'ın ardına tüm Yunan memleketinin ağlamasını ister. Sultan Kasım'ın ölümünün ardından Yunan mülkünün hazinelerinin fes edildiği, bozulduğu dile getirilmiştir. Sultan Kasım'ın gidişi ile Yunan mülkününde mahvolduğu dile getirilmiştir.

"Didiler oldı bizüm mülk-i Karamân dahı yiğ
N'ola hikmet biline mülket-i Yunân dahı yiğ" (G 283/1

"N'ola Yunân iline şâh olasın devlet ile
Ola bir gün olasın Mısra da sultân dahı yig" (G 283/7)

"Gerçi dirler âb-ı Nîlün lezzetin
Olmaya ol âb-ı Yunândan leziz" (G 119/5)

“Gitme Karaman’dan gönül şol mülk-i ‘Osmân vârisi
Bu hıtta-i Yûnâna ol şeh Cem olan sultân gelür” (G 193/5)

“Derd ü hekîme mübtelâ irmez elüm devâya âh
Mülk-i Yunânda olmasun kimse benüm bigi garîb” (G 54/6)

“Kalmadı Nûşin-Revân dökdi neşât âbın felek
Mülk-i Yunân bezminün nûşın melâlet eyledi” (MSM 36/I)

“Serv-i Yunân bagınun düşdi dükendi kalmadı
İy dirîgâ n’idelüm kıllet demidür âh vâh” (MSM 36/II)

“Aglasun ol şâha çün iklim-i Yunan aglasun
Taht u baht u devlet ü mülk-i Karamân aglasun” (MSM 36/IV)

“Şol serîr-i saltanatda ser olan server kanı
Leşker-i Yunân safında sadr olan saf-der kanı” (MSM 36/V)

“Mülk-i Yunândan ziyâret resm mahv oldı dirîg
Devleti gitdi sa’âdet ism mahv oldı dirîg” (MSM 36/VI)

Karamanlı Aynî Divanı’nda Yunan ile Karaman Beyliği ifade edilmiştir. Divanda on beyitte Yunan anılmıştır. Şair Sultan Kasım’ın ölümünden sonra Yunan’ı hep üzüntü ve kederle anmıştır. Daha çok Sultan Kasım ve Cem ile ilişkilendirilerek anılmıştır. Sultan Kasım ile sıkça ilişkilendirilmesinin sebebi Sultan Kasım’ın son Karaman Hükümdarı olmasından kaynaklıdır.

BÖLÜM 5: DAĞLAR, DENİZLER, NEHİRLER

5.1. Dağlar-Tepeler

Divan şiirinde Ağrı, Bî-sütûn, Nur Dağı, Cudi, Kaf, Safa ve Merve, Arafat, Tûr gibi çeşitli dağ ve tepelerin isimleri geçmektedir[225]. Aşağıda Karamanlı Aynî Divanı'nda tespit edilen dağ ve tepeler, alt başlıklar hâlinde incelenecektir.

5.1.1. Tûr Dağı

Sina çölünde bulunması dolayısıyla Tûr-i Sînâ olarak da bilinir. Hz. Musa'nın bu dağa çıkıp Allah ile konuştuğu, yani "Kelîmullah" sıfatına eriştiği belirtilir. Cenab-ı Hakkı görmek isteyince Allah'ın bu dağa tecelli ettiği, bu yüzden de Tur dağının paramparça olduğu söylenir. Tasavvufi literatürde Tur dağı, insanın maddi yönünü simgelemektedir[226]. Divan şiirlerinde bu tasavvufi göndermelere bağlı olarak ateş, tecelli, temâşâ, Hz. Mûsâ gibi kelimelerle birlikte kullanılmaktadır[227].

Karamanlı Aynî Divanı'nda şair, kendi vücudunu Tur dağına benzetmiştir. Aynî, "gel bana gel gel bana" redifli gazelinde "Tûr-ı hidayet" kendisinin olduğunu dile getirmiştir.

"Benüm Turumdan iste fülk-i Nûhı
Vücudum cûdı oldı sanma Ercîs" (G 215/4)

"Nûr-ı vilâyet benem Tûr-ı hidâyet benem
Sûr-ı sıyânet benem gel bana gel gel bana" (K 58/46)

Karamanlı Aynî, devleti Tur dağına benzetmek suretiyle anmıştır. Şair Tur dağına benzettiği devlete derdin arz edilmesini ister. Tur dağında da Musa'nın derdini Allah'a arz etmesi yönünden benzerlik yapılmıştır.

[225] Yeniterzi, 2010, s. 302.
[226] Pala, 2010, s. 461.
[227] Yeniterzi, 2010, s. 302.

“Bana ‘uvâz-ı hicr mesken olupdur dirîg u âh
Ol vasl-ı Tûr-ı devlete bu dâri eyle ‘arz” (G 244/2)

Aynî, her dersin Tur ile olduğunu ifade etmiştir. Musa’ya Tûr olan ayetin aslında insanda olduğunu ifade etmiştir.

“Tîne kasem itdi Hakk yazdı bu zeytûnı rak
Tûr iledür her sebak gel bana gel gel bana” (K 58/38)

“Cemâl-i surete kalma işit inni ene’l-lâhı
Şecerden bendedür bende Kelime Tûr olan âyât” (MSM 56/III)

Aynî, Tûr’un yüce gölgesini güneşin yüce zerrelerine benzetmek suretiyle anmıştır. Şaire göre her an Musa gibi Allah’a yalvarırsan Tur’un hikmetini gösterir.

“Tûr-ı vâlâ-sâye kim itme ırak
Mihr-i a‘lâ zerre kim kılma cüdâ” (K 34/89)

“Dem-be-dem Mûsî bigi Hakk’a münâcât idesin
Göstere sana anun himmeti Tûr u şeceri” (K 31/28)

Şair, Musa’yı Cem’e, Tur dağını ise Candar iline benzeterek Cem’in Candar ilini terk ettiğini ifade etmiştir.

“Mûsî-i dil itdi çünki terk-i Tûr
El-firâk iy taht-ı Candar el-firâk” (MSM 26/XV)

Şair her dağın Tur olduğunu ifade etmiştir.

“Oldı Kelîm dilli diliyle nebât olan
Mûsâ oldı ya’ni bunlar u Tûr oldı her cibâl” (K 4/12)

Karamanlı Aynî Divanı’nda Tûr Dağı dokuz beyitte anılmıştır. Genelde Musa ile birlikte anılan Tûr Dağı’nı şair, kendine göre yorumlayarak sunmuştur.

5.1.2. Safa ve Merve

Mekke yakınlarında bulunan iki tepenin adıdır. Hz. İbrahim'in yanından ayrılmasının ardından Hacer annemiz, su aramak amacıyla bu iki tepe arasında dört gidiş üç geliş olmak üzere yedi defa hızlı bir şekilde gidip gelmiştir[228]. İşte bu olaya istinaden Hac ve umre esnasında bu iki tepe arasında sa'y adı verilen gidiş-gelişler yapılır[229]. Divan şiirinde Safa ve Merve tepeleri, sa'y ve arayış anlamlarını dile getirmek için kullanılmıştır.

Karamanlı Aynî Safa tepesini kendi gönlüne Merve tepesini ise Cem Sultan'a benzetmek münasebeti ile anmıştır. Merve tepesinin Safa'yı bulup geldiğini ifade eden Aynî, Cem'in kendisini bulup geldiğine işaret etmiştir. Hz. Muhammed'in Safa ve Merve tepeleri ile gönlüne safâ bulduğu dile getirilmiştir. Safa, hem gerçek anlamı hem de tepe anlamı ile tevriyeli kullanılmıştır. Safa ve Merve tepeleri Kâ'be ve zemzem ile birlikte anılmıştır.

"Gözlerinden iy Safâ dil Merve hakkı 'Aynînün
Ka'be-i kuyundan ayru akıdur Zemzem maraz" (G 242/7)

"Safâ-yı Merve dil bulu vü geldi
Bu gönlüm Ka'besinde cûşa zemzem" (K 47/11)

"Zemzem hakı ki sensin sadır-nişîn-i Ka'be
Ka'bünle oldı Merve buldı Safâ Muhammed" (K 5/30)

5.1.3. Kûh-ı Ercîs

Karamanlı Aynî Divanı'nda iki beyitte anılmıştır. Şair, rakibin can sıkıcı olmasına karşılık kendi âhının ise Ercis Dağı gibi olduğunu ifade etmiştir. Nuhun gemisini şair kendi Tur'undan ister. Kendi vücudunun Cudi Dağı ve Ercis Dağı olduğunu sanılmamasını ister.

[228] Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Safa ve Merve", TDVİA, C. 35, TDV Yay., Ankara 2008, s. 441.
[229] Pala, 2010, s. 385.

"Ne denlü sen sakîl isen rakiba
Benüm âhumda kûhdur kûh-ı Ercîs" (G 216/5)

"Benüm Turumdan iste fülk-i Nûhı
Vücudum cûdı oldı sanma Ercîs" (G 215/4)

5.1.4. Kaf Dağı

Masallarda anlatılan ve çok yüksek olan bir dağdır. Efsanelerde Kaf Dağı'nın dünyayı çepeçevre kuşattığına inanılır[230]. Yüksek, uzak, erişilmez ve ihtişamlı oluşu, Zümrüd-ü Anka kuşunu, Ye'cüc ve Me'cüc'ü, cinleri ve şeytanları bünyesinde barındırması, Kuran-ı Kerim'de Kaf adında bir surenin bulunması gibi hususlar bu efsanevi dağın Divan şiirine yansımalarıdır[231]. Ayrıca Kaf Dağı, Ankâ kuşu ve Simurg efsaneleri yönünden şiirlerde tasavvufi çağrışımlara açık olarak kullanılmıştır[232].

Karamanlı Aynî Divanı'nda şair kendini simurga, sevgilisini ise Kaf Dağı'na benzeterek onun kafına konmamasını kendine söyler. Simurgun meskeninin Kaf Dağı olduğu vurgulanmıştır. Ankâ kuşunun meskeninin de Kaf Dağı olduğu dile getirilmiştir. Gönül bir Kaf Dağına benzetilerek her gönlün meydana çıkmayacağı ifade edilmiştir. Kaf Dağı'nın sırlarla dolu olduğu vurgulanmıştır.

"Anun Kâfında kon sî-murg-ı 'Aynî
Hümâsın konmagıl degme budâga" (G 446/7)

"Tuyûrun Mantıkın söyle eyâ sî-murg-ı mesken Kâf
Hümâ vasfına nâtıksın senün vasfundadur evsâf" (MSM 56/IX)

"Kâf-ı dildür mesken-i 'ankâ-yı bess
Her gönül 'âlemde olmaz cây-ı bess" (G 81/1)

[230] Yeniterzi, 2010, s. 302.
[231] Pala, 2010, s. 248.
[232] Onay, s. 58.

Karamanlı Aynî, kendisini Kaf Dağı'na Sultan Cem'i ise Hümâ kuşuna benzeterek Hüma kuşunun her yere konmayacağını ifade etmiştir.

"Hümâdur 'Aynî Kâfunda konar şâh
Cihân sî-murgı konmaz her diyara" (K 49/29)

Aynî yaptığı methin Kaf Dağı'na ulaşsa yüzbin kere aferin sesleri yankılanacağını söyleyerek kendi şiirini övmüştür.

"Kûh-ı Kâfa 'arz olsa işbu medh
Sad hezârân âferîn ola sadâ" (K 34/85)

Şair, Kaf Dağı'nın ve simurgun Hz. Ali'nin sırrı olduğunu ifade etmiştir.

"Murtazânun sırrıdur sî-murg-ı Kâf
Ben anun bâlinde olan şeh-perem" (K 17/2)

"Kûh-ı Kâf-ı 'âleme sî-murg atan
Sen hümâ anun durur 'ankâ Hüseyn" (K 13/3)

Aynî Divanı'nda Hz. Muhammed, Hümâ kuşuna benzetilir. Hz. Muhammed'in makamı ise Kaf Dağı'na benzetilir.

"Hümâ-yı 'âlem-i kudsî senün bu rûh-ı pâkündür
Ki Kâf-ı lî ma'Allâh'da sana tayrân ider ihdâs" (MSM 56/V)

Karamanlı Aynî Divanı'nda Kaf Dağı altı beyitte anılmıştır. Kaf Dağı, Hüma, Ankâ' ve Simurg kelimeleri ile birlikte kullanılarak tenasüp oluşturulmuştur.

5.2. Denizler

Bahr, bihâr, muhît, kulzüm, ummân, deryâ gibi kelimeler, deniz anlamına gelmektedir[233]. Divan şiirinde Bahr-i Aden, Kızıldeniz, Bahr-i Siyah (Karadeniz), Bahr-i Sefîd (Akdeniz), Bahr-i Muhît (Atlas Okyanusu) gibi birçok denizin ismi

[233] Pala, 2010, s. 111.

geçmektedir[234]. Şiirlerde bu denizler; tehlikeli olmaları, engin olmaları, derin olmaları, içinde birçok hazineyi barındırmaları gibi özellikleriyle bahse konu edilirler. Bu bakımdan çokluk, genişlik, kerem ve cömertlik gibi olumlu anlamların yanında tehlike, çaresizlik, meşakkat gibi olumsuz anlamları çağrıştıracak şekilde kullanılmıştır[235].

Karamanlı Aynî, kendi sözünün yeryüzünde okyanus olduğunu dile getirir. Şair diğer şairlerin o suda yüzmelerini temenni eder. Aynî kendi şiirini, sözünü okyanusa benzetmek suretiyle çokluğunu vurgulamıştır. Diğer şairlerin de kendisini örnek almasını şiirlerinin okunmasını dilemiştir. Şair, cihan maşukuna gönül verdiğini yani ya nasip deyip sonsuz bir denize düştüğünü dile getirmiştir. Cihan maşukuna âşık olmayı sonsuz bir denize benzetilmiştir. Sevgilinin boyu karaya kaşı ise denize benzetilerek tezat oluşturulmuştur. Nuh'un ayrılığı denizi coşturup gönül ilini tufana tuttuğu ifade edilmiştir. Gözyaşı ile güzellik denizinin yerine çöllerin aldığı dile getirilmiştir. Tufan olsa âlemin umrunda olmaz. Çünkü denizin dağılması ile deniz dalgalandı. Deniz, "gözlerin denizi" şeklinde yan anlamıyla da kullanılmıştır. Nuh, deniz, tufan kelimeleri birbiri ile tenasüp oluşturacak şekilde birarada kullanılmıştır. Şah Cem'in denizi terk etmesi ile söz konusu edilmiştir. İncinin denizde olması ve ancak dalgıç olanın ona ulaşabileceğine değinilmiştir. Şair Sultan Cem'in denizden geleceğini dile getirmiştir. Âşığın sevdiğinin yolunda gözyaşını deryâ etmesi bakımından anılmıştır.

"'Azm ile oldı sözüm yir yüzine bahr-i muhît
Bî-kader olsa n'ola anda şinâh-ı şu'arâ" (G 29/6)

"İy cihân ma'şûkı cândan 'ışkuna virdüm gönül
Düşdüm ol deryâ-yı bî-pâyâna çünki yâ nasîb" (G 48/6)

"Kadd ü kaşun berr ü bahre virbidi erkâm-ı hükm
Servi berrün nunı bahrün dutdılar anı dürüst" (G 67/4)

[234] Yeniterzi, 2010, s. 302.
[235] Bünyamin Tetik, *15. Yüzyıl Divanlarında Mekân Algısı*, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ardahan, 2016, s. 117.

“Hüsni bahrüm gitdi itdi ‘Aynî göz yaşın muhît
Yir yüzin kıldı ihâta dutdı ‘ummânı dürüst” (G 68/7)

“Ğark-ı Tûfân olsa ‘âlem tan degül
Çün temevvüc eyledi deryâ-yı bess” (G 79/2)

“Sende Simyât oldı lebler bende bahriyyât-ı çeşm
Andadur ‘azbün Furâtun bundadur milhun ücâc” (G 89/4)

“‘Aynî hicründe eyâ Nûh olup bahre giden
Ağlasa hasret ile ‘âlemi Tûfâna virür” (G 131/7)

“Şeh Cem denizi terk idüp iy ‘Aynî gümânsuz
Atını pınarunda suya yaka yakîndur” (G 183/8)

“Gözden hayâlün alsa dürler ‘aceb mi iy dost
Ummân içinde alur gavvâs olan güherler” (G 188/3)

“Gel gör denizden gözlerün bu ‘Aynînün iy Nûh-ı Cem
Seyl oldı yaşı turmayup çağlar gelür çağlar gider” (G 191/7)

“Yolunda eşki deryâ itdi ‘Aynî
Seni sayd itmek içün mâhı Yûnus” (G 223/7)

5.2.1. Bahr-i ‘Ummân (Hind Okyanusu)

Ummân okyanus anlamında olsa da Bahri Ummân terkibi, Hint okyanusu için kullanılan bir tabirdir. Bu okyanustan incilerin elde edilmesi, suyunun acı olması ve içerisinde timsahları barındırması gibi özellikler Divan şiirlerine yansımıştır[236].

Denizin dalgası yakuta benzeyen su üstündeki hava kabarcıklarını ortaya çıkardığı ifade edilir. Böylelikle Hind okyanusunu parlak inci ile süslenmiş eylediği dile getirilmiştir. Denizin dalgasının çıkardığı hava kabarcıkları yakuta benzetilmiştir. Bu görüntü ise incileri anımsattığı vurgulanmıştır. Hind okyanusunun üzerindeki dalgaların meydana getirdiği görüntü incilerle süslenmiş bir denizi andırmıştır. Hind okyanusunun ay ve yıldızların seyrangâhı olduğu dile getirilmiştir.

“Muhîtun mevci yâkûtî habâbı âşikâr itdi
Müzeyyen eyledi lû’lû’-i lâ lâ bahr-i ‘ummânı” (K 57/8)

“Muhit-ı meh nücûm oldı felek fülki eyâ mellâh
Anun seyrân-gehi oldı cenûbın bahr-i ‘ummânı” (K 57/84)

5.2.2. Bahr-i ‘Aden

Yemen’de bulunan ve Kızıldeniz’e kıyısı bulunan bir sahil şehridir[237]. Edebiyatımızda meşhur incileri ile konu olmuştur[238].

Aden denizi, incisi ile meşhurdur. Divanda da inciye benzetilen dişin hemen Aden denizinden çıkartıldığını düşünülmesi istenmez. Aden denizi incisi münasebetiyle anılmıştır. Aden denizinin arayanın bulup bulamayacağı sorgulanmıştır. Karamanlı Aynî Divanı’nda Aden, dört beyitte anılmıştır. Sevgilinin dişleri kıymetli inciye benzetildikten sonra bu incinin Aden’de bile olmadığı dile getirilmiştir. Sevgilinin dişi Aden denizinden haber getirir. Sevgilinin dişi Aden denizindeki incilere

[236] Yeniterzi, 2010, s. 302-303.
[237] Tetik, s. 112.
[238] Pala, 2010, s. 7.

benzetilmiştir. Aden denizi, sevgilinin dişinin buradan çıkarılan değerli incilere benzetilmesi suretiyle anılmıştır. Aden, meşhur olan incisi münasebeti ile anılmıştır.

"Gevher-i bî-behâ eger var ise dişlerün durur
Dürr-i semîn anun bigi bulamadılar 'Adende yok" (G 269/6)

"Nişândur kâkülün şehr-i Hutenden
Haber söyler dişün bahr-i 'Adenden" (G 370/1)

"Çıkarur lü'lü' dişün şevki gözüm cevherini
Sanma kim dürri hemân bahr-i 'Adenden çıkarur" (G 134/3)

"Gerçi ki görmedi gözüm sevdi kulağum ol düri
Bulabilem mi arasam bahr-i 'Aden didüklerin" (G 384/4)

"Şol Yûsuf-ı Ken'ânı ki misk-i Huteni var
Hoş la'l-i Bedehşânı vü dürr-i 'Adeni var" (G 165/1)

5.2.3. Bahreyn

Kelime anlamı olarak iki deniz anlamına gelmektedir. Bahreyn, Basra körfezi ile Hint denizi olarak bilinen iki denizin adıdır[239]. Divan şiirinde Aden ile birlikte incisi meşhur yerlerden biri olarak geçmektedir[240]. Karamanlı Aynî Divanı'nda âşığın gözleri Bahreyn'e benzetilerek anılmıştır.

"Başun içün dişün içün çeşmüme Bahreyn dimeyem
Yolına eger ayağun lûlû-feşân olmaz ise" (G 422/6)

[239] Devellioğlu, s. 71.
[240] Yeniterzi, 2010, s. 308.

5.3. Nehirler

Divan şiirinde Arda, Eres (Aras), Dicle, Fürât (Fırat), Âsî, Ceyhan, Ergene, Gediz, Kızılırmak (Kızılcaırmak), Meriç, Nil, Save, Tuna gibi nehirleri adları geçmektedir[241]. Genellikle aktıkları coğrafaya hayat verdiklerinden bahsedilir ve bu nehirler âşığın gözyaşları için bir benzetme unsuru olarak kullanılır.

5.3.1. Ceyhan

Ceyhûn olarak da bilinen bir ırmaktır. Gürül gürül ve çoşkulu bir şekilde akması, Ceyhan'ı meşhur etmiştir. Divan şiirinde âşığın gözyaşlarının seller gibi aktığını ifade ederken bu nehrin adı zikredilir[242].

Ceyhan nehri, Karamanlı Aynî Divanı'nda bir beyitte anılmıştır. Ceyhanın suyunun denizin sınırına eriştiği dile getirilmiştir.

"Cenûb Eklîl ü Hûtı tecirû ya encüm olmışdur
İrişdi hadd-i deryaya bu Hûtun âb-ı Ceyhânı" (K 57/89)

5.3.2. Fırat (Furât)

Fırat nehri de tıpkı Ceyhan nehri gibi, âşığın gözyaşlarının mübalağasında kullanılmaktadır[243].

Fırat nehri Karamanlı Aynî Divanı'nda Furât olarak üç beyitte anılmıştır. Sevgilinin dudaklarının suyu Fırat nehrine benzetilmek suretiyle anılmıştır. Şair sevgilinin dudaklarını Fırat'a kendi gözlerini ise acı çeşme suyuna benzeterek tatlı-acı ile tezat yapılmıştır. Fırat'ın suyunun tatllı olması bakımından sevgilinin dudakları ile özdeşleştirilerek anılmıştır. Fırat âşığın gözyaşının benzetileni olarak kullanılmıştır. Âşığa sevgilinin elinden zehir tatlı Fırat suyu gibi olduğu dile getirilir. Sevgilisizliğin suyu ise acı olduğu ifade edilir.

---

[241] Yeniterzi, 2010, s. 303.
[242] Pala, 2010, s. 91.
[243] Tetik, s. 131.

"Sende Simyât oldı lebler bende bahriyyât-ı çeşm
Andadur 'azbün Furâtun bundadur milhun ücâc" (G 89/4)

"Lebleründedür senün 'azbün Furât
Gözlerümdendür benüm milhun ücâc" (G 85/3)

"Şol cebel-i kamer diyen rûyı vü nîl-i 'ârızı
Yaşumı eyledi Furat ol Cebeli görem mi ki" (G 467/5)
"Zehr elünden 'âşıka 'azbün furât
Sensizin dirlik suyı milhün ücâc" (G 86/4)

5.3.3. Nil

Mısır'ın hayat kaynağı olarak bilinen meşhur nehridir. Afrika kıtasının ortasında doğarak Mısır ülkesini baştanbaşa kateder ve Akdeniz'e dökülür. Divan şiirinde Nil nehri, önemli bir yer kaplamaktadır[244]. Bereketli oluşu, mavi renkli olması, bulunduğu kurak coğrafyaya hayat vermesi ve timsahları barındırması gibi özellikler şiirlere konu olmuştur[245].

Karamanlı Aynî Divanı'nda Nil nehrinin suyunun leziz olması yönünden anılmıştır. Yalnız şair Nil'in suyunun Yunan'dan leziz olmasını istemez. Çünkü Cem Sultan Mısır'a gitmiştir, onun Anadolu'ya geri gelmesini orada kalmamasını ister.

"Gerçi dirler âb-ı Nîlün lezzetin
Olmaya ol âb-ı Yunândan lezîz" (G 119/5)

[244] Pala, 2010, s. 359-360.
[245] Yeniterzi, 2010, s. 303.

5.3.4. Tuna, Tunca ve Karasu

Rakibin Tuna, Tunca ve Karasuya gelmeyeceği ifade edilmiştir. Burada rakibin yola gelmez olduğu kastedilmiştir.

> "Agyâr Tun u Tuncaya Karasuya gelmez yola
> Gitdi vü geldi yâr olan hoş oldı hoş ni'me'l-bedel" (G 316/3)

BÖLÜM 6: İÇTİMAÎ HAYAT

İçtimâî hayat, insanların toplumlar hâlinde ve bir arada yaşarken ortaya çıkan sosyal ortama dair tüm unsurlardır. Dil ile kültür arasındaki münasebet düşünülecek olursa milletler ile dillerini birbirinden ayrı kavramlar olarak algılamak imkânsız görünmektedir. Bu bakımdan dilin kültürün aynası olduğu söylenebilir[246]. Edebiyat, içtimâî bir müessese olan dili malzeme olarak kullandığı için toplumsal bir görüntü arz eder.

İçtimâi hayat, yaşanılan devrin toplumsal hayat anlayışını ve yaşayışını yansıtır. Çünkü sanatçılar, içinde yetiştiği toplumla ciddi bir etkileşim içindedirler. Şairlerin de içinde bulunduğu devrin içtimâi hayatını şiirlere yansıttığı görülür. Böylelikle şiirler yazıldığı dönemin hayat anlayışını, dönemin şartlarını, gelenek ve göreneklerini, yaşayış tarzını, fikir hayatını ve toplumsal yapısını yansıtır.

Bazı araştırmacılar, Divan şiirinin soyut ve hayattan kopuk bir edebiyat olduğunu ifade etse de[247] aslında Divan şiiri, içtimâî hayatla iç içe ve oldukça canlı bir edebiyat olduğu bilinmektedir[248]. Dolayısıyla Divan şiirinin kendi döneminin düşünce ve hayat telakkisini başarıyla yansıttığı ifade edilebilir[249]. Divan edebiyatı, saray ve çevresinde gelişen bir edebiyat olması dolayısıyla bu içtimâî çevreye ait unsurlardan olan bezm, rezm ve av gibi konular şiirlere yansımıştır[250]. Ancak Divan şairlerince söz konusu edilen içtimâî hayat, saray ve çevresi ile sınırlı değildir. Divan şiiri yüksek zümre edebiyatı olmasından dolayı yerel unsurlar çok görülmese de dönemin hayat anlayışının ve yaşayışının şiirlerde yer aldığı görülür. Karamanlı Aynî Divanı'nda da bunları bulmak mümkündür. Toplumsal olarak yapılan düğünler, kutlamalar, nevruz eğlenceleri, taziyeler, sünnet düğünleri, meclis safâları şiirlere yansımıştır. İçtimâi ve eğlence hayatının kalbinin padişah ve çevresinde atması şiirlerde önemli ölçüde yer edinmesine sebebiyet vermiştir.

---

[246] Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015, s. 13.
[247] Levend, s. 647.
[248] Akün, s. 410-425.
[249] Özkan, s. 9-10.
[250] M. Nejat Sefercioğlu, *Nev'î Divanı'nın Tahlili*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001, s. 76.

6.1. Padişah ve Çevresi

Türk devletlerinde yönetimin merkezinde padişah bulunmaktadır. Devletin yöneticileri için şâh, melik, hükümdâr, server, şehriyâr, bey, emir, hünkâr, hüdâvendigâr, hakan, şehenşâh, sultan gibi birçok ünvanın kullanıldığı görülmektedir[251]. Padişah ve çevresi içtimaî ve eğlence hayatının en üst tabakası olması bakımından önem arz eder. Padişah, veziri, âlimler, önemli devlet erkânı, şâirler ve padişahın etrafında olan diğer kişiler ile birlikte sarayda önemli bir içtimâî hayatın bulunduğu âşikardır. Padişah etrafındaki kişilerle birlikte gece işret meclislerinde farklı şekillerde eğlenirler. Sarayda toplumsal hayatın aktif olduğu sünnet düğünleri ve çeşitli törenler yapılır. Bu da bu meclislerin şiirlere konu edilmesi ile sonuçlanmıştır.

6.1.1. Padişah

Karamanlı Aynî Divanı'nda birçok farklı isimle anılan padişahın çeşitli özelliklerine değinilmiştir. Padişah en ulu hükümdarlara benzetmek suretiyle övülür. Padişah ülkenin sahibi olmasının yanında tüm cihana hükmeder. Cihanda pâdişahın izni ve hükmü olmadan yaprak kıpırdamaz. Padişahın fermânı keskin bir kılıç gibidir. Padişah ülkesini en iyi idare eden kişidir. Padişahın askerleri, köleleri vardır. Özellikle şairler kendilerini padişahın kölesi olarak görürler ve onun her istediğini yerine getirirler. Padişah istediğini asar keser, istediğini sürgüne gönderir istediğini ise himayesine alarak güller gibi yaşamasına sebep olurdu. Bu yüzden herkes padişahın elini eteğini öper, onun gözüne girmek için ellerinden geleni yaparlar. Özellikle şairler en güzel hünerlerini sergiledikleri şiirlerini eserlerini padişahlara sunarlar. Padişahı görülmedik duyulmadık şekillerde överler. Padişahın himayesine girmeye ve ondan câize almaya çalışırlar. Padişah devlet ile bir bütün olarak düşünülür ve en önemli vasfı iktidar sahibi olmasıdır. Divanda padişah memleket açan, ülkeler fetheden olarak vasıflandırılmıştır. Padişahın en önemli özelliklerinden biri ise adaletli oluşudur.

[251] Özkan, s. 13.

Ülkeye adaletle hükmeder ve herkes padişahın bu adaletinden memnundur. Padişahın saymakla bitirilemeyen vasıfları Aynî'nin gözünden aşağıda verilmiştir.

Aynî Divanı'nda padişahlar övünç sebebi olarak görülmüştür. Her şair bağlı olduğu padişahla övünür, iftihar eder. Karamanlı Aynî de Cem Sultan ile iftihar etmiştir. Devrin onuru kim olursa gönül ona gönlün ona iltica ve ifithâr edeceği ifade edilmiştir.

"Didüm 'âlemde bî-haddur şeh ü şehzâde mefharlar
Didi bu şeh kamusına emîr ü iftihâr olsun" (K 24/16)

"Diler cân kim ola fahr-i zamânun
İder dil ilticâ sen iftihara" (K 49/23)

Padişahın bu âlemde tek ve biricik olduğu dile getirilir. Şair, padişaha tüm âlemin köle olmasını ister.

"Yegâne sensin iy server dü 'âlemde şebîhün yok
Sana mahbûbe-i çarh-ı siyüm yâr u nigâr olsun" (K 24/25)

"Eyâ rûh-ı dil-i 'âlem hafizun hıfzı vü sıhhat
Hemîşe cân u cismünde şi'âr u hem disâr olsun" (K 24/17)

Şair, padişaha çok kuvvetli bir hükümdar olmasının sırrını söylemiştir. Bu sırrın ay devrinde sevgilinin saçını yaydığı yanağı öpmek olduğunu dile getirmiştir.

"Pâdişâhâ ger dilersen k'olasın sâhib-kırân
Bu kamer devrinde ol ruhsâr-ı zülf-efşânı öp" (G 41/3)

Aynî, zamanın padişahını devrin imamı mehdîsi olarak görür. Zamanın padişahı insanlık âleminin sultânı olarak görülmüştür.

"Zamân mihrâbınun âhir imâmı sensin ey Mehdî
Sana hem feth ü hem Nusret yemîn olsun yesâr olsun" (K 24/29)

"Eyâ iklîm-i nâsûta olan sultân-ı hayrü'n-nâs
Temâmet deyr-i lâhûta olan râhib geyen bürnâs" (MSM 56/I)

Tüm canlıların padişahın fermanının cevâzını hazır beklediği söylenir. Zamanın hükmünün devrin padişahının elinde olduğu ifade edilmiştir. Kullara emretmek için fermanı padişahın elinde olduğu dile getirilir. Ülkesinde meydan padişahın olduğu, padişah istediği gibi halkına emredebildiği ifade edilmiştir.

"İy şâh Cem ki cümlesi âfâk u enfüsün
Tâlib durur ki kul ola hatt-ı cevâzuna" (K 28/11)

"Hükmi zamânınun şeh-i devrân elündedür
Emr itmeğe bu kullara fermân elündedür" (K 29/1)

"Emr eyle halka cümle bu meydân-ı ilde çün
Gûy-ı ümûr çalmağa çevgân elündedür" (K 29/3)

Şair, padişahtan kendisine inciler bağışlamasını ister. Çünkü kerem ve cömertlikte padişah gibisi yoktur. Şair padişahın elinden hep iyilik ve lütuf gördüğünü dile getirir. Canların padişahın elinde olduğu ifade edilmiştir. Padişahın bütün imkânlara sahip olduğu dile getirilmiştir.

"Dürler bağışlasan n'ola gavvâs u teşneye
İy bahr-i cûd âb-ı kerem-kân elündedür" (K 29/6)

"Gördi elünde dil leb-i şîrîn dil-beri
Didi revân ki şâh-ı cihân cân elündedür" (K 29/7)

"Mümkin müyesser olmağa kapunda kâm-ı dil
Pâşâ-yı kâm-rân kamu imkân elündedür" (K 29/8)

Aynî Divanı'nda kasidelerin padişahlara övgü bölümünde padişah çeşitli yönlerden övülmüştür. Yıldızlar Şâhı sevredip onun gibi ay yüzlü padişah görmedikleri vurgulanmıştır.

"Dîde-i encüm ne denlü seyr idüp itdi nazar
Bir felekde görmedi bedr-i cemâlüne nazîr" (K 30/4)

Padişaha düşman olanlar kan kaftanını giyer ancak padişaha yakın olanlar sevenler tacdâr olduklarını ifade edilmiştir. Padişaha düşman olanlar ise şâhın talihli kılıcı keskin olup düşmanları yeneceği ifade edilmiştir.

"Hased nârında düşmenler yanup dil-teşne oldukça
Muzaffer tîg-ı ser-sebzün çekilsin âbdâr olsun" (K 24/32)

"Sana düşmen olan geysün çü lâle-hıl'ât-i hûnîn
Senün yâr u hevâdârun çü nergis tâcdâr olsun" (K 24/33)

Padişah parmağıyla işaret etse askerin zulmünü çekeceği ifade edilmiştir. Şair padişahın ihlaslı kuludur. Padişah halkının doktoru gibidir.

"Çeker el leşker-i zulm u ta'addî
İşâret eylese barmagıyıla" (K 32/4)

"Hudâvendâ senün muhlis kulunum
Beni bir görme her bir bâgıyıla" (K 32/5)

"Hekîm-i hâdıkısın işbu halkın
Bilürsüz sayrusını sagıyıla" (K 32/7)

Yâr olarak vasıflandırılan hükümdarın şehrini terk edenin garip olmayacağı, ancak hükümdar elden gidince garip olunacağı dile getirilmiştir. Hükümdarın varlığının kıymeti vurgulanmıştır. Padişahın lütfunun sesini tüm âlemin işittiği, padişaha ve devletine dua ettikleri dile getirilmiştir. Yarası olanın yarasına deva padişaha hizmettir, murâdı olanın sığınacağı yer padişahın huzurudur.

"Terk iden şehr ü diyârı yâr ile olmaz garîb
Ol garîb ol gün olur kim şehryâr elden gider" (G 157/4)

"Şehâ çün lütfun âvâzın kamu 'âlem işidürler
Du'â-yı devletün dirler sığâr olsun kibâr olsun" (K 24/35)
"Hıdmetündür her yarada iltiyâm
Hazretündür her murada mültecâ" (MSM 34/ 44)

Padişahın etrafında şairler de vardı. Bu şairler padişaha eserlerini sunup karşılık olarak caize denilen ücreti alırlardı. Şairler, padişahtan icazet ve himmet isterlerdi. Aynî de padişahın yanında bir makam ve itibar sahibi olmak ister.

"Kapunda i'tibâr oldı şeref ehline her yirde
N'ola ol mu'teber yirde bana da i'tibâr olsun" (K 24/41)

"Eger 'Aynî diyârunda dinilse himmete lâyık
İcâzet vir ana bârî yiri gayrı diyâr olsun" (K 24/42)

Aynî, sarı yanağına şâhın atının nalını koyar, bu nedir diye sorana ise sultânın sikkesi oluduğunu söyler. Şair kendini padişahın atının nalına layık görür. Şairin padişahtan para istediği anlaşılır.

"Zer-i ruhsâruma ger na'l-i semendün ire dost
Ne durur bu diyene sikke-i sultân diyeyüm" (K 27/28)

Padişahın ruhunun güneşi cihanı aydınlatır, güneşi bile titretir. Padişâhın emri oku gibi ol deyince hemen yerine getirildiği ifade edilmiştir. Padişah, vefâ mâdenidir, değerli bir mücevher gibi bulunmazdır, lütuf ve ihsanda üstüne yoktur. Padişahın devletinde şâh'ın lâkap olduğu dile getirilmiştir.

"Mihr-i ruhun cihânda çün mihrbândur iy meh
Mihrinde tan degüldür hurşîd olursa lerzân" (MSM 42/38)

"Ol ki emri her yire tîri bigi
Hükm-i şastından irer diyince hâ" (MSM 34/ 105)

"Sen menba'-ı sehâsın sen ma'den-i vefâsın
Sen cevher-i behâsın kânunda lutf u ihsân" (MSM 42/31)

"Devletinde anun ki şâh oldı lakab
Buldı adıyla küniyyet Mustafâ" (MSM 34/99)

Padişahın eli eteği öpülür ancak buna herkes kâdir olmaz. Şair de padişaha samimi bir şekilde bağlılığını ilan eder ve padişahın eteğini öpmeye nâil olduğunu belirtir.

"Çün kim samîm-i dilden sıdk ile bi'at oldı
Benden tarafda dest ü senden tarafda dâmân" (MSM 42/48)

Padişahın özünde sözünde bir olduğu, her sözünün inci gibi değerli olduğu dile getirilir. Şair, padişahtan kendisine kerem etmesini ister. Şair padişahın kendisine bakmasını ister.

"Gözinde hem sözinde dürlü dirler
Ayagun bas kerem kıl ol nisâra" (K 49/34)

"Nazar kıl lâ-nazîre manzarundan
Eyâ sâhib-nazar salma intizâra" (K 49/35)

Padişahın vasfının binlerin (veya ulûfenin) akdi olduğu ifade edilmiştir. Bin gerdanlığı sorgulamanın şairin haddine olmadığı dile getirilmiştir.

"Senün vasfun ulûfün 'akdi olmuş
Ne istintak ola 'ıkd-i hezâra" (K 49/36)

Padişahlar başa geçtikleri zaman kendi paralarını basarlardı. Padişahın paranın üzerine kendi mührünü basması söz konusu edilmiştir.

"Dilün dînârına sikke vuran kimdür nedür hattı
Anun hattına kim hattât anun nakşına kim nakkâş" (MSM 56/IV)

Karamanlı Aynî Divanı'nda bazen padişah olarak söylenen sevgili olarak düşünülür. Saray ise sevgilinin evi, şair ise sevgilinin kulu kölesidir. Şair, can berâtı ile sultân olan gönlün fermanına unvan arar.

"Şol berât-ı cân ile sultân olan
Şol gönül menşûrına 'ünvân kanı" (K 48/7)

Şair, Cem Sultan'ın tahta çıkıp çıkmaması ile ilgili kiminin evet kiminin hayır dediğini ancak oraya gerçekten kimin lâyık olduğunu kimsenin bilmediğini dile getirir. Gaflet şarabının halkı baştan çıkardığı insanların yanlış yaptığı ifade edilir. Şair, devlet ile makamın kendisine yeteceğini dile getirmiştir. Buradan da şairin devlette bir makam

sahibi olduğu anlaşılır. Sosyal ve siyasi hayat ile ilgili şairin yaptığı yorumları divanda görmek mümkündür.

"Kimi lâ vü kimi illâ didiler dilde velî
Kimse bilmez bunı ol arada lâyık kim ola

Halkı başdan çıkarupdur mey-i gaflet ayakı
'Aceb ol ayaka el sunmayan ayık kim ola" (G 7/5-6)

"Seg-i kûyını nigâr eylese hem-râh bana
Bu cihânda bes idi devlet ile câh bana" (G 9/1)

Sevgilinin aşkını âşığın can tahtına hân eylediği dile getirilir. Sevgilinin aşkı padişaha benzetilmek suretiyle anılmıştır. Şair padişahı canı gibi sevdiği sevgilisi olarak görür. Bahtlı fermânın hüsrevi olarak vasıflandırır. Sultanının bahtlı olduğunu düşünür.

"Şimdengirü dil mülki dahı olmaya vîrân
Çün 'ışkunı cân tahtına hân eyledün iy dost" (G 73/6)

"Sevgülümsin cân bigi iy Husrev-i fermân-baht
Levh-i dil tahtında adun hattıdur sultân-baht" (G 76/1)

Padişahın yüzünün derviş gibi olduğunu sabah rüzgârının ona yüz sürüp dilendilik ettiği görülür.

"Şeh yüzündür ki ana dervîşvâr
Yüz sürüp andan ider deryûze subh" (G 93/6)

Şâhın askerlerine kaçmak mümkün olmadığı dile getirilmiştir.

"Degül mümkin bilür iller bilün kuçmak şeh-i leşker
Velî ağzunda bu kemter seni bir öpmek olur mı" (G 499/5)

Sevgiliye benzetilen Şâh, can bağışlayıcı ve benzerlerinden üstün olan olarak vasıflandırılmıştır. Padişah, dünyâ pâdişâhı olarak vasıflandırılmıştır.

“Serv-i kadidür şâh-ı ser-efrâz-ı revân-bâhş
Göz yaşunı her yirde ayağı nöker eyler” (G 178/2)

“İy ehl-i nazar Şeh Cem olan Husrevi gîtî
Gel gör ki zamân ehl-i kemâle neler eyler” (G 178/6)

Zamanın şâhının zamana ve mekâna hükmedeceği vurgulanmıştır. Siyah gözlü olarak vasıflandırılan şâhın Hintlilerin ona saf saf asker oldukları die getirilmiştir. Şair padişahiçin “benim sultânum” hitâbını kullanmıştır. Şair, nazik ömrünü onun yolunda geçirilmesi tavsiyesinde bulunmuştur. Padişah aya, ay ise padişaha benzetilmek suretiyle anılmıştır. Padişâhın dünya kasrına hükümdar gelip hükümdar gideceği dile getirlmiştir. Memlekette sultandan aziz kimsenin olmadığı dile getirilmiştir. Zaman, felek, pâdişâha benzetilerek alçak kimseleri koruyup kolladığı için şair onu yuhlar. Şair gözyaşı ile şehryârın şehrine varıp ona yoldaş, arkadaş olmak ister. Güzellik hâkânı olmak için huyunu güzel etmek gerektiği dile getirilir. Hüsrev olanın ise güzel, hoş ve terbiyeli olması gerektiği vurgulanmıştır. Şair güzeller sultanının kapısında kul olduğunu ifade etmiştir.

“Devrân senündür iy meh mihrün nişânı dilde
‘Âlemde şimdi sensin hükm-i zamâna nâfiz” (G 123/6)

“Benüm sultânum ol çeşm-i siyehdür
Ki hindûlar ana saf saf sipehdür” (G 146/1)

“Anun yolınd sarf it penç rûzın
Ki ‘ömr-i nâzenîni çârdehdür” (G 146/2)

“Mehi gördüm didüm bu şâha benzer
Şehi gördüm didüm ol mâha benzer” (G 185/1)

“Dâra gider Dâra gelür dârına dünyâ devrinün
Tutmaz cihânun kasrına hâkân gelür hâkân gider” (G 192/3)

“Kimse yokdur câna cânândan ‘azîz
Kimse var mı ilde sultândan ‘azîz” (G 211/1)

“Dûn-perverdür zamân kendüye vü şâhına yuf
Kendü vü şâhı nedür belki şehenşâhına yuf” (G 264/1)

“İy gönül göz yaşıla var şehryârun şehrine
Bu meseldür dinilür evvel refîk andan tarîk” (G 279/6)

“Hûyunı hoş eylegil tâ hüsne hâkân olasın
Haddı Husrev ol durur kim ola ol hûb u halîk” (G 280/3)

“‘Aynî ‘abdün oldı geh geh merhamet bâbında an
Evc-i ruhsârundadur çün kim meh-i tâbân-ı hüsn” (G 369/7)

Padişahın yoluna cihanın feda olduğu, sadece cihânın değil baş ve cânında feda olduğu vurgulanmıştır. Pâdişahın fakirin göğsüne sultân olup, saltanatını süsleyene bir yer vermesi gereken kişi olduğu belirtilmiştir. Padişahın fakirlerin yardımına koşup saltanatının iyiliğini isteyenleri onu destekleyenleri ödüllendirmesi gerektiğine değinilmiştir. Sultanın yüce zümrenin sevgisi ile direleceği belirtilerek sultanın danışma meclisinden güç aldığı ifade edilmiştir. Şairin âlemde varı da yâri de sadece padişah olduğu dile getirilmiş. Şair, padişahı gül yanaklı olarak vasıflandırır. Şair, kendisinin şâhın yolunda haberci ve yaya kaldığını ata iyi binen padişahın elinden tutmasını ister. Şair, bu cihanda şâhı ile iftihar ettiğini dile getirir. Şairin tek ümidinin padişah olduğu anlaşılır. Şair, pâdişâhın kendisine adaletle davranıp lutf eylediğini, kederli olan gönlünü ferahlattığını dile getirmiştir. Padişahların en önemli özelliklerinden biri de şairlere lütuf ve ihsanlarda bulunmalarıdır. Aynî Divanı’nda padişah “Kisra”ya benzetilmiştir.

“Yoluna şeh fidâ cihân olsun
Ne cihân bil ki baş u cân olsun” (G 389/1)

“Pâdişâh oldur ki sadr-ı fakra sultân oluban
Saltanat-ârâsını saff-ı ni‘âliyle ide” (G 410/6)

“Lâle oldı ruhun alına al iy ruh-ı gül-reng
Sultân dirilür sevgüsile zümre-i âla” (G 435/2)

“Benüm ‘âlemde varum sensin iy şâh
Benüm ‘âlemde yârum sensin iy şâh” (G 445/1)

“Yolumda olmışam peyk u piyâde
Elüm dut şeh-süvârum sensin iy şâh” (G 445/4)

“Hamdi lillâh kim bize ol şeh yine dâd eyledi
Gönlümüz gam-gîn idi lutf eyleyüp şâd eyledi” (G 492/1)

6.1.2. Padişah- Gedâ

Hasların can ile şaire padişah dedikleri ama bazı kimselerin köle dedikleri dile getirilmiştir. Şair kendisine bilmeyen kişilerin köle demesine üzülmez. Sultana gedalık yakışmayacağı vurgulanmıştır. Derviş olanın sultana ümid ettiği vurgulanmıştır. Kimi zaman padişah sevgili âşığı ise onun kölesi konumunda olur. Şeriyâr olan sevgilinin ona köle olan kendisini anmamasına şair üzülür. Köle için “çâker, gedâ, kemter” kelimeleri kullanılmıştır. Şairin dertli olmasına hased eden kişinin sevinip şâd olmaması gerektiği dile getirilir. Çünkü herkesin başına şahlık ve gedâlık gelebileceği vurgulanmıştır. Dilberlere mîr olanın çâkerlere merhametli olmadığı dile getirilmiştir. Şair kendisinin gedâ olduğunu ve padişaha müptelâ olduğunu dile getirilmiştir. Köle gibi kalan gönlün durumunu padişaha şikâyet etmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Şair kendisinin padişaha kul olmakla değerinin artacağını vurgulamıştır. Şair pâdişahı köyünde köle olduğuna gocunmaz. Hatta bundan memnundur. Kendisinin padişah için dualar edici bir derviş olduğunu vurgulamıştır.

“Gam degül ger ‘âmiller iy dil gedâ dirler bana
Hâslar cân ile çünki pâdişâ dirler bana” (G 28/1)

“Benüm hâlüm ne olsun sana maksûd
Gedâlık mı olur sultâna ümmîd” (G 124/5)

“Sini ümmîd idinse n’ola ‘Aynî
İder dervîş olan sultâna ümmîd” (G 125/7)

“Sen şeh ü şehriyârsın işbu garîb-i şehrinün
Anmayasın bu çâker ü kemteri böyle mi olur” (G 143/2)

“Derdmend olduguma şâd olma hâsid gam-demi
Her kişinün başına ger şâh u ger çâker gelür” (G 145/7)

“İy mîr olan dil-berlere rahm itmeyen çâkerlere
Yazdum bunı defterlere senden hem ol hoş hem bu hoş” (G 230/6)

“Müselmânlar esirgen ben garîbi
Gedâyum pâdişâha mübtelâyam” (G 325/3)

“Gedâ bigi yürüyüp dil ayakda kaldugunı
Şu şâh-ı hazret elinden şikâyet itme igen” (G 382/3)

“Şehâ virme kul eyle ‘Aynî i dost
Kul olmakdur sana anun behâsu” (G 448/7)

“N’ola kûyunda gedâ oldı ise ‘Aynî senün
Şâha dervîş gerekmez mi du‘âlar idici” (G 493/7)

Şair, pâdişâhın ayağının toprağının iksirine yüz sürdüğünden beri kendisine pâdişâhın vasıflarından olan câbir, tuğra ve kimyâ sahibi dediklerini dile getirmiştir. Şair, pâdişahın ayağının toprağının saatini gözlediğini dile getirir. Şair padişahın ayağının tozunun saatini birbirine dökülen sırça şişedeki toza, kuma benzetir. Yani bir nevi kum saatine benzetmiştir. Padişahın ayağının toprağı şaire ilaç olduğu ve derdi gözünden gittiği dile getirilir. Sevgilinin ayağının tozundan sultânın tâcına şeref ereceği dile getirilmiştir.

“Yüz sürelden ol şehün iksîr-i hâk-i pâyına
Câbir ü tuğrâ vü sâhib-kîmiyâ dirler bana” (G 28/3)

“Hâk-i pâyun sâ‘atin gözler gözüm
Birbirine rîg-i rîzân bu zücâc” (G 85/5)

“Def‘ olur derdi gözinden ‘Aynînün
Hâk-i pâyun ger anâ dârû çeker” (G 149/7)

“Ser-i zülfünden olur kevkeb-i keyvâna şeref
Hâk-i pâyundan irer efser-i sultâna şeref” (G 263/1)

6.1.3. Saltanat

Saltanatın tâc ve ululuk ile semalara yükseleceği belirtilmiştir. Saltanat satranca benzetilerek her câhili üstâd ettiği ifade edilmiştir. Saltanat isteyen kişinin önce köle olması gerektiğine değinilmiştir. Saray, mânâ âleminin sarayı şeklinde kullanılmıştır.

“Pây-mâl olsa gerek var gerekse iy emîr
Saltanat tâc u serin ‘izz ile eflâke irere” (G 170/5)

“Saltanat satrancına üstâd ider her câhili
Ferz ü at u baydak u fîl ü ruh u şâhına yuf” (G 264/2)

“Hoş pâdişâh imiş bunı ‘Aynî diyen kişi
‘Âlemde saltanat taleb iden gedâ gerek” (G 282/7)

“Yine hâbumda dün gice musavver cism ü cân gördüm
Görindi ‘âlem-i ma‘nâ sarâyında ‘ıyân gördüm” (G 335/1)

6.1.4. Hutbe, Ferman

Yeni padişâhın başa geçmesi ile padişahların kendi adına hutbe okutup sikke denilen para bastırması olayına divanda değinilmiştir. Başa geçen pâdişahın ülkeyi yönetim sistemini yeniden yapılandırması durumuna da vurgu yapılmıştır.

“Hem hutbe vü sikke yini olup imâret nev olur
İy münşi bu Rûmun yine menşûrına ‘ünvân gelür” (G 193/6)

Ferman padişahtan gelince ona boyun eğmek gerektiği vurgulanmıştır. İsrâfil cihanda sûrunu öttürünce onun surundan âleme fermân geldiği vurgulanmıştır. Ferman Allah’ın emri ve isteği olarak nitelendirilmiştir. Sevgilinin gönül fermanına aşkın tuğrâsını çektiği belirtilmiştir. Hükmünün cihana tesir edenin, âlemde canların fermanına etki edenin şâh olduğu vurgulanmıştır.

“Nâz-i nâfizdür habîbün ‘Aynî munkad ol ana
Vâcibü’l-iz‘ân olur fermân ki sultândan gelür” (G 159/7)

“İtdürdi İsrâfil olan işbu cihâna sûrını
Sûrından anun ‘âleme sıyt irdi vü fermân gelür” (G 193/2)

“Yazdı levh-i cânda kaşı Râ-yı ‘ışk
Çekdi menşur-ı dile tuğra-yı ‘ışk” (G 271/1)

“İy şehsüvâr-ı hûbân hükmün cihâna nâfiz
‘Âlemde şimdi sensin fermânı câna nâfiz” (G 123/1)

6.1.5. Taht, Tâc, Kemer

Güzeller şâhı olan padişahın başında tâc olduğu vurgulanmıştır. Padişahların başındaki tâclar onların yüceliklerini göstermesi bakımından önemlidir. Sevgilinin bir bakışından nergis server olur ve tâc giyer. Sabrın acı olduğu ama sonunda tatlıya döndüğü ve tatlıların tâcı olduğu dile getirilmiştir. Ney ile nergis, sevgilinin çeşm ve kaddine mensup olur. Onların onun için tac ve kemerinin olduğu dile getirlmiştir. Ney sevgilinin boyuna kemeri olduğu, negisin ise sevgilinin gözüne tâcı olduğu dile getirilir. Sevgilinin kaşının çaresizlerin bellerine kemer eylediği vurgulanır. Şair, tüm Kayser tâcını baş gibi pâdişahın ayağına salmak ister. Şair, kul olup gönlünün sevgi tâcını giymek yerine kazâ bağını çözüp külâhı giymeyi tercih eder. Pâdişahın giydiği tacı âşık olan kişi aşkına köle olup gönlüne giyer.

“Sen güzeller şâhısın başunda tâc
Her güzelden gözlerün alur harâc” (G 85/1)

“Degmesidür çeşminün nergis beli
Bir nazardan oldı server giydi tâc” (G 87/2)

“Dil gerçi sabr acı olur tatlularun tâcı olur
Sâbir olan nâci olur es-sabru miftâhü’l-ferec” (G 92/6)

“Oldı ney ile nergis çeşm ü kadüne mensûb
Anlarun anun için tâc u kemeri vardur” (G 140/4)

“Kesri kaşınun takı bigi görmedi gözler
Bî-çârelerün billerini ol kemer eyler” (G 178/4)

“Bin tâc-ı Kayseri salam ayağa ser bigi
İy Cem çulından itlerünün ger külâh idem” (G 319/4)

“Tan mı gedâ olup gönül sevgüsi tâcını giye
Bend-i kazâsını çözüp geydi külâhı çalmalu” (G 408/3)

Ulu taht isteyen fakirin tâcı olması için külahtan vazgeçmesi gerektiği vurgulanmışıtır. Külah ile tâc zıtlık oluşturacak şekilde bir arada kullanılmıştır.

“Fakrun serîr-i serveri olsam diyenlerün
Tâc u külâh u hit’ati lâ-büdd abâ gerek” (G 282/6)

Sevgilinin göğsündeki ben, Hindistan padişahına benzetilir. Hindistan padişahına fildişi bir tahtın yaraşacağı dile getirilmiştir.

“Yaraşur göğsünde hâlün yaraşur
Hüsrev-i hindûsitâna taht-ı ‘âc” (G 85/6)

Kurbana feyiz verenin kemer bağı olduğu dile getirilmiştir. Şair, bir ömür sürmek için bu dünyaya geldiğini ve âlemde altından tâc ve kemer için bel bağladığını dile

getirmiştir. Tâc ve kemerden kasıt bu dünyadaki makam ve mevkidir. Sevgilinin kaşının hayali âlemde bükülmediğinden kemer koyup koymadığı sorgulanır. Sevgilinin zülfünün bükülmemiş olduğu fark edlince kemer koyup koymadığı sorulur.

"Kemân-ebrû n'ola dil terkeşünse
Kemer-bendün durur kurbâna Feyyâz" (G 241/4)

"Baş açuban girdüm yola cân nakdini sarf itmege
Bel bağladum 'âlemde ol tâc u kemer zerrîn içün" (G 387/4)

"Kaşınun ya hayâli 'âlemde
'Acebâ bükmedük kemer mi kodı" (G 494/4)

"Bükmedük zülfi bir kemer mi kodı
Dökmedük ayağa ya ser mi kodı" (G 495/1)

6.1.6. Devlet

Devletin, her ayak öpenin isteğini yerine getirirse o zaman devletin sadece sermayeye dönüşeceği dile getirilmiştir. Şair devlet ile ilgili önemli bir ilkeye değinmiştir. Devletin her ayak öpenin isteğini yerine getirmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Böyle olursa devletin sermaye olarak görüleceği sonucuna varılmıştır. Devlet sarayını düşman kurarsa ululuğu ayaklar altına alınıp her yaptığının viran olacağı vurgulanır. "Devletin kapı bağlaması" ifadesi devletin kapısını kapatması ondan artık yardım görülememesi anlamında kullanılmıştır. Âşığın gönlünün belâ gününde kaldığı, devletin saadet balının en tüyünün böyle mi olacağı sorulur. Hizmet edeni ve hizmet edileni devletin görevlendirdiği vurgulanır. Şâhın kapısında mevki düşkünü kişilerin çok olduğuna, gerçek velî kişilerin olmadığına işaret edilmiştir. Sevgilinin ağzının, boyunun, zülfünün ve sevgisinin makamının bu dünyada hiçbir makama benzemediği vurgulanmıştır. Şair, devlet diye bildiği kişinin eteğine yüz sürüp dizinin dibinde olmak ister. Karamanlı Aynî, devleti Tur dağına benzetmek suretiyle anmıştır. Şair Tur dağına benzettiği devlete derdin arz edilmesini ister. Devletin var olduğu gibi şair kendisinin de görülmesini ister. Devlet suya benzetilerek devletin suyunun hayatın

alçaklığını tazelediği dile getirilir. Şair, devletin kuyusuna da ipine de kovasına da yuh çeker. Şair kendisinin devleti gözetmeyip ilm-i ledün edinmesini öğütler. Şair, devletin payının her yerde toz toprak olduğunu kendisininde devlette bir görev rütbe istediğini dile getirir. İki payın çok kuvvetli olan hükümdarı gözlediği dile getirilmiştir. Şair, devletin kendisi hakkındaki hükmünü yenilememesinden yakınır.

"Ger pây-bûsûna sanemâ dest-res ola
Devlet didükleri dahı ser-mâye bes ola" (G 24/1)

"Düşmen 'imâret itdise devlet sarâyın dostum
Serverliği pâ-mâl olup her yapduğı virân ola" (G 35/2)

"Devlet kapu bağladısa fürkat çeker dağladısa
Sabr it gözün ağladısa es-sabru miftâhu'l-ferec" (G 92/5)

"Kaldı belâ güninde dil sâyeni eyledün dirîğ
Bâl-i hümâ-yı devletün şeh-peri böyle mi olur" (G 143/5)

"Didüm iy ehl-i sa'âdet bana bu hikmeti di
Didi bu hâdim ü mahdûmluğı devlet ider" (G 155/3)

"Şehün bâbında devlet-hâhı çokdur
Velî yokdur bu devlet-hâha benzer" (G 185/2)

"Dehân u kadd u zülfi sevgü câyı
Cihân câhında yok ol câha benzer" (G 185/4)

"'Aynî devlet dinilen şol kişi başında olur
Ki yüzin sürüben ol yâr ayağında yatur" (G 195/7)

"Bana 'uvâz-ı hicr mesken olupdur dirîg u âh
Ol vasl-ı Tûr-ı devlete bu dâri eyle 'arz" (G 244/2)

“Şühûdı devlet ile ‘Aynî yârün
Cemâli bigi meşhûd olsa tâli‘” (G 254/7)

“Âb-ı devletden hayâtın her hasîsün tâzeler
Rîsmânına anun delvine vü çâhına yuf” (G 264/4)

“‘Aynîyâ ‘ilm-i ledün kesb it gözetme devleti
Câhilün câhi nedür câhile vü câhına yuf” (G 264/7)

“Pây-i devlet bahşunun her kanda kim gerdi ola
Ana hem-demdür hemîşe bu hevâyı gözlerüm” (G 338/2)

“Şol iki sehm olan ider bu yıl kırân sâhib-rasad
Di kankı devletdür bana hükmündeki tecdîd olan” (G 391/5)

6.1.7. Bâc (Vergi), Haraç, Sikke, Dinâr

Bağcı servi ağacı gibiyken vergi istenmemesi gerektiği ve özünün çınar kokusu gibi olamayacağı vurgulanmıştır. Âşığın sevgilinin köpeğinin izini görünce bir sürü akçe bulmuş gibi sevindiği dile getirilmiştir. Sevgiliye verilen değer “akçe bulmak” ifadesi ile anlatılmaya çalışılmıştır. Güzeller şâhı olan sevgilinin her güzelden haraç aldığı vurgulanmıştır. Sevgiliye haraç verilmesi gerektiği çünkü sultanlara haraç vergi verilmesinin resmî bir tâbir olduğu dile getirilmiştir. Sevgilinin gözlerinin her güzelden haraç aldığı memleketin ona haraç vermesi gerektiği vurgulanmıştır. Kışın mülkü sevgilinin gözlerine haraç vermesi gerektiği ve sevgilinin zülfünün şâhı da Hint ilinden haraç alması gerektiği vurgulanır. Sevgilinin gözlerinin ve saçının haraç alma özelliği vurgulanmıştır. Kölelerin padişahtan bahşiş istedikleri dile getirilmiştir. El ve pençenin akçe ile dolup dolmayacağı sorgulanır. Sevgilinin itinin izi âşığın gözünün dinarı olur. Bu dirhemi dünya için harcamayacağı dile getirilir.

“Bâğbân serve igen tûl-i emel eyleme harc
Sanma ki özine ol buyı çenârum bigi ola” (G 13/5)

“İtün izini gördi göz sevinür
Bir niçe akçe buldı sanki gedâ” (G 20/6)

“Sen güzeller şâhısın başunda tâc
Her güzelden gözlerün alur harâc” (G 85/1)

“Bâc virse n’ola dil-berler sana
Resm-i tâbirdür virür sultâna bâc” (G 86/5)

“Her güzelden gözlerün alur harâc
Tan mı ana mülk-i hıtâ virse bâc” (G 87/1)

“Virse tan mı gözlerüne mülk-i zemistân harâc
Şâh-ı zülfün Hind ilinden yiridür alursa bâc” (G 89/1)

“Kerem umsa n’ola senden bu ‘uşşâk
Umar çün kim ‘atâ şehden gedâlar” (G 168/6)

“Kişi ki mâlik ola çâr u pence
Tolar mı akçe ile dest ü pence” (G 430/1)

“İtün izi gözimün sevgülü dînârı durur
Göricek dirhemini sanma ki dünyâya vire” (G 436/4)

Gönül, dinâra benzetilerek paranın üzerine vurulan damga olan sikke ise gönül yarasının nişânı olarak tasavvur edilmiştir.

“Ol lâle-çehrenün ki Habeş şâhıdur beni
Dinâr-i dilde sikke-i dagı nişanmış” (G 228/4)

6.1.8. Padişah Çevresi

Padişahın ilmî, siyâsi, kültürel, sosyal, askerî ve edebî çevreleri bulunur. Karamanlı Aynî dîvanında padişah çevresinden "baş vezir, vezir, şehzâde, lala, kadı, kazasker" adları geçen bazı isimlerdir.

Padişahın etrafındaki kişiler ve devlet erkânı için çeşitli hitaplar kullanılmıştır. Vezir ve âmirler "mîr, hacîb, müderris, kadı" olarak anılmıştır.

"Tapusı hüsn iline sultândur
Muklesi mîr ü hâcibi huccâb" (G 39/5)

Duaların kabul olunmasını isteyen kişinin cihânın lalasına yalvarması gerektiği vurgulanmıştır.

"Zîver-i illâsına ger istersen rûy-ı kabûl
Sen dahı lalasına bencileyin yalvar cihân" (K 22/54)

Karamanlı Aynî Divanı'nda padişah ve şehzâde için "cihângîr, cihandâr, şehryâr, şehzâde-i şâhân, Hüsrev-i mülk-i cihân, dâver-i devrân, ayne'l-hayât, hurşid-rû, şâh-ı âdil, şehenşâh, Ferîd-i devrân, Şâh-ı merdân, Kisrâ, Cihândâr Hüsrevi gîtî, hüsn ilinin kişver-güşâsı, şâh-ı cihân…" gibi vasıflar kullanılmıştır.

"Cem ü Cemşîd ü cihângîr ü cihândâr durur
Şehryâr u şeh ü şehzâde-şâhân diyeyüm" (K 27/23)

Karamanlı Aynî Divanı'nda padişah ve şehzâdeye hitap şekilleri şöyledir; Hüsrev, Hüsrevâ, Kayser, Hudâvendâ, iy sadr u bedrüm, iy verd-i virdüm, Şehâ, iy mîr-i mîran, Hâkan, iy meh-likâ, iy müntehâ, iy hoş-nevâ, mîr, sultân, ey emîr, Dâra (Hükümdar), şehryâr, Şehenşâh.

6.2. Rezm

Rezm, yani savaş Osmanlı döneminde önemli rolü olan unsurlardan biriydi. Fetihlere gidilip savaşlar yapılır, şairler tarafından savaş ile ilgili gazavatnâmeler vs. şiirler yazılırdı. Savaş dönemlerinde Divan şairleri, bu dönemi anlatan şiirler kaleme almışlardır[252]. Savaş öncesinde, esnasında ve sonrasında yaşanan manzaralar, Divan şairleri tarafından şiirlere konu edilmiştir.

Savaş, Aynî Divanı'nda rezm, gavgâ, hûn, ceng gibi kelimelerle ifade edilmiştir. Savaşla ilgili ise leşker, seyf, hançer, tîg, miğfer, tîr, samsâm, hümâ, semend gibi savaş aletleri ve terimleri kullanılmıştır.

Savaş meydanı, "meydân-ı rezm, rezm-i bezm, rezmgâh, meydân-ı nebert, nişân meydânı" olarak geçer.

Savaş her zaman düşmana karşı yapılmaz. Savaş cehalete, küfre, rakîbe ve fitneye karşı da yapılır. Âşık rakibe karşı savaşır. İnsanın kendi nefsi ile de savaşı vardır. Divanda hakikatin küfür ile savaştığına vurgu yapılır.

> "Diyânet dâdını taddun gel îman lezzetin sorgıl
> Hakîkat küfr ile barış şerî'atda olur savaş" (MSM 56/IV)

Âb-ı hayat gibi hayat veren padişah düşmanın canına şimşek gibi kılıcından ansızın bir ölüm ulaştıracağı belirtilir. Padişahın düşmana karşı tavrı ortaya koyulmuştur.

> "Düşmenün cânına iy 'ayne'l-hayât
> Berk-i tîgundan irer mevt-i fücâ" (MSM 34/ 46)

Yaydaki okunu düşmanın kalbine vurursan okun ucunun elinde olduğu söylenmiş.

> "Tirün kemânda ger vurasın kalb-i düşmene
> Şastun pür itdi ol okı peykân elündedür" (K 29/12)

Divanda sevgilinin gözlerinin kavga ettiği iki fena sarhoşun bir arada olduğu için savaştıkları dile getirilmiştir.

---

[252] Levend, s. 349.

“Gözleri her yirde gavga itdügin itmen ‘aceb
İki bed-mest bir arada olıcak savaş ola” (G 17/5)

Padişahın hançeri düşmanı katletse kılıcı ile kan parası vereceği vurgulanmıştır.

“Ol okı hasmın katl itse hançeri
Tîg-i mirrîh ile virür kan behâ” (MSM 34/ 104)

Türklerin hançer kullanmada mahir oldukları vurgulanmıştır.

“İki göz gibidür şûle bu kejdüm içre nîş oldur
Bu burca tâlî hançer-keş ki oldur Türk-i Tarhânî” (K 57/64)

Sevgilinin gözünün şâhı savaşa niyetlenir, kirpiğinin askerleri saf saf dizilip oku çektiği bir sahne serilir. Sevgili savaşın şâhına sevgilinin kirpikleri oka benzetilmiştir.

“Gözün şehi yine cenge ‘azîmet eyledi dost
Müjen ‘asâkiri saf saf dizildi çekdi silâh” (G 101/3)

Savaş âletlerinden biri olan keskin kılıç samsâm dile benzetilmek suretiyle anılmıştır.

“Suhf-ı sabâh-ı ‘Alî açıla aça velî

Özene samsâm dili gel bana gel gel bana” (K 58/45)

Âlemin nişân meydânının merdinde olduğu dile getirilmiştir.

“Ağzı yok itdi dili vü kaş u zülfi bükdi bil
Şimdi ‘âlem ol nişân meydânınun merdindedür” (G 130/4)

Şair, ikilikten vazgeçip barışılması taraftarıdır. “Yalnız savaş olmaz” atasözü anılarak savaşın karşılıklı birden fazla kişi ile olduğuna değinilmiştir.

“Barışalum ikilikden vaz gel
Bu meseldür yalunuz olmaz savaş” (G 237/2)

Şahlar şâhının askerlerinin çok olduğu, cihanda bu kadar çok askeri olan bir meleğin olmadığı dile getirilmiştir. Acem şâhına benzetilen sevgilinin gözünün askerinin siyahı çok olduğu vurgulanmıştır. Şair, cin askerlerini davet edip onları sevgilinin hizmetine sunar.

“Küştelerün durur senün leşkerün iy şehenşâhum
Var mı cihânda bir melek sencileyin sipâhı çok” (G 270/5)

“Mîr-i ‘Arab durur yüzün sürh u sefîd ü lâ-nazîr
Şâh-ı ‘Acem durur gözün leşkerinün siyâhı çok” (G 270/6)

“Sen inse cân olan şehi teshîr itmege
Cin leşgerini da‘vet idüben sipâh idem” (G 319/2)

Şair, dünya ilminin gözüyle yaratılmış olan insanoğlunu bu âlemde asker olarak gördüğünü dile getirir.

“Sana iy şâh-ı ‘âlem ‘ilm-i ledün gözlerle
Yaratılmışda olan âdemi leşker görürem” (G 322/2)

Şair piyâde olur sevgiliyi ise canının merkebine bindirip Süvâr eyleyerek yol arkadaşı yapar.

“Ben piyâde olayum pîşrevün hem-rehüm ol
Merkeb-i cân u dile sini süvâr eyleyeyüm” (G 348/6)

6.2.1. Kan

Sıbgatu’llâh’ın atardamarın kanı gibi olduğu dile getirilmiştir.

“Sıbğatu’llâh cân dudağun rengidür
Dilde oldur hûn-ı şiryândan ‘azîz” (G 212/2)

Şair, sevgilinin kirpikleri ile gözlerini safsaf dizilmiş askerler ve iki hâna benzetmiştir. Savaş ile ilgili unsurlar sevgiliye mâl edilerek kullanılmıştır.

“Kirpüklerünle gözlerüni ‘Aynî bildi kim
Saf saf keşîde leşker ile iki hânmış” (G 227/7)

Sevgilinin lâl dudağı âşığın kanını döker ve âşık sevgilinin dudağının kendi kanından bile tatlı olduğunu dile getirerek kendi kanını sevgilinin dudağına fedâ eder.

“Kanum döker la‘l-i lebi uşmaz meges bu kanumı
Üşer ana bilür şeker kandan dahı tatluyımış” (G 232/2)

Sevgilinin kirpiği kan döken olarak vasıflandırılmıştır. Âşığın bağrına attığı diken ile âşığın bağrını yaralar.

“Müjen hûn-rîz vurdı bağruma nîş
Ciger oldı anun nîşiyle dil-rîş” (G 235/1)

Şairin gözlerinin sevgilinin yolunda kan pahâsı olduğu belirtilmiştir.

“Öldürürsen gam degül şimden girü görmez dimem
Hâk-i pâyundan çün oldı hûn-ı behâyı gözlerüm” (G 338/6)

Sevgilinin gönülleri kan ettiği dile getirilir.

“Hûn-ı dillerde çü hınnâ elüni eyle nigâr
Adunı ilde senün hûnî nigâr eyleyeyüm” (G 348/5)

Şair, Yezid’in kavminin askeri ile savaştığını belirtmiştir.

“Zü’l-fekârı lâ fetâ illâ ‘Alî destümdedür
Leşker-i kavm-i Yezîd ile idem sâveş benem” (G 361/6)

Kanın gönül ilinde revân olan en izzetli şey olduğu belirtilmiştir.

“Kan bigi dil ilinde mu‘azzez olan revân
Cân bigi her arada mükerrem safâ mısın” (G 381/2)

Şair kendisinin sevgilinin gözünün gamzesi ile ölürse dudağının kan parası için sevgilinin bir bûsesinin yeteceğini dile getirir.

“Öldürse ‘Aynîyi gözünün gamzesi n’ola
Bir bûsesi yiter lebünün kan behâsına” (G 418/7)

6.2.2. Savaş Aleti ve Eşyâsı

Divan şairleri, savaşı konu ettikleri metinlerde kılıç, hançer, bıçak, mızrak, ok, temren, yay, tüfek, müğfer gibi savaş aletlerini zikretmişlerdir[253].

6.2.2.1. Ok (Tîr, Sehm, Hadeng, Nâvek)

Uzak mesafelere ulaşma özelliği bulunan ve ucunda peykân denilen sivri bir demir olan bir savaş silahıdır. Önemli bir savaş âleti olan ok/tîr sevgilinin kirpikleri için benzetilen olarak da kullanılmıştır. Sevgilinin yüzü, gamzesi, kirpiği, gözü gibi birçok güzellik unsuru oka benzetilmiştir[254].

Karamanlı Aynî Divanı'nda şair sevgilin gönderdiği okları seve seve kabul eder. Sevgilinin gamzeleri de âşığa ok gönderir, âşık bu oklardan baştanbaşa yaralansa da gam yemez. Can alan celladların her biri sevgilinin göz kapağını görse kılıcını elinden düşürecekleri dile getirilmiştir. Sevgilinin gamzesinden başka kimsenin ok atmasının hata olduğu, okun cana revâ olduğu dile getirilmiştir. Gemzenin okunun ciğerlerin gönül deleni olarak vasıflandırılmıştır. Âşık sevgiliden sinesine ok atmasını ister çünkü ok gönül açandır. Sevgilinin kirpiklerin belalarının kazâ gibi olduğu vurgulanmıştır. Sevgiliye, cihad etmek istiyorsa rakîbe ok atması gerektiği tavsiyesinde bulunulur. Sebebi ise kâfirin yüzüne ok atmanın gazâ olduğu vurgulanmıştır. Okun devâ olduğu dile getirilmiştir. Okun kemanın işaretine mübtelâ olduğu vurgulanır. Okun her birisinin sonsuz olduğu dile getirilmiştir. Sevgilinin rakibin bağrına ok vurduğu ona vurmanın gazâ olduğu vurgulanmıştır. Sevgilinin okları siper edip âşığın sinesine attığı bundan dolayı âşığın sinesinin delik deşik olduğu vurgulanmıştır. Sevgilinin kirpikleri, haber ve mektup getirip götüren okların baş şâhı olduğu ve her zaman gönül sahrâsını nişan olan, delen okların şâhı olduğu dile getirilmiştir. Ciğerden ok çıkmadığından gönlün sevinmesi gerektiği vurgulanır. Çünkü çıkmadık candan ümit kesilmeyeceği dile getirilmiştir. Sevgilinin oka benzetilen kirpiğinin ucunda gönüllerin kankları olduğu dile getirlir. Sevgilinin

---

[253] Leyla Karataş, *Nedîm Dîvânı'nda Lâle Devri Sosyal Hayatının İncelenmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006, s. 134.
[254] Pala, 2010, s. 364.

kirpiğinin sırrının ok olduğu belirtilmiştir. Sevgilinin kirpiklerinin her yerde ok atıığı için kişinin güvende olmadığı kanaatine varılmıştır. Sevgili âşığın sinesine yara yapmak için kaşlarını kemân yaptığı kirpiklerini ise ok olarak kullandığı dile getirilmiştir. Herkesin can korkusuyla sevgilinin kirpiklerinden gelecek ok yağmurlarından kaçtığı vurgulanmıştır. Müjen-tîr bağlantısı kurularak anılmıştır. Türk'ün okunun her yerde uzağa atması yönünden anılmıştır. Sevgilinin kirpiği oka benzetilmek suretiyle anılmıştır. Sevgilinin kaşları oka benzetilerek âşığın bu oklara kurban olduğu dile getirilmiştir.

"Didi dil bağruma kim tîr içün itme nizâ'
İki kardaş bigi gâh sana gâh bana" (G 10/4)

"Gamzenün tîriyle mecrûh oldı dil başdan başa
Bin benüm bigi olursa gam degül sen çok yaşa" (G 16/1)

"Nişân itdi beni tîr-i belâsı
Kemân itdi beni ebrû-yı Ferruh" (G 103/5)

"Her biri hançeriyle cellâd-ı cân-sitândur
Elden düşürdi tîğı görse ol cüfûn-ı mirrîh" (G 105/3)

"Gamzenden ayru kimseye atmak hatâdur oh
İtsün gözün güzelleri câna revâdur oh" (G 107/1)

"Dil-dûzıdur cigerlerün ol gamze-i hadeng
At sîneme safâ ile kim dil-güşâdur oh" (G 107/2)

"Peyveste çünki kavs kadardur iki kaşun
Pirpüklerün belâları bî-şekk kazâdur oh" (G 107/3)

"Oh at rakîbe ister isen k'idesin cihâd
Kâfir yüzinde şübhesüz atmak gazâdur oh" (G 107/4)

“Gam zahmına ne merhem ola yâ kaşı güzel
Gavrına bağrımun bilürem ki devâdur oh” (G 107/5)

“Kaşun buyursa her yire varur gönül ohı
İy meh kemân işâretine mübtelâdur oh” (G 107/6)

“Di ‘Aynî toğrısın niçe kadd ü müjem didi
Didüm yirinde her birisi müntehâdur oh” (G 107/7)

“Vurdı rakîb bağrına dil-ber sefâdur oh
Tonuzdur ol pelîd ana vurmak gazâdur oh

Oh at rakîbe sen dahı didi didüm ki dost
Dervîş eline sıdk ile ana du’âdur oh

Varmak dilersen ol müjenün yanına velîk
Yakın iletmez adamı iy dil belâdur oh

Tîri siper siper idüben sîneme atar
Başdan başa düdük bigi sînem cüdâdur oh

Ohı gözüm revân durur iy kebk-i hoş-hırâm
Fi’l-hâl irür sana bu nazardan hümâdur oh

Gönder müjen hayâlini bî-gâne olma dost
Gelsün gönül nişânına kim âşinâdur oh

‘Aynî ne mümkin ol dehen ü hamze ru’yeti
Görmez gözetse cürmini kimse sühâdur oh” (G 108/1-7)

“Kirpüklerin sihâmı peyk-i şehenşehidür
Sahrâ-yı dilde dâyim hükm-i nişâna hâfız” (G 121/6)

“Cigerden çıkmadı okı sevin dil
İderler çıkmaduk çün câna ümmîd” (G 125/2)

“Kanludur ol goncanun müjgânı inanmaz isen
Hûn-ı diller ol hadengün dahı peykânındadur” (G 152/3)

“Kirpiginün sırrı ‘Aynî tîrdür
Ki sakın ki seyf-i k’atı‘ bundadur” (G 171/7)

“Kirpüklerini göricegüz korksa ne tan dil
Her yirdeki ok atıla kişi hazar eyler” (G 179/5)

“Gözlerün zahm urmağa bu sîneme peyveste dost
Kaşların eyler kemân kirpüklerini tîr ider” (G 181/3)

“Kaçsa dil tan mı müjen peykânını gördükçe dost
Her kişi cân korkusıyla tîr-i bârândan kaçar” (G 186/3)

“Didüm çeşm ü müjen yazmaz diler dil
Didi Türk okı her yirde atar uz” (G 198/7)

“Ağyâra müjen okıla kasd eyleme iy yâr
Taşa kılıcın çalma sakın dime kesilmez” (G 204/3)

“Yâ kaşlarınun ohına kurbân olam ki anun
Meydân-ı dilde hükmi hemîşe revânmış” (G 228/2)

Âşık, gönlü için sevgilinin okunu kendine siper ederse buna değeceği görüşüne varılır. Hatta âşık olanın o oka ciğerini siper edeceği anlayışına varılmıştır.

“Lâyık dil içün yâr ohını ger siper eyler
‘Âşık olan ol oha cigerden siper eyler” (G 178/1)

Sevgili okunu âşığın göğsüne geçirir ve ikram ile her yerde ona icaz eylediği dile getirilmiştir.

"Geldükçe okun câna çeker sadra geçürdi
İkrâm ile her yirde ana eyledi i'câz" (G 202/6)

Ok vasıtasıyla talih uzasa yayın başka bir şey istemeyeceği dile getirilmiştir.

"Şühûdı devlet ile 'Aynî yârün
Cemâli bigi meşhûd olsa tâli'" (G 253/7)

Sevgilinin tîri için âşığın canı ve gönlünün kavga ettiği belirtilmiştir.

"Tîrün içün cenk iderdi cân u dil
Tîğ-ı gamzen eyledi kat'-ı nizâ'" (G 256/4)

Gönül oka benzetilerek gönül okunun ayrılık günlerinde dert ve sıkıntı olduğu dile getirilmiştir.

"Rûz-ı hicründe olur tîr-i dile derd ü hübût
'Îd-ı vaslundan irer niteki kurbâna şeref" (G 263/5)

Sevgilinin kirpiğinin okunun gönüllerin makamında olduğu, can ve gönlün ondan ortak olarak tasarruf ettikleri ifade edilmiştir.

"Tîr-i müjen ki mansıbıdur dillerün güzel
Cân u gönül tasarruf ider ânı müşterek" (G 281/4)

Sevgilinin gözlerinin sihir oku şeklinde yan anlama gelecek biçimde kullanılmıştır.

"Ne revâdur ki eyâ cânum olan sihr okıla
Dil-i bî-çâreleri öldüre sehhâr gözün" (G 285/6)

Sevgiliden muhabbet oklarının atıldığını ve onların revân olduğu belirtilir.

"Yüzi mihr-i sihâmında mahabbet tîri atıldı
Basar evcinde ol tîre nazar itdüm revân gördüm" (G 335/4)

Şair, gönlünden sevgilinin okunu men ettiği için kendi sinesine sitem eder.

"Dilümden tîrini men' itdün anun
Umar mıydum iy sîne bunı senden" (G 371/4)

Şair, rakibin bağrına bir gün ok olmak ister.

"Kemân-kaddiyle 'âlemde nişân oldum ben iy 'Aynî
Rakîbün bağrına bir gün ola ki tîr olasın sen" (G 379/8)

Âşık sevgilinin kirpiğinin oku için kendi sinesini siper eder.

"Sîne-siper olsam n'ola şol tîr olan müjgân içün
Ser-kûy idersem ya n'ola sen zülf-i çevgân olmışa" (G 424/6)

Âşık sevgili gideli belâ okuna nişan olur. Savaş aleti olan ok "belâ oku" şeklinde yan anlama gelecek şekilde kullanılmıştır.

"Dil kemânun yolına n'oladı kurbân oladı
Çekerem tîr-i belâya oldı nişân sen gideli" (G 450/4)

Âşığın oka benzettiği boyunun dik olduğunu sevgilinin gözlerinin onu kemân gibi eğri hâle gitirdiği dile getirilmiştir. Ok ile kemânın doğru ve eğri olması bakımından karşılaştırılmıştır.

"Benüm tîri bigi yektâ boyum toğrıyıdı evvel
Büküp âhir kemân itdi ol ebrû-yı dü-tâh egri" (G 456/5)

6.2.2.2. Kılıç (Şemşîr, Tîg, Pala, Hançer, Bıçak)

Divan şiirinde en çok kullanılan savaş aletlerinden biri olan kılıç, keskin olması, sivri olması ve parlak olması gibi yönlerden ele alınmıştır[255]. Sevgili ile ilgili benzetmelerde de sevgilinin kirpik, gamze, naz ve işvesi, cevri ve cefası gibi güzellik unsurları kılıca benzetilir[256].

Sevgilinin şehlâ gözünün kılıcı tek başına Hindistan'a tesir edeceği dile getirilmiştir. Sevgilinin gamzesinin kılıcı öldüren olarak vasıflandırılmıştır. Sevgili âşığın ciğerini kılıç ile yarar, o mızrak âşığın gönül yarasına merhem olur. Kesen kılıcın sevgilinin kirpiğinin okundan kaynaklandığı belirtilmiştir. Sevgilinin gamzesinin kılıcı âşığın gönlünü paramparça etmesi ile söz konusu edilmiştir. Şair, bağrını delmeyen kirpik tîgi arar. Sevgiliye kesmez deyip taşa kılıcını vurmaması uyarısında bulunulur. "elmas kılıcı" şeklinde farklı bir ifade ile anılmıştır. Sevgilinin gamzesinin kılıcı kavga ile katlettiği dile getirilmiştir. Şâir, rakibi kılıcı ile tehdit etmiştir. Sevgilinin kirpiğinin kılıcı hışım ile düşmanın boynuna çekilen bir hançer olur. Sevgilinin gamzesinin kılıcı âşığın bağrına savaş yapmak için dil uzattığı bunun üzerine âşığın çâresiz gönlünün barış yapmak için arayı bulduğu dile getirilmiştir.

"Şol iki çeşm-i şehlâ hâkânı hâfikaynun
Tîgi yasakı yek-ser Hindûsitânı nâfiz" (G 120/3)

"Merg-i tîğ-ı gamzeni dil ihtiyâr eyler n'ider
Şol hayât-ı câvidân ki âb-ı hayvândan gelür" (G 138/6)

"Yine gam tîğ ile yâre ciger câna digil
Merhem-i zahm-ı dil ü sîne sinân geldi geçer" (G 163/6)

"Yüzze yüz gamzenün tîğı dili yüz pâre itmişdür
Yine her pâresi anun ola bir pâre incinmez" (G 200/4)

[255] Karataş, s. 134.
[256] Pala, 2010, s. 269.

“Dem var mı müjen tîğı şehâ bağrumı dilmez
Zahmında anun ilişüri kalmaz u ilmez” (G 204/1)

“Ağyâra müjen okıla kasd eyleme iy yâr
Taşa kılıcın çalma sakın dime kesilmez” (G 204/3)

“Yüzin ‘Aynî çevürmez ayağundan
Elünde ger görürse tîğ-ı elmâs” (G 217/7)

“Tîrün içün cenk iderdi cân u dil
Tîğ-ı gamzen eyledi kat‘-ı nizâ‘” (G 256/4)

“İy rakîb-i sûzen ensem kakıyup tîz olmagıl
Tîğ-ı hışmum çıkmasun sakın kırâbumdan benüm” (G 321/5)

“Kirpügün hışm ile tîğ-ı kazalar bigi dost
Çekilür düşmenünün boynına hançer görürem” (G 322/3)

“Tîğ-ı gamzen bağruma ceng itmege uzatdı dil
Düşdi bî-çâre gönül sulh itmek içün araya” (G 423/6)

Kötü huylu sevgili mübtelâsını görünce kızıp keskin hançeri çektiği dile getirilir. Şair kendisinin sevgilinin attığı hançerlere karşı canbaz olduğunu savunur. Sevgilinin kirpiğinin hançerlerini çekip savaş için bel bağladığı vurgulanmıştır. “hançer çekmek” deyimi kullanılmıştır. Sevgili âşığın gönlünü hançer ile yaralar. Şâh gönlü alınca can bile çıkıp hançere yetiştiği âşık hançere el vurmaması için şâha yalvardığı dile getirilir. Şâhın kılıcının ünvânı sonsuz olduğu dile getirilir. Hançerin tuğrâsının Sencer’e yakışacağı vurgulanır. Güzelin kirpikleri âşığın bağrını delmeye her zaman hançer çektiği, âşığın bağrı güzelin bıçağından doğrandığı dile getirilmiştir. Güzelin kılıcı âşığın sinesinin sarayına sınırsız kapılar açtığı, gönül duvarında hançerin bin pencere deldiği vurgulanmıştır. Güzelin gözü hançer çekip âşığın kanını yudum yudum içer. Âşığın kalbi de mıknatıs gibi o kılıca geldiği dile getirilir. Güzelin hançerleri âşığın

gönlüne kıyıp kıyma haline getirdiler, aşk ateşi gibi o yemeğe âşığın sînesi tencere olduğu dile getirilmiştir. Âşık artık hançerlere karşı canbaz olur.

"Mübtelâsın gördügince hışm idüp
Hançer-i ser-tîzin ol bed-hû çeker" (G 149/3)

"Vardı dil-i Âynî yürür kirpükleründen zülfüne
Çenberlerinde atılur hançerlere cânbâz imiş" (G 233/7)

"Dil dudağun ayağını öpmek diler barışmağa
Çekdi müjen hançerlerin dil bağladı savaş içün" (G 390/2)
"Dil irişmez merhem-i vasla dirîgâ hicr eli
Bagrumı mecrûh ider geh hançer ü geh nîş ile" (G 431/6)

"İy şeh dili aldun cân dahı çıkd yitişdi hançere
Yalvarduğumca ben sana el vurma igen hançere" (G 437/1)

"İy kâmeti togrıl senün 'ünvân-ı tîgun müntehâ
Tugrâ-yı hançer togrısı hoş yaraşursın Sencere" (G 437/2)

"Kirpüklerün dil delmege her dem-be-dem hançer çeker
Bağrum bıçağundan senün toğrandı döndi pencere" (G 437/3)

"Tîğün sarây-ı sînede bî-hadd kapular açdı dost
Dîvâr-ı dilde hançerün deldi hezârân pencere" (G 437/4)

"Âhen-dilâ hûnî-gözün hançer çeküp hûn cer ider
Uş kalb-i mığnatıs ile ol tîğa geldüm ben cere" (G 437/5)

"Hançerlerün kıydı dile kıyma oldı vü kalye oldı âh
'Işk od ile ol kalyaya bu sîne oldı tencere" (G 437/6)

"Oynar dil-i 'Aynî senün zülfünle müjgânunda dost
Çenberlerinden atılur cân-bâz olupdur hançere" (G 437/7)

Bıçak, "mihnet bıçağı" şeklinde yan anlamı ile kullanılmıştır. Sevgilinin ağyârı kurban etmek isterse ağyar sevgilinin bıçağına layık olmadığı için önerilmez. Şair, Allah'tan hapsedilmiş Yusuf'u gam bıçağından çıkarmasını dilenir. Gam bıçağı şeklinde farklı bir kullanım vardır.

"Dili mihnet bıçğıyla dile dildâra incinmez
Yaralu yüreğüm yârı vurursa yare incinmez" (G 200/1)

"Kurbân dilersin itmege ağyârı itmegil
Lâyık degül durur senün ol seg bıçağuna" (G 427/4)

"Dâyimâ Ya'kûb idüp itme kazîm iy Hak dilüm
Gam bıçağından çıkar sen Yûsuf-ı mescûnını" (G 484/2)

6.2.2.3. Yay (Kemân, Kavs)

Divan şiirinde sevgilinin kaşlarının yaya benzetildiği görülür. Âşık, sevgilinin yayından çıkan oklara yani kirpiklerden süzülen efsunlu bakışlara hedef olan çaresiz bir av durumunda tasvir edilir.

Karamanlı Aynî Divanı'nda sevgili, âşığın sinesine yara yapmak için kaşlarını kemân yaptığı kirpiklerini ise ok olarak kullandığı dile getirilmiştir. Âşığın gönlü sevgilinin ok çantası ise sevgilinin kemân kaşının ne olduğunu sorar şair. Sevgilinin kirpiği kemana benzetilerek anılmıştır. Sevgilinin boyu kemâna benzetilmiştir. Yay tutanı terk için kurban olmaları istenir. Kemânın boyu olmazsa sevgilinin okuna lâyık olmayacağı dile getirilmiştir. Sevgilinin kaşları kemana benzetilerek anılmıştır.

"Gözlerün zahm urmağa bu sîneme peyveste dost
Kaşların eyler kemân kirpüklerini tîr ider" (G 181/3)

"Kemân-ebrû n'ola dil terkeşünse
Kemer-bendün durur kurbâna Feyyâz" (G 241/4)

“Şevk-i kaşunla bu il kaddi kemân olsa gerek
Kirpigün ohlarına cânda nişân olsa gerek” (G 294/1)

“Kaderüm kaddi kemân olmağıdı oldı rakîb
Nâ-kesem tîr-i kazâyıyla seni atmazısam” (G 347/5)

“N’ola handân olasın girye iden çeşmi anup
N’ola şâdân olasın sıdk ile gam-hârun içün” (G 394/5)

“Kaşuna kurbân olayum dir nice cân iy dil ilen
Tîrüne şâyeste mi olur kadd-i kemân olmaz ise” (G 422/3)
“Çekdi kemânî kaşları kurbânı var mı
Cân tîr-i gamzesine anun dil nişân kodı” (G 469/2)

Aynî Divanı’nda keman, bazı beyitlerde yay anlamında kullanılmıştır. Bazı beyitlerde ise sevgilinin kaşlarına benzetilmek suretiyle anılmıştır. Bazı beyitlerde ise “kemân-ı çâçî” şeklinde anılmıştır. Bazen ayın şekli kemana benzetilerek “güzelliğinin kemanı” tamlaması ile kullanılmıştır.

“Kasd-ı cân eyleyüben gamzelerün tît ile
Yaralar vurdı dile ol Türk-i kemândâr gözün” (G 285/3)

“Cigerüm tîr-i müjen n’ola ide tîr-keşün
Dilümi Çâçî kemânun ide kurbânı dahı yig” (G 284/6)

“Pençe-i pencâhı vurdum zülfünün sad bendine
Cille-i çâçî kemânda ‘ıkd-ı şast dirler bana” (G 37/3)

“Bu hey’et at u Âdemdür velî bir sûret olmışdur
Kemân-ı Çâçî destinde çeküpdür Tîr-i perrânı” (K 57/66)

“Tirün kemânda ger vurasın kalb-i düşmene
Şastun pür itdi ol okı peykân elündedür” (K 29/12)

"İy ay kemân-ı hûblığı çekdün bir ayda sen
Her demde dest-i hüsn ile sad-pâre çekdi dost" (G 60/6)

6.3. Av

Av, padişahların en başta gelen hobilerinden birisidir. Padişah ve devlet büyükleri için bir tür spor etkinliği olan av, bir eğlence unsuru olarak görülmüştür[257]. Padişahın ava gitmesi ve orada yaşananlar, çeşitli yönlerle Divan şiirinde söz konusu edilmiştir. Avla ilgili belli başlı kavramları sayyâd, şikâr, tuzak, âhû, şîr olarak sıralamak mümkündür. Âşık ile sevgili arasındaki ilişkiler de bir nevi av-avcı ilişkisi olarak görülmüştür[258]. Sevgilinin bütün güzellik unsurları, bir av durumunda bulunan âşığı avlayan birer avcı olarak görülmüştür.

Karamanlı Aynî Divanı'nda sevgilinin avcı olan güzelliği gönüller avlar, çünkü sevgilinin zülfü, boyu ve ağzı tuzak olmuştur. Sevgilinin güzelliği avcıya, zülfü, boyu ve ağzı ise tuzağa benzetilmek suretiyle avını kolayca avladığı ifade edilmiştir. Gönüller ise ava benzetilmiştir. Av, avcı, dâm (tuzak) kelimeleri birarada kullanılarak tenasüp yapılmıştır. Sevgilinin gamzesi kan döker. Âşığın dilleri ise sevgilinin keskin kılıcına kılıf olmuştur. Âşığın arslan olan gönlü bir ceylan seçip avlar ve kendine de bu kaplan coşkunluğundan dolayı yüz aferin verir. Âşığın gönlü arslana benzetilerek avcı rolündedir. Sevgilinin gözleri ise ceylana benzetilerek av konumundadır. Dîvanda alçak rakip sevgiliye sahip olup sevgilinin ceylan gözlerini avladıkları dile getirilmiştir. Divanda belâ okuna âşığın gönlü nişân olur. Boyu ise keman olur. Belâ okuyla Aynî yaralanır. Şair muhabbeti kuşa benzeterek kendisinin onu avlamasını ister. Kendisinin de avcı olduğunu dile getirir. Sevgilinin harâmiye benzetilen gamzesinin nice kanlar döktüğü dile getirilir. Sevgilinin kirpiğinin okuna âşığın gönlü nişân olur. Kaşı ise keman olmuştur. Sevgilinin gözünden çıkan okların her birisinin bela olduğu dile getirilir. Sevgilinin uğruna daima kavga ve savaş verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Av araçlarından olan ok sevgilinin buyunun benzetileni olmuştur. Sevgili, gönül kuşunu avlayıp kendi damına düşürdüğü dile getirilmiştir. Sevgili leopar düşüren olarak vasıflandırılarak kükremiş arslanı bile avladığı dile getirilmiştir.

[257] Özkan, s. 378.
[258] Pala, 2010, s. 392.

Âşığın nazarı kuşa benzetilerek onun sevgilinin tuzak olan saçında ve avcı olan gözlerinde avlanmasının kaçınılmaz olduğu vurgulanmıştır. Sevgilinin zülfü tuzağa, gözleri ise avcıya benzetilmiştir. Ceylana benzetilen sevgilinin gözlerini âşığın avlamasını yoksa avını kaçıracağı tavsiyesinde bulunulur. Sevgilinin gözleri ceylana yani ava, âşık ise avcıya benzetilerek anılmıştır.

"Gönüller avlasa avcı güzelligün tan mı
Bu zülf ü kadd ü dehânun çün oldı dâm ana" (G 21/3)
"Cânlar fidâ olsun senün şol gamze-i hun-rîzüne
Diller ğılâd olsa n'ola yâ hençer-i ser-tîzüne" (G 31/1)

"Şîr-i dilüm sayd eyledün ber-besteniyle âhuvâr
Sad âferîn olsun senün hûy-ı pelengüm hîzuna" (G 31/4)

"Rakîb ü nâ-kes ü nâ-dân herîfün oldılar
Sen âhu-çeşmi şikâr itdiler dirîğ kilâb" (G 47/6)

"Tîr-i belâya işbu dil oldı nişân u kad kemân
Böyle nişânda olmasun kimse benüm bigi garîb" (G 54/4)

"Belâ tîğıyla mecrûh oldı 'Aynî
Gel iy zahmına tımâr eyleyen dost" (G 61/7)

"Mahabbet murgını sayd eyle 'Aynî
Sini 'âlemde sayyâd eyledi dost" (G 64/6)

"Şol harâmî gamzen iy cân dökdi her kanı dürüst
Dillerün câmı vü kanı kalmadı dürüst" (G 67/1)

"Tîr-i müjene niçe nişân olmaya bağrum
Yâ kaşunı peyveste kemân eyledün iy dost" (G 73/2)

“Toğrı kaddün kiriş bilüm yayı
Kirpigün tîr ü yüregüm âmâc” (G 90/3)

“Derdüm ol dil-ber elinden bî-devâdur el-gıyâs
Sehmün ol çeşmün ucından her belâdur el-gıyâs” (G 78/1)

“Gerçi dir dâğ urayın ben pâk yârün bağrına
Dâyimâ aldur beni ol meh vegâdur el-gıyâs” (G 78/3)

“Kadün tîri kaşun kavsi virüpdür
Sa‘âdet tâli‘inde ana heylâc” (G 88/6)

“Mürg-ı dil gamzende mi ya kâkülinde bilmezem
Kankı sayyâdun düşüpdür dâmına ol zü’l-cenâh” (G 95/4)

“Ne tan sayd eyleye şîr-i jiyânı
Peleng-efkendür ol âhû-yı Ferruh” (G 104/4)

“Nazar murgı ne tan sayd olsa yârün
Yüzinde zülfi dâm u çeşmi sayyâd” (G 111/5)

“Gönül murgına zülf ü çeşmi ‘Aynî
Biri dâm oldı anun biri sayyâd” (G 112/7)

“Ger müyesser ola ‘âşık sür yüzün ol gözlere
Fursatı fevt itme kim âhû şikâr elden gider” (G 157/2)

Sevgilinin leopar gözlerinin gönül aslanını avladığı dile getirilmiştir. Sevgilinin gözleri leopara ve avcıya; âşığın gönlü aslana ve ava benzetilerek av mefhumu oluşturulmuştur.

“Her bir pelengün gözlerün şîr-i dilin itdi şikâr
Ol fitnelü efsûnı çok âhû-sıfât câdûyımış” (G 231/6)

Sevgilinin gözleri avcı, zülfü tuzak ve her yerde gönül kuşuna ağ kurduğu dile getirilmiştir.

"Gözlerün sayyâd u zülfündür duzâğ
Ol kurar her yirde dil murgına ağ" (G 258/1)

Âşığın gönlü cihanda aslan olsa da o ceylan gözlü sevgiliye avlanmak gerektiği vurgulanarak av mefhumu oluşturulmuştur. Şair, gönlünü aşk tuzağına avlatmazsa alçak olacağını dile getirir.

"'Âşıkun cânı cihânda her ne denlü şîr ise
'Işkına ol âhu çeşmün dil-şikâr olmak gerek" (G 291/5)

"'Işk dâmına seni nâ-kesem avlatmazısam
İşigün yasdanuban yıllar ile yetmezisem" (G 347/1)

Şair, sevgilinin ya ağına düşmek ister ya da sevgiliyi doğan kuşu gibi onu avlamak ister.

"Düşeyüm dâm-ı belâna senün iy kebk-hırâm
Yâhu şehbâz-sıfat sini şikâr eyleyeyüm" (G 348/2)

Sevgilinin zülfünün tuzağa ihtiyacı olmadan gönül kuşunu avlayan mükemmel bir avcı olduğu belirtilmiştir.

"Sâd-ı sayyâd ol durur ki dâma muhtâc olmayup
Dil hümâsın sayd iderse zülf-i dâliyle ide" (G 410/3)

Kâinâtın şâhin kuşuna avlanmayan âşığın gönlü sevgilinin karga zülfüne av olduğu belirtilmiştir.

"Şehbâz-ı kâyinâta şikâr olmayan gönül
Sayd u esîr oldı senün zülf-i zâğuna" (G 427/2)

6.4. Bezm

Bezm, Farsçada meclis ve eğlence anlamlarına gelmektedir. Bezm; insanların sohbet ettikleri, yeyip içip eğlendikleri, gamlarını attıkları meclislerdir. Bu meclislerde içkiler içilir yemekler yenir, çeşitli müzikler çalınarak eğlenilir sohbetler edilir. Özellikle padişah ve çevresinin işret meclisleri çok meşhurdur. Sevgili ile âşık münâsebetleri işret meclislerinde görülür. Bu yerler için "bezm-i işret, bezm-i cem, bezm-i safa, bezm-i mey" gibi ifadeler kullanılır[259].

İçkiyi icat eden ve meclis kuran ilk kişinin Cemşid olduğu düşünüldüğü için bu tür ortamların Divan şairlerinin yanı sıra Mevlevi şairler ve halk şairleri tarafından "bezm-i Cem" şeklinde adlandırılması da yaygındır[260]. Şarap, kadeh, meze, sâkî, şem' gibi unsurlar, bezmin tamamlayıcı unsurları arasında yer almaktadır[261]. Güllerin açıldığı bahar mevsiminde kurulan bezm meclislerinin vazgeçilmez unsurları; sevgili, âşık, mutrib, sâkî, gazelhan ve şaraptır[262]. Bezm meclisleri, sanat erbabının hünerlerini sergilediği ve bazen de padişahların katıldığı ortamlar olarak karşımıza çıkar[263].

Aynî Divanı'nda bezmin dâimi üyeleri olan sâki ve mutripten sıkça bahsedilir. Bezmde Sâki, şarap dağıtan olarak görülür. Mutrip ise insanları şenlendiren çalgıcı olarak yer alır.

Bezm deyince akla ilk gelen meclis malzemeleri "câm, câm-ı cem, peymâne, kadeh" gelir. Mecliste müzik âleti olarak da çeng, def, kemân, ûd, saz, ney, rebâb, kûs gelir. Bezmde şarabın yanında çeşitli yiyecekler de mevcuttur. Aynî Divanı'nda bunlardan sıkça bahsedilir. Karamanlı Aynî, meclis âdabına önemli ölçüde değinmiştir.

Padişahın bezminde gönül ehli âşıkların doğru adam oldukları ifade edilmiştir. Âşıkların mecliste müzik çaldıkları dile getirilmiştir.

> "Ehl-i dil 'uşşâkun olur râstî
> Bezmünün şehnâz gösterse nevâ" (MSM 34/40)

---

[259] Levend, s. 303.
[260] İskender Pala, "Bezm", TDVİA, C.6, TDV Yay., Ankara, 1992, s. 106.
[261] Sefercioğlu, s. 82.
[262] Karataş, s. 36.
[263] Özkan, s. 353.

Bezmde şarkıcı vâiz olup irşâda başlayınca sâkînin içkileri getirip meclisi sağlamlaştırma vaktinin geldiği ifade edilmiştir. Mecliste sohbetin tüm sebepleri hazır olunca saza ud çalan ile başlanabileceği dile getirilmiştir.

“Muganni vâ‘iz oldı eyler irşâd
Demidür sâkî eyle bezme bünyâd” (G 111/1)

“Kamu esbâb-ı sohbet hâzır oldı
Gel imdi sâza âğâz ile ‘avvâd” (G 111/3)

Bir dörtlükte meclisin durumu tarif edilmiştir. Şarap içenlerin düşkün olduğu, sâkîden şarap istedikleri ifade edilmiştir. Sevgilinin ise şarkı söylediği, meclisin şarkıcısının ise bu şarkıyı beğendiği tarif edilmiştir. Şair eğlence meclisini Elest bezmine benzetmiştir. İnsanların yâr olan Allah’ı görüp sarhoş oldukları tasvir edilmiştir.

“Sâkî getür şarâbunı teşne-dil oldı mey-perest
Yâr muğannî söylesün dinle nedür usûl-i dost
Didi bu savt ile Belî mutrib-i meclis-i dost
Ten telelâ telâ lelâ ten telelâ telâ le ley” (MSM 54/II)

Âşığın sînesi bezme benzetilerek ney gibi nefesini nâle vü efgâna verdiğini, mevlevînin gelip âşığın bezminde semâ’ etmesi istenir.

“Sînemün bezmine iy Mevlevî gel eyle semâ‘
Ney bigi ol nefesi nâle bü efgâna virür” (G 131/6)

Süslü bir ay gibi olan sevgilinin sözünün ziynet meclisine getirdiği ifade edilmiştir. Sevgili aya benzetilmek suretiyle anılmıştır. Sevgiliden kasıt padişahtır. Zîynet bezmi ile meclisin değerli insanlarla dolu olduğu ifade edilmiştir. Pâdişahın da eğlence meclislerine katıldığı vurgulanmıştır.

“Bu zîynet bezmine geldi sözi ol mâh-ı zibâ dir
Degülsen kör deniz anla bu remzi sana binâ dir” (MSM 56/II)

Mecliste sâkinin beklemeden şarabı getirmesi istenir. Çünkü şarap gem ve kederi yok eder. Cihanda şarap ve gülden gayrısının serap olduğu dile getirilir. Bahar mevsiminde

şarap içmemek olmayacağını ifade eden şair sâkîden şarap getirmesini ister. Bezmin en neşelisinin bahar mevsiminde kurulmasına da işaret edilmiştir. Sâkî, nûş, câm, mey kelimeleri tenasüp münasebetiyle bir arada kullanılmıştır. Şair, şükredenler meclisinde uyuyan Sâkî'nin kendisine Kevser sunduğunu dile getirmiştir. Etine dolgun delikanlının da şükreden meclisine gelmesini ister.

"Na'îm-i sâkî-i Kevser bana bu ni'meti virdi
Bu şâkir bezmine gelgil eyâ berzûğ u iy berzâğ" (MSM 56/ XIV)

"Ruhun devrinde iy sâkî getür nûş idelüm câmı
Bahâr ki mevsimi güldür meyi elden komağ olmaz" (K 51/3)

"Götür gider gamı sâki tevekkuf itme şarâb
Cihânda gayrı gül ü mül bakî'atü kesarâb" (G 46/1)

Şah Cem'in yüzünün güzelliği ile cihanın hikâyede kadeh olduğu ifade edilmiştir. Şair eğlence meclisini "bezm-i neşât" olarak görür. Elest meclisinde sarhoş olan kişi sâkîye benzetilmiştir. Sâkîden şarap getirmesi istenir.

"Şâh Cemün cemâl ile oldı cihân meselde câm
Bezm-i neşâta sâkî olan gel götür içelüm müdâm
Mest-i meyi Elest olan söyledügü budur müdâm
Ten telelâ telâ lelâ ten telelâ telâ le ley" (MSM 54/X)

Kendini nasipsiz ve zavallı olarak vasıflandıran şair sevgilinin aşkının meclisinde bir gün âşıkların başı olacağını dile getirir. Aşk meclisi denilen eğlence meclisinde sevgili ve âşıkları bulunur. Âşıklar sevgili için ellerinden geleni yaparlar. Şair ise bir gün âşıkların başı olmak ister.

"Bî-nevâdur bu Hüseynî 'Aynî ammâ şübhesüz
'Işkınun bezminde bir gün seyyidü'l-'uşşâk ola" (G 3/7)

Dünya meclise benzetilerek dünya meclisinde zevk ve eğlenceye düşkün olanların can beslediklerini ancak âriflerin âlemin yükünü, zahmetini çekip yüreğinin hep kanlı olduğu ifade edilmiştir.

“‘İşretinde dünyenün cân besliye her bir sefîh
Mihnetinde ‘âlemün ‘ârif niçün dil-hûn ola” (G 11/2)

Bezmde ay gibi güzel olan sevgili sâkiye benzetilmiştir. Mecliste yıldızların mumu aydınlatmazsa ay yanaklı sevgili meclisin çerağı olacağı dile getirilmiştir.

“Bezm ana dirler ki andan sâkî-i mehveş ola
Lebleri cân-perver anun gamzesi dil-keş ola” (G 17/1)

“Söyünse şem‘-i sipihrün bu gice bâküm yok
Bana ki meh-ruhı yârün çerâğ-ı meclisdür” (G 139/2)

Mecliste rakîb konuştukça kar yağdığı belirtilmiştir. Rakibin mecliste soğuk hava estirdiği dile getirilmiştir.

“Savur meclis rakîbün söyledülçe
Kaçan kar yağsa lâzımdur olur kış” (G 236/5)

Meclisin çalgıcısının rûhânî olduğu, kutsal ruhun da rakkâs olması hakkında fikir beyân edilmiştir.

“Mutrîb-ı meclis oldı rûhânî
Rûh-ı Kudsî ne tan ola rakkâs” (G 239/4)

Meclis ehlinin îmanı hâfızın yüzünde bulduğu dile getirilmiştir.

“Yüzünden buldı îmân ehl-i meclis
Bu mahfil ehlinün dindârı Hâfız” (G 252/2)

Ay elinde def tutsa ya da zühre yıldızının elinde ûd olsa talihin o zaman işret meclisi olacağı dile getirilmiştir.

“Olur ‘işret kamer def dutsa yâhud
Elinde zührenün ‘ûd olsa tâli‘” (G 253/8)

Mecliste rakip çok olduğu için meclisi bahçeye benzeterek meclis bahçesinde keleğin çok olduğunu dile getirir.

“Oldı rakîb eşek başı vü kelle virülür
Bûstân-ı meclisünde senün ol çihil kelek” (G 281/5)

Sevgi mecliste şen olması ile gönül bağlarını tatlı suyu ile taze ettiği dile getirilmiştir. Sevgilinin mecliste gönülleri ferahlattığı, tazelediği vurgulanmıştır. Sevgilinin meclisteki işlevine değinilmiştir.

“Şâhid oldur meclisi hurrem cemâliyle ide
Tâze bâğ-ı dilleri âb-ı zülâliyle ide” (G 410/1)

İşret, kemâl ehlini yâr edip gece gündüz güzel vasıflı ile sohbet edilen yer olarak tanımlanmıştır.

“‘İşret oldur ki kişi ehl-i kemâli yâr idüp
Gice gündüz sohbeti sâhib-cemâliyle ide” (G 410/4)

Bezme sevgilisini alıp gelen şair, cihânın tüm vârını alıp geldiğini belirtir.

“Bu bezme kim ki yârin aldı geldi
Cihânun cümle vârın aldı geldi” (G 465/1)

Âşıklar meclisinde sevgili mum yanağını açıp meclisi aydınlattığı ve sevinç ile doldurduğu ifade edilmiştir. Mecliste sevgilinin etkisi ele alınmıştır.

“Mecma‘-ı ‘uşşâk-ı gül bezm-i sürûr eyledi
Açdı ruhı şem‘inin meclis-i nûr eyledi” (G 480/1)

Akıl, fikir topluluğunun perişanlıktan bulamayıp sevgilinin saçı gibi perişan oldukları dile getirilmiştir.

“Bulmayup cem’iyyet-i hâtır perîşânlıkdan âh
Zülf-i dil-berler bigi âşüfte-hâl olur garîb” (G 40/2)

Bezmde şair sevgili ile sohbeti perdesiz, örtüsüz açık bir şekilde yapmak ister. Mecliste def çalmaya başlayınca sevgili yüz örtüsünü açar, çeng ise sevgilinin utangaçlığını giderir ve âşık sevgili ile gönlünce doyasıya sohbet eder.

“Gel imdi sohbeti bî-perde âşikâr idelüm
Def açdı yine nikâb u götürdi çeng hicâb” (G 45/3)

Mecliste mutrib hâtip olur, rebâbı eline alıp çalmaya başlar. Bu şarkıda meclis ehline neler söyler dinlemek gerekir.

"Hatîb olup yine mutrib eline aldı rebâb
Bu meclis ehline dinle ne resme itdi hitâb" (G 47/1)

6.4.1. Şarap (Mey, Bâde, Cür'a, Sahbâ, Mül, Bint-i İneb, Mey, Sahbâ, Bâde, Müdâm, Hamr, Handerîs, Rahîk, Nebîz)

Divan şiirinde geniş bir yer tutan şarap, hem gerçek anlamıyla hem de tasavvufi anlamıyla kullanılmıştır[264]. Şiirlerde şaraba verilen isimler arasında bâde, mey, dem, müdâm, mül, sahbâ, şerbet, tolu gibi kavramlar sayılabilir[265]. Şarap, eğlence meclislerinin olmazsa olmaz unsurlarından biri olarak görülmüştür[266]. Âşığın kanlı gözyaşı ve kanı, sevgilinin dudağı ve yanağı, aşkın verdiği sarhoşluk gibi birçok tasavvur, şarapla ilişkilendirilmiştir[267].

Aynî Divanı'nda kavuşma, şaraba benzetilmiştir. Şarabın mahmurluğu ile insanın sarhoş olacağı dile getirilmiştir. Âşığın rengi kan gibi olan şarabı içer ve ona haram olan herşeyin helal olacağı dile getirilir. Şarap kana benzetilmiştir. Şarabı içen ise gönüldür. Şarabın haram olduğu ancak gönüle helal olduğu dile getirilmiştir. Elest zamanında nasip şarabının şaire sunulduğu ifade edilmiştir. Şarap, hırka ile ilişkili olarak kullanılmıştır. Dîvanda üzüm ağacının kızı olarak vasıflandırılan üzümün düğünü olduğunu, onun için örtü götürüldüğü dile getirilerek şarap yapımına atıfta bulunulmuştur. Cihanın ölümsüzlük suyunun sevgilinin dudağı olduğu düşünülür. Şarabın ise onun yanında ancak serap kalcağı ifade edilmiştir. Şarabın gamı giderme özelliğine değinilmiştir. Cihanda şarap ve gülden gayrısının serap olduğu ifade edilmiştir. Midesinde şarap ve elma olan âşığın ölmeyeceği vurgulanır. Sevgilinin âşığa şarap ısmarlaması ile zevk ve sefası ile sarhoş olmaları ile anılmıştır. Şarap kebap ile birlikte anılmıştır. Kınama derdine düşen şair çözümü şarap içmede bulur. Şarabın

---

[264] Gülnevil Aşcı, *Sâkînâmelerde Şarap*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2014, s. 27.
[265] Savaşkan Cem Bahadır, *16. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Şarap ve Şarapla İlgili Unsurlar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012, s. 33.
[266] Özkan, s. 355.
[267] Pala, 2010, s. 52.

faydasıyla ilgili âyet inmiş olduğu dile getirilmiştir. "Vuslat şarabı" şeklinde yan anlamında kullanılmıştır. Şarap kimi mest ederse o kimsenin haşre dek gaflet sarhoşluğuna düşmeyeceğine inanılırmış. Sevgilinin gözlerinin viran bir şekilde sarhoş olduğunu gören kimseye sevgili sert bir şarap içtiğini söylediği vurgulanır. Sırça şişe ile sunulan renkli şarabın sohbetin süsü olduğu ifade edilmiştir. Şair, şarabı içene kemâl ehli ile içilmesini tavsiye eder. Şarabın sevgiliye teşbih olunan sâkînin güzel yüzüyle içilmesi gerektiğine vurgu yapar. Şair, şarabı dudağı la'l olan, yanağı âl olan sevgili ile içilmesi gerektiğini düşünür. Sevgilinin dudağı kadehe benzetilerek yanağının yâdına içilmesi tavsiyesinde bulunulur. Şarabın ateşi yakmasın diye tatlı su ile içilmesi önerilir. Şarabın lakırdısının bile şairi mest ettiği dile getirilir. Şarabın helal olmayacağı dile getirilmiştir. İflah olmak isteyen kişinin saf şarabı elinden bırakmaması gerektiği vurgulanmıştır. Vaizin türlü fesat verdiği, bunu saf şarap ile düzeltilebileceği dile getirilmiştir. Asmanın gelini olarak tanımlanan gelin şair ile iki tanık getirip nikâh yaptığı ve böylelikle mübah olduğu dile getirilmiştir. Şair, şarabın kendisine nasıl mübah olduğunu ifade etmiştir. Kanlı gönül şaraba benzetilerek âşığın bağrını kan döktüğü vurgulanır. Sevgilinin canı mey olmuştur. Bahar ve gül mevsiminde âşığın canı şarap ve meze çektiği vurgulanır.

"Def' ider fürkat humârın vaslınun sahbâsıla
Her kaçan ol dil-rübâ çeşmi bigi ser-hoş ola" (G 17/3)

"Şarâb-ı hûnı dil içdi 'usuvv kâfirdür
Halâl anun için oldı kamu harâm ana" (G 22/3)

"Dem-i Elestde sunıldı bana nasîb-i şarâb
Gıdâ-yı ruhum olursa 'aceb mi bûy-ı kebâb" (G 44/1)

"Hoş itdi hırkayı itdi şaraba rehün gönül
Kimesne itmedi itmez bu resme fikr-i savâb" (G 44/5)

"'Arûs-ı duhter-i rez çün götürdi yine nikâb
Safâya sihr olan itsün neşâta fethü'l-bâb" (G 45/1)

“Cihânun âb-ı hayâtı lebindurur cânum
Şarâb-ı hızrunı dirler anun katında serâb” (G 45/4)

“Götür gider gamı sâki tevekkuf itme şarâb
Cihânda gayrı gül ü mül bakî‘atü kesarâb” (G 46/1)

“Dirildi dil zenahun fikri vü lebünle kişi
Ölür mi havsalasında olursa sîb ü şarâb” (G 47/4)

“Melâmet derdine ‘Aynî şarâb iç
Ki nâzildür anun nef‘inde âyât” (G 62/7)

“Mey-i vuslat Elestde nûş iderken
Benümle ‘ahd u peymân eyleyen dost” (G 65/4)

“Haşre dek gafet humârın görmeye
Her kimi kim mest ide sahbâ-yı bess” (G 81/3)

“Bahs ider irdügiyle şarâb-ı cedel içer
Odı gözün her arada mest-i harâb-ı bahs” (G 84/4)

“Cân hayâl-i lebleründen hâli itmez ‘Aynî dil
Zîynet-i sohbet durur rengîn şarâb ile zücâc” (G 89/7)

“Çünki içersin meyi ehl-i kemâliyile iç
Ya sanemi sâkî-i hûb-ı cemâliyile iç” (G 91/1)

“Rengüni yâkût ide cânuna yâkût ola
Bâdeyi bir la‘l-i leb yanağı âliyile iç” (G 91/2)

“Rûy u lebi câmını ‘ârizınun yâdına
Âteş-i mey akmasun âb-ı zülâliyile iç” (G 91/6)

“Çünki şarâb-ı sühân ‘Aynî seni itdi mest
Şi‘r ü gazel söyle vü râh-ı gazâliyile iç” (G 91/7)

“Kadıyâ bildük ki olmaz mey halâl
Niteki mâl-i yetîm olmaz mübâh” (G 96/5)
“Koma elden şarâb-ı nâbı müdâm
Ger dilersen ki olasın iflâh” (G 99/6)

“Virdi vâ’îz dimâğa dürlü fesâd
Mey-i nâb ile idelüm ıslâh” (G 100/5)

“‘Arûs-ı rez yine itdi benümle ‘akd-i nikâh
Müsellese iki tanuk getürdi oldı mübâh” (G 101/1)

“Mey-i hûnî-dil ü bağrum dökerler gözde çün ‘Aynî
Anı ol iki câm içre musaffâ itmek isterler” (G 128/7)

“Cân u ciğerde sûz u tâb dîdem akıdur hûn u âb
Uşta mey ü uşta kebâb ol mihmânum kandadur” (G 153/4)

“Bahâr u mevsim-i güldür gönül nukl u şarâb ister
Gıdâ-yı rûh içün ya’ni yine bûy-ı kebâb ister” (G 158/1)

Karamanlı Aynî Divanı’nda “Şarap” redifli şiirinde “dedim-dedi”li şekilde sevgili ile konuşmuştur. Şair, sevgilinin şarabının kendine nasip olmasını ister. Ezelden beri şarabın kendisine nasip olduğu cevabı gelir. Âşık kadeh tutup günahlardan tevbe ederek hak yoluna gitmek ister. Meyhaneciden hemen inâbe eden bir şarap getirmesini ister. Doktorun şarabı gönül ehline şerbet olarak verdiği dile getirilmiştir. Sevgilinin haremine yakın olmak için şarap ile yakın olmak gerektiği dile getirilir. Güzel kokulu olmak isteyen âşığın şarap içmesi gerektiği vurgulanır. Çünkü şarabın güzel koku verdiği söylenir. Âşık sevgilinin kendi davetine icabet etmesini ister. Cevap olarak şarabın her can ve gönüle icabet ettiği dile getirilmiştir. Şeriat hâkiminin kızının şarap içtiğine karşılık hâtip kadının da şarap içtiği dile getirilmiştir. Şarabın gönüllere

ferahlık verdiği, derde derman olduğu, güzel koku verdiği, sevgiliye yakınlaşma sebebi olduğu, her zaman içilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

"Didüm nasîbüm olaydı benüm habîb şarâb
Didi ezelden olupdur sana nasîb şarâb" (G 51/1)
"Didüm inâbet ideydüm kadeh dutup olsa
Didi ki pîr-i mugândan hemân münîb şarâb" (G 51/2)

"Didüm bu cân marazına neden olur dermân
Didi dil ehline şerbet virür tabîb şarâb" (G 51/3)

"Didüm gönül hareminden ola mı gussa ba'îd
Didi olur olur ise ana karîb şarâb" (G 51/4)

"Didüm ki 'ıtr-ı safâdan mu'attar ola bu cân
Didi virür diler isen dimâğa tîb şarâb" (G 51/5)

"Didüm icâbet ola mı bu da'vete dil-ber
Didi ki her dil ü câna olur mücîb şarâb" (G 51/6)

"Didüm ki duhter-i kâdî şarâb içer dirler
Didi içer bilesince zen-i hatîb şarâb" (G 51/7)

"Didüm ki içmezem ayruk şarâbı 'Aynî bigi
Didi ki iç içelüm bu igen garîb şarâb" (G 51/8)

Elest bezminde şaire şarap sunulduğunda "belî" deyip aldığı ve ruhuna şarabın yabancı olmadığı dile getirilmiştir. Ruhların Rab'leri ile yaptıkları konuşma şarap ile ilişkilendirilmiştir. Âşığın gönül kitabına şarap yazıldığı dile getirilir. Doktorun hikmet eli ile âşığa şarap sunduğu ifade edilmiştir. Şair, şarap içip şarhoş bir şekilde minbere çıkmak ister. Buna gerekçe olarak da bu ilde şarap içmenin yasak olmadığını, camide hutbe okuyan kimsenin bile şarap içtiğini ileri sürer.

“Dem-i Elestde sunıldı bana nasîb şarâb
Belî bu ruha bilişdür degül garîb şarâb” (G 52/1)

“Atam ki mekteb-i ‘ışka iletdi dost beni
Dilüm kitâbına yazdı benüm edîb şarâb” (G 52/2)

“Devâsı her marazun demî-i nuhust olıcak
Buyurdı hikmet eliyle bana tabîb şarâb” (G 52/3)

“Ne kes bu arada zâhir ne sûfî-i nâ-kes
Serâçe halvet ü hâli getür habîb şarâb” (G 52/4)

“İçerse hoş u eger içmez ise zehr içsün
Behişt-i bezmün içinde senün rakîb şarâb” (G 52/5)

“Bu kısmet olmadı savn güninde sûfî-i şehr
Hoş oldı ‘îd deminde zihî nasîb şarâb” (G 52/6)

“Şarâb içüp n’ola ‘Aynî çıkar minbere mest
Bu ilde ‘ayb degüldür içer hatîb şarâb” (G 52/7)

Âşığın gönlü sarhoş olmuş, sâkiden sürekli ona kadehleri doldurup şarap getirmesi istenir. Sâki, müdâm, kadeh bezmlerin olmazsa olmazlarındandır. Bu mekânlarda âşık, şarap ile demlenir, sarhoş olur ve sevgili ile hemdem olur. Sevgilinin cennet meclisinde rakip şarap içerse hoş olsun ama içmezse zehir içsin diye şair sitemde bulunur. Sâkiden dağıtılmış şaraptan bir içim sunması istenir. Cennet meclisi isteyen kişinin gençlerin sohbetini gözetmesi gerektiği, Kevser isteyenin ise şarabı güneş misali ile içmesi gerektiği vurgulanmıştır. Mecliste şâir, şarap, iki teklifsiz dost toplanmış ve beşincisi ise sevgili olduğu, rakibin ise altıncı olduğu dile getirilmiştir. Mecliste sâkiden şarap istenir. Sarhoş kâfirin sevgilinin mihrâbında olduğu dile getirilir. Bezmde mutrib sazı eline alınca, sakî gül rengi şarabı sununca işret vaktinin geldiğianlaşılır. Şarabın rengi gül rengi olaran anılmıştır. “Naz şarabı” şeklinde farklı bir tamlama ile kullanılmıştır. Mey içene hazan faslının hoş geleceği ifade edilmiştir.

Şair, gözünü meclise benzetir, gözünün meclisinde şarap dolu olduğunu söyler. Başı üzerine gelene de şarap doldurmayı teklif eder. Sevgilinin dudağının suyu şaraba benzetilmiştir. Şarabı tadan kişilerin şarabın hayırlı bir zevk olduğunu dile getirdikleri vurgulanmıştır.

"Dil oldı mey-zede sâkî getür müdâm ana
Tolu tolu idüben sun kadeh müdâm ana" (G 22/1)

"Pîr-i Ken'ân bigi eyle nev-cüvân
Sâkiyâ sun cür'a-i sahbâ-yı bess" (G 80/3)

"Bezm-i behişt istesen sohbet-i gılmân gözet
Kevser içersen meyi hûr-misâliyile iç" (G 91/4)

"Men ü şarâb u harîfeyn habîb-i hâmisdür
Hisâb eger ki bilürsen rakîb-i sâdisdür" (G 139/1)

"Sâkiyâ mey vir ki bir gün lâlezâr elden gider
Fevt olur gül mevsimi işbu bahâr elden gider" (G 157/1)

"Görme zâhid mescid-i ebrûsını
Kâfir-i ser-mest mihrâbındadur" (G 161/4)

"Mutribâ al elüne sâzunı sohbet demidür
Sâkiyâ sun mey-i gül-rengi ki 'işret demidür" (G 162/1)

"Fettân gözün ne tan ola ser-mest ü gamzekâr
Nukl oldı nukl-i şîve şarâb-ı nâz" (G 210/2)

"N'ola la'lün yüzüme itse tebessüm göricek
Hoş gelür mey içene fasl-ı hazân İstefanos" (G 220/4)

“Bezm-i çeşmümde toludur mey-i nâb ile kabak
Gel berü baş üzerine tutayum sana ayak” (G 268/1)

“Mehâ sahbâ-yı yâkût-ı lebünden
Tadan diller didiler hayrü’l-ezvâk” (G 277/4)

Üzümün âşığın dudağına yaratılış zamanında benzediği bu yüzden ondan şarap düştüğü ve sonucunun ise ferahlama olduğu ifade edilmiştir. Şarap anlamına gelen “nebîz ve hamr” kelimeleri bir arada anılmıştır.

“‘İneb dudağuna hilkat deminde benzedi dost
Netîce-i ferah andan nebîz ü hamre düşer” (G 182/6)

Şarabın ciğerini kan ettiği âşık da onun gibi ciğerini kan ettiği dile getirilmiştir. Kan, kırmızı olması yönünden şaraba benzetilerek anılmıştır.

“Dem-i ışkunla ney bigi ben efgân itmesem olmaz
Gam-ı şevkünle mey bigi ciger kân itmesem olmaz” (G 201/1)

Şair, temiz meşrep meclisinde kaba bir sûfî gördüğünde onu bezme getirip ince bir şarap ile düzeltmek ister. Şarabın kaba insanları düzeltme özelliğine vurgu yapılmıştır. Meyden hidâyet isteyen kişinin kadehe yapışması gerektiği vurgulanmıştır.

“Sâfî-meşreb meclisinde oldı çün sûfî galîz
Tarh eyle anı al gel bezme sahbâ-yı rakîk” (G 280/6)

“Yapış kadeh dâmânına meyden hidâyet istesen
Pîr-i mugândan istegil keşf-i kerâmet istesen” (G 288/1)

Şair, Şâban ayında mey içtiğini yarının da Ramazan ayı olduğunu bildiğini dile getirir. “Sevda meyi” şeklinde farklı bir kullanımı bulunmaktadır. Şarabın bir sevdâ olduğuna işaret edilmiştir.

“Şehr-i Şa‘bânda bu gün anun içün mey içerem
Bilürem sûfî yarın Ramazân olsa gerek” (G 294/6)

“Ne tan dîvâne olsa ‘Aynî iy dost
Ana sevdâ meyin içürdi zülfün” (G 296/7)

Gamın geçmesi için mey içilmesi önerilir. Hatta meyin faydası olduğu yönünde âyet indiği dile getirilir. Zâhidin sevap için şarap içmemeye tevbe ettiğini ancak şarap içmekle günah olmadığı ifade edilmiştir.

“Hadîsüm dinle gam zarrına mey iç
K’anun nef‘inde âyât oldı nâzil” (G 309/5)

“Zâhid sevâb içün meye ger tövbe eyledi
Mümkin midür ki ancılayın ben günâh idem” (G 319/6)

Şarabın âşığın başının suyu, gözünün akı olduğu vurgulanmıştır. Şairin bu şarabının gönül ehli için olduğu dile getirilmiştir.

“Çün ser-i âb oldı ‘Aynî akıdur sahbâ gözün
Ehl-i dil içün şarâbı bu serâbumdan benüm” (G 321/7)

Şair, sevgilinin dudağını kevser sunan bir sâkîye benzetir. Şair içkilerden şarabı seçer.

“İy ‘alâ dil yüzünün cennetine baksa gözüm
Lebünün Haydarını sâkî-i Kevser görürem” (G 322/5)

“Dil eşribe dana dilerem ki şarâb idem
Cân sana dahı ağdiye bûy-ı kitâb idem” (G 323/1)

Şairin gözyaşını şarap yapmak istediği dile getirilir. Gözyaşı ile şarap arasında âşığın gözyaşının kanlı olması şarabın da kırmızı renkte olması münasebeti vardır. Sevgili meclise gelse şair, gözyaşını şarap yapacağını dile getirir.

“Hayr ateşine yakmağa zâhidleri müdâm
İy dîde eşküni dilerem ki şarâb idem” (G 324/2)

“Gelsen bu bezme gözyaşını ben şarap idüp
Sîh-i vefâda murg-ı dilümi kebâb idem” (G 324/6)

Şarabın gündüz sevgilinin ağzında olduğu için şaire de şarabı gündüz içmek düştüğü dile getirilmiştir.

"Şarâbı rûzi dehende çün itdi rûzı bize
Hezâr minnet idüp rûzgâra iç içelüm" (G 326/2)

Şair, sevgilinin meclisinde sevgili için kendi kanını şarap yapıp sevgili ile birlikte içmek ister. Şarap kan benzetmesi yapılmıştır.

"Dilüm kebâb ideyüm meclisünde yi yiyelüm
Demüm şarâb ideyüm gel kenâra iç içelüm" (G 326/3)

Şair, mecliste arkadaşının elinden mest olmak ister. Sarhoş olmamak şarabı içtikçe içmek istediği ifade edilmiştir. Şair, şarabı sûfî gibi gizlice içmek ister.

"Ziyâde tutma refîkâ elünde mest olalum
İgen de virme dimâğun humâra iç içelüm" (G 326/4)

"Niçe nihânı meyi 'Aynî sûfîvâr içesin
Demi durur baş açup âşikâra iç içelüm" (G 326/7)

Sevgilinin şeker dudağı şaraba sorularak dudak-şarap benzetmesi kurulur. Sevgilinin dudağının şarabı ile âşık mest olur.

"Rûyun haberin gül-âba sordum
Şekker lebüni şarâba sordum" (G 327/1)

"Lebün sahbâsıla mest oldı cânum
Mürîdem şeyhum oldı Ahmed-i câm" (G 330/3)

Yemek yemek ile şarap içmenin bir olmadığı belirtilmiştir. Şarap içmenin farklı bir işlevinin olduğu vurgulanmıştır.

"Bana ta'n itme iy kâdı bir olmaz
Şarâb içmekle yimek mâl-ı îtâm" (G 330/4)

Olgun kişi olmak isteyen zahide kırmızı şarabı şerbet gibi içmesi önerilir. Şarap-şerbet benzetmesi kurulmuştur.

“Dilersen kim olasın puhte zâhid
Hemîşe şerbetün olsun mey-i hâm” (G 330/6)

Zâhid olmaya çalışan şairin meysizlikten dimağının kuruduğunu hırkayı mey ile ıslatmak istediği dile getirilmiştir.

“N’ideyüm zühd giri yakdı dimâğum kurıdur
İki gün dahı meye hırkayı ıslatmazısam” (G 347/6)

Rüzgârın sitemi âşığın hatırını kırar. Bir iki yudum şarap içip sıkıntıyı def etmek istenir. Âşığın kabağının şarap dolduğu ve ciğerinin de kabap olduğu kanısı ile âşık sevgiliye bir ziyâfet vermek ister.

“Rûzgârun sitemi hâtırumı itdi melul
Bir iki cür‘a ile def‘i melâlet ideyüm” (G 350/4)

“Kabağum tolu şarâb u cigerüm oldı kebâb
Sanemâ gel berü gel sana ziyâfet ideyüm” (G 350/5)

Sevgilinin dudağının şarap gibi lezzetli olduğu dile getirilmiştir.

“Lezzet-i meygûn lebün çün rûh râhumdur benüm
Mezheb-i ‘ışkunda cânâ ol mübâhumdur benüm” (G 351/1)

Vaiz veren hocanın sözüne göre şarap içen kişinin fesat olduğu ancak meyhanecilerin en eskisinin mezhebine göre şarabın kurtuluş olduğu ifade edilmiştir.

“Vâ‘izâ kavlünde gerçi nûş-ı mey oldı fesâd
Mezheb-i pîr-i mugândan ol salâhumdur benüm” (G 351/4)

Şair, şarap küpünden üzüm ağacının sultan kızını çıkarır ve elini kendi eline alır çünkü onunla nikâh akdinin olduğunu söyler. Şarap asmanın kızı olarak anılır. Şairin de onunla nikâh kıydığı ona intisap ettiği anlamına gelir.

“Perde-i humdan çıkardum duhterin sultân rezün
Çün elin aldum ele ‘akd-i nikâhumdur benüm” (G 351/5)

Sofi şarabı sorarsa şairin devâ için içtiği ifade edilir. Şarabın dîne engel olduğunu ancak şairin şifa için içtiği dile getirilir. Şarap içenin daima ezelde de kısmet olduğunu ve şairin şarabı Allah'ın rızası için içtiği dile getirilmiştir. Şair, şarabı çok dua etmek için içtiğini dile getirir. Sevgili mest olunca sevene bahşiş verdiğini bilen şair kendisinin seven olduğunu ve sevgiliden bahşiş almak için şarap içtiğini dile getirir. Sevgilinin dudağının şairin kanını döktüğü şair de bu yüzden kan parası olarak dolu dolu kadehlerle şarap içtiğini dile getirmiştir. Şair, âlemin gamı yayıldığı için daima şifa veren şarabı safâ için içtiğini dile getirir. Şaraba tevbe etmenin korku yerine ümit olduğu âşığın da şarabı rahmete varara ümit için içtiği dile getirilmiştir.

"Şarâbı sôfi sorarsan devâyıçün içerem
Bu nâsa nâfi' olupdur şifâyiçün içerem" (G 357/1)

"Rızâ-yı Hakk buyımış kim şarâb içen dâyim
Ezelde kısmet idüpdür rızâyıçün içerem" (G 357/2)

"Güneh ki çoğ ola çok çok ider du'âyı kişi
Şarâbı ben dahı çok çok du'âyıçun içerem" (G 357/3)

"Habîb mest olıcak muhibbe bahşiş ider
Benem muhibbi habîbün 'atâyıçun içerem" (G 357/4)

"Döküp durur menüm ol leb bu kanumı çok çok
Tolu tolu kadeh ol kan-behâyıçun içerem" (G 357/5)

"Küdûret-i gam-ı 'âlem çün oldı müstevli
Müdâm-i sâfî şarâbı safâyıçün içerem" (G 357/6)

"Şarâba tevbe recâdur ne havf ola 'Aynî
Visâl-i arhmete dâyim recâyiçün içerem" (G 357/7)

Şarabın yaz kış her zaman içilebileceği dile getirilir. Şair, şarabı kendisinden ayrı içtiği için dostuna haram eder. Şarabın dostlarla, arkadaşlarla içilmesinin makbul olduğu anlaşılır.

“Meyün hergiz koma elden ayağın
Kızıl rengin kışın iç yazın âğın” (G 366/1)

“Meyi dün benden ayru içdün dost
Göreyüm k’ol harâm kan olsun” (G 389/2)

Şair, sevgili ile baş başa bir yere gitmek ister orada kadeh ve şarabın da kendilerine eşlik etmesini diler.

“Varalum bir yire kim anda ola câm u şarâb
Çemen ü lâle vü gül-âb-ı revân bir sen ü ben” (G 380/3)

Şarabı bulan kişi Cem de kadehiyle ve şarabıyla anılmıştır.

“Kimdür cihân içinde ol câm u Cem ü Cemşîd olan
Her mevzı’a mâh olıcı her matla’a hurşîd olan” (G 391/1)

Şarabın her kadehde kederi def ettiği dile getirilir. Şarabı içen şaraptan taze bir hayat bulur.

“Dil dehân u zülfün ansa şâd olur
Def ‘-i gam her câmdan eyler mül Hasan” (G 393/5)

“Hayât-ı tâze buldum yine meyden
Ne meyden belki ol kayyûm u haydan” (G 397/1)

Şarabın sevgili olan kişinin yâdına içildiği dile getirilmiştir.

“Cânun içün sâkiyâ vir içelüm bir tolu
Yâduna şol kimsenün k’oldı dile sevgülü” (G 402/1)

Şair, kendisine sevgilinin şerbet dudağı ve beste ağzını ister. Diğerlerine ise meclisin şarabını ve mezesini rahatlıkla yiyip içmelerini söyler.

“Bana lebi şerbeti beste-i ağzı yiter
Nukl u mey-i meclisün size kulû veşrabû” (G 402/5)

Diri olduğunda şarap içen kişiyi ölünce şarap ile yıkanması gerektiği dile getirilmiştir.

"Dirliğinde şarâb içen kişiyi
Ölicek sen anı şarâb ile yu" (G 404/6)

Güzellerin gözlerinde nakış, başlarında sevdâ, ayaklarında sohbet, ellerinde ise şarap olduğu dile getirilmiştir. Güzellerin meclisteki hallerinin şarapsız olmadığı vurgulanarak tasvir edilmiştir. Âşığın gözyaşı şaraba benzetilmiştir.

"Güzeller nakşı gözde başda sevdâ
Ayakda bend-i sohbet elde bâde" (G 428/6)
"Sensüz gözümün yaşı su oldı Karamânda
Gördi anı Tebrîzî benzer didi sürh-âba" (G 440/4)

Kaba sofunun cennet şarabını umduğu ancak onun bu düşüncesinin çöle kötü bir ümit bağlamak gibi olduğu dile getirilmiştir. Fikrin sevabının şarap içmek olduğu ve fikrin sevabına başlamak gerektiği vurgulanmıştır. Şarap içmeyi düşünmenin bile sevap olduğunu vurgulayan şair, şarap içmeyi teşvik etmiştir. Şair, cihanın malı kendisinin olursa tüm varlığını küp küp şaraplara vermek ister.

"Umar cennet şarâbın zâhid-i husk
Ümîd-i fâsidin bağlar serâba" (G 442/3)

"Şarâb içmekdedür fikrün savâbı
Şürû' itsün bu gün fikrün savâba" (G 442/4)

"Cihân malı senün olursa 'Aynî
Vir anun varlığın bir hum şarâba" (G 442/7)

Aşkı şarabının kalbe ferahlık getirdiği ve üzüntüyü aldığı ifade edilmiştir.

"Mey-i 'ışkı getürdi kalbe tefrîh
Bi-hamdi'llâh melâli aldı gitdi" (G 461/3)

Şair, söylediği iki latifenin birini kadehe birini şaraba benzetmiştir. Şarap ile kadehin yakınlığı belirtilmiştir.

"İki latîfe söyledüm birisi hay u biri hey
Elde vü dilde ikisi biri piyâle biri mey" (MSM 54/I)

Gül yanaklı sâkînin elinden herkesin şarap içip sarhoş olduğunu ve sevdiğinin adını dillerde ve âlemde sarhoş ettiği dile getirilmiştir. Sâki olarak vasıflandırılan sevgilidir. Şarabın Kevser şerbeti olduğu ifade edilir.

"Sâkî-i gül-ruh elinden kim ki mey nûş itmedi
Adını dillerde vü 'âlemde ser-hoş itmedi" (G 490/1)

"Zâhidâ gel sâkî-i Haydar elinden bâde iç
Şerbet-i Kevser durur humlarda bu cûş itmedi" (G 490/2)

Şarabın lakırdısıyla mest olan şair, şiir ve gazel söyleyip onunla şarap içmek ister. Şiir ve gazel söyleyip şarap içildiğine ilgi çekilmiştir. Şarabın sözü bile kendisini mest ettiği ifade edilmiştir.

"Çünki şarâb-ı sühân 'Aynî seni itdi mest
Şi'r ü gazel söyle vü râh-ı gazâliyile iç" (G 91/7)

Şarabı terk edip dimağın helâle verilmemesi gerektiği belirtilir. Bunun güzelin dudağını terk edip ruha zarar vermek gibi bir şey olduğu belirtilir.

"Lebini terk idüben rûha zarar virme sakın
Meye tevbe eyleyüben virme dimâğı halele" (G 416/6)

Karamanlı Aynî, diğer dîvan şairleri gibi şarabı yüce âlâ, kutsal bir içecek olarak görmüş ve şiirinde şarabı yücelterek övmüştür. Şarabın özellikle âşık için olmazsa olmaz bir içecek olduğu dile getirilerek her zaman ve her yerde şarabın içileceği vurgulanmıştır. Şarabın hayat verici hatta ölüleri bile diriltici özelliği olduğu dile getirilmiştir. Şair, zâhitle ve vaaz veren hoca ile şarap konusunda anlaşamaz. Şarabı helal görmeyen bu tipleri yerden yere vurmaktan çekinmez. Şarabın helal olduğunu vurgulayarak söyler. Şarabın zararının olmadığını hatta yararının olduğu belirtilir. Şarabın gamı giderici olmasının yanısıra zevk veren yönü de vurgulanır. Şarap, sohbet

meclisinin olmazsa olmazı olarak görülür. Sohbet meclisini süsleyen unsur olarak kabul edilir. Şarabın âdâbı bellidir. Şarap, yakın dostlarla özellikle sevgili ile içilmesi gereken özel bir içecektir. Şarabın yanında elma, kebâb ve çeşitli mezeler olmalıdır. En iyi şarap kırmızı şaraptır. Şarap, kırmızı olmasından dolayı birçok benzetme yapılmıştır. Şarap, âşığn kanlı gözyaşına, âşığın kanlı gönlüne, sevgilinin dudağına, kana, hayat suyuna, sevgilinin canına vb. benzetilmiştir. Şarabı îcat eden Cemşid de şarap ve kadehiyle dîvanda anılmıştır. Şarap, Karamanlı Aynî Divanı'nda önemli ölçüde yer edinmiş bir unsurdur.

6.4.2. Kadeh (Ayak, Dolu, Sâgar, Câm, bülbüle, Peymâne, Sifâl, Kabak, Hazef, Kâse, Piyâle) Sürâhi, testi, Küp (Hum)

Ayak, dolu, sâgar, câm, bülbüle, peymâne, sifâl, kabak, hazef, kâse, piyâle, sürâhi, testi, küp Divan edebiyatımızda şarabın içilmesi için kullanılan araçlar olarak geçmektedir[268]. Câm, buy kavramlar içinde en çok kullanılanıdır. Kadehi bulan kişinin Cem olması dolayısıyla câm-ı Cem terkibi yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Kadeh; goncaya, güle, lâleye, güneşe, âşığın gözüne, sevgilinin dudağına, ağzına ve güzelliğine benzetilmiştir[269].

Karamanlı Aynî Divanı'nda, şarap küpü açılınca safâ meclisinin vefâ perdesi de açılır. Meyhânede şarap içerek kerâmet keşfedileceğine inanılır. Nergis sıfatlı kişinin kadehini tutmasını lâle çanağını doldurulması istenir. Sâkîden kadehi doldurması istenir ve gönlü şâd eden şarabı dert ortağı için içildiği dile getirilir. Eldeki dolu kadeh gül yanaklı sevgili için de ayrıca içilir.

"Açayın hum-ı safâ-bezm-i vefâ perdesini
Gel berü meykedeye keşf-i kerâmet ideyüm" (G 350/3)

"Kadeh şol demde dut nergîs-sıfat kim
Tolu sahbâ ide lâle-çanağın" (G 365/2)

[268] Savaşkan, s. 287.
[269] Pala, 2010, s. 82.

“Pür eyle sâkî piyâle zakûn-ı Rûm il ile
Dilümi şâd ide bu gam-güsâra iç içelüm” (G 326/5)

“Elündeki tolu sahbâ-yı rûh-efzâyı
Yanundağı sanem-i gül-‘izâra iç içelüm” (G 326/6)

Şair, hoş sohbet sevgilisi ile meyhâneye gidip baş başa büyük dolu kadeh şarap içmeyi diler. “Rıtl-ı giryân” kadehin bir çeşidi olan “büyük dolu kadeh” anlamında kullanılmıştır. Sâkînin piyâleyi getirmesi meclisi ısıtması rakibi de kovması istenir. Eğlence meclisisine ortam hazırlanır.

“Varalum yâr-ı sebük-rûh bugün ‘Aynî bigi
Çekelüm mey-kedeye rıtl-ı gîrân bir sen ü ben” (G 380/7)

“Sâkî getür piyâle vü germ eyle meclisi
Def‘ it rakîbi bundan u tarh eyle tâyibi” (G 455/4)

Eğlence meclisinde sevgili gelince ortamdaki eşyaların durumu tasvir edilmiştir. Büyük testi murabba olur, sürahi diz çöker, çeng ise kapıya eğilir. Rebâb ayağa kalkar. Bu durum şarkının başlaması için hazırlık niteliğinde düşünülebilir.

“Karâbe oldı murabba‘ sürâhi diz çokdi
Eğildi çeng tapuya ayağa turdı rebâb” (G 44/3)

Kadeh can verilip kadehin mercanının gönül yakutu olması istenir. Kadehin hayat çeşmesi kime nasip olursa hızır gibi daima dinde olduğu vurgulanmıştır. Kadehin derde dermân olması vurgulanmıştır. Kadeh ile eğer gönül kurtuluş bulursa kadeh tufanı aklı başından alsa bile gam olmayacağı dile getirilmiştir. Kadehi döndürüp masdar idenin fâil olacağı, kadehin fi’l ile Yunan’ın hikmetini usta edeceği vurgulanmıştır. Eline kadeh geçen kimsenin onu bırakmaması tavsiyesinde bulunulur. Kadeh ile gözyaşı ilişkilendirilerek kadehin dolmadan dökülmeyeceği dile getirilir.

“Her kimün cismine çün kim virile cân-ı kadeh
Ola yâkût-ı dili cevheri mercân-ı kadeh” (G 97/1)

“Dâyimâ zinde ola işbu zamân Hızrı bigi
Her ki kim rûzî ola çeşme-i hayvân-ı kadeh” (G 97/2)

“Zikr idin vird-i müli tâ açıla verd-i dilün
Dürd-keş ol ki ola derdüne dermân-ı kadeh” (G 97/3)

“Keştî-i bâde ile ger bula dil Nûhı necât
Gam degül ‘akl ilini ger ala Tûfân-ı kadeh” (G 97/4)

“Kadehi döndürüben masdar iden fâ’il olur
Fi’l ile hâzık ider hikmet-i Yunân-ı kadeh” (G 97/5)

“Dutdugum vakt elini pîr-i mugân böyle didi
Koma elden elüne ger gire dâmân-ı kadeh” (G 97/6)

“Ben dahı ‘Aynî bigi terk idüben savme‘î
Mest olup meykedede çağırayum kan-ı kadeh” (G 97/7)

“Gözüm yaşı dökülse tan mı iy dost
Kaçan peymâne tolmaya dökilmez” (G 208/3)

Şair, kadehin hevasını kendi başında bulmak ister. Kadehin sefâsı ile dimağını doldurmayı murâd etmektedir. Şairin zikri zâhidin şarabı olduğu ve virdinin de kadeh duası olduğu anlaşılır. Kadehin zamanın kederine bir nevi cilâ olduğu, zamanın getirdiği derdi sıkıntıyı aldığı dile getirilmiştir. Şair, tabibden ilaç istemez kendi derdine kadehin deva olacağını düşünür. Şair, kadehin içindeki şarabı kana benzeterek kadehin kanını dökmenin vaktinin geldiği, kadehin kan pahâsına sürahinin kefil olduğu dile getirilmiştir. Diri olan kadehin ölüye hayat vereceği ifade edilmiştir.

“‘Aceb mi olsa başumda benüm hevâ-yı kadeh
Murâdum ol ki dimâğum bul safâ-yı kadeh” (G 98/1)

“Hemîşe zikrüm olupdur benüm şarâb-ı zâhid
‘Aceb mi virdün olursa senün du’â-yı kadeh” (G 98/2)

“Zamânınun gamı jengi mükedder eylemese
Kimün ki âyinesine ire cilâ-yı kadeh” (G 98/3)

“Tabîb itme gerekmez ilâc ‘illetüme
Benüm bu derdüme çünki yiter devâ-yı kadeh” (G 98/4)

“Kayurma sâkî demidür kadeh kanın dökelüm
Virür sürâhi zamîn oldı kan behâ-yı kadeh” (G 98/5)

“Hakîm-i hâzık ayıtdı ki ‘ârifâ ol kadd
Hayât-ı sâni virürdi ölüye hây-ı kadeh” (G 98/6)

“‘Aceb mi bî-ser ü pâ olur isen iy ‘Aynî
Başunda ‘ışk-ı nigârın elinde pây-ı kadeh” (G 98/7)

Sevgilinin yüzü, cihanı gösteren kadehe benzetilmiştir. Sevgilinin dudak kadehinin bir damlası dünyâda âşığa can olacağı dile getirilmiştir. Sevgilinin dudağı kadehe benzetilmek münasebetiyle anılmıştır.

“Yüzün güneşdür ü benzer meh-i temâm ana
Cihân-nümâ vü mahaldür dilense câm ana” (G 21/1)

“Cür‘a-i câm-ı lebünden hâli itmez ‘Aynî dil
Tâ olur dünyâda anun şîşe-i cânı dürüst” (G 67/7)

Kadehin duâsının sevgilinin dudakları olduğu dile getirilmiştir. Şair, sâkînin sevgiliye kadeh sunmasını ve sevgiliyle birlikte şarabı içmek ister. Rahatlık isteyenin kadehi eline alması gerektiği vurgulanmıştır.

“Cânlara leblerün du’â-yı kadeh
Dillere vird anunçün oldı havâs” (G 238/2)

“Sun imdi sâkî piyâle nigâra iç içelüm
Hudâya minnet irürdi bahâra iç içelüm” (G 326/1)

“Vakt-i hayda elüne al kadehi
Ger dilersen işünde ola salâh” (G 100/4)

Zincirleme dönen sorular sevgilinin saçını kadehten etmiştir. Büyük şarap testisi ağzını tutar ve sürâhi ise bu sorulara cevap verir. Şöyle bir sahne tasvir edilmiştir: Âşık mecliste şarap içip sarhoş olmuştur. Ancak sevgilinin dudağı ve çenesi hayaline gelince dirilmiştir. Midesinde şarap ve elma olan âşığın ölmeyeceği vurgulanır.

“Su’âl-i devr-i teselsül kadehden itdi saçun
Karâbe dutdı dehânın virür sürâhi cevâb” (G 47/5)

“Dirildi dil zenahun fikri vü lebünle kişi
Ölür mi havsalasında olursa sîb ü şarâb” (G 47/4)

Erguvan, akikten yapılmış kadehi yasemine sunar, böylelikle lâleler mest olup erguvan, yâsemin ve lâleden oluşan ağır bir bezm ortaya çıkar. Çiçeklerden oluşan bir bezm tasvir edilmiştir.

“Erguvân câm-ı ‘akîki semene sunubanı
Lâleler mest oluban bezm-i girân olsa gerek” (G 293/4)

Mecliste rakip ile didişme onu dışlama sona ermez. Rakibin meclisten ayrılığının vaktinin geldiği artık çanağını ayırması gerektiği dile getirilmiştir.

“Cüdâm oldı rakîbün vaktidür dost
Bu meclisden sürüp ayır çanağın” (G 367/5)

Karamanlı Aynî dîvanında kadeh, genelde sâkîden istenerek içki meclisinin oluşması sağlanır. Kadeh, rahatlama unsuru olarak görülür. Kadehin sıkıntıları giderdiği dertlere dermân olduğu dile getirilir. Kadehin hayat verici özelliği vurgulanır. Kadeh, lâleye, akîke ve yâkuta benzetilerek anılır.

6.4.3. Meyhâne (Meykede, Harâbat, Humhâne, Külbe-i Hammâr)

Şarap satılan ve içilen yer anlamına gelen meyhâne kelimesi, Divan edebiyatımızda büyük bir yer tutmaktadır[270]. Şarap kavramıyla birlikte kullanılması ve tasavvufi göndermelere imkân tanıması, bu durumun nedenleri arasında gösterilebilir[271]. Harâbât, meykede, humhâne, hane-i hammâr, der-i mugân, sahn-ı harâbât gibi kelimeler, meyhane yerine kullanılmıştır[272]. Divan şairleri için meyhane; bir kez girenin oradan zor çıktığı, üzüntüleri azaltan, gönül derdini yok eden, dostlarla keyifli bir zaman geçirilen bir mekân olarak görülür[273].

Aynî Divanı'nda meyhânenin sûfiye ümid olduğu dile getirilmiştir. Her yerde sarhoş olmanın hoş olduğunu, ancak meyhâne köşesinde sarhoş olmanın şairin gözüne daha hoş geldiği dile getirilmiştir. Meyhânenin sarhoş olunan yer olması vurgulanmıştır. Her kişinin mescid yoluna yoldaş olacağı ancak meyhâne yoluna yoldaş olmak için ârif olmak gerektiği vurgulanmıştır. Meyhâne, tövbe ve zâhid taşması olarak vasıflandırılmıştır. Şair, böyle olan kişilerin meyhâne sarayına gelip orayı şenlendireceği dile getirmiştir. Meyhane saraya benzetilmiştir. Şair kendisinin meyhanenin güzelleri olduğunu dile getirir. Şair kendisini meyhanenin hayranı olarak vasıflandırmıştır. Şarabın sarhoşu olduğunu dile getirmiştir. Kendisini meyhânenin hâkânı olarak vasıflandıran şair, Cem'in Cemşid'in ve kadehin kendisine kul olmasını ister. Şair kendisinin meyhânenin kurbanı olarak vasıflandırır. Şair, meyhâneye varıp oraya çekilip oturmak ister. Şair, yurdunu terk ederek meyhâneyi mesken edinmek ister. Meyhâne selâmet köşesi olarak görülmüştür. Şair, meyhanenin meclisinin sesini kendi kurtuluşu olarak görür. Şair kendisini meyhanecilerin en eskisinin kölesi olarak vasıflandırılır.

"Salâ-yı mescid itme sûfî rinde
Ki olmışdur ana mey-hâne ümmîd" (G 127/3)

"Hoş durur her yirde serhoş olmağ ammâ bana dost
Kûşe-i mey-hâne çeşmüm yâdına hoş-ter gelür" (G 145/3)

---

[270] Onay, s. 233.
[271] Savaşkan, s. 250.
[272] Onay, s. 291.
[273] Pala, 2010, s. 192.

“Her kişi yoldaş olur mescid yolında şübhesüz
Varmağa mey-hâneye ‘ârif gerek ola refîk” (G 279/4)

“Mey-hânenün sarâyını âbâd idüp bugün
Bu tevbe vü tezehhüd evini harâb idem” (G 323/2)

“İy pîre-zen-i dünyâ dil itme taleb benden
Besdür bana dil-ber çün hûbân-ı harâbâtam” (G 341/4)

“Var umma igen ‘akl-ı ‘ukalâ nâsıh
Mest-i mey-i ân sâki hayrân-ı harâbâtam” (G 341/5)

“Kul olsa bana tan mı câm u Cem ü Cemşîd
‘Âlemde bugün çün kim hâkân-ı harâbâtam” (G 342/5)

“‘Îd ayı durur vaslun lutf ile beni irgür
İy şâhid iy meşhûd kurbân-ı harâbâtam” (G 342/6)

“Varayın meykedeye yine mücâvir olayın
Meskenüm ‘Aynî bigi künc-i selâmet ideyüm” (G 350/7)

“Çeng ü ney itdi sadâ ya’ni salâ ‘azm eylerüm
Bâng-i bezm-i meykede ‘Aynî felâhumdur benüm” (G 351/7)

“Men eger çâker-i ân pîr-i mugânem kime ne
Bî-dil ü bî-kes ü bî-nâm u nişânem kime ne” (G 417/1)

6.4.4. Mum (Şem'), Çerâğ, Kandil

Ortalığı aydınlatmak amacıyla kullanılan şem‘, çerâğ ve kandil, bezm meclislerinin unsurlarından birisidir[274]. Bu kelimelerin kullanıldığı beyitlerde yanmak, yakmak, uyanmak, uyandırmak anlamlarına gelen kelimeleri görmek mümkündür[275]. Aşkın insandaki etkileri göz önüne alındığında âşığın hâlini anlatırken şem‘, çerâğ, kandil gibi kavramlar kullanılmıştır[276].

Âşığın canının ipliği sevgilinin yüzünün mumuna fitil olduğu ve o çerâğ için âşığın gözlerindeki yağların eridiği dile getirilmiştir. Mumun gece sabah oluncaya kadar parlak ayı yaktığı dile getirilmiştir. Göz, muma benzetilerek gözyaşını yakacağı dile getirilmiştir. "Muy-u fitil" şeklinde fitil sevgilinin saçına benzetilerek kullanılmıştır. Cebrâilin nuru sevgilinin yüzünde mum olduğu dile getirilmiş. Mumum yanında âşık da pervane olarak anılarak "şem-pervâne" mazmunu kullanılmıştır. Âşığın gönlü pervâne olup sevgilinin çerağında yatmak istediği belirtilmiştir. Güneşin, yıldızların çerağını yaktığı dile getirilmiştir. Yıldızlar çerağa benzetilerek anılmıştır. Şair sevgilinin zülüflerine düştüğünü ancak çerâğı olmadığını dile getirmiştir. Mumun çırağı olan âşık ağlamaktan usta olduğu vurgulanmıştır. Mumun eriyip kenarlarından akması tasavvur edilmiştir. Ay ve güneşin sevgilinin alnından çerâğını yaktığı dile getirilmiştir. Ay ve güneş çerağa benzetilmiştir.

"Rişte-i cânum cemâlün şem‘ine oldı fitil
Ol çerâğ içün eridi gözlerümde yağlar" (G 166/2)

"Âferîn bu şâm-ı zülfün âftâbı nûrına
Şem‘ ider tâ subh olınca mâh-ı tâbânı yakar" (G 175/2)

"Pervâne bigi yâr beni yaka yakîndur
Göz şem‘i yanup yırta yaşı yaka yakîndur" (G 183/1)

[274] Savaşkan, s. 248.
[275] Pala, 2010, s. 100.
[276] Özkan, s. 362.

"'İlm-i belînâs ile ejder-i zülfi tılsım
Mûy-ı fitîli yüzi gencile erkam Safer" (G 184/3)

"Rûhü'l-Kudüsün nûrı rûyında ki şem' oldı
Pervâneyem ol şem'a bî-sûza ne tanum bar" (G 187/5)

"Yatsa tan mı bu gönül hadd-ı hayâlinde müdâm
Yandı pervâne olup düşdi çerâğında yatur" (G 195/2)

"Ne tan mihrün yaka encüm çerâğın
Ol olmışdur meh-i tâbâna Feyyâz" (G 241/5)

"Yok çerâğum ki saçun gicesine düşdi gönül
Karanulıkda beni komagıl iy ruhları ak" (G 267/3)

"Sen güler yüzlü habîbün hasretinde zülfinün
Şem'-i şâkird ağlamakda ebr-i üstâd itmişem" (G 355/4)

"Cirm-i encüm aldı rûyundan ziyâ
Mihr ü meh yakdı cebînünden çerâğ" (G 258/4)

Sevgilin yanağının mumu ile âşığın gönlünün yağını yaktığı dile getirilmiştir. Sevgilinin yanağı muma benzetilir. Âşığın gönlü ise mumun yağına benzetilmiştir. Şair kendi gözünü muma benzeterek sevgilinin yüzünün nuruyla aydınlandığını ifade eder. Sevgilinin yolunda "mum gibi yanmak" deyimi kullanılmıştır.

"Dilümi şem'-i ruhun nûrıla pehsûz idüben
Eridüp yakdun anun yâğını iy benli güzel" (G 315/6)

"Şem'-i çeşm-i 'Aynî rûyun nûr ile
Ola mı bir dahı rûşen dostum" (G 317/7)

"İdeyüm 'Aynî bigi iy dil senünçün terk-i ser
Şem'veş yanmakda çün kim pâydârumsın benüm" (G 346/7)

Allah'ın nurunun güzelliğinin çerağını yakıldıktan beri yürekleri eritip yağını aldığı belirtilmiştir. Allah'ın nuru çeerağa benzetilmiştir.

"Yakaldan nûr-ı Hakk hüsnün çerâğın
Yüreklerden eritdi aldı yağın" (G 367/1)

Şem, vahdet gecesinde cihanı yakan olarak vasıflandırılmıştır. Şair, ayrılık acısı ile kendisinin mum olduğunu ifade etmiştir.

"Şeb-i vahdetde iy şem'i cihân-sûz
Bana çün mâh-ı tâbân sen yitersin" (G 374/6)

"Âteş-i hicrün ile micmer ü şem' oldum iy yâr
Kimdedür germ-dil ü germ-zebân bilme misin" (G 388/5)

Sevgilinin saçı ve yanağının hayali âşığın gönlünde var olduğu sürece âşığın gözlerinin gece ışığına ihtiyacı olmadığı dile getirilmiştir. Sevgilinin yanağı muma benzetilerek anılmıştır. Sevgilinin yüzü ay gibidir ki onun ateşi, çerağı yaktığı dile getirilir. Âşık ile mâşuk pervâne ile çerağ ilişkilendirilerek anılmıştır.

"Şol zülf ü 'ârızun tolu dilde hayâlvâr
Yok ihtiyâcı dîdemün iy şeb-çerâğuna" (G 427/6)

"Ruhun ma'şûk u cân 'âşık bu dil pervâne olmışdur
Ruhun şem'în iden rûşen yakupdur cânda bih-sûzı" (G 475/3)

"Yüzi şol mâh-tâbdur ki Ezelde
Anun odıyla yakdı gün çerâğın" (G 368/6)

"Hemîn bir 'âşık u ma'şûk tenhâ
Sen ol pervâne ol yoksun çerâğın" (G 366/2)

Her mumun bile ışığından eğri is çıkabileceği dile getirilmiştir. Sevgilinin yüzü doğru bir muma, sevgilinin yüzünün üzerindeki eğri zülüfleri ise mumun üzerindeki siyah böceklere benzetilmiştir. Her yerde pervanenin çerağa yandığı dile getirilmiştir.

Pervane ile mum hikâyesine telmihte bulunularak işlenmiştir. Mumun ateş ile yanıp yakılmaya erdiği vurgulanmıştır.

"Didi kaddümle zülfümden su'âl itdün cevâb işit
Olur nûrında her şem'ün bile dûd-ı siyâh egri" (G 456/3)
"Didüm ey kâmeti toğrı yüzün üzre saçun egri
Didi her şem'ün üstinde olur dûd-ı siyâh egri" (G 457/4)

"Gönül yüzini maksûd itse tan mı
Yanar pervâne her yirde çerâğa" (G 446/5)

"Ne tan dil haddün ile bula ihrâk
İrer şem' od ile sûz u güdâza" (G 438/4)

6.5. Eserler

Karamanlı Aynî Divanı'nda eser olarak Attar'ın Mantıku't-Tayr ve Sadî'nin Gülistan'ı anılmıştır.

6.5.1. Gülistan

Şirazlı Şeyh Sadî'nin manzum-mensur karışık bir şekilde yazmış olduğu didaktik ve ahlaki bir eserdir[277]. Karamanlı Aynî Divanı'nda gül bahçesi anlamındaki gülistan birçok beyitte geçmesine rağmen eser olan Gülistan iki beyitte anılmaktadır. Aynî, Gülistan'ın cümle konuşanın dilinde hikâye olduğunu dile getirmiştir. Okuyucusuna ise Gülistan'a karşı dilsiz ve sağır olmamasını Gülistan'ın vasıflarını dinlemesini tavsiye etmiştir.

"Dilinde menkabet oldı Gülistân cümle gûyânun
Ger imdi güng ü ker olma işit vasf-ı Gülistânı" (K 57/95)

[277] Pala, 2010, s. 174.

Aynî, Gülistan gibi bir eserin olmadığını kastederek çok değerli olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Gülistan'ın bir matlâsını bülbülün sesinin nağmelerine benzetmiştir. Şair, okuyucusuna Gülitan'ın çok hoş olduğu onu mutlaka dinlemesini tavsiye etmiştir.

"Gülistân "lâ fetâ el-'a'lâ" ol gülistânda
Ne hoş bir dinle bir matla hezârun savt-ı elhânı" (K 57/ 96)

Şair, Gülistan'ın arılığında bir matlaı ile ses getirdiğini dile getirmiştir. Şair Gülistan'ı vasıflarını gönül bülbülünün ıslığına benzetmiştir. Bu beyitte Gülistan'ın dilinin saf, arı olduğunu vurgulamıştır. Yine Gülistan'ın birçok vasfının olduğunu ve bu vasıfların gönülden gelen sesler olduğunu dile getirmiştir. Aynî, Gülistan'ın çok kişinin dilinde olduğunu, ses getiren bir eser olduğunu belirtmiştir.

"Gülsitân-ı safvetünde savt ile bir matla'ı
Yine evsâfunla itdi 'andelîb-i dil safîr" (K 30/11)

6.5.2. Mantıku't-Tayr

Kuşdili anlamına gelen bir eserdir. Feridüttin Attar tarafından kaleme alınan Mantıku't-Tayr, tasavvufi bir mesnevidir[278].

Karamanlı Aynî Divanı'nda Tuyûrun Mantıkın şeklinde de anılmıştır. Aynî Divanı'nda 54 numaralı murabbada Mantıku't-Tayr'ın içinde geçen hikâyeyi anımsatmıştır. İlm-i ledün haberlerini Hüdhüd'ün ilettiğini anlatmıştır. Şair, bilmeyip de duyduğun Mantıku't-Tayr'ın ne olduğunu sorar. Şair bu dörtlükte Mantıku't-Tayr'ı hem bilinmeyen bir dil olarak hem de eser olarak iki anlamında da tevriyeli kullanmıştır. Mantıku't-Tayr'ın bilinmeyeni anlattığına vurgu yapılmıştır.

"Bilmeyüben işitdügün Mantık-ı Tayr olan nedür
Ten telelâ telâ lelâ ten telelâ telâ le ley" (MSM 54/III)

Aynî, insanın kim olduğunu anlattığı "ya kimem" redifli kasidesinde insanının kâinatın şerefli bir varlığı olduğunu söyledikten sonra Mantıku't-Tayr'ı bilen söyleyene dil

[278] H. Ahmet Sevgi, "Mantıku't-Tayr", TDVİA, C. 28, TDV Yay., Ankara 2003, s. 29.

olduğunu dile getirmiştir. Şair, yine Mantıku't-Tayr'ı iki anlamına da gelecek şekilde kullanmıştır.

"Kâyinâtun eşferi bir cism ü cânem ya kimem
Mantıku't-Tayrı bilen gûyâ-zebânem ya kimem" (MSM 55/I)

Aynî okuyucusuna Mantıku't-Tayr'ı bilmesi gerektiğini öğütlemiştir. Şair, Mantıku't-Tayr'ı herkesin bilmediğini bu yüzden onu bilmenin faydalı olacağını düşünür.

"İşâret şerhini itdüm habîr ol nev'ü faslundan
Bil imdi Mantıkın Tayrun ki bilmez anı her ecnâs" (MSM 56/I)

Aynî, Kaf Dağı'nı mesken edinmiş Simurg'a Mantıku't-Tayr'ı söylemesini ister. Simurg'un Hüma kuşunun vasfına sahip olduğunu söyleyen vasfına sahip olduğu için Mantıku't-Tayr'ı yani kuşların dilini anlatmasını ister. Şair Mantıku't-Tayr'ı tevriyeli kulanmıştır.

"Tuyûrun Mantıkın söyle eyâ sî-murg-ı mesken Kâf
Hümâ vasfına nâtıksın senün vasfundadur evsâf" (MSM 56/ IX)

Karamanlı Aynî Divanı'nda Mantıku't-Tayr eseri dört beyitte anılmıştır. Şair, Mantıku't-Tayr'ı okuyucularına tavsiye etmiştir. Mantıku't-Tayr'ı bilip okumanın faydalı olacağını vurgulamıştır. Şair Mantıku't-Tayr'ın bilinmeyeni anlattığını düşünür. Şair, Mantıku't-Tayr 'ın hikâyesine telmihte bulunmuştur. Çoğu beyitte iki anlamına da gelecek şekilde tevriyeli kullanılmıştır.

6.6. Musiki

Meşhur Antik Yunan filozofu Pisagor'un temellerini attığı ve sesleri inceleyen bir bilim dalı olan müzik, aynı zamanda bir sanat dalıdır[279]. Toplumun hemen her kesimi tarafından benimsenen musıki, edebiyatta da kendine sıkça yer bulmuştur.

[279] Pala, 2010, s. 336.

Aralarında kuvvetli bir irtiabat bulunan şiir ve musıki, toplumsal hayatın her alanında karşımıza çıkmaktadır[280]. Şiirle musıki arasında birçok benzerlik bulunmaktadır. Hatta bazı araştırmacılar, şiirin dilde bir müzikalite oluşturma çabasının ürünü olduğunu ileri sürmektedirler[281]. Geçmişte ve günümüzde toplumsal bir öneme sahip olan musıki, Divan şairleri tarafından da kullanılmıştır[282]. "Divan Şiirinde Musıki ve Makamlar" adlı tezinde Nair, Divan edebiyatının eşsiz bir âhenk ve kaliteli bir musıki barındırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Musiki, eğlence hayatının olmazsa olmazlarındandır. Günümüzde olduğu gibi geçmişte de toplumsal hayatta musıki, kendine geniş yer bulmaktaydı. Karamanlı Aynî Divanı'nda da meclislerdeki musiki unsurlarına yer verilmekte ve musiki çalınması üzerine beyitler bulunmaktadır. Ayrıca divanda çalgı aletleri ve çalgıcılardan bahsedildiği görülmektedir.

6.6.1. Çeng

Çeng, kanuna benzeyen ve dik tutularak çalınan bir tür sazdır[283]. Türk musıkisinde çok eski tarihlerden beri kullanılmaktadır. Divan şiirinde sıkça anılan çeng, edebî sanatların ifadesinde de kullanılmıştır. Divan şairleri, genel olarak çeng ile aşığın bükülmüş beli ve acıklı feryatları arasında bağlantı kurmuşlardır[284]. Hatta XV. yüzyıl şairlerinden Ahmed-i Dai, Çengname adında bir eser kaleme almış ve bu eserinde çeng enstrümanını mistik bir forma büründürmüştür[285].

Çeng, Karamanlı Aynî Divanı'nda da birçok yerde geçmektedir. Şair, çengin sesi duyulunca namaz kılmak istediğini ve mutlu olduğunu dile getirir. Vâizin sözlerinin akıl çengini bozduğu ifade edilmiştir. Şair çalgıcıya ud getirip güzel sesle şarkı söylemesini ister. Şair sevgilisi ile mecliste sohbeti açmak ister. Def çalınca sevgilinin

---

[280] Ali Cançelik, *XVIII. Yüzyıl Divan Şiiri-Musıki İlişkisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, ss. 14.
[281] Ayşegül Nair, *Divan Şiirinde Musıki ve Makamlar*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 1999, s. 8.
[282] Pala, 2010, s. 337.
[283] Onay, s. 118.
[284] Özkan, s. 363.
[285] Ayhan Güldaş, "Çeng", TDVİA, C. 8, TDV Yay., Ankara 1993, s. 267.

peçesini açtığı çeng çalınca ise utangaçlığının gittiği dile getirilmiştir. Eğlence meclisinde sevgili gelince ortamdaki eşyaların durumu tasvir edilmiştir. Büyük testi murabba olur, sürahi diz çöker, çeng ise kapıya eğilir. Mecliste çeng ve ney ses verince şair kendisinin kurtuluşa erdiğini düşünür. Sevgilinin doğru, düz boyu çenge benzetilmiştir. Âşığın sevgilinin arkadaşlığı için çengi yakması ile söz konusu edilmiştir.

"Çeng ü ney itdi sadâ ya'ni salâ 'azm eylerüm
Bâng-i bezm-i meykede Aynî felâhumdur benüm" (G 351/7)

"Hıred çengini bozdı kavl-i vâ'iz
Düzet mutrib terennümle getür 'ûd" (G 116/5)

"Gel imdi sohbeti bî-perde âşikâr idelüm
Def açdı yine nikâb u götürdi çeng hicâb" (G 45/3)

"Dil delindi ney bigi efgân ile kadd oldı çeng
Gözyaşın sîl eyledi sînesi derd ile rebâb" (MSM 36/III)

"Karâbe oldı murabba' sürâhi diz çokdi
Eğildi çeng tapuya ayağa turdı rebâb" (G 44/3)

"'Uşşâk ile âheng ola hem râst-kaddi çeng ola
Her cân u dil ki bir nefes gûş eyleye nîrîzüne" (G 31/6)

"Sînem derisin yüzübeni sadr-ı rebâna
Hem-demlik içün çeng ü kudüm yaka yakîndur" (G 183/2)

6.6.2. Def

Def, çok eski zamanlardan beri bilinen ve ritim için tercih edilen bir çalgı aletidir[286]. Divan edebiyatında def, âşıkla birlikte eziyetlere katlanması bakımından aşığın gönlünü veya yuvarlak olması bakımından sevgilinin yüzünü temsil etmek amacıyla kullanılır[287].

Aynî Divanı'nda sevgiliyle sohbet etmek isteyen şairin mecliste def çalınca sevgilisinin peçesini açtığı ve sohbeti koyulaştırdığı ifade edilmiştir. Defin meclislerde çalınmasının sohbeti kolaylaştırdığı dile getirilmiştir. Bir başka beyitte ay, elinde def tutan sazendeye benzetilmiştir.

"Gel imdi sohbeti bî-perde âşikâr idelüm
Def açdı yine nikâb u götürdi çeng hicâb" (G 45/3)

"Olur 'işret kamer def dutsa yâhud
Elinde zührenün 'ûd olsa tâli'" (G 253/8)

6.6.3. Ûd

Ûd, telli bir çalgı olması yönünden çenge benzemesinin yanısıra yatık şekilde çalınması ile çeng ve sazdan ayrılır. İnsanın içine işleyen hüzünlü ve güzel bir sesinin olması bakımından Divan şiirinde söz konusu edilmiştir[288]. Ülkemizde ve birçok Arap ülkesinde aynı adla anılan ve yaygın bir şekilde kullanılan bir çalgı aletidir[289]. Divan şiirinde de aşığın inleyen hâlini tasvir için kullanılmıştır. Bu bakımdan âşık, kendini ûda yakın hissetmektedir.

Karamanlı Aynî dîvanında ûd şu şekilde geçer: Zorlukta ûd ve ney gibi inleyen kişinin sabredip sazına kulak verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Aynî, kendisinin ûd gibi ağlayıp inlediğini ifade etmiştir. Âşıkların ağlayıp inlemeleri için ûdun sevgilinin elinde olduğu dile getirilmiştir. Şair kendisinin ağlayıp inlemede ûd gibi olduğunu dile

[286] Nebi Bozkurt, "Def", TDVİA, C.9, TDV Yay., Ankara 1994, s. 83.
[287] Pala, 2010, s. 109.
[288] Özkan, s.370.
[289] Hikmet Karakaya, "Ud", TDVİA, C.42, TDV Yay., Ankara 2012, s. 39.

getirmiştir. Şair kendi gönlünü ûda benzeterek onun gibi ağladığını dile getirmiştir. Âşığın gönlü ûda benzetilmiştir. Zühre yıldızı, elinde ûd tutan bir sazendeye benzetilmiştir. Şair, gönül ûdunun acısını ve sazını döner neye ve rebaba sorar. Âşığın ûd olup yandığı dile getirilmiştir.

"'Ûd oldı 'Aynî ney dilün ellerde sûz ü sâz ile
Şimden girü her dem-be-dem âvâz iderse yaraşur" (G 156/7)
"Mihnetde 'ûd u ney bigi nâlân isen n'ola
Sabr eylegil ki gûş ide bu sûz u sâzuna" (K 28/3)

"Bezmünde mutrib oldı sâz itdi 'ûd-ı nâhid
Üçünci çarha çıhdı bânk-i sürûd-ı nâhid" (MSM 23/III)

"Âvâze-i 'uşşâk içün 'ud ol elinde 'ışkınun
Kim reng ü bû ol dil-berün sâzında vü sözindedür" (G 150/5)

"'Ûd-ı dil-i 'Aynî n'ola nâlân ola çün ney
İrs-i ezelîdür ana bu sûz ile bu sâz" (G 202/7)

"'Ûd u micmer oldı dil iy cân-ı pâk
Meclisünde yaraşur bu sâz u söz" (G 206/5)

"Olur 'işret kamer def dutsa yâhud
Elinde zührenün 'ûd olsa tâli'" (G 253/8)

"'Ûd-ı dilimün bu sûz u sâzın
Vardum neye vü rebâba sordum" (G 327/5)

"'Ûd oldum u yandum oda iy leb-şeker rahm eyleyüp
Gel bir nefes gûş eyle bu ney bigi nâlân olmışa" (G 424/4)

Ûd, sâz ve ney çalgı âletleri benzer duyguları anımsattıkları için divanda çok kez bir arada anılmıştır.

6.6.4. Sâz

Türk musıkisinde çalgı aletlerinin çoğunu tanımlamak için kullanılan bir kelimedir. Günümüzde anlam daralmasına uğrayarak halk müziğinde kullanılan telli bir çalgı aleti olan "bağlama" anlamına gelmektedir[290].

Aynî Divanı'nda mihnette ûd ve ney gibi inleyen kişiye, sabr edip sazına kulak vermesi tavsiye edilir. Sohbetin tüm ortamı hazırlandığı şimdi sazın çalma vakti geldiği ifade edilmiştir. Sevgilinin renk ve kokusunun sevgilinin sazında ve sözünde olduğu vurgulanmıştır. Şairin elinde saz ile inlemek istediği anlaşılır. Şaire ateş ile sazın ezelden soyundan kaldığını dile getirilmiştir. Yâr, "ûd sıfatlı" olarak vasıflandırılmıştır. Sazın ve sözün sevgilinin meclisine yakışacağı vurgulanmıştır. Ay, sevgilinin yüzünün sazını işitince sevinç ile rakkas olduğu dile getirilmiştir. Sevgilinin güzel yüzü saza benzetilmiştir. "Saz ile sözümü dinle" çeklinde saz ile söz birbiri ile bağdaştırılarak bir arada kullanılmıştır.

"Kamu esbâb-ı sohbet hâzır oldı
Gel imdi sâza âğâz ile 'avvâd" (G 111/3)

"Mihnetde 'ûd u ney bigi nâlân isen n'ola
Sabr eylegil ki gûş ide bu sûz u sâzuna" (K 28/3)

"Bezmünde mutrib oldı sâz itdi 'ûd-ı nâhid
Üçünci çarha çıhdı bânk-i sürûd-ı nâhid" (MSM 23/III)

"Âvâze-i 'uşşâk içün 'ud ol elinde 'ışkınun
Kim reng ü bû ol dil-berün sâzında vü sözindedür" (G 150/5)

"'Ûd oldı 'Aynî ney dilün ellerde sûz ü sâz ile
Şimden girü her dem-be-dem âvâz iderse yaraşur" (G 156/7)

[290] Melih Duygulu, "Saz", TDVİA, C.36, TDV Yay., Ankara 2009, s. 218.

“‘Ûd-ı dil-i ’Aynî n’ola nâlân ola çün ney
İrs-i ezelîdür ana bu sûz ile bu sâz” (G 202/7)

“Hiç olmaya bir ‘ûd-sıfat yâr-ı muvâfık
Bulunmaya bir ney bigi hem mûnis u dem-sâz” (G 203/2)

“‘Ûd u micmer oldı dil iy cân-ı pâk
Meclisünde yaraşur bu sâz u söz” (G 206/5)

“Meh işitdi cemâlünün sâzın
Oldı anun sevinç ile rakkâs” (G 240/6)

“Sür hâk-i pâyun yüzüme gûş it bu sâz u sözüme
Girmedi uyku gözüme dün gice niçün gelmedün” (G 286/2)

6.6.5. Ney

Farsça “kamış” anlamına glen ney, özellikle Türk tasavvuf musıkisinde çok önemli bir yeri olan nefesli bir müzik aletidir[291]. İnsanda manevi duyguları harekete geçirici bir etkisinin olduğu düşünüldüğü için tasavvuf musıkisinde önemli görülmüştür. Özellikle Mevlevî şairleri tarafından sıkça kullanılmıştır[292]. Divan şiirinde de tasavvufi çağrışımları bulunmaktadır. Ney, acı çeken ve inleyen âşığın hâlini anlatmaktadır. Divan şairleri tarafından en çok kullanılan müzik aletlerinden biridir[293].

Aynî Divanı’nda “ney gibi inlemek” deyimi anılmıştır. Çeng ve neyin çalmaya başladığı ifade edilmiştir. Neyin şairi ağlayıp inleyerek sevdiklerinden ayrı düşürdüğü ifade edilmiştir. Neyin bağırıp çağırmaları şairin ağlama ve inlemelerine benzetilmiş ve neyin sesinin şairin bağrını deldiği ifade edilmiştir. “Ney gibi nâlân eylemek” ifadesi kullanılmıştır. Ney, sevgilinin boyuna teşbih edilerek ona kemer taktığı dile getirilmiştir. Şair kendisinin ney gibi ağlayıp inlediğini ifade etmiştir. “Ney gibi efgân

[291] Mehmet Nuri Uygun, “Ney”, TDVİA, C.33, TDV Yay., Ankara 2007, s. 68.
[292] Pala, 2010, s. 358.
[293] Özkan, s. 365.

etmek" ifadesi kullanılmıştır. Şair, ney gibi munîs bir yâr arar kendine. Neyin ağlayıp inlemeyi şairden öğrendiği dile getirilmiştir. Şair, kendisinin ney gibi baştan ayağa bağrı delik olduğunu bu yüzden âh ve figân ettiğini dile getirmiştir. Şair kendisini bağrı delik olması ve ağlayıp inlemesi bakımından neye benzetmiştir. Neyin de deliklerinin olması bağrının delik olduğu bu sebepten âh ve figanlar ettiği şeklinde yorumlanmıştır.

"Çeng ü ney itdi sadâ ya'ni salâ 'azm eylerüm
Bâng-i bezm-i meykede 'Aynî felâhumdur benüm" (G 351/7)

"Mihnetde 'ûd u ney bigi nâlân isen n'ola
Sabr eylegil ki gûş ide bu sûz u sâzuna" (K 28/3)

"Harîmi vuslatundan ayru çün ney
Firâk itdi beni her demde nâlân" (K 21/123)

"Deldi ney bağrumı vü başladı efgâna diler
Dilden âvâzeleri nâle vü zârum bigi ola" (G 13/3)

"Gel iy hâlüm perîşân eyleyen dost
Beni ney bigi nâlân eyleyen dost" (G 65/1)

"Oldı ney ile nergis çeşm ü kadüne mensûb
Anlarun anun için tâc u kemeri vardur" (G 140/4)

"'Ûd oldı 'Aynî ney dilün ellerde sûz ü sâz ile
Şimden girü her dem-be-dem âvâz iderse yaraşur" (G 156/7)

"Dem-i ışkunla ney bigi ben efgân itmesem olmaz
Gam-ı şevkünle mey bigi ciger kân itmesem olmaz" (G 201/1)

"Hiç olmaya bir 'ûd-sıfat yâr-ı muvâfık
Bulunmaya bir ney bigi hem mûnis u dem-sâz" (G 203/2)

“‘Aynî sînen ider kabûl-i nefes
Senden öğrendi nâle ney diyeyüm” (G 339/7)

“Olmışam ney bigi başdan ayağa bağrı delük
Ol sebebden iderem âh u figân sen gideli” (G 452/2)

6.6.6. Rebâb

İslam ülkelerinin çoğunda birbirine yakın biçimlerde kullanılan bir grup müzik aletinin genel adıdır[294]. Divan şiirinde eğlence ve sohbet meclislerindeki müzik aletlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Gövdesinin yuvarlak olması, dik tutularak çalınması gibi unsurlar, şiir metinlerinde yer almaktadır[295].

Ayni divanında rebâb, çalgıcının rebâb çalması yönünden anılmıştır. Gözyaşının dert ile rebâb olduğu ifade edilmiştir. Eğlence meclisinde sevgili gelince ortamdaki eşyaların durumu tasvir edilmiştir. Büyük testi murabba olur, sürahi diz çöker, çeng ise kapıya eğilir. Rebâb ayağa kalkar. Bu durum şarkının başlaması için hazırlık niteliğinde düşünülebilir. Mecliste mutrîbin eline rebâb alıp çalması tasvir olunur.

“Gel iy mutrıb el urdum dir rebaba
Sun iy sâki ayagun bu türâba” (G 442/1)

“Dil delindi ney bigi efgân ile kadd oldı çeng
Gözyaşın sîl eyledi sînesi derd ile rebâb” (MSM 36/III)

“Karâbe oldı murabba’ sürâhi diz çokdi
Eğildi çeng tapuya ayağa turdı rebâb” (G 44/3)

“Hatîb olup yine mutrib eline aldı rebâb
Bu meclis ehline dinle ne resme itdi hitâb” (G 47/1)

---

[294] Fikret Karakaya, “Rebap”, TDVİA, C.34, TDV Yay., Ankara 2007, s. 493.
[295] Özkan, s. 367.

6.6.7. Kudüm

Türk musıkisinde yer alan vurmalı çalgılardan biridir. Tasavvuf musıkisinde ritim aleti olarak kullanılmıştır[296]. Mevlevihânelerde ve tekkelerde daha sık kullanılmıştır. İlk başlarda dinî musikiye has olmasına rağmen zamanla kudüm, din dışı musıki icralarında da yerini almıştır[297]. Fakat din dışı müzikteki kullanımı azdır. Latif bir sesi vardır. Mevlevî ayinlerinde raks eden dervişler kudümün vuruluşuna göre hareket ederler[298]. Karamanlı Aynî Divanı'nda âşığın sevgilinin arkadaşlığı için kudümü yakması ile söz konusu edilmiştir.

"Sînem derisin yüzübeni sadr-ı rebâna
Hem-demlik içün çeng ü kudüm yaka yakîndur" (G 183/2)

6.6.8. Mutrib

Mutrib; çalgı çalan, çalgıcı, şarkı okuyan, şarkıcı anlamlarına gelmektedir[299]. Divan şiirinde mutrib, bezm unsurlarının en önemlilerinden biridir[300]. Sâki ile birlikte sıkça geçmektedir[301].

Aynî Divanı'nda mecliste mutribin saz ve ûd çaldığı ifade edilmiştir. Elest meclisinin mutrîbi "Belî" diyerek ses verdiği dile getirilmiştir. Şair mutribin güzel sesiyle ûd çalmasını ister. Mutribin hâtip olup eline rebâb alıp çalması tasvir olunmuştur. Mutrib eline sazını alınca sohbet zamanının geldiği anlaşıldığı dile getirilir. Mutrib için "Mutribâ" hitâbı kullanılmıştır. Mutrib, sevgilinin benzetileni olarak da anılmıştır.

"Hıred çengini bozdı kavl-i vâ'iz
Düzet mutrib terennümle getür 'ûd" (G 116/5)

"Sâkî getür şarâbunı teşne-dil oldı mey-perest
Yâr muğannî söylesün dinle nedür usûl-i dost

[296] Pala, 2010, s. 277.
[297] M. Hurşit Ungay, "Kudüm", TDVİA, C.26, TDV Yay., Ankara 2002, s. 323.
[298] Devellioğlu, s 537.
[299] Devellioğlu, s. 702.
[300] Pala, 2010, s. 337.
[301] Levend, s. 303.

Didi bu savt ile Belî mutrib-i meclis-i dost
Ten telelâ telâ lelâ ten telelâ telâ le ley” (MSM 54/II)

“Öğredürem seherde ben mutrib-i çarh-ı sâlise
Ten telelâ telâ lelâ ten telelâ telâ le ley” (MSM 54/VI)

“Bezmünde mutrib oldı sâz itdi ‘ûd-ı nâhid
Üçünci çarha çıkdı bânk-i sürûd-ı nâhid” (MSM 23/III)

“Hatîb olup yine mutrib eline aldı rebâb
Bu meclis ehline dinle ne resme itdi hitâb” (G 47/1)

“Mutribâ al elüne sâzunı sohbet demidür
Sâkiyâ sun mey-i gül-rengi ki ‘işret demidür” (G 162/1)

“Mutribâ kand-ı lebi kavlini tekrâr buyur
Lutf idüp anı yine eyle mükerrer sevene” (G 426/4)

6.7. Süs Unsurları

İnsan, yaratılışı gereği güzel olmak ve güzel görünmek istemektedir. Yaratılıştan gelen bu isteğin yansımalarını, süs eşyalarında görmek mümkündür. Doğadan ham madde olarak elde edilen kokular ve değerli taşlar, süs eşyalarına dönüştürülüp insanlar tarafından kullanılmıştır[302]. Bu süs unsurları, toplumların geleneklerinde de yer edinmiştir.

Divan şiirinde süs unsurları, sevgili ile benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Bu bölümde, Karamanlı Aynî Dîvanındaki süs unsurları olarak kıymetli taşlar, güzel kokular ve diğer süs unsurları incelenmiştir.

[302] Melek Dikmen ve Kamile Çetin, “Klâsik Türk Şiirinde Kadın Takı ve Aksesuarları”, *Bilig*, s: 61, 2012, s. 71.

Sevgilinin canının sohbeti can alan yüzünü ziynetlendirir. Süslü yanağını ona arz eyleyip sevgiliye süs ve zînet verilmesi istenir. Sevgilinin yüzünün süslenmiş olduğu dile getirilmiştir. Süs ve zînetin sevgiliye âit unsurlar olduğu ifade edilmiştir. Sevgilinin yanağı süslü olduğu için göz ve gönül arasında maceraya sebebiyet verdiği dile getirilmiştir. Gönül levhâsından sevinç nakşı giderse o gönülde süslü bir suretin yok olacağı dile getirilir. Gönüldeki sevincin gönlün süsü olduğu sonucuna varılır. Âşığın canını süsleyen sevgilidir.

"Cemâl-i cân-fezân eyler müzeyyen sohbet-i cânı
Ruh-ı zîbânı 'arz eyle ana vir zîb ü zıynet dost" (G 75/2)

"Ol sehînün 'ârız-ı zîbâsı içün dâyimâ
Dîde vü dil arasında mâ-cerâdur el-gıyâs" (G 77/2)

"Levh-i dilden nakş-ı şâdî gitse dost
Bes durur bu suret-i zîbâ-yı bess" (G 81/5)

"Ârâmı gitdi cânumun ârâm-ı cânum kandadur
Oldı nişân-ı fitne gam fitne nişânum kandadur" (G 153/1)

6.7.1. Kıymetli mâdenler

Doğada ham madde olarak bulunan kıymetli madenler, insanlar tarafından işlenip çeşitli şekiller verilerek değerli taşlar olarak süs unsurlarına dönüştürülmüştür. Değerli taşlar, hem zenginlik göstergesi hem de güzellik ifadesi olarak kabul görmüştür[303]. Uzun zamandan beri çeşitli değerli taşlardan üretilen eşyaları, insanlar süs unsurları olarak kullanmışlardır.

Divan şiirinde değerli taşlar; güzel olması, dayanıklı olması, parlak olması, sağlığa faydalı olması ve anlam taşıması bakımlarından çok önemli görülmüştür[304]. Sevgiliyle

[303] Mehmet Kırbıyık, "Bazı XVI. Yüzyıl Divanlarında Kıymetli Taşlar", *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, sayı: 18, 2007, s. 62.
[304] Meryem Yılmaz, *XVII. Yüzyıl Klasik Türk Şiiri'nde Değerli Taşlar*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2008, s. 172.

sıkça birlikte anılan değerli taşların sevgilinin güzellik unsurlarını hatırlatma işlevi bulunmaktadır.

Aşağıdaki örnekte Aynî Divanı'nda değerli taşların diğer örneklerinden farklı benzetmelerle bir arada kullanılmıştır. Aynî Divanı'nda felek, firuze ve elmasını örtüp cevherler gece parlayan yâkut ile dürr ve mercanı çıkardığı vurgulanmıştır. Firuze ve elmas gündüze benzetilmek suretiyle anılmıştır. Dürr ve mercanlar ise gökyüzündeki yıldızlara benzetilmek suretiyle işlenmiştir. Gece parlayan yâkut ise aya benzetilmiştir. Firuze, elmas, yâkut, dürr, mercân gibi birçok kıymetli maden bir arada kullanılarak bir bütünlük oluşturulmuştur.

"Felek fîrûzeci pîrûze vü elmâsını örtüp
Güherler şeb-çerâğ ile çıkardı dürr ü mercân" (K 57/4)

6.7.1.1. Akîk

Genelde kırmızı renkli olan değerli bir taş olarak bilinir. Halk arasında rağbet gören değerli bir maden olarak görülür. İslamî sanatlarda da kullanılmıştır[305]. Yemen yöresinde bulunan bu taşın, rengini Süheyl yıldızının ışığından aldığı söylenmektedir[306]. Divan şiirinde akik, diğer taşlar kadar sıkça anılmasa da sahip olduğu kırmızı renk itibariyle benzetmelerde kullanılmıştır[307].

Aynî Divanı'nda sevgilinin kırmızı dudağı, Yemen akîkine benzetilmek suretiyle anılmıştır. Akikin Süheyl yıdızının uzağa düşen ışığından renk aldığı dile getirilmiştir. Erguvan, akikin kadehini yasemine sunar. Akik taşından yapılmış bir kadeh tasvir edilmiştir. Akik, divanda sevgilinin dudağının benzetileni olarak kullanılmıştır.

"Rutab lebün ne mübarek Süheyl olur Yemenî
'Atıyye reng olup andan 'akîk-i temre düşer" (G 182/2)

"Bildi 'Aynî sıbgatu'llâh leblerün la'lindedür
Sen Süheylün pertevindendür ki reng alur 'akîk" (G 280/7)

[305] Sargon Erdem, "Akik", TDVİA, C.2, TDV Yay., Ankara, 1989, s. 262.
[306] Onay, s. 50.
[307] Kırbıyık, s. 62.

"Erguvân câm-ı 'akîki semene sunubanı
Lâleler mest oluban bezm-i girân olsa gerek" (G 293/4)

"N'idem şebeh bigi n'ideyüm iy 'akÎk-leb
Rahm eyle kıl nazar yüzümün kehrübâsına" (G 418/4)

6.7.1.2. Sadef (Asdâf)

Sedef, incinin içinden çıktığı istiridye ya da midye kabuğuna verilen isimdir[308]. Özellikle nisan aylarında yağan yağmur, incilerin oluşması için gerekli ortamı hazırlar. Bu bakımdan sadef ile nisan ayına aynı beyitlerde rastlanabilir. Sadef; saflığın, berraklığın, temizliğin ve güzelliğin timsalidir[309]. Divan şiirinde sadefin göz veya kulağa benzetildiği belirtilmiştir[310].

Aynî Divanı'nda sedeflerin çoğalıp incilerin ise hayatın cevherleri olacağı düşünülür. Şair, Nisan ayında sedefin ağzına bir damla yağmur suyu düşmesiyle inci olması olayına telmih yapmıştır. Sadef sevgilinin dudağını kastedecek şekilde kullanılmıştır. Kulak, sadefe benzetilerek anılmıştır. Şair, sevgilinin inci gibi olan dişlerini vasfetmiştir. Onu dinleyen kimsenin kulağının sadefini cevher dolduracağı dile getirilmiştir.

"Tebâyi' bahr-i 'ummândur eyâ gavvâs olan anda
Olur ervâh olan dürler olur işbâh ola asdâf" (MSM 56/IX)

"Dir isen gûş ideyüm 'Aynî yaşundan haberi
Dürr ola düşse sadef ağzına Nisan diyeyüm" (K 27/48)

"Rahmet derârîsi katârât-ı zülâl ile
Sîr-âb goncanun sadefin itdi pür-le'âl" (K 4/7)

[308] Kurnaz, s. 117.
[309] Nebi Bozkurt, "Sedefkârlık", TDVİA, C.36, Ankara 2009, s. 282.
[310] Pala, 2010, s. 385.

“Dişün şevkiyle dürr olmağa virür
Sadefde katre-i nîsâna heylâc” (G 88/4)

“İy ehl-i nazar Şeh Cem olan Husrevi gitî
Gel gör ki zamân ehl-i kemâle neler eyler” (G 178/5)

Sedeflere düşen katrelerin sevgilinin dişinin sayesinde inci oldukları dile getirilmiştir. Sevgilinin dudağı sadefe benzetilerek anılmıştır.

“Şol diş ki bu gözyaşını ‘aksi güher eyler
Asdâfa düşen katreleri ol dürer eyler” (G 179/1)

“Düşnâm ile ihyâ ider emvâtı leb-i dost
Sadâferin olsun zihî ‘Îsâ-dem-i i’câz” (G 202/2)

Âşığın gözünün yaşı denizlerin sedeflerine inci olmak için nisan yağmuru olduğu belirtilir. “Asdâf-ı çeşm” şeklinde bir tamlama kurularak âşığın gözleri sadeflere benzetilmiştir. Şairin gözyaşı ile sadefin midesinden nisan ayına şeref vereceği belirtilmiştir.

“Dendânunı yâd eyleyüp deryâlarun asdâfına
Dürr olmağa Nîsân olur bu gözdeki yaşum benüm” (G 337/6)

“Göster ‘avârız-ı dehenin ya‘ni dişlerin
Asdâf-ı çeşmüme dür-i şehvârı eyle ‘arz” (G 244/4)

“‘Aynî yaşun haberin gûş ideyüm didi didüm
Sadefün havsalasından ire Nîsân şeref” (G 263/7)

Karamanlı Aynî Divanı’nda sadef; gavvas, deniz, dürr, nisan kelimeleri ile birlikte tenasüp oluşturacak şekilde anılmıştır. Sadef, âşığın gözleri, sevgilinin dudağı ve kulağın benzetileni olarak ele alınmıştır.

6.7.1.3. Cevher (Gevher, Güher)

Cevher, edebiyatımızda birkaç farklı anlamda kullanılmıştır. Bu anlamları şöyle sıralamak mümkündür: elmas, altın gibi kıymetli taşlar, insanda bulunan yetenek, asıl, insanın özü[311]. Cevher, aslında değerli taşların genel adı olarak geçmektedir[312].

Değerli olması bakımından sevgilinin güzelliğiyle ilişkilendirilerek kullanılmıştır. Divan şiirinde cevher ile ilişkilendirilen ve sıkça birlikte anılan taşların zümrüt, akik, inci, yakut ve la'l olduğu görülmektedir. Âşığın gönlü ve sevgiliye kavuşma zamanı birer cevher hükmündedir. Ayrıca sevgilinin sözü, gözü, özü, hasılı sevgiliye dair bütün unsurlar zikredilirken cevher veya mücevher tabirleri kullanılmıştır[313].

Karamanlı Aynî Divanı'nda cevheri olanın kadir kıymet bileceği dile getirilmiştir. Cevherin ancak layık olanın huzurunda kıymet bulduğuna değinilmiştir. Aynî Divanı'nda cevher/gevher kelimesi değerli olması bakımından genc/kenz/ hazine kelimeleri ile birlikte sıkça anılmıştır.

"Bilmeyen bilmez nedür dürr-i semîn
Cevheri olan bilür kadr u behâ" (K 34/87)

"Kanda iltem gevherüm iy sadr-ı kadr
Hazretünde bulunur kıymet ana" (K 34/88)

"Olur seyyârenün cirmi burûcun gevher ü kenzi
Olur her burc-ı gencîne içine genc-i imkânı" (K 57/47)

Şair metihlerini cevher gibi dizdiğini ifade etmiştir. Methler ve beyitler cevhere benzetilmiştir. Şiirin cevher olduğu ifade edilmiştir. Nazım, cevhere benzetilerek kullanılmıştır.

"Gûşvâr itmek içün gûş-ı zamân nazm iden
Düzmişem medhün ile bir niçe dürr ü güheri" (K 31/17)

---

311 Onay, s. 108.
312 Yılmaz, s. 11.
313 Pala, 2010, s. 90.

“Tab‘ı mevzûn çün Hasen Selmân-fesâhat çün Kemâl
Nazm-ı dürr-bârından anun oldı pür-gevher cihân” (K 22/39)

“Cevher-i nazmum yüzi bâbındadur
K’ateşinde la‘l anun âbındadur” (G 160/1)

Üçyüz altmış bin yılın sedeflerine düştüğünü söyleyen şair cevhere perverde olduğunu ifade etmiştir. Burada kastettiği cevher Cem Sultan’dır.

“Üç yüz altmış bin yılın asdâfına
Düşmişem perverde olmış gevherem” (K 17/18)

Sevgilinin ağzına benzetilen batının mahzen olduğu, doğunun ise ona cevher saçtığı ifade edilmiştir.

“Dehânun mağribi ‘aynün kıyâmet maşrıkı anda
Meğârib mahzen olmışdur meşârık ana gevher-pâş” (MSM 56/IV)

Hz. Muhammed’in sözleri cevhere benzetilmek suretiyle anılmıştır.

“Veliyüllâh ağız açdı nedir dinle haber elfâz
Nisâr-ı mukdim-i ‘ârif ider bin bin güher elfâz” (MSM 56/VI)

“Hadîsi cevherin zikr itdügümce
Kelâmum dürr-işehvâr eyleyen dost” (G 61/3)

Şair, köle bir toprak iken şâhın yardım etmesiyle iksir cevheri olur. İksirin cevher olduğu vurgulanmıştır. Şâhın çadırının cevheri şâirin başına tâc olduğu belirtilmiş. O cevherin sedefi ise şairlerin külahı olduğu dile getirilmiştir.

“Ben gedâ toprağ iken cevher-i iksîr olam
Ger ‘inâyet nazarın eyleye ol şâh bana” (G 10/2)

“Kimiyâ-yı zer yüzümde çeşmümün
Cevher-i iksîr sîm-âbındadur” (G 161/5)

“Güher-i çetr-i şehi başuma tâc oldı benüm
Sadefi ol güherün oldı külâh-ı şu‘arâ” (G 29/4)

Sevgilinin ağzında olan cevher âşığın canına düşmüştür. Gizli hazinenin âşığın canı olan bu mahzende saklandığı dile getirilir. Can cevhere benzetilerek anılmıştır.

“Ağzunda hayâl oldı güher cânuma düşdi
Ol genc-i nihân şimdi bu mahzendedür iy dost” (G 74/2)

“Cevher-i cân bigi dür-i ümmîd
Gevheri ol dehân durur nâ-yâb” (G 39/3)

Zâhirde şairin gözünün hiçbir varlığı yoktur ama sevgilinin yoluna saçmak için binlerce cevheri olduğu ifade edilmiştir. Söz, sevgilinin dudağının cevheri olarak vasıflandırılmıştır.

“Zâhirde gözüm dervîş bir nesnesi yok ammâ
Yolında nisâr içün bin bin güheri vardur” (G 140/5)

“Dürr-i lafzumdur ‘ibâret lutf ile perverde dost
Gevher-i la‘l-i lebünden öğrenelden ıstılâh” (G 95/6)

Sevgilinin ip gibi zayıf olan belinin cevher dolu olduğu dile getirilmiştir. Sevgilinin dişlerinin düzgünlüğü bakımından cevhere benzetilmiştir. Dişin gözyaşının yansımasını cevher ettiği dile getirilmiştir. Sevgilinin boyu, canının cevheri olarak vasıflandırılmıştır. Âşığın gözü sevgilinin yolunda cevherler saçan olmuştur.

“Cismüm za‘îf ü dîde ter ol rîsmân bu pür-güher
Oldı müheyyâ çün kemer lâgar miyânum kandadur” (G 153/3)

“Dişlerün nazmında oldum cevheri
Gabgabun vasfında nesrümdür sıhâh” (G 96/4)

“Şol diş ki bu gözyaşını ‘aksi güher eyler
Asdâfa düşen katreleri ol dürer eyler” (G 179/1)

"Kadun şol cevher-i cânun gözüm gördükçe iy 'Aynî
Senün bigi ayağına dür-efşân itmesem olmaz" (G 201/7)

"Gözüm dûr olalı şol dürr dişünden
Gözüm yolunda olmışdur güher-pâş" (G 229/3)

Değerli taşlar cevher olarak vasıflandırılmıştır. Dalgıç olanın denizden cevherleri alabileceği vurgulanmıştır.

"Gözden hayâlün alsa dürler 'aceb mi iy dost
Ummân içinde alur gavvâs olan güherler" (G 188/3)

6.7.1.4. Dürr (Lü'lü, İnci)

Denizdeki sadeflerin içindeki oluşan parlak, iri ve değerli bir taştır. Dürr; parlak, güzel, beyaz, şeffaf ve yuvarlak oluşuyla diğer değerli taşlardan ayrılır[314]. Divan şiirinde sevgilinin teri, dişleri, vuslatı; âşığın gözyaşı, şairin sözleri ve güzel sözler için "dürr" nitelemesi yapılmıştır[315].

Aynî Divanı'nda âşığın gözyaşı, sevgilinin dişi, şairin sözü, hayâli, dizilen methiyeler ve şiir inciye benzetilerek ele alınmıştır. Karamanlı Aynî, incileri hayatın cevherleri olarak vasıflandırmıştır. Şair kendisinin iplikte inci olduğunu ifade etmiştir. Kıymetli incinin ne olduğunu bilmeyenin kıymet bilmediği ifade edilmiştir.

"Tebâyi' bahr-i 'ummândur eyâ gavvâs olan anda
Olur ervâh olan dürler olur işbâh ola asdâf" (MSM 56/IX)

"Şol sırr ki Elestde dilüme sevgülü oldı
Ol sırr-ı nihânum gibisin sevgülü mahbûb" (K 55/60)

"Bilmeyen bilmez nedür dürr-i semîn
Cevheri olan bilür kadr u behâ" (K 34/87)

[314] Yılmaz, s. 25.
[315] Pala, 2010, s. 126.

"Vilâyet harc ider dürr sözlerün dost
Velî la'lün ider keşf-i kerâmât" (G 63/6)

Şair dizdiği methleri inciye benzetmiştir. İncilerin dizilip küpe olmasını Aynî, kendi şiirine benzetmiştir. Aynî, kendisi gibi şair olan Selman'ın şiirlerini inciye teşbih etmiştir.

"Gûşvâr itmek içün gûş-ı zamân nazm iden
Düzmişem medhün ile bir niçe dürr ü güheri" (K 31/17)

"Benüm şi'rüm bigi dürler düzilmiş gûşvâr olmuş
Yaraşur şeh kulagında bu dürr-i şâhvâr olsun" (K 24/37)

"Yiridür dürc-i sem'undan ola bu gevher-i manzûm
Muhaldür dürc-i lafzunda bu dürr-i âbdâr olsun" (K 24/38)

"Cümle eşyâ cismine vire harâret tâb u teb
Her leb-i la'lün ruhından döke dürrî der-cihân" (K 22/20)

"Tab'ı mevzûn çün Hasen Selmân-fesâhat çün Kemâl
Nazm-ı dürr-bârından anun oldı pür-gevher cihân" (K 22/39)

Şairin kelâmı iri inciye benzetilmiştir. Şairin gözünde ve sözünde dizilen iri inci sevgilinin olduğu belirilmiştir. Söz, inciye benzetilerek anılmıştır. Sözde iktibas yapma muhafazalı parlak inciye benzetilmiştir. Şair kendi hayalini inciye benzetmiştir. Ümit inciye benzetilmiştir.

"Hadîsi cevherin zikr itdügümce
Kelâmum dürr-işehvâr eyleyen dost" (G 61/3)

"Kamu bu gözde vü sözde düzilmiş
Bilürsin dürr-i şehvârum senündür" (G 167/4)

"Dürr-i lafzumdur 'ibâret lutf ile perverde dost
Gevher-i la'l-i lebünden öğrenelden ıstılâh" (G 95/6)

“Hûy-ı haddı hıbreti gelmez hayâlât-ı düre
Ol hayâlât-ı garîbe ‘Aynî dîvânındadur” (G 151/7)

“Dür-i meknûn ider söz iktibâsın
Dişünden nazm ider tazmin elfâz” (G 249/6)

“Cevher-i cân bigi dür-i ümmîd
Gevheri ol dehân durur nâ-yâb” (G 39/3)

“Didüm iy dil-ber yüzünde dürr bigi dürler nedür
Gül bigi güldi didi güldür gül-âb andan tamar” (G 154/4)

Sevgilinin dişi sayesinde sedefe düşen katrelerin inci olmasına değinilmiştir. Susamış bir dalgıça inciler bağışlamanın bir öneminin olmadığı ifade edilmişti. Sadefin ağzına Nisan yağmuru düşse inci olacağı ifade edilmiştir. Dürler âşığın hayâli olmuştur. İncinin denizde olmasına ve ancak gavvas olanın onu alacağına değinilmiştir.

“Şol diş ki bu gözyaşını ‘aksi güher eyler
Asdâfa düşen katreleri ol dürer eyler” (G 179/1)

“Dürler bağışlasan n’ola gavvâs u teşneye
İy bahr-i cûd âb-ı kerem-kân elündedür” (K 29/6)

“Dişinün dâyesi dürdânelerdür
Lebi lâlâsıdur yâkût u mercân” (K 21/57)

“Sühanum dürlerini gûş idine fürkat ile
Neler itdi bana ol lebleri mercân diyeyüm” (K 27/3)

“Dir isen gûş ideyüm ‘Aynî yaşundan haberi
Dürr ola düşse sadef ağzına Nisan diyeyüm” (K 27/48)

“Gözden hayâlün alsa dürler ‘aceb mi iy dost
Ummân içinde alur gavvâs olan güherler” (G 188/3)

"Dür-i şehvâr" tamlaması kullanılarak sevgilinin dişleri iri inciye benzetilmiştir. İncilerin, sevgilinin dişlerinin hatrına ummandan geldikleri dile getirilmiştir. Dürr, sevgilinin dişinin şevki ile inci olduğu dile getirilerek hüsn-ü tâlil sanatı yapılmıştır.

"Göster 'avârız-ı dehenin ya'ni dişlerin
Asdâf-ı çeşmüme dür-i şehvârı eyle 'arz" (G 244/4)

"Her dürer kim dişlerün yâdına 'ummândan gelür
Ol benüm eşküm durur bu çeşm-i giryândan gelür" (G 142/1)

"Çıkarur lü'lü' dişün şevki gözüm cevherini
Sanma kim dürri hemân bahr-i 'Adenden çıkarur" (G 134/3)

"Dişün şevkiyle dürr olmağa virür
Sadefde katre-i nîsâna heylâc" (G 88/4)

"Lebünden cür'adur şol âb-ı hayvân
Dişünden katredür lûlû-yi manzûd" (G 113/3)

Mücevherlerin sevgilinin yüzünde derin bir inci gibi olduğu dile getirilmiştir. Dürr, sevgilinin ayağına inci saçmak anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır.

"Deründür dürr yüzünde anda tersî'
Olupdur vird-i verdün dilde tecnîs" (G 214/2)

"Kadun şol cevher-i cânun gözüm gördükçe iy 'Aynî
Senün bigi ayağına dür-efşân itmesem olmaz" (G 201/7)

Şair, sözü gibi gözünden de İlyas'ın ayağına padişaha layık iri incilerin dökülmesini ister.

"Sözüm bigi gözümden ayağuna
Dökülsin lü'lü'-i şeh-vârum İlyâs" (G 218/3)

"Lü'lü'-i lâle" ifadesi lâlenin incisi anlamına gelecek şekilde tamlama olarak kullanılmıştır. "Lü'lü, dür, la'l, mercân" kelimeleri bir arada kullanılarak tenasüp sağlanmıştır.

"Ne durur lü'lü'-i lâle ki ide tîr-keşün
Leb-i la'lündeki ol dürr ile mercân dahı yig" (G 284/5)

Sevgili eğer inci isterse şair gözyaşını ona iyi bir inci yapıp sunmak ister. Âşığın gözündeki yaş inciye benzetilmiştir. Sevgilinin dişlerinin saf, katıksız inci olduğu dile getirilmiştir. Âşığın gönlü kendi gözünün incisini hatta cevherlerini bile aldığı dile getirilmiştir. Gözün incisi olarak vasıflandırılan gözyaşıdır.

"Ger zer gerekse sana gönül zer idem yüzüm
Var dürr dilersen eşkümi dürr-i hoş-âb idem" (G 323/3)

"Geh la'l ü geh mercân olur bu gözdeki yaşum benüm
Geh dürr geh 'ummân olur bu gözdeki yaşum benüm" (G 337/1)

"Nazm-ı Pervîn hûbter ya dişlerün ya dürr-i nâb
Şehd-i hoşter ya lebün ya şi'r-i şekker-bâr-ı men" (G 373/3)

"Dil aldı dürr-i dîdemi gevherlerin dahı bile
Yâkût-ı cân oldı revân ol hokka-i la'lin içün" (G 387/3)

Karamanlı Aynî Divanı'nda dürr (inci), genellikle değerli şeylerin benzetileni olarak kullanılmıştır. Düzenli dizilen şeyler için de dürr benzetmesi kullanılmıştır. En çok da sevgili ile bağlantılı olarak anılmıştır. Aynî Divanı'nda "gavvas, sadef, Nisan yağmuru" inci ile münasebli olarak birlikte kullanılmıştır.

6.7.1.5. Dürr-i ‘Aden (Aden İncisi)

Yemen’in güneyinde bulunan Aden bölgesinden ismini alan bu değerli maden, denizden elde edilir[316]. En güzel incilerin Aden bölgesinden çıkarıldığı söylenmektedir. Bu yüzden Aden ile “dürr” ve “inci” kelimeleri Divan şiirinde birlikte anılmaktadır[317].

Aden denizinden inci çıkartılması münasebetiyle Aden incisi denilmiştir. Aynî Divanı’nda gözyaşı, Aden incisine benzetilmesi suretiyle anılmıştır. Para ile ölçülemeyecek kadar kıymetli ber cevher varsa onun da sevgilinin kıymetli inciye benzetilen dişleri olduğu belirtilmiştir. Bu kıymetli inciyi incisi ile meşhur olan Aden’de bile bulamadıkları dile getirilmiştir.

“Dökdi firâk ile gözüm dürr-i ‘Aden didüklerin
İy ‘acebâ görem mi ol vech-i hasen didüklerin” (G 384/1)

“Gevher-i bî-behâ eger var ise dişlerün durur
Dürr-i semîn anun bigi bulamadılar ‘Adende yok” (G 269/6)

6.7.1.6. Elmas

Madenler içinde dayanıklılığı en yüksek olan değerli bir taştır. Keskinliği ve parlaklığı ile ün salmıştır. Divan edebiyatında elmas, sahip olduğu kıymete binaen âşığın gönlüne benzetilir[318]. Ayrıca elmas ile gözyaşı, gamze, kadeh, kılıç ve hançer gibi unsurlar arasında ilişki kurulmuştur[319].

Aynî Divanı’nda elmasın çok değerli bir mâden olduğu vurgulanmıştır. Şair, gönlünü elmasa benzetmek suretiyle anmıştır. Ayrıca şair, karşısındakinin elinde elmas kılıcı bile görse gözünü ayağından çevirmeyeceğini ifade etmiştir.

[316] Onay, s. 147.
[317] Pala, 2010, s. 126.
[318] Pala, 2010, s. 137.
[319] Kırbıyık, s. 63.

"İremdür bu şecer çokdur bilür misin nedür Tûbâ
Bu ma'dendür hacer çokdur bilür misin nedür elmâs" (MSM 56/I)

"Zümürrüd dil zeberceddür çıkarur çeşmini mârun
Sakın münkir bu dilden kim budur elmâs olan kâtı'" (MSM 56/VII)

"Yüzin 'Aynî çevürmez ayağundan
Elünde ger görürse tîğ-ı elmâs" (G 217/7)

6.7.1.7. Firûze (Pîrûze)

Açık mavi renge sahip olup Nişabur'da çıktığı bilinen değerli yüzüktaşıdır[320]. "Pîrûze", firuze kelimesinin Farsça karşılığıdır. Sahip olduğu renkten dolayı firuze, Divan edebiyatımızda gökle ilişkilendirilir[321]. Ayrıca firuzenin ayırt edici rengi, onun göz, deniz, felek gibi unsurlarla birlikte kullanılmasına yol açmıştır[322].

Aynî Divanı'nda "târem" kelimesi ile kullanılarak gök anlamını ifade etmiştir. Fîrûz, değerli anlamında da kullanılmıştır. Fîrûze dîvanda pîrûze olarak da geçmektedir. Sevgilinin yanağındaki çizgiler fîrûze giyen olarak vasıflandırılmıştır. Fîrûze taşının renginin mavi olması hasebiyle sevgilinin gözüne benzetilmiştir. Sevgilinin yanakları firuzeye benzetilmiştir. Sabah sevgilinin talihinden firuzeye dönmüştür. Sabahın, firuzenin talihini sevgilinin yanağında bulduğu dile getirilir. Sevgilinin hattı firuzeye benzetilmiştir.

"Birin yarın vire fîrûzec-i subh
Birin virdi bugün fîrûze târem" (K 47/7)

"Gel tılsımına eyle fekk-i rumûz
İsmi gencînesinde hetk-i künûz
İy gedâ eylesün seni fîrûz" (MSM 1/XXIV)

---

[320] Devellioğlu, s. 283.
[321] Pala, 2010, s. 158.
[322] Yılmaz, s. 96.

“‘Ârızun nev-rûz u anun hattıdur pîrûze-pûş
Leblerün la’lin libâs u kâkülün müşgîn-kabâ” (G 5/2)

“Leblerün vechindedür la‘lin şafak
Ruhlarun haddındadur pîrûze subh” (G 93/5)

“‘Ârızundan nîk-baht oldı seher
Buldı andan tâli’-i subh” (G 94/5)

“Âzâd olayum dir isen fîrûz-ı dil sabr eylegil
Her hatt-ı âzâdı anun ol hatt-ı pîrûzindedür” (G 150/2)

6.7.1.8. La‘l (Yakut)

Yakut; mavi, sarı ve kırmızı renklerde bulunabilen ateşe dayanıklı ve ağır bir değerli taştır[323]. La‘l, yakutun açık kırmızı renkteki çeşidine verilen isimdir.

Divan edebiyatında sıklıkla kullanılan la‘l, sevgilinin dudağını tarif ederken anılmaktadır[324]. Ayrıca la‘l, sahip olduğu renk itibariyle şarap ve kan yerine de kullanılmıştır[325]. Yakut, âşığın kanlı gözyaşının ve kızarmış gözlerinin benzetileni olarak geçmektedir[326]. Divan şiirinde kırmızı, mavi ve sarı renklerdeki yakutların psikolojik hastalıkların tedavisinde kullanıldığı da belirtilmektedir[327].

Aynî Divanı’nda sevgilinin dudağı, yakuta benzetilmek suretiyle anılmıştır. La‘l, leb kelimesi ile sıkça bir arada anılmıştır. Yakut, kaftanın giyidirilmesini ifade eder. L‘al elbiseye benzetilerek sevgilinin dudaklarının l‘al elbisesini giydiği dile getirilmiştir. Sevgilinin dudakları için “âteş-i la‘l” ifadesi kullanılarak la‘lin parlaklık yönüne vurgu yapılmıştır. Sevgilinin la‘l olan dudağı kerâmeti keşfeder. Cihanda İskender’in istediği sevgilinin la‘linin suyu olduğu dile getirilmiştir. Sevgilinin la‘l dudağının şekerden kıymetini aldığı vurgulanmıştır. Sevgilinin, şarabın rengini yakut ettiği ve canına da

[323] Onay, s. 426.
[324] Kırbıyık, s. 72.
[325] Pala, “La’l”, TDVİA, C.27, TDV Yay., Ankara 2003, s. 69-70.
[326] Yılmaz, s. 46.
[327] Bilal Kemikli, “Divan Şiirinde Hastalık ve Tedavi”, *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, C. 16, sayı: 1, 2007, s. 34.

yakut olduğu dile getirilmiştir. Âşık, rakîb görürken sevgilinin la‘l dudağını öpmek ister. Gönül yakuta benzetilmiştir. Sevgilinin la‘l dudağının sefasıyla gönülde ruhların rahat ettiği ifade edilmiştir. La‘l ve yâkutun birlikte kullanıldığı da olmuştur. Aşığın gözünden lâl ve yakutun saçıldığı dile getirilmiştir. Sevgilinin dudağının benzetileni olan yâkut, canın yaşamak için yenilmesi gereken şeyi olarak vasıflandırılmıştır. Sevgilinin la‘linin câna ümid olması istenir. Sevgilinin la‘linin hevesi, her kişinin canını çıkaracağı ifade edilmiştir. Âşığın gönlü, sevgilinin la‘linin hastası olduğu vurgulanmıştır. Sevgilinin la‘li hokkaya benzetilerek anılmıştır. İnci pazarında âşığın aklına sevgilinin la‘li düştüğü dile getirilmiştir. Sevgilinin hattı yâkuta benzetilmiştir. Ölmemek için yâkutunu terk etmemek gerektiği vurgulanır. Sevgilinin dudaklarına benzetilen la‘lin âb-ı hayat olduğu vurgulanmıştır. “Yâkut-leb” ile sevgili kast edilerek açık istiare yapılmıştır. Ateşe benzetilen la‘lin sevgilinin suyunda olduğu vurgulanmıştır. Âşığın canı sevgilinin la‘line her zaman dualar ettiğine temâs edilmiştir. La‘l sevgilinin dudağını andıracak şekilde “zülf” kelimesi ile birlikte kullanılmıştır. Sevgilinin yüzü yakuta benzetilerek anılmıştır. Âşığın gözü gözyaşını yâkut etmiştir ve demler akıttığı belirtilmiştir. Sevgilinin la‘linin yaraya merhem diye tuz basması söz konusu edilmiştir. Nazım, yâkuta benzetilerek anılmıştır. Çoğu beyitte “la‘l-i leb” tamlaması kullanılmıştır.

“Şol sırr ki Elestde dilüme sevgülü oldı
Ol sırr-ı nihânum gibisin sevgülü mahbûb” (K 55/60)

“Fâm-ı la‘lün şevkine câm-ı şarâb içdüklerüm
Vâz geldüm sevdügüm sağ ol yüri şimden girü” (MSM 50/II)

“Dişinün dâyesi dürdânelerdür
Lebi lâlâsıdur yâkût u mercân” (K 21/57)

“Vilâyet harc ider dürr sözlerün dost
Velî la‘lün ider keşf-i kerâmât” (G 63/6)

“Leb-i la‘li hayâl ile dem-â-dem
Gözümün yaşını kan eyleyen dost” (G 65/5)

“Her kimün cismine çün kim virile cân-ı kadeh
Ola yâkût-ı dili cevheri mercân-ı kadeh” (G 97/1)

“Hat u hâlün giriftârı leb-i la‘lün esîridür
Gerek Keşmîr ü Kâbil ü gerekse jengbâr olsun” (K 24/30)

“Vakt irüp Yûsuf bigi gül gonca sicninden çıka
Hil‘at-i la‘lin geyüre ana tâc-ı zer cihân” (K 22/13)

“Cümle eşyâ cismine vire harâret tâb u teb
Her leb-i la‘lün ruhından döke dürrî der-cihân” (K 22/20)

“‘Ârızun nev-rûz u anun hattıdur pîrûze-pûş
Leblerün la’lin libâs u kâkülün müşgîn-kabâ” (G 5/2)

“Âteş-i la‘linde yârüm çün Halîl
Olalı ol âbdâra mübtelâ” (G 27/3)

“La‘lün suyıdur cihânda bildük
Şol istedügi Sikender iy dost” (G 72/6)

“Âb-ı rûyun âb-ı hayvânun rakîb
Dökdi la‘lün aldı sükkerden revâc” (G 87/4)

“Rengüni yâkût ide cânuna yâkût ola
Bâdeyi bir la‘l-i leb yanağı âliyile iç” (G 91/2)

“Leblerün vechindedür la‘lin şafak
Ruhlarun haddındadur pîrûze subh” (G 93/5)

“Çeşm ü ağyârun görürken la‘lün öpsem n’ola olur
Kâfirün malı halal ü mulhıdun kanı mübâh” (G 95/2)

“La‘lün iy cân secencelü’l-ervâh
Ruhlarun nûrı fâlikü’l-esbâh” (G 99/1)

“Hevâ-yı misk-i saçun cânda tayyibü’l-ecsâm
Safâ-yı la‘l-i lebün dilde râhatü’l-ervâh” (G 101/5)

“Gözümden la‘l ü yâkût itdi efşân
Leb-i mercân ile lûlû-yi Ferruh” (G 104/6)

“Mîve-i la‘lün durur candan leziz
Şîve-i gamzen durur andan leziz” (G 118/1)

“‘Aynî hayât umarsan şol la‘l lebden um kim
Yâkût u kût-ı cândur hükmi revâna nâfiz” (G 120/7)

“N’ola la‘lün olursa câna ümmîd
Lebün helvâsıdur dendâna ümmîd” (G 126/1)

“Merkeb-i rûh olan hûn-i dili la‘l-i lebi
Cism-i ‘âşıkda olan reg-i şireyâna virür” (G 131/4)

“Çıkarur her kişinün cânını la‘lün hevesi
Ol heves sanma hemân cânı bu tenden çıkarur” (G 133/2)

“Dili kan dutdı la‘lün hastasıdur
Devâsıçün gözün kan almağ ister” (G 136/6)

“Dil-berâ la‘lün hakı bu nâlişümden kıl hazer
‘Âkıbet bulur eser şol âh kim cândan gelür” (G 138/2)

“Hokka-i la‘lünde ki dâru durur Fâruk olan
Derdimün zehrine tiryâkı anun ekber gelür” (G 145/4)

“La‘l-i hâtır düşdi bir dürdâne bâzârında kim
Hatt-ı yâkût-ı müverrih levh-i mercânındadur” (G 151/3)

“Dil dilersen ölmemek yâkûtını terk eyleme
Kim hayât-ı câvidânî âb-ı hayvanındadur” (G 152/6)

“Âferîn ol leblerün la‘line çün âb-ı hayât
Her su’âlün derdine şâfî cevâb andan tamar” (G 154/5)

“Kût-ı cânı dillerün zâhir durur kandan gelür
Bana iy yâkût-leb bilür misin kandan gelür” (G 159/1)

“İder cân la‘lüne her dem du‘âlar
Kılur dil çeşmüme dürlü senâlar” (G 169/1)

“Düşerse la‘lüne zülfün güzel düşer güzelüm
Güzelliği hat-ı yâkûta sanki şehre düşer” (G 182/3)

“Yaşumı yâkût idüp demler akıtdı gözüm
V’ay bana olamadum la‘lüne hem-dem Safer” (G 184/6)

“Dili mecrûh ider dil-dûz-ı gamzen
Ana merhem diyü la‘lün eker düz” (G 199/4)

“Yâkût-ı nazm işitmedi ‘âlemde dahı hiç
Didüm su‘âl-i la‘lüne iki cevâb-ı nâz” (G 210/6)

Sevgilinin yanağı yâkuta benzetilmiştir. Yakut hatta benzetilerek onun gibi bir hat yazılmadığı vurgulanmıştır. Yâkutun hattın güzelliğinde bir usul, tarz aldığı dile getirilerek hatt ile yâkut ilişkilendirilerek birarada kullanılmıştır. Âşığın gözündeki yaş la‘le benzetilmiştir. Sevgilinin hokka dudağı için âşığın yâkut canı revân olur. Âşığın canı yâkuta benzetilerek anılmıştır. Âşığın gözyaşı yâkuta benzetilmiştir.

“Bin yıl yazarsa meşkini ehl-i kalem komaz
Yâkût-ı ‘ârızun bigi bir yâdgâr hatt” (G 245/6)

“Argun-ı kâmili bigi dîvân-ı ‘Aynîde
Yâkût-ı ‘ârızun kodı bir yâdgâr hatt” (G 246/8)

“Nakşı bigi Mânî tasvîr itmedi
Hattı bigi yazmadı yâkût hatt” (G 247/3)

“İbn-i Mukla görmedi bu resme hatt
Aldı yâkût ol güzellikden nemat” (G 248/1)

“Geh la‘l ü geh mercân olur bu gözdeki yaşum benüm
Geh dürr geh ‘ummân olur bu gözdeki yaşum benüm” (G 337/1)

“Dil aldı dürr-i dîdemi gevherlerin dahı bile
Yâkût-ı cân oldı revân ol hokka-i la‘lin içün” (G 387/3)

La’l Karamanlı Aynî Divanı’nda adı en çok geçen cevherlerden biridir. La’l, parlaklığı, rengi ve değerli olması bakımından sözkonusu edilmiştir. Sevgilinin yanağı, dudağı, yüzü, âşığın canı, gözyaşı, şarabın rengi, nazım ve gönül çeşitli yönlerden yâkuta teşbih edilerek anılmıştır. La’l ise gösterişli bir elbiseye ve ateşe benzetilmiştir.

6.7.1.9. La‘l-i Bedahşân (Bedahşan yakutu)

Sevgilinin dudakları La‘l-i Bedahşân’a benzetilmek suretiyle anılmıştır. Bedâhşân’ın meşhur olan kıymetli la‘l taşı münasebetiyle söz konusu edilmiştir. Gönlün La‘l-i Bedahşân’ı sevdiği gibi sevgilinin o dudaklarını da sevdiği ifade edilmiştir. Şair, Bedahşan’ın la‘lini sevilinin dudağı için alır getirir.

“La‘l-i Bedehşân bigi dil sever ol lebleri
Ol durur ol cânuma kanı bigi sevgülü” (G 409/2)

“Şol Yûsuf-ı Ken‘ânı ki misk-i Huteni var
Hoş la‘l-i Bedehşânı vü dürr-i ‘Adeni var” (G 165/1)

“Bedehşânı gözinden ‘Aynî la‘lün
Lebünçün abdârın aldı geldi” (G 466/7)

6.7.1.10. Mercan

Denizlerin dibinden çıkarılan değerli bir madendir. Genelde kırmızı renkte bulunur ve kaşık, küpe, bilezik, gerdanlık ve tesbih gibi eşyaların süslemelerinde kullanılır[328]. Diğer kıymetli taşlar gibi mercan da Divan şiirinde kendine yer bulmuştur. Sevgilinin dudağı, ağzı, âşığın kanlı gözleri ve gözyaşı, mercana benzetilen unsurlardır[329]. Ayrıca âşığın gönlünden sızan kanlar, sevgilinin kirpiği ve kınalı parmağı, mercana benzetilerek kullanılmıştır[330].

Aynî Divanı’nda mercânın, sevgilinin dudağının lâlâsı olduğu ifade edilmiştir. Sevgilinin dudakları mercana benzetilmek suretiyle anılmıştır. Kadeh mercana benzetilmiştir. Âşığın gözündeki yaş mercana benzetilmiştir. Şair, la‘l cevherinin hakkı için sevgilinin inci sözlerinden haber vermesini ister. Şair kendisinin kanlı yaşının yakut ve mercan olduğunu dile getirmiştir. Âşığın gözyaşı kanlı olması bakımından mercana benzetilmiştir.

“Dişinün dâyesi dürdânelerdür
Lebi lâlâsıdur yâkût u mercân” (K 21/57)

“Sühanum dürlerini gûş idine fürkat ile
Neler itdi bana ol lebleri mercân diyeyüm” (K 27/3)

“Gözümden la‘l ü yâkût itdi efşân
Leb-i mercân ile lûlû-yi Ferruh” (G 104/6)

---

[328] Onay, s. 290.
[329] Pala, 2010, s. 306.
[330] Yılmaz, s. 111.

“Ger elün irerse ‘ârif ol leb-i mercânı öp
Ya’ni ol ruûhânîler cisminde olan cânı öp” (G 41/1)

“Yandı dil ‘usr odına yüsr oldı vü bu reng-i rû
Bir lebi mercândan ayru keh-rübâdur el-gıyâs” (G 77/5)

“Olmasun mercân lebünden ayru cân
Olmasun bu rûh eger olmazsa râh” (G 96/2)

“Her kimün cismine çün kim virile cân-ı kadeh
Ola yâkût-ı dili cevheri mercân-ı kadeh” (G 97/1)

“İder dil şol leb-i mercâna ümmîd
Hemân oldur cihânda câna ümmîd” (G 125/1)

“Geh la‘l ü geh mercân olur bu gözdeki yaşum benüm
Geh dürr geh ‘ummân olur bu gözdeki yaşum benüm” (G 337/1)

“‘Aynî tolaşdı çünki sana iy rakîb-i har
Su koymayınca komaya âhir ocağuna” (G 424/7)

Karamanlı Aynî Divanı’nda, “sevgilinin dudağı, âşığın kanlı gözyaşı ve kadeh” mercana benzetilerek anılmıştır. Mercan, yâkut ve inci gibi diğer değerli taşlarla beraber sıkça kullanılmıştır.

6.7.1.11. Sîm, Zer

Sîm, gümüş anlamına gelmektedir. Divan şiirinde sahip olduğu renk itibariyle anılmıştır. Sevgiliye ait beden, el, yüz, kol ve çene gibi fiziksel unsurlar sîme benzetilmiştir[331].

Zer ise altın anlamındadır. Zer, hem para hem de süs eşyası olarak kullanılagelmiştir. Divan edebiyatında güneş, yıldızlar, sevgilinin yüzü, âşığın kalbi gibi unsurlar altına benzetilerek okuyucuya sunulmuştur[332]. Kıymetli olan varlıklar için altın benzetmesi, sık sık karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca parlak nesneler de altına benzetilmiştir.

Gümüş ve altın Karamanlı Aynî Divanı'nda çok sık kullanılmıştır. Sevgilinin yanağı altına benzetmek suretiyle ele alınmıştır. Baharın gelmesi ile doğu ve batının sim ve zer olması münasebeti ile kullanılmıştır. Aynî, göl ve havuz olan yerlerin hepsinin gümüş suyu olup baştanbaşa parça parça gümüş dökülmesini ister. Sîm gözyaşına, zer ise rûya benzetilmek suretiyle anılmıştır. Sîm ve zerin kalbe ferahlık veren özelliği vurgulanmıştır. Gözyaşının rengini altına benzetmiştir. Gözyaşı ile sevgilinin huzuruna gelen sevgilinin ayağının tozuna sim ve zeri yani gümüş ve altını saçmak ister.

"Vakt irüp Yûsuf bigi gül gonca sicninden çıka
Hil'at-i la'lin geyüre ana tâc-ı zer cihân" (K 22/13)

"Süre iksîr-i bahârı yine hâk-i 'âleme
Ser-be-ser şarkı vü garbı ide sîm ü zer cihân" (K 22/8)

"Zer-i ruhsâruma ger na'l-i semendün ire dost
Ne durur bu diyene sikke-i sultân diyeyüm" (K 27/28)

"Bürke vü havz oldugı yirler kamu sîm-âb olup
Rîze rîze nukra rîzân ola ser-tâ-ser cihân" (K 22/29)

[331] Pala, 2010, s. 405.
[332] Kurnaz, s. 114.

“Eşk ü rûyum n’ola şâd itse seni
Sîm ü zer gözlerde olur dil-güşâ” (G 12/5)

“Eşkümi cû‘ rengîmi zer eyledi
El-gıyâs ol serv-i sîmîn el-gıyâs” (G 82/3)

“Yüzüm aldum elüme göz yaş ile gelmişem uş
Hâk-i pâyuna nisâr itmege bu sîm ü zeri” (K 31/19)

Sevgiliye kavuşmak isteyenin altın ve gümüş bile verse derdine çâre bulamadığı dile getirilmiştir. Sîm ve zer insanın isteğine ulaşması için bir aracı olarak düşünülmüş ancak bu konuda işe yaramadığı dile getirilmiştir.

“Bulmadı çâre sîm ü zer viren nigârun vaslına
Çün çâre yalvarmağ imiş bî-çâre yalvarsan n’ola” (G 25/3)

Altının kimyasının sevgilinin yüzünde olduğu ve gözünde ise cevher iksirinin gümüş suyunda olduğu dile getirilmiştir.

“Kimiyâ-yı zer yüzümde çeşmümün
Cevher-i iksîr sîm-âbındadur” (G 161/5)

Âşığın gözü ve eli, sevgilinin ayağına cevher ve altınları esir etmezse çıkması ve kesilmesi istenir. Altın gerekli ise şair gönlünü altın edip sevgiliye sunmak ister. Şair, kendi yüzünün altın olduğunu ve gümüşten olan sevgilinin bedeninden kendisine zarar gelmeyeceği kanaatindedir.

“Yiri durur şol göz ü el çıksun u kesilsün eger
Ayaguna gevher ü zer itmeye îsâr güzel” (G 311/6)

“Ger zer gerekse sana gönül zer idem yüzüm
Var dürr dilersen eşkümi dürr-i hoş-âb idem” (G 323/3)

“Zer oldı rûyum ammâ ‘Aynî n’idem
Nazar olmaz bana ol sîmîn-bedenden” (G 370/7)

Konya'nın gümüşünün düzenleme ile altın olduğu belirtilmiştir. Konya şehri gümüşe benzetilmiş düzenlemeden sonra ise altın gibi olduğu vurgulanmıştır.

"Cesed anda vü nefs ü rûh anda
Zer olmış tarh ile her sîm-i Konya" (G 444/3)

Altının nazarda kedersiz bir âşığın yanağı gibi bir cevher olduğu dile getirilmiştir. Altın âşığın yanağına benzetilmiştir. Külahın altından olması bakımından söz konusu edilmiştir.

"Nazarda bî-kader gevher ruhı 'âşık bigidür zer
Dilek vechiyle iy dil-ber seni bir öpmek olur mı" (G 499/2)

"'Aceb serverdür ol server heyer zerrîn külâh egri
Ne hoş 'abherdür ol 'abher ider nâz u nigâh egri" (G 456/1)

Sevgilinin gümüş teninden yere teri dökülürse o yerde mermerin gümüş külçesi olacağı dile getirilmiştir. Sevgilinin teni gümüşe benzetilmiştir. Sevgili göğsü gümüş gibi olan olarak vasıflandırılmıştır. Sevgilinin göğsü gümüşe benzetilerek anılmıştır. Gözyaşının gümüş suyu olacağı vurgulanmıştır. Güzelin gözünün altın cevherleri yere düşer. Gümüş gibi boy için gümüş suyu sevgilinin gözünün akı olur. Sevgilinin gözünün akı gümüş suyuna benzetilmiştir.

"Dökerse sîm-tenden hûy-ı iksîr
Olur ol yirde mermer nukre-i hâm" (G 332/4)

"Göster yüzüni tâ kim sâbit ola göz yaşı
İksîr-i kamer olur çün sebt ola sîm-âba" (G 440/2)

"Gitdün ise görmez isem serüni iy-sîm-berüm
Nem ola bu dîde benüm eşk-i revân olmaz ise" (G 422/4)

"Her dîdenün rûy oldı zer-gevherleri düşdi yire
Sîm-âb-ı eşki akıdur ol 'ar'ar-ı sîmîn içün" (G 386/4)

Karamanlı Aynî Divanı'nda sîm ve zer genellikle birlikte kullanılmıştır. Süs eşyası olarak anılan altın ve gümüşün değerli olması bakımından daha çok sevgiliye feda edilmesi konusunda işlenmiştir. Bir şeyin değerinin arttığını anlatmak için gümüş iken altın olduğu söylenmiştir.

6.7.1.12. Zümrüd, Zeberced

Zümrüd, yeşil bir değerli taştır. İnsanları kötülüklerden koruduğuna ve iyileştirdiğine inanılır[333]. Bazı hastalıkların tedavisi için bu taşın kullanıldığına dair bilgiler bulunmaktadır[334]. Zeberced ise zümrüde benzeyen ama zümrütten daha açık yeşil renkli olan bir süs taşıdır[335].

Divan şiirinde ise zümrüd, sahip olduğu yeşil parlak renk itibariyle sevgilinin ayva tüylerini, doğa unsurlarını, iktidarın taşıdığı mühür ve üzerinde oturduğu tahtı anlatırken kullanılmıştır[336].

Aynî Divanı'nda zümrüd ve zeberced, yılanın gözüne benzetilmek suretiyle anılmıştır.

> "Zümürrüd dil zeberceddür çıkarur çeşmini mârun
> Sakın münkir bu dilden kim budur elmâs olan kâtı'" (MSM 56/VII)

6.7.2. Güzel kokular

Koku, insanın sahip olduğu beş duyudan biridir. İnsanoğlu, en eski çağlardan itibaren kokulara önem vermiş ve güzel kokuları kullanmıştır.

Misk, anber gibi koku maddeleri ile benefşe, sünbül, gül gibi güzel kokulu çiçekler, edebiyatımızda yer almıştır. Divan şiirinde de güzel kokular sıkça anılmıştır. Güzel kokuya sahip hemen her şey, sevgili ile bağdaştırılarak anılmıştır.

---

[333] Onay, s. 441.
[334] Pala, 2010, s. 496.
[335] Devellioğlu, s. 1168.
[336] Yılmaz, s. 65.

Güzel kokularla ilgili olarak Divan şiirinde ıtır, nâfe, bûy, râyihâ, meşâm, rîh, şemîm ve tîb gibi kelimelere rastlamak mümkündür. Karamanlı Aynî Divanı'nda ise kokularla ilgili unsurların genel olarak "bûy" sözcüğüyle ifade edildiği görülmektedir[337].

Koku olarak divanda güzel kokuların yanısıra Yusuf'un gömleğinin kokusu da söz konusu edilmiştir. Yakub'un kör gözlerini açması yönünden işlenmiştir. Sevgilinin saçının kokusunun buyruğunu rüzgâr Çin'e iletse tâ Hindistan'a kadar bile tesir edeceği vurgulanmıştır. Divanda sevgilinin kokusu için "bûy-ı vefâ" şeklinde farklı bir kullanım mevcuttur. Sevgilinin kokusunun âşığı ne hallere soktuğu da söz konusu edilmiştir. Gül yanaklı sevgilinin çiçek demetine benzeyen kokusu âşığın inleyen gönlünü bülbül ettiği ve âşığın canının dimağını ise gül bahçesi ettiği dile getirilmiştir. Sevgilinin zülfünün kokusundan âşığın gönlü divâne olur.

"Yûsufâ pîrehenünden bûy irür
K'oldı dil Ya'kûb ı nâ-binâ-yı bess" (G 80/6)

"Bûy-ı nesîm-i zülfün buyruk iletse Çîne
Çîn kanda kıldı belki Hindûsitâna nâfiz" (G 122/4)

"Ger varursa Yemene bûy-ı vefân ile sabâ
İdüben Veys'i diri hâk-i Karanden çıkarur" (G 133/3)

"Külâle bûy-ı gül-ruhdan di dil zâr u hezâr itdi
Dimâğ-ı bâğ-ı cânumda di gülzâr eyleyen bû bu" (G 407/3)

"Sözüm bu bû nedür bu bû visâl-i sünbül-i cânân
Beni bend-i firâkında dil-efgâr eyleyen bû bu" (G 407/5)

[337] Muhammet Ali Demir, *Divan Şiirinde Sevgilinin Saçının Kokusu*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s. 72.

6.7.2.1. Misk, Anber, Gül-âb

Misk, müşg olarak da bilinen bir koku olup misk geyiğininden elde edilen bir maddedir. Kültürümüzde misk, temzilik, saflık ve güzelliğin sembolüdür[338]. Divan edebiyatında en çok geçen kokulardan biridir. Sevgilinin kokusu, beni, saçları ve teni miske benzetilen unsurlar arasında sayılabilir[339]. Misk kokusunun elde edildiği bölgeler olması açısında Hıtâ, Çin ve Huten kelimeleri, misk ile birlikte anılmıştır.

Anber, denizlerde yaşayan bazı türlerinden elde edilen bir koku maddesidir[340]. Tıbbi amaçlarla da kullanılmaktadır. Divan edebiyatında anber, sahip olduğu eşsiz koku ve renk ile anılmaktadır. Sevgilinin saçı ve beni anbere benzetilmiştir[341].

Karamanlı Aynî Divanı'nda misk ve anber genel olarak sevgilinin saçının kokusu olması bakımından işlenmiştir. Şair, sevgilinin saçının kokusunu Huten'in miskine benzetmeyi ayıp olarak görür ama yine de sevgilinin zülfünün miske benzediğini vurgular. Sevgilinin saçının misk ve anber kokusunu sabah rüzgârı getirir ve tüm cihan misk ve anber kokusu ile dolar. Yüz ile saçın münasebeti misk ile Rum'un birlikte kullanılmasına sebebiyet vermiştir. Sevgilinin saçının misk gibi koktuğu beninin ise yanağının üzerine anber saçtığı ifade edilmiştir. Miski aramak insanın dimağını hoş koku ile dolduracağı vurgulanmıştır. Sevgilinin saçının misk kokusunun Şam ilinde kaldığı dile getirilmiştir. Hıtâ'iler katında miske revaç olmadığı dile getirlmiştir. Sevgilinin saçının misk kokusunun hevâsıyla canda cisimlerin güzelleştiği dile getirilmiştir. Sevgilinin misk kokulu saçına âşıkların gönüllerinin gittiği vurgulanmıştır. Sevgilinin canının hevâsı, sevgilinin saçının miskini Huten'den çıkartacağını ifade etmiştir. Şair şiirinin miskinin sevgilinin beninden yayıldığını ifade etmiştir. Şiirin sevgilinin beninden yayılan misk kokusu ile ilgili olduğu vurgulanmıştır. Bahar, misk kokulu olarak vasıflandırılmıştır. Siyah bulut sevgilinin saçının anber kokusudur, sevgilinin saçından yağmur yerine her an saf miskin yağdığı dile getirilmiştir. Âşık sevgilinin saçının sevdâsını rüsvâ etse âlemde miskin kokusunun yayılacağı belirtilmiştir. Saç ile misk bağdaştırılarak anılmıştır. Çin miskinin gül bahçesine anber saçtığı ve Hıtâ'da misk kokusu diyen bir nişan olduğu

[338] Turhan Baytop ve Nebi Bozkurt, "Misk", TDVİA, C.30, TDV Yay., Ankara 2005, s. 181.
[339] Pala, 2010, s. 324.
[340] Sargon Erdem, "Amber", TDVİA, C.3, TDV Yay., Ankara 1991, s. 7.
[341] Pala, 2010, s. 23.

dile getirilmiştir. Miski ile meşhur olan Çin ve Hıtâ ülkeleri bir arada anılmıştır. "Müşg, anber ve nâfe" kelimeleri de birarada anılarak tenasüp oluşturulmuştur. Menekşe saçlarını döküp anber saçar, miskin saç lülesi misk saçtığı dile getirilir. Sünbül ve menekşenin kokuları misk ve anbere benzetilmiştir. Huten'den gelen ceylan misk okulu olarak vasıflandırılmıştır. Tatar'ın miski anılmıştır. Tataın misk kokusunun yere düştüğü dile getirilmiştir. Sevgili, âşıklar meclisinde yanağının üstüne siyah zülfünü salınca meclisi misk tütsüsü eylediği ifade edilmiştir.

Ruhlarun üstine ilet zülfün ki dost
Rûm ilinde var durur miske revâc (G 85/2)

"Misk-bûy oldı cihân bâd-ı sabânun dem ile
'Anberin mûy-ı nigâra meger iydi güzeri" (K 31/3)

"'Ayb ola zülfüni dil benzede müşg-i Hutene
Kohısuz müşgi hatâdur kişi benzede ana" (G 32/4)
"Kâküli 'anberlerün 'âlemde müşgîn Mûsâsın
'Îsâ-demsin sendedür nûr-ı tecellî Mûsâsın" (MSM 53/VI)

"Saçı gül-nârı üzre müşg ü sünbül
Beni ruhsârı üzre 'anber-efşân" (K 21/55)

"Dimâğ-ı âdemi hoş-bû idüpdür nâfe-i tahkîk
İdüpdür 'ışk odı 'ârif kebâb-ı dil kohısın fâş" (MSM 56/IV)

"Dil sevâd-ı zülfine pâ-bend olup
Şâm ilinde kaldı miskin el-gıyâs" (G 82/5)

"Tan mı salsa her yire âhû gözün zülfün ucın
Yok Hıtâ'îler katında bilürüz miske revâc" (G 89/5)

"Hevâ-yı misk-i saçun cânda tayyibü'l-ecsâm
Safâ-yı la'l-i lebün dilde râhatü'l-ervâh" (G 101/5)

“Medâr-ı zülf-i müşgînün elinden dillerün gitdi
Rakîbe işbu miskînler müdârâ itmek isterler” (G 128/4)

“Cân hevâsı saçunun miski Hatenden çıkarur
Hevesi leblerünün cânı bedenden çıkarur” (G 133/1)

“Şâne-i şi‘rüm bu gün ol kâkülün şânındadur
Nokta-i müşgîni anun hâl-i efşânındadur” (G 151/1)

“Geldi bahâr-ı müşg-dem gül gülşene basdı kadem
Çekdi şanevberler ‘âlem serv-i revânum kandadur” (G 153/2)

“Zülf-i ‘anber-bûyun ol ebr-i siyehdür kim senün
Dem-be-dem bârân yirine müşg-i nâb andan tamar” (G 154/3)

“Şol Yûsuf-ı Ken‘ânı ki misk-i Huteni var
Hoş la‘l-i Bedehşânı vü dürr-i ‘Adeni var” (G 165/1)

“Saçı sevdâsı rüsvâ itse tan mı
Olur ‘âlemde miskün kohısı fâş” (G 225/3)

“Şol müşg-i Çîn ki gülşene ‘anber-feşânmış
Anda Hıtâda nâfe diyen bir nişânmış” (G 228/1)

“Yine gîsû-yı benefşe döküben ‘anber-i hâm
Sünbülün turreleri misk-feşân olsa gerek” (G 293/5)

“Mısra Bağdâd illerinden gitdi mi ol şîr-dil
Rûma ya mülk-i Hutenden müşgin âhû geldi mi” (G 489/6)

Getür ‘anberlerin zülfeyinün dost
Sabâ müşg-i Tatârın aldı geldi (G 466/4)

“Sındı Tatâr ilinün nâfesi vü düşdi yire
Zülfin ol hûb-ı Hıtâ oynadı Tatârı sıdı” (G 473/3)

“Saldı ruhı üstine zülf-i siyehkârını
Meclis-i ‘uşşâka gül müşg-i buhûr eyledi” (G 480/6)

Âşık rüyâsında sevgilinin anber kokan zülfünü gördüğü dile getirilmiştir. Sevgilinin saçının anber kokması ile bağlantılı olarak söz konusu edilmiştir. “Muanber” kelimesi *‘‘anberleşmiş, güzel kokan, güzel kokulu’’*[342] anlamında sevgilinin saçının vasfı olarak kullanılmıştır. Sevgilinin anber kokan zülfüne âşığın gönlü perişan olur. Miskin muradının âşığın gönlünü perişan etmek olduğu kanısına varılmıştır. Sevgilinin misk kokulu beninin anber saçtığı ifade edilmiştir. Huten miskinin Hıtâ’da olduğuna kimsenin inanmayacağı belirtilmiştir. Çünkü o sevgilinin saçındadır. Sabah rüzgârının nefesi misk yaydığı dile getirilmiştir. Şairin gönlü, sevgilinin kılını yâd ederse kanını misk edeceği dile getirilir. Şair, sevgilinin reyhan yazısını kataba misk yazıp onu kitaptan sorar. Sevgili misk kokusundan satsa âşığın gönlünün alacağı ifade edilir. Sevgilinin zülfünü pazar eden şeyin misk kokusu olduğu dile getirilir. Âşığın gönlünü âğlatan kokunun sevgilinin saçının kokusu olduğu dile getirilir. Âşığı muhabbet ağına giriftar eyeleyen koku yine misk olduğu bildirilir.

“Göz mu‘anber zülfüni gördi düşinde bu gice
Bir mu‘anber kandadur kim bu düşi ta‘bîr ider” (G 181/5)

“Âşüfte-dil tolaşdugı bu zülf-i ‘anber bûyımış
Ol miskinün bu arada bildük murâdı buyımış” (G 231/1)

“‘Anber-feşân mı bilmezem ol müşk-bûy-ı hâl
Bâğ-ı benefşe mi ‘aceb ol sebzezâr hatt” (G 245/2)

“Misk-i Huten bigi senün kimse dimez Hıtâda var
Âhû gözün bigi güzel görmediler Hutende yok” (G 269/5)

[342] Devellioğlu, s.667.

“Nefes-i bâd-ı sabâ müşg-feşân olsa gerek
‘Âlem-i pîr-i kühen yine cüvân olsa gerek” (G 293/1)

“Dil yâd iderse mûyunı kanını misk idem
Yâ ansa dîde rûyunı yaşın gül-âb derim” (G 324/5)

“Reyhân hatunun muhakkaın dost
Misk ile yazup kitâba sordum” (G 327/2)

“Metâ’-ı bûy-ı miskünden didüm alurdı dil satsan
El urdı zülfine eydür anı bâzâr iden bû bu” (G 406/4)

“Saçın göz gördi dir iy dil beni zâr eyleyen bû bu
Sini sâm-ı mahabbetde giriftâr eyleyen bû bu” (G 407/1)

Sevgilinin kokusunun gül suyu gibi olduğu dile getirilmiştir. Sevgili yüzündeki incilerin aslında gül olduğunu ve o güllerden gül suyunun damladığını söyler. Âşık sevgilinin kapısına elinde şişe ile gelip gül suyu istediği dile getirilmiştir. Sevgilinin yüzsuyunun gül-âb olduğu vurgulanmıştır. Sevgilinin canının gülsulu nazı dimağlara hoş koku verdiği dile getirilmiştir. Şairin gönlü sevgilinin yüzünü ve gözünü ansa gözyaşını gülsuyu yapacağı dile getirilmiştir. Şair, sevgilinin yüzünün haberini gül-âba sorar. Sevgilinin yüzü ile gül-âb benzetme kurularak ilişkilendirilmiş. Gül endamlı sevgilinin âşığın gözyaşını gül suyu ettiği belirtilmiştir. Gül endamlı sevgili hamamın sıcaklı ile ter dökse tüm hamamın gül suyu ile dolacağı ifade edilmiştir. Şair sevgilisi ile gittiği çimende akan bir gül suyunun olmasını diler.

“Hûy u bûyun durur gül-âb u semen
Rûy u mûyun durur mesâ vü sabâh” (G 99/2)

“Didüm iy dil-ber yüzünde dürr bigi dürler nedür
Gül bigi güldi didi güldür gül-âb andan tamar” (G 154/4)

“Yüz urdı yüzüne gözler kapunda sâyildür
Elinde şîşe gelmişdür sadâ‘ içün gül-âb ister” (G 158/3)

“Nâz ile derlese yüzün iy nâzenin-dil
Hoş-bûy ider dimâgını cânun gül-âb-ı nâz” (G 210/8)

“Dil yâd iderse mûyunı kanını misk idem
Yâ ansa dîde rûyunı yaşın gül-âb derim” (G 324/5)

“Rûyun haberin gül-âba sordum
Şekker lebüni şarâba sordum” (G 327/1)

“Beni bülbül-sıfât efgâna saldı
Gül-âb itdi sirisküm ol gül-endâm” (G 331/3)
“‘Arak-rîz olsa ol serv-i gül-endâm
Gül-âbıyla pür olur sahn-ı hammâm” (G 332/1)

“Varalum bir yire kim anda ola câm u şarâb
Çemen ü lâle vü gül-âb-ı revân bir sen ü ben” (G 380/3)

6.7.3. Diğer süs unsurları

6.7.3.1. Gûşvâr (Küpe)

Dîvan şiirinde gûşvâr, küpe anlamına gelir ve sevgilinin süs unsurlarından biri olarak ele alınır. Gûşvâr; kolye, bilezik, broş, kemer, kuşak ve yelpaze gibi süs unsurları arasında yer alır ve Divan şairleri tarafından sevgilinin güzelliğini tamamlayan takılar içerisine dâhil edilir[343]. Ayrıca Divan şiirinde küpenin yerine gûşvâr, halk-be-gûş ve mengûş kelimeler kullanılmıştır[344].

Şair nazmını zamanın kulağına küpe etmek için bir sürü inci ve cevherleri meth ile dizmiş. Şair uzun zaman şiirinin okunması için padişaha methlerini inci gibi dizmiştir. Diğer beyitte şair, küpedeki incileri kendi şiirine benzetmiştir. Aynî Divanı'nda güşvâr, şiir ile benzetme münaseti bakımından ele alınmıştır. Gûşvâr, dürr ve güher ile birlikte kullanılmıştır. Âşıktan dizilmiş incileri kulağına küpe etmesi istenir. Dizilmiş inci olarak söylenen sevgilinin sözleridir.

"Benüm şi'rüm bigi dürler düzilmiş gûşvâr olmuş
Yaraşur şeh kulagında bu dürr-i şâhvâr olsun" (K 24/37)

"Gûşvâr itmek içün gûş-ı zamân nazm iden
Düzmişem medhün ile bir niçe dürr ü güheri" (K 31/17)

"Gevher-i güftârını her dem işitdür sem'uma
Gûşvâr it gûşuma şol lûlû-yi meknûnını" (G 484/3)

6.7.3.2. Şâne

Tarak anlamına gelen bir kelimedir[345]. İlk çağlardan beri insanlar; kemik, ahşap, plastik gibi maddelerden tarak üreterek saç ve sakal taramada kullanmışlardır. Süs unsurlarından sayılan tarak, sabah rüzgârının sevgilinin saçına tarak vurması bakımından söz konusu edilmiştir.

---

[343] Dikmen ve Çetin, s. 92.
[344] Özkan, s. 468.
[345] Mehmet Kanar, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Derin Yayınevi, İstanbul 2003, s. 418.

Aynî Divanı'nda şâne, "şâne-i şi'rüm" yani şiirinin tarağı anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. Şair şiirinin tarağının sevgilinin kâkülünde olduğunu dile getirmiştir. Şairin şiirde sevgilinin kâkülünden bahsettiği anlaşılır. Sevgiliye kâküllerine tarak vurması söylenir.

"Şâne vurdı saşunı bâd-ı sabâ
Aslaha Allâhu şe'nehu ebede" (G 20/1)

"Şâne-i şi'rüm bu gün ol kâkülün şânındadur
Nokta-i müşgîni anun hâl-i efşânındadur" (G 151/1)

"Kâküllerine şâne vur u tâb-ı gamze vir
Şânındadur anun kamu fasl-ı hitâb-ı nâz" (G 209/4)

6.8. Giyim Kuşam

Giyinmek, insanoğlunun var olduğu ilk devirlerden günümüze kadar en temel ihtiyaçlarından biridir. Giyinme ihtiyacı sabit kalsa da zaman içinde bu ihtiyaca yönelik elbiseler, şekil ve renk değiştirmiştir.

Osmanlı'da mevcut coğrafi farklılık, giyim ve kuşama da yansımıştır. Bu farklılığın ve çeşitliliğin izlerini Klâsik Türk edebiyatında da görmek mümkündür[346]. Giyim-kuşam unsurları, sosyal hayattaki diğer unsurlar gibi Divan şiirinde çeşitli manzum kalıplarıyla karşımıza çıkmaktadır. Literatürde yapılan incelemelerde maddi kültür alanınlarından biri olan giyim-kuşam unsurlarının benzetme yapmaya elverişli olması dolayısıyla Divan şairleri tarafından sıkça kullanıldığı, bilhassa tasavvuf erbabının kıyafetlerinin büyük çeşitlilik gösterdiği ve bu çeşitliliğin Divan şiirine yansıdığı tespit edilmiştir[347]. Ayrıca Divan şiirinde adı geçen giyeceklerin şekilsel özelliklerinden çok taşıdığı anlamların ön plana çıkarıldığı belirtilmiştir[348].

---

[346] Özkan, s. 427.
[347] Olcay Hiçdurmaz, *Klasik Türk Şiirinde Maddi Kültür Giyim-Kuşam*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2009, s. 136.
[348] Nihat Öztoprak, "Divan Şiirinde Giyim Kuşma Üzerine Bir Deneme", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, sayı: 4, 2010, s. 150.

Karamanlı Aynî Divanı'nda kıyafetten ayrı kumaş olarak atlas, dibâ, hârâ, istebrak, nemed, keçe, palâs, sündüs, şal anılmıştır.

6.8.1. Abâ'

Abâ, sözlük anlamı olarak yünden yapılmış kalın kumaşa verilen isim ve bu kumaştan yapılan bol bir giyecektir[349]. Yünden elde edilen kumaşın ismi olsa da abâ, zamanla bu kumaştan elde edilen farklı kıyafetlere isim olarak verilmiştir[350]. Dervişlerin giydiği kıyafet olarak da bilinir. Abâ, fakirliğin ve sade bir yaşam sürme isteğinin yansımasıdır. Divan şiirinde pahalı kumaşların değil de abânın şairler tarafından tercih edilmesi, dünya malına tamah etmeyip dervişâne bir tavrın takınıldığını gösteren bir semboldür[351].

Aynî Divanı'nda abâ, şair kendisinin abâ giymesinin ayıplanmasını istemez. Çünkü Peygamberin neslinin de abâ giydiği dile getirilir. Ulu taht isteyen fakirin hil'âti olması için abâdan vazgeçmesi gerektiği vurgulanmışıtır. Hil'ât ve abâ kelimeleri yan yana kullanılarak zıtlık oluşturulmuştur.

"'Abâ-pûş olsa 'Aynî itme 'aybı
Geyer Âl-i Abâ nesli 'abâlar" (G 169/7)

"Fakrun serîr-i serveri olsam diyenlerün
Tâc u külâh u hit'ati lâ-büdd abâ gerek" (G 282/6)

6.8.2. Dâmân (Dâmen, Etek)

"Dâmen", etek anlamına gelen Farsça bir kelimedir. Genellikle kadınlar tarafından giyilen bir giysi olduğu ve Mevlevi dervişlerinin "tennure" adı verilen eteğe benzer bir giysiyi semâ esnasında giydikleri bilinmektedir[352]. Divan şiirinde etekten ziyade "dâmen" kelimesi tercih edilmiştir. Dâmen, gerçek anlamı dışında etek öpmek, eteğine

[349] Devellioğlu, s. 3.
[350] Hiçdurmaz, s. 12.
[351] Özkan, s. 437.
[352] Reşad Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Doğan Kitap, İstanbul, 2015, s. 106.

kapanmak, eteğine yüz sürmek gibi deyim ve yan anlamlara gelecek şekilde kullanıldığı görülmüştür[353].

Aynî Divanı'nda dâmen padişahın eteğini öpmek anlamında kullanılmıştır. Sevgilinin eteği de öpülmeye lâyıktır. Şaire göre Şeyhin eteği öpülmeye lâyıktır. "Derman eteği" tamlaması ile kullanılmıştır. Dâmen gerçek anlamında da kullanılmıştır. Kadehin eteği şeklinde farklı bir kullan mevcuttur. Eğer elbise yakası gam elindeyse, o eteğe ümid edilmesine hüküm verilmiştir. Yusuf ile Züleyhâ'nın hikâyesine telmih yapılmıştır. "Câme-i ışk" aşkın giysisi anlamında farklı bir kullanım ile anılmıştır. Sevgili yürürken dikkatli olması önerilir çünkü eteğine bir şey takılabilir. Sevgilinin eteğinden ayrılınmaması gerektiği tavsiyesinde bulunulmuştur. Etek, "yakın, bucak" anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. Eteğini kessen el etekte kalacağı dile getirilmiştir. Dâmân, "bir şeyin eteğine yapışmak, onu bırakmamak" anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. "eteğinden tutmak" deyimi eteğine yapışmak, yalvarmak anlamlarına gelecek şekilde kullanılmıştır. Âşığın gözyaşı yere dökülerek toprak kil olmuştur. Âşık sevgiliye kile bulaşmaması için eteğini toplamasını önerir. Sevgilinin eteğinin elinden gittiğini dile getiren şair sevgilisinin elbisesinin yakası olmak ister. Şair, "el benim etek senin" şeklindeki ifadesi ile sevdiğinin eteğine yapıştığını kast etmektedir.

"Virme el her âsitânun destine
'İsmet ile pâk olan dâmân kanı" (K 48/18)

"İy benüm çok sevdüğüm benden el ü senden etek
Almağ u virmek gerek senden belâ benden belek" (MSM 53/V)
"Süheyl anda tulû' eyler giribân-ı Yemen üzre
Anun menzil-gehi oldı bu fülkün hadd-i dâmânı" (K 57/85)

"Çehâr 'Âl-i 'Abâ hakkı senün hakun için iy şâh
Gedâ-yı Ehl-i Beyt oldum elümden çekme dâmânı" (K 57/124)

"Ümmîd eli irişmedi dermân etegine
Derdüm yakası oldı ol yüzi gülzâra iy sabâ" (G 19/6)

[353] Hiçdurmaz, s. 25.

“Âsitân-ı vasl-ı Yûsuf pîrehen sun kalmadı
Dâmenünden dûr olanda girîbânı dürüst” (G 69/5)

“Dutdugum vakt elini pîr-i mugân böyle didi
Koma elden elüne ger gire dâmân-ı kadeh” (G 97/6)

“Egerçi gam elindedür girîbân
Velî muhkemdür ol dâmâna ümmîd” (G 125/3)

“Câme-i ‘ışkunı cân gitdi irâdet el ile
Kim durur dünyâda kim anı bu tenden çıkarur” (G 134/4)

“Nigâr-ı ‘Aynî yürürken şu tıfl-ı zülfi sakın
Ayagına tolaşur etegini çemre düşer” (G 182/7)

“Key sakın eteginden ırag olma habîbün
Ger yırta sini mihnet eli yaka yakîndür” (G 183/3)

“Eger çi dâmenün elde velî cevri çoğ eylersin
Son ucı baş açup çâk-i girîbân itmesem olmaz” (G 201/5)

“Kessen etegün elde kalur el eteginde
Ağyâr öp elüm niçe idesin çünki kesilmez” (G 204/5)

“Yapış kadeh dâmânına meyden hidâyet istesen
Pîr-i mugândan istegil keşf-i kerâmet istesen” (G 288/1)

“Dutdı etegün bu el bu bagrumı yiter del
Gel perdeye girme gel gizlenmesini bildün” (G 301/3)

“Gözüm yaşını igen dökme hâke
Sakıngıl dâmenüni olmasın gil” (G 309/4)

"Elünden gitdi dâmân-ı habîbün
Girîbân olsa tan mı yâre 'Aynî" (G 458/5)

"Dil senün ü dilek senün cân u ser ü belek senün
El benüm ü etek senün sevdücegüm cigi cigi" (G 485/6)

6.8.3. Hırka

Kalın kumaştan yapılan bir giysidir. Hırka, aslında bir derviş kıyafetidir. Bu yüzden hırka giymek gibi deyimler, tasavvufi göndermeleri olan ifadelerdir[354]. Hırka, Divan şairleri tarafından zühd göstergesi olarak algılanmış ve hırka ile birlikte mürid, mürşid, tesbih, şeyh, keramet gibi kelimelerle birlikte kullanılmıştır[355].

Aynî, divanında hırkayı şarap ile bağlantılı olarak ele almıştır. Sevgilinin zamandan şeyhin hırkasını çıkardığı belirtilmiştir.

"Hoş itdi hırkayı itdi şaraba rehün gönül
Kimesne itmedi itmez bu resme fikr-i savâb" (G 44/5)

"Lebün üstinde saçun düşdüginün hûblıgun
Görse zâhid iledüp hırka-i sahbâya vire" (G 436/3)

"Çıkardı hırka-i şeyh-i zamândan
Giyürdi zülf-i sevdâsı palâsı" (G 447/2)

6.8.4. Hil'ât

Kaftan kelimesinin Arapçasıdır. Hil'ât, padişahların beğenip takdir ettikleri kimselere giydirdikleri kaftandır[356]. Divan şiirinde hil'at, âşıkların sevgililieri uğrunda çektikleri acı ve katlandıkları sıkıntıları temsilen kullanılmıştır[357].

---

[354] Hiçdurmaz, s. 30.
[355] Özkan, s. 447.
[356] Devellioğlu, s. 386.
[357] Pala, 2010, s. 208.

Şair, kepeneğin Allah tarafından giydirilen hil'ât olarak tanımlamıştır. Aynî Cem'in etrafındaki tüm kölelerine taç ve kemer giydirdiğini, kendisinin de Cem'in kölesi olduğunu ifade ettikten sonra kendisine de hil'ât giydirilmesini ister. Aşkın yüce hil'âtini âşığın canına verdiği dile getirilerek âşkın kutsallığı vurgulanmıştır. Ulu taht isteyen fakirin hil'âti olması için abâdan vazgeçmesi gerektiği vurgulanmışıtır. Hil'ât ve abâ kelimeleri yan yana kullanılarak zıtlık oluşturulmuştur. Derviş olan kişiye kepeneğin Allah'ın giydirdiği hil'at olduğu dile getirilmiştir.

"İsti'âneden ider ehlinden anun ehl-i kabâ
Oldı dervîş olana hıl'at-ı Yezdân kepenek" (G 299/3)

"Bendeler kapunda kamu buldılar tâc u kemer
Bu bürehne çâkerün de n'ola geyse hil'atün" (K 20/21)

"Geydi ebed tâcını hil'at-i câvid ile" (K 25/6)

"'Işk-bâzı kisvetin geydi bu dil
Câna virdi hıl'ati vâlâ-yı 'ışk" (G 271/4)

"Fakrun serîr-i serveri olsam diyenlerün
Tâc u külâh u hit'ati lâ-büdd abâ gerek" (G 282/6)

6.8.5. Kepenek

Çobanlar tarafından giyilen, keçeden yapılmış kıyafettir[358]. Divan şiirinde ise kepenek, çoban kıyafetinden ziyade bir derviş giysisi olarak karşımıza çıkmaktadır[359].

Karamanlı Aynî, "kepenek" redifli iki tane gazel (G 299-300) yazmıştır. Kepeneğin kendisini perişan ettiği ancak gönül mülküne sultan ettiğini vurgulamıştır. Dış görünüş olarak kepeneğin kötü olduğunu ancak onu giyenin mana hazinesinin sonsuz olduğunu dile getirmiştir. Derviş olan kişiye kepenek, padişahların giydiği kıyafet olmuştur. Kepeneğin mertlerin kıyafeti olduğu vurgulanmıştır. Aynî kendisinin kepenek

[358] Devellioğlu, s. 521.
[359] Hiçdurmaz, s. 36.

giymesinde bir sakınca olmadığını düşünür. Çünkü hoca Selman'ın bile kepenek giydiğini ifade etmiştir.

"İdeli ilde beni bî-ser ü sâmân kepenek
Şükri Hakk mülk-i dile eyledi sultân kepenek" (G 299/1)

"Ola gencîne-i ma'nâ geyen âbâd olıban
Gerçi sûretde anı eyleye vîrân kepenek" (G 299/2)
"İsti'âneden ider ehlinden anun ehl-i kabâ
Oldı dervîş olana hıl'at-ı Yezdân kepenek" (G 299/3)

"Ne bilür kıymetini zen-sıfat olan kişiler
Oldı 'âlemde hemân kisvet-i merdân kepenek" (G 299/4)

"Köçegi câmınun ol mûy ile rûyı sanasın
Zuhalün vechile geymiş meh-i tâbân kepenek" (G 299/5)

"Ser-girîbân-ı sa'âdetden umarsun ki çıka
Dut irâdet elile çün vire dâmân kepenek" (G 299/6)

"Kepenek geyse n'ola 'Aynî Huseyn oglı durur
Geydi çün kisvet idüp hâce-i Selmân kepenek" (G 299/7)

Atlaslı kumaşları terk edip ârif olanın kepenek giydiği ifade edilmiştir. Cahil olanın ise kepenek giymediği dile getirilmiştir. Şair, kepenek giyip aciz olunmamasını çalışıp çabalayıp sultan gibi olmasını tembihler. Kepeneğin gönül ehline irfanın manasını verdiği dile getirilmiştir. Süleyman mülkünün saltanat hissesini kepenekle verdiği ifade edilmiştir.

"Sûret-i zâhiri ger eyleye vîrân kepenek
Vire ma'nâ el ile genç-i firâvân kepenek"

"Atlası terk idüben 'ârif olan geydi nemed
Cehle müstagrak olup geymedi nâdân kepenek"

“Kepenek -pûş oluban ‘âciz ü har olma gedâ
Ced ü cehd eyle k’ide tapunı sultân kepenek”

“Suret-i câna nemed ‘ârif anunçun giyirür
Ki virür ehl-i dile ma’nâ-yı ‘irfân kepenek”

“Sevgülü cânı içün ‘îd-ı necât olup irer
Dil Halîline olur tuhfe-i kurbân kepenek”

“Ger dilersen ki ola şâh bu devlet ebedî
Eyle dervîş olana gâh geh ihsân kepenek”

“Virdi ‘Aynî sana el-minnetü li’llâhi bu gün
Saltanat hissesile mülk-i Süleymân kepenek” (G 300/1-7)

Karamanlı Aynî Divanı’nda “kepenek” redifli iki gazelde Cem Sultan’ın firar ederken yolda elbiselerinin telef olması sonucu bir kepeneğe sarılıp yola devam etmesi ve daha sonra dört tarafından tutulan yorganla divana çıkmak zorunda kalması olayına telmih yapılmıştır[360].

6.8.6. Kisvet, Libâs, Siyâb (Sevb)

Kisvet, libâs, siyâb gibi kelimeler, giyilecek şey anlamına gelmektedir. Divan edebiyatında da bu kelimeler, birbirinin yerine geçecek şekilde sıkça kullanılmıştır. Kisvet, fakirliği temsil eden bir derviş giysisidir[361].

Kisvet, Karamanlı Aynî Divanı’nda elbise anlamında kullanılmıştır. Libâs elbise, siyâb ise giyecek anlamlarında kullanılmıştır. Hz. Ali’nin libâsının sündüs yani nakışlı ipek kumaş olduğu, siyâbının da istebrak yani sırma ile işlenmiş kaba kumaş olduğu vurgulanmıştır. Beyaz parlak elbiseyi zühre yıldızının giydiği ifade edilmiştir.

[360] Mermer, 1997, s. 30.
[361] Özkan, s. 455.

Gezegenin çok parlak elbise giydiği vurgulanmıştır. Gezegenlerin ve yıldızların parlak olmasını beyaz elbise giymelerine bağlayarak hüsn-ü tâlil sanatı yapılmıştır. Şairin gönlünün aşkla oynayan bir elbise giydiği dile getirilmiştir. Kisvet giymek, "o hâle bürünmek" anlamında kullanılmıştır.

"Kepenek geyse n'ola 'Aynî Huseyn oglı durur
Geydi çün kisvet idüp hâce-i Selmân kepenek" (G 299/7)

"Yed-i beyzâ 'Alinündür ki oldur Mûsî-i 'imrân
Libâsı sündüs olmışdur siyâbı Hızr u istebrak" (MSM 56/X)

"Libâs-ı ezher ü zehrâ vü zâhir geydi her kevkeb
Sanasın kim rebı' açdı kamu azhâr-ı bûstânı" (K 57/9)

"Tonandı sâbit ü seyyâre sevb-i enverî geydi
Sürûr u sûr olup toldı tokuz eflâkün eyvânı" (K 57/10)

"'Işk-bâzı kisvetin geydi bu dil
Câna virdi hıl'ati vâlâ-yı 'ışk" (G 271/4)

6.8.7. Pîrehen (Kâmis, Nîm-ten, Gömlek)

Pirehen, gömlek anlamına gelmektedir. Âşığın yaraları birer pirehen olarak görülür. Divan şairlerinin pîrehen kelimesini kullandıkları bazı bölümlerde Hz. Yusuf kıssasına gönderme yaptıkları görülür[362]. Ayrıca sevgilinin pireheni, onu sarıp sarmalaması yönünden kıskanılan bir unsurdur[363].

Aynî Divanı'nda pirehen, Yusuf'un gömlek ile ilgili hikâyesini anımsatacak şekilde kullanılmıştır. Yusuf'un gül gömleği şeklinde anılmıştır. Pîrehen, kokusu münasebetiyle de zikredilmiştir.

[362] Özkan, s. 446.
[363] Pala, 2010, s. 371.

"Âsitân-ı vasl-ı Yûsuf pîrehen sun kalmadı
Dâmenünden dûr olanda girîbânı dürüst" (G 69/5)

"Olmışam hüznün kazîmi ya'ni Ya'kûb em bana
Gönder imdi pîrehen iy Yûsuf-ı Ken'ân-baht" (G 76/3)

"Kazîm ol dem bana Beytü'l-hazende
Çü bûy-ı pîrehendür bûy-ı Ferruh" (G 103/2)

"İy Yûsuf-ı gül-pîrehen Ya'kûb unı yâd eylegil
İgen ferâmuş eyleme mahzûnunı şâd eylegil" (G 308/1)

"Kazîm oldum bana Beytü'l-Hazende
Çü bûy-ı pîrehendür bûy-ı Şeh Cem" (G 359/2)

6.8.8. Destâr (Sarık), Külah

Destâr, Farsça bir kelime olup başa giyilen fes veya takkenin üstüne geçirilen sarık anlamına gelmektedir[364]. Külah ise başa giyilen beyaz keçeden yapılan ve ucu sivri şapka olarak bilinir. Üzerine sarık bağlanarak kullanılır[365]. Sarık ve külâh, Osmanlı döneminde kişilerin sosyal statülerini belirten bir işleve sahiptir[366].

Şair, padişahın yolunda hem başını hem de sarığını fedâ eder. Aynî Divanı'nda külah genellikle tâc ile birlikte zıt anlamlı olması bakımından anılmıştır. İncinin sadefinin şairlerin başına külah olması bakımından söz konusu edilmiştir.

"Degül gam hâk-i pâyun hakkı gitse
Yolunda bu ser ü destârum İlyâs" (G 218/4)

[364] Hiçdurmaz, s. 56.
[365] Hiçdurmaz, s. 50.
[366] Özkan, s. 462.

“Fakrun serîr-i serveri olsam diyenlerün
Tâc u külâh u hit’ati lâ-büdd abâ gerek” (G 282/6)

“Bin tâc-ı Kayseri salam ayağa ser bigi
İy Cem çulından itlerünün ger külâh idem” (G 319/4)

“Güher-i çetr-i şehi başuma tâc oldı benüm
Sadefi ol güherün oldı külâh-ı şu‘arâ” (G 29/4)

6.9. Sofra ve Yiyecekler

İnsanoğlunun en temel fiziksel ihtiyaçlarından biri olan yemek, kültürümüzde de önemli bir yere sahiptir. Yemek ihtiyacının giderilmesi, kültürel unsurlarla birleşerek özel anlamlara gelecek şekillere girmiştir.

Türk toplumunun yemek bakımından geniş bir kültüre sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, Osmanlı Devleti’ni ziyaret eden yabancı seyyahların dahi dikkatini çekmiştir[367].

Edebiyatta da yemek unsurlarının yansımalarını görmek mümkündür. Saray çevresinde düzenlenen ziyafetler veya düğün, bayram, fetih, sünnet gibi önemli olayların ardından verilen yemekler, Divan şiirinde yerini almıştır. Divan şairleri, yiyecek ve içecekleri çeşitli benzetmelerde de kullanmışlardır[368].

Aynî Divanı’nda hayatın mutfağı gökler ve yıldızlar olarak görülür. Yemeğin ve şarabın, pişirilmiş olanın ne olduğunu bilmek gerektiği vurgulanmıştır. Güzellik yemeğini sevgilinin güzelliği pişirmiştir. Çanağa benzetilen sevgilinin adını yere çalmaması için şair uyarır. Sevgilinin güzelliği yemeğe benzetilmiştir. Yemek ile ilgili unsurlar olan “aş, çanak, pişirmek” kelimeleri bir arada kullanılarak tenasüp oluşturulmuştur. Mutfak kültürünün önemli unsurlarından biri tennûr yani tandır/fırındır. “Âşığın mihnet fırınında yanması” anlamına gelecek şekilde

[367] Özkan, s. 472.
[368] Özkan, s. 472.

kullanılmıştır. Ayın güzellik sofrasını sevgilinin yüzünün önüne açtığı dile getirilmiştir. Sevgilinin yüzünün güzelliği sofraya benzetilmiştir. Gönül, kâseye benzetilmiştir. Rakibi it yerine koyan şair, itin işinin aç olunca ancak yemek olduğunu dile getirmiştir. Gönlün yemek gibi pişirilmesi söz konusu edilmiştir.

"Güzellik aşını hüsnün bişürdi
Sakın adun çanağın çalma taşa" (G 33/5)
"Dilüm tennûr-ı mihnetde şeb u rûz
Cefâ nârıyla büryân eyleyen dost" (G 65/2)

"Ay güzellik sofrası yüzün öninde niçe açar
Ay geçer ol nâ-tüvân bulınca bir nânı dürüst" (G 67/2)

"Kâse-i dil sınmış idi kadd ü kaşun şîvesi
Bilmezüz ki n'eyledi vü eyledi anı dürüst" (G 69/2)
"Tan degül ger herzeye toymaz rakîb
Yok yimekdür itün işi olsa ac" (G 87/6)

"Kâse-i sînen gönül yanmışdur od andan çıkar
Kûze-i çeşmün dilâ sınmışdur od andan tamar" (G 154/6)

"Senün tiryâk-ı Hakkun yâdına dost
İçer dil agusı olursa bir tâs" (G 217/3)

6.9.1. Aşure

Aşure, onuncu anlamına gelmektedir. Hicrî Muharrem ayının onuncu gününde yapılmaya başlanan tatlıya aşure denir[369]. Aşurenin Türk İslam geleneğinde önemli bir yeri bulunmaktadır[370]. Peygamberimiz'in torunu Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehid edilmesi, Hz. Nuh'un gemisinin karaya oturması gibi olayların bugünde

[369] Devellioğlu, s. 51.
[370] Yusuf Şevki Yavuz, "Aşûrâ", TDVİA, C.4, TDV Yay., Ankara 1991, s. 26.

gerçekleştiğine inanılır. Bu olayların anısına halk arasında bir buğday tatlısı olan aşure pişirme ve fakirlere dağıtma geleneği yerleşmiştir.

Edebiyatımızda özellikle Kerbelâ olayının anlatıldığı eserlerde, Muharremiyelerde ve Alevi-Bektaşî şiirlerinde aşurenin sıkça kullanıldığı görülmektedir[371].

Karamanlı Aynî Divanı'nda aşurenin, Muharrem ayında pişirilip meclislerde yendiği dile getirilmiştir.

"Muharrem hürmetin itdün id imdi 'ıyşa hürmet dost
Çü 'Âşûra temâm oldı sür imdi 'ıyş u işret dost" (G 75/1)

"Karanu toğupdur 'Aşurun güni
Yiridür tutulsa mâhı Muharrem" (G 343/3)

6.9.2. Şeker (Kand, Sükker), Bal, Şerbet, Tatlı, Helva

Şeker, Divan şiirinde genel olarak sevgiliye ve dudağına teşbih olunarak anılmıştır. Şeker için sükker ve kand kelimeleri de dîvanlarda kullanılmıştır. Divan şairleri, şekerin Mısır'dan getirilmesine hatırlatma bulunmuşlar ve şeker ile Mısır kelimelerini sık sık birlikte anmışlardır. Hatta "kand-i Mısrî" ve "Mısrî şeker" gibi tamlamalar oluşturulmuştur[372].

Bal, edebiyatımızda şifalı bir besin olması yönünden ele alınmıştır. Divan şiirinde de bal ile yağ ve kaymak gibi yiyecekler birlikte anılmıştır. Sevgili ile âşığın bir arada bulunduğu ve sohbet eylediği zaman dilimleri, yağ ve bal karışımına benzetilmiştir[373].

Helva, geleneksel bir tatlı olup ölüm, bayram gibi önemli gün ve olaylarda pişirilerek halka dağıtılan bir yiyecektir. Divan şiirinde de hem bayram ve taziyelerde helva dağıtma geleneği anılmış hem de şairler, rakiplerinin helvasını yemek istediklerini belirtmişlerdir[374]. Ayrıca tatlı bir yiyecek olması dolayısıyla sevgilinin dudağı helvaya benzetilmiştir.

---

[371] Pala, 2010, s. 40.
[372] Özkan, s. 487.
[373] Özkan, s. 475.
[374] Özkan, s. 250.

Aynî Divanı'nda şekerin boşa harcandığı ifade edilmiştir. Şekerin korkunç şeyleri lütuf eylediği ifade edilmiştir. Allah'ın kudretinin nice meyveleri şeker ve bal eylediğini ifade etmiştir. Sevgilinin dudağı şekere benzetilmek suretiyle de kullanılmıştır. Sevgilinin sözü şekere benzetilmiştir. Sevgilinin ağzının suyu şerbet olarak vasıflandırılmıştır. Sevgilinin dudakları tatlıya benzetilmiştir. Tatlıyı çok yiyenin dişlerinin sağlam olmayacağı dile getirilmiştir. Sevgilinin dudağı Mısır ilinin şekerini kesat eylediği, nöbet şekerinden geçerliliğini aldığı dile getirilmiştir. Burada şekerin eskiden Mısır'dan getirilmesine telmih yapılmıştır. Bu münasebetle şeker kelimesi, Mısr ile birlikte "kand-ı Mısrî" şeklinde anılmıştır. Sevgilinin ağzı şekerli pelteye, suyu ise gül suyuna benzetilmiştir. Sevgilinin dudakları helva yüzü ise güllaç tatlısına benzetilmek suretiyle ele alınmıştır. Tatlı olarak "helva ve güllaç" anılmıştır. Sabır ile koruk olanın helva gibi tatlı olacağı dile getirilmiştir. Korukve helva tezat olacak şekilde kullanılmıştır. Helvâ, sevgilinin dudağı anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. Mısırlının şekerinin sevgilinin ağzının fıstığı olduğu, helvasının ise dudağının hurması olduğu vurgulanmıştır. Hurma, sevgilinin dudağının benzetileni olmuştur. Bâdem, sevgilinin gözünün benzetileni olarak kullanılmıştır. Âşığın sevgilinin lütfu ile bal yemek anlamında kullanılmıştır. Sevgilinin dudağının şeker dolu olduğuna değinilmiştir. Sevgilinin dudağına benzetilen şekerin âşığın kendi kanından bile tatlı olduğu belirtilmiştir. Şeker, sözün sıfatı olarak "şeker sözlü" şeklinde kullanılmıştır. Balın müminlerin şifası olduğu vurgulanmıştır.

"Ekl ider her bir telef tülfin çıkarup sükkerün
Çarh-ı dûn-perver n'idem virmez bana nân u penîr" (K 30/19)

"Kudret telezzüzi niçe perverde eylemiş
Olmış fevâkihün kimi şekker kimisi bal" (K 4/14)

"Dil emmek ister ü öpmek dudağunun kandın
Müyesser ola mı bir gün 'aceb bu kâm ana" (G 21/5)

"Tâ kand sözün işitdi 'Aynî
Didi bu iki mükerrer iy dost" (G 72/7)

“Tan mı lebünde dil ola lezzet mukayyedi
Her kanda kand ola bilesince meges ola” (G 23/2)

“‘Aynî lebün gözler velî çıkmaz rakîbün aradan
Ol şerbet-i ‘azb-i cinân bir harf ile olur ‘azâb” (G 50/7)

“İy dehân ol leblere igen dahı olma harîs
Kim ki tatlu çok yiye olmaya dendânı dürüst” (G 70/4)

“Leblerün Mısr ilinün kandın kesâd
Eyledi aldı nebâtından revâc” (G 86/6)
“Âb-ı rûyun âb-ı hayvânun rakîb
Dökdi la‘lün aldı sükkerden revâc” (G 87/4)

“Şekkerîn pâlûde ağzun suyı üstünde gül-âb
Leblerün helvâ yüzün sahnında ol nâzük gülâc” (G 89/3)

“Sabrunsuz evvel vâ olur âhir kereler vâ olur
Koruk olan helvâ olur es-sabru Miftâhu’l-ferec” (G 92/3)

“Lebünçün tan mı cân virirse gönlüm
Görüp helvâ-yı Şîrîn aldı Ferhâd” (G 110/2)

“Dehânun pistesidür kand-ı Mısrî
Lebün hurmasıdur helvâ-yı bî-dûd” (G 115/6)

“Gözün bâdâmıdur mâdâm maksûd
Lebün helvâsıdur dendâna ümmîd” (G 126/2)

“Yimezsem n’ola ben lütfunla balı
Çekersem n’ola mihrünle belâlar” (G 168/4)

“Efsûn mı bilür bilmezüz ol leb-i pür kand
Düz gösterür elinde vü döner şeker eyler” (G 179/4)

“Kanum döker la‘l-i lebi uşmaz meges bu kanumı
Üşer ana bilür şeker kandan dahı tatluyımış” (G 232/2)

“İy şehd ü şeker sözlü sevgülü kara gözlü
Pinhân olan ay yüzlü gizlenmesini bildün” (G 301/2)

“Lebünden dillere dermân irür kim
‘Asel mü’minlerün oldı şifâsı” (G 448/2)

Sevgilinin yanağının sözü ve dudağının zevki ile âşığın gönlü, kafeste papağana benzetilerek onlara gıda olarak şeker gerektiği belirtilmiştir.

“Hattun sözi vü zevk-i lebüne kafesde dil
Tûtî olup durur ana şekker gıdâ gerek” (G 282/2)

Mısır ilinin şekerlerinin can papağanını söyletip söyletmeyeceği merak edilmiştir. Mısır ile şeker kelimeleri şekerin eskiden Mısır’dan getirilmesine işaret edecek şekilde bir arada kullanılmıştır.

“Mısr ilinün şekerleri cân tûtisin gûyâ mı ider
Dil ‘andelîb olur mı ya gülşende her nesrîn içün” (G 386/3)

Sevgilinin şekere benzetilen dudağının zülfün ucu ile uyuduğu ifade edilmiştir. Şekere bazen sineğin düşmesinin normal olduğu dile getirilmiştir. Şekerin rakîbe lâyık olmadığı belirtilmiştir.

“Dudağına dem-be-dem diller üşerse ne tan
Şekker olan arada ide megesler gulû” (G 403/2)

“Görürem kand-ı lebün uykuda zülfün ucıla
Giceler ‘Aynî bigi anı mükerrer görürem” (G 322/7)

“Sür kapundan ne kadar kelle ite sûm-ı rakîb
Nâ-mahaldür şekerün sadrı vü kadri basala” (G 416/3)

Sevgilinin ağzının şerbeti kevser suyu olduğu bildirilir. Sevgilinin dudağının şerbeti âb-ı hayata benzetilmiştir. Dudağının helvası ise cennet gıdası olarak vasıflandırılır. Sevgilinin ağzının suyu şerbete, bu şerbet ise Kevser suyuna benzetilmiştir. Sevgilinin dudağı helvaya, helva da cennet gıdasına benzetilerek ale alınmıştır. Sevgilinin dudağında tatlı ve tuzlunun beraber olmayacağı helvanın içinde tuzun görülmediği dile getirilmiştir.

“Dehânun şerbetidür âb-ı Kevser
Lebün helvâsıdur cennet gıdâsı” (G 448/5)

“Cehd eyle iy cân içe gör şîrîn dudağı şerbetin
K’âb-ı hayât içen kişi zâhir durur görmez ecel” (G 316/6)

“Hân-ı güzellik viren dillere gösterme leb
Görse gedâlar ider hisse-i helva gulû” (G 402/6)

“Dudağun imtizâcında berâber şûr u şîrîni
Bunı kim gördi ‘âlemdeki helvânun ola duzı” (G 475/5)

Sevgilinin dudağının suyuna benzetilen balın mü’minlerin şifâsı olduğu vurgulanmıştır. Şifanın bala indirildiği dile getirilmiştir. Balın şifalı bir gıda olması yönüne vurgu yapılmıştır.

“Lebleründen dillere dermân irer
Çün şifâ’ü’l-mü’minîn oldı ‘asel” (G 303/3)

“N’ola dermânde dilün olsa devâsı dehenün
Lâ-cerem nass-ı şifâ nâzil olupdur ‘asele” (G 416/2)

6.9.3. Nân (Ekmek), Peynir, Nemek (Tuz)

Ekmek, sofralarda bulunan en temel besin maddelerinden biridir. Bu bakımdan ekmek, maddiyatla ilişkilendirilmiş, "ekmek parası kazanmak" ve "ekmeğini taştan çıkarmak" gibi deyimler türetilmiştir. Divan şiirinde ekmek, sofraları süsleyen ve tamamlayan bir unsur olarak gösterilmiştir. Nân ve nemek kavramları birlikte geçtiğinde ekmek ve tuz hakkı anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. Ekmek ve tuz hakkı, aynı sofrayı paylaşan insanlar arasındaki münasebeti göstermesi bakımından önemlidir[375].

Cem Sultan'ın etrafındaki insanların Cem'in kapısında tuzun hakkını bilmedikleri ancak Aynî'ye iki ekmeği çok gördükleri ifade edilmiştir. Aynî Divanı'nda "tuz-ekmek" ifadesinin yanı sıra "nân u penîr" ifadesinin de geçtiği görülmektedir. Şair, alçak feleğin şekeri başkalarına israf edip kendisine bir ekmek ve peyniri vermediğinden yakınır. Güzellik sofrasını sevgilinin yüzünün önüne açan ay bir ekmeği güçsüz bulunca geçer gider. Sevgili dudağıyla köleyi ay eyleyince köle de dilenciliğinden ona ekmek verdiği anlatılır. Şair, tuzun lezzeti ile sevgilinin dudağının safâsını canda bulur. Sevgilinin âşığın yaralı gönlüne tuz ekmesi ile söz konusu edilmiştir.

"Ekl ider her bir telef tülfin çıkarup sükkerün
Çarh-ı dûn-perver n'idem virmez bana nân u penîr" (K 30/19)

"Nemek hakkını bilmezler kapunda
Dü-nânı çok görürler bana dûnân" (K 21/125)

"Ay güzellik sofrası yüzün öninde niçe açar
Ay geçer ol nâ-tüvân bulınca bir nânı dürüst" (G 67/2)

"İy nemek-leb kurs-ı hüsnünden gedâyı itdi mâh
Virdi ol deryûzesinde ana bir nânı dürüst" (G 70/3)

[375] Özkan, s. 476.

"Dilde gamun cefâsı ile âteş-i kebâb
Cânda lebün safâsı ile lezzet-i nemek" (G 281/3)

"Yâr elünde bağrumı itsen kebâb
Ya dil-i mecruhuma eksen nemek" (G 290/6)

6.9.4. Ades

Divan şiirinde mercimek ile memduhun benleri arasında bağlantı kurulmuştur. Karamanlı Aynî, övdüğü kişinin benlerini mercimeğe benzetmiştir. Benlerinin çok olmasını mercimek yemeği yapıp ziyafet verdiği şeklinde yorumlanmıştır.

"Hüsnün ziyâfetinde benün çoklıgı budur
Dâyim Halîlün illere hân-ı ades ola" (G 23/4)

6.9.5. Mîve (Meyve), Fevâkih

Divan şiirinde mîve, bâr, semer, fevâkih gibi kelimeler, meyveyi karşılayacak şekilde kullanılmıştır. Üzüm, şeftali, elma, nar, ayva gibi, şiirlerde en çok geçen meyvelerdir. Genellikle meyveler sevgilinin dudak, yanak, göz, çene gibi güzellik unsurları anlatılırken anılmıştır[376].

Aynî Divanı'nda tîn ve zeytin, Allah'ın bu meyveler üzerine yemin etmesi bakımından söz konusu edilerek anılmıştır. Allah'ın kudretinin perverde olup kimi meyveleri tatlı kimi meyveleri ise bal eylediği dile getirilmiştir Sevgilinin la'l olan dudağı meyveye benzetilmek suretiyle anılmıştır. Sevgilinin yanağı portakala, dudağı ise şeftaliye benzetilmiştir. Sevgilinin ağzı fıstığa benzetilerek küçük ve biçimli olması vurgulanmıştır. Sevgilinin ağzından leziz bir meyve olmadığı dile getirilmiştir. Sevgili, nergis çiçekli, düz boylu ve meyveli olarak vasıflandırılmıştır.

Midesinde şarap ve elma olan âşığın ölmeyeceği dile getirilir. Elma şarap ile birlikte anılmıştır. Meyvelerden elma ve şeftâli anılmıştır. Şair, cennet elmasının kendisine

[376] Özkan, s. 482.

nasip olmasa bile şeftalinin nasip olduğunu dile getirmiştir. Sevgilinin çenesi elmaya ve şeftaliye benzetilerek anılmıştır.

"Bağında tatlu 'âlemün sîb-i zekan şeftâlüsi
Cennetde de bitmiş degül andan dahı tatluyımış" (G 232/6)

"Tîne kasem itdi Hakk yazdı bu zeytûnı rak
Tûr iledür her sebak gel bana gel gel bana" (K 58/38)

"Kudret telezzüzi niçe perverde eylemiş
Olmış fevâkihün kimi şekker kimisi bal" (K 4/14)

"Dirildi dil zenahun fikri vü lebünle kişi
Ölür mi havsalasında olursa sîb ü şarâb" (G 47/4)

"Rağbet nazarın sözlerine 'Aynînün eyle
Ki ol mîve-i la'lün bigi turvandadur iy dost" (G 74/7)

"Ne gam olmazsa kısmet sîb-i cennet
Nasîbüm oldı şeftâlû-yı Ferruh" (G 103/4)

"Mîve-i la'lün durur candan leziz
Şîve-i gamzen durur andan leziz" (G 118/1)

"Yanağun nârenc iy şeftâlu-leb
Lezzetiyle nâr-ı büstândan lezîz" (G 118/5)

"Bâğbâna piste-i ağzı bigi
Var mıdur bir mîve hiç andan leziz" (G 119/2)

"Nergis çiçeklü serv-i sehî beste mîvelü
Boyun bigi bu bâğ-ı cihânda kaçan biter" (G 164/2)

"İy peder zülfinden ayırma beni
Oldı mâder-zâd-ı dil sevdâ-yı 'ışk" (G 271/3)

Sevgilinin yanağı portakal ve nara benzetilmiştir. Narı ve nârenciyi ancak canı ve gönlü verip alınabileceği dile getirilmiştir. Şeftaliye benzetilen sevgilinin dudağının tatlı olduğunu bu sebepten almak gerektiği vurgulanmıştır. Aşk ateşi ile âşığın yüzünün ayvasının sarardığı dile getirilmiştir. Âşığın yüzü ayvaya benzetilmiştir.

"Gül-be-şeker dudağı yanağı nârenc ü nâr
Hasta ciğer olmışam nâr durur sevgülüm" (G 363/3)

"Nâr ile nârencini cân u dilün vir ü al
Dudağı şeftalüsi tatlu durur almalu" (G 402/2)

"'Işk odıla sarartdı bu yüzümün ayvasını âh
Şol dudağında şeftalü eneği Kızıl Elmalu" (G 408/2)

Karamanlı Aynî dîvanında meyveler genel olarak sevgilinin çeşitli uzuvlarının benzetileni olarak ele alınmıştır. Aynî Divanı'nda; tîn, zeytin, portakal, nârenciye, nâr, elma, fıstık, şeftâli ve ayva gibi meyveler anılmıştır.

6.9.6. Kebap, Biryân

Kebap, etin ateşte pişirilmesiyle hazırlanan bir yiyecektir. Bu özelliği açısından Divan şiirinde kebap, âşığın gönlü ve ciğerine benzetilir[377].

Karamanlı Aynî Divanı'nda âşığın ciğeri ve gönlü kebaba benzetilerek anılmıştır. Kebap kokusunun Aynî'nin ruhunun gıdası olduğu dile getirilmiştir. Âşığın gönlü sevgilinin yanağının hasretinden kanlar döker ve ağlamanın ateşi ise onu kebap yapar. Sevgili âşığın gönlüne şarap ısmarlayıp birlikte sarhoş olur ve âşığın gönlünden kebap yapar. Gönül sofasında âşığın ciğeri kebap olur. Sevgilinin ise ona misafir olması beklenir. Sevgilinin gözünün çerezi âşığın gönlünün kebabı olduğu vurgulanmıştır.

[377] Onay, s. 250.

Sarhoş olana kebaptan leziz lokma olmadığı da dile getirilmiştir. Ruhun gıdasının kebap kokusu olduğu söylenir. Âşığın sinesinde aşkının alevi ile gönlü yanar ve hangi fırının ateşi keskin olsa büryânı yakacağı sorulmuştur. Sevgilinin tatlı dilinin acı söylemesi kebâbın lezzetine benzetilmiştir. Gönül aşkın ateşini saklasa bile kebabın kokusunun her yerde açığa çıktığı dile getirilmiştir. Kebab olan gönle sevgilinin dudağı tuz ekerek lezzet verdiği dile getirilmiştir. Şair, kebabın ateşi ile gamın cefâsının gönülde olduğunu düşünür.

"Dem-i Elestde sunıldı bana nasîb-i şarâb
Gıdâ-yı ruhum olursa 'aceb mi bûy-ı kebâb" (G 44/1)

"Ruhun hayâl ile kanlar dökerse tan mı dilüm
'Aceb mi âteş elinden iderse girye kebâb" (G 46/6)

"Şîrîn-lebi ol dil-berün didi dile benden şarâb
Zevkun safâdan var ise 'ıyş idelüm senden kebâb" (G 50/1)
"Kebâb oldı ciğer dil suffesinde
Gel imdi ol anun mihmânı mahbûb" (G 59/4)

"Nukl-ı çeşmün dil kebâbıdur belî
Lokma yokdur meste biryândan leziz" (G 118/4)

"Cân u ciğerde sûz u tâb dîdem akıdur hûn u âb
Uşta mey ü uşta kebâb ol mihmânum kandadur" (G 153/4)

"Bahâr u mevsim-i güldür gönül nukl u şarâb ister
Gıdâ-yı rûh içün ya'ni yine bûy-ı kebâb ister" (G 158/1)

"Yansa dil sinemde tan mı 'ışkunun alav ile
Kankı tennurun odı tîz olsa büryânı yakar" (G 172/3)

"Didüm tatlu dilün söyler dile acı
Didi büryândur ol lezzet virür dûz" (G 198/3)

"Niçe pinhân ide 'ışk âteşîn-dil
Kebâbun kohısı her yirde olur fâş" (G 226/2)

"Lebün lezzet virür dil lokmasına
Bu olmışdur kebâb u ol nemek-pâş" (G 234/4)

"Dilde gamun cefâsı ile âteş-i kebâb
Cânda lebün safâsı ile lezzet-i nemek" (G 281/3)

Şair, sevgilinin meclisinde kendi gönlünü sevgili için kebap yapar ve sevgili ile birlikte yemek ister. Sevgili ayrılık ateşi ile âşığın bağrını biryân eder. Sevgili meclise gelse şair gönül kuşunu kebab yapacağı sözünü verir. Sevgili ve sevgilinin kirpiklerinin hayâli âşığın bağrını kebab etmesi ile anılmıştır.

"Dilüm kebâb ideyüm meclisünde yi yiyelüm
Demüm şarâb ideyüm gel kenâra iç içelüm" (G 326/3)
"Nemekîn lebler ile eşkümi hûn-âb idüben
Âteş-i fürkat ile bağrumı biryân idici" (G 449/5)

"Gelsen bu bezme göz yaşını ben şarap idüp
Sîh-i vefâda murg-ı dilümi kebâb idem" (G 324/6)

"Yâr elünde bağrumı itsen kebâb
Ya dil-i mecruhuma eksen nemek" (G 290/6)

"Kirpüklerün hayâli sinem içinde dilde
Oldı meselde misli sîh ü kebâb u mankal" (G 312/2)

Âşık kendisini biryân olarak vasıflandırmıştır. Şair, biryân gönlünü gam ateşinde dert ile yanan kebaba sorar. Aşkın tandırına sevgilinin dudağı tuz olur. Şair, tandıra asılıp biryan olmak ister. Kebabın lezzetinin sahrada bıçağı ile susamları çeker gibi olduğu dile getirilir.

"Unutma bu kurbânun mülk-i dili virânını
Biryânını giryânını nâlânını yâd eylegil" (G 308/6)

“Biryân dilümigam âteşinde
Derd ile yanan kebaba sordum” (G 327/6)

“Leb nemeksin ‘ışkunun tennûrına
As beni biryân olayum dostum” (G 356/3)

“Kebâbun lezzeti şol dem olur ki
Çeke sahrâda sûsenler bıçağın” (G 365/4)

6.10. Mimari

Mimari unsurlar, sosyal hayatın bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanların yaşadığı mekânlar olması açısından Divan şiirinde kendine yer bulmuştur. Divan edebiyatının şehirleşmiş bir edebiyat olması dolayısıyla mimari mekânların Divan şiirinde yer aldığı belirtilmektedir[378]. Cami, kilise, külliye, meyhane, saray gibi mekânlar, yalnızca birer yapı olmayıp toplumdaki kültürel unsurları ve sosyal çevreyi yansıtmaktadır.

Karamanlı Aynî Divanı’nda mimâriye dair “der, dîvâr, beyt, bâb, eşik, hâne, kasr, dergâh, çeşme” vs. gibi kelimeler yer alır.

6.10.1. Hâne, Mihmân-hâne, Ribât, Kasr

Divan şiirinde hâne, mihmân-hâne, ribât, kasr, hanümân, mesken vb. ev-köşk anlamlarına gelen kelimelerdir. 15. yüzyıl divanlarında ev anlamına gelen kavramların şairlerin yalnızlığını ifade etmekte kullanıldığı tespit edilmiştir[379].

Aynî Divanı’nda “beyt, hâne, ev” kelimeleri, gerçek anlamında kullanıldığı gibi “gönül evi” gibi yan anlamlara gelecek şekilde de kullanılmıştır. Âşık, sevgilinin hânesinin tamamlanmamasını ister, çünkü kendisi tamir yapacaktır. Dünyanın köhne bir han olduğu yani bir misafirhâne olduğu vurgulanmıştır. Dünya köhne bir hana ve

[378] Tetik, s. 33.
[379] Tetik, s. 33.

misafirhaneye benzetilmek suretiyle söz konusu edilmiştir. Dünyâ bir kasra benzetilerek anılmıştır. İnsan eve benzetilerek anılmıştır.

"Hamel evvel on üç encüm olupdur hâne-i Mirrîh
Butayn anda karıncukdur iki karnında Şirtânı" (K 57/48)

"Şöyle derdünle toldı dil evi kim
Anda sığmaz dahı hayâl-i devâ" (G 20/4)

"Selâmet isteyen bu beyte girsün
Bu beytün ehlidür ehl-i selâmet" (G 66/6)

"Ayagun toprağını dideme dök bas kademün
Hânesi tamlamasun eyle meremmet demidür" (G 162/5)
"Dünyâ rübât-ı köhnedür ya'ni ki mihmân-hânedür
Kimse mukim olmaz ana mihmân gelür mihmân gider" (G 192/2)

"Dâra gider Dâra gelür dârına dünyâ devrinün
Turmaz cihânun kasrına hâkân gelür hâkân gider" (G 192/3)

"Hâne-i merdüm şeb-i zülfünle tarîk oldı dost
Çehreni görse görür rûşen-serâyı gözlerüm" (G 338/3)

6.10.2. Bâb

Kapı anlamına gelen bâb, Aynî Divanı'nda gerçek anlamıyla ve yan anlamlarına gelecek şekillerde kullanılmıştır. Hekim olan gamze, zülfü sağlam bir ip yapıp bahis kapısına zincirleme devrettirir. Bâb, "bahis kapısı" anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. Şair, Allah'tan meyhânenin kapısının açık olmasını, riyâ kapısının ise kapalı olmasını diler. Riyâ kapısı şeklinde yan anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Kapı, "vefâ bâbı" şeklinde yan anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Şairin nazmının cevherinin âşığın yüzünün bâbında olduğu dile getirilir. "Yüzünün bâbı" şeklinde yan anlamda kullanılmıştır. Büyünün ilminin sevgilinin kapısında olduğu dile getirilmiştir.

İsâ'nın kıblesinin sevgilinin kapısında olduğu ifade edilmiştir. Rakibin girmemesi için hizmetçiden kapıyı bağlaması istenir. Cennet kapısı anlamında kullanılmıştır. "Fetih kapısı" şeklinde farklı bir kullanım mevcuttur. "Kapından yardım ummak" şeklinde deyim olarak kullanılmıştır. "Merhamet kapısı" şeklinde yan anlamı ile kullanılmıştır. Âşığın kapıcı olan gönlü sevgilinin kapısından uzak kaldığını ama yine de başka bir kapıya yalvarmadığı dile getirilmiştir.

"Fasl-ı yüzünden açsa saçun tan mı bâb-ı bahs
Her bir kılında bağlu anun bin kitâb-ı bahs" (G 84/1)

"Gamzen hekîmi zülfüni hablü'l-metîn idüp
Devr-i teselsül oldı ana fasl ı bâb-ı bahs" (G 84/6)

"Der-i mey-hânesi yâ Rabbi mekşûf
Sen eyle vü riyâ bâbını mesdûd" (G 116/4)

"Sitârem yok vefâ bâbında 'Aynî
Velî çok sevdügüm sûretde mehdür" (G 146/7)

"Cevher-i nazmum yüzi bâbındadur
K'ateşinde la'l anun âbındadur" (G 160/1)

"Ders-i hubbı 'Aynî rûyundan okur
'İlm-i nîrencât anun bâbındadur" (G 160/7)

"Kıble-i 'Îsâ yüzün bâbındadur
Âteş-i Mûsâ anun âbındadur" (G 161/1)

"Hâdimâ bağla kapu girmesün ağyâr u rakîb
Yâr u mahbûb u dil-ârâm ile halvet demidür" (G 162/2)

"İtlerün çavkına mahrem olına
Dergehündür bâb-ı rıdvândan 'azîz" (G 212/4)

"Kesr-i 'illetden gönül meksûr u senden bana dost
Feth-i bâb olmazsa olur cânuma merhem maraz" (G 242/6)

"Sıhhat en'âmı kapundan n'ola umsam bîşter
Çün kemâl-i himmetünden olur iy çeşm kem maraz" (G 243/4)

"'Aynî 'abdün oldı geh geh merhamet bâbında an
Evc-i ruhsârundadur çün kim meh-i tâbân-ı hüsn" (G 369/7)

"Bâbundan ırag oldı bevvâbun olan gönlüm
Vallâhi niyâz iltüp yalvarmadı bir bâba" (G 440/6)

6.10.3. Hamam

Hamam, Türk İslam medeniyetinde temizlenme ve arınma mekânı olması bakımından önemli bir mimari unsurdur. Türkler arasında hamam kültürü, özellikle İslamiyet'ten sonraki dönemlerde yaygınlık kazanmıştır. Divan şiirinde âşığın aşk ateşiyle yanan gönlü, hamama benzetilmiştir[380].

Aynî Divanı'nda gönül, hamama benzetilerek âşığın gönül külhanını şevkinin ateşiyle yakıp gönül hamamını sevgili için hazır ettiği, orada sevgili ile halvet etmek istediği dile getirilmiştir. Hamam sıcaklığı ile içinde sevgilinin terlemesi bakımından söz konusu edilmiştir. Hamamın sefasının gül boylu sevgili ile başbaşa kalmak olduğuna da değinilmiştir. Bahar aylarında ve akşam hamama girildiği vurgulanmıştır. Âşık cennet gözlü sevgilinin vuslatına erdiği zaman hamamın ona nasip olacağı dile getirilmiştir. Âşık gönül hamamını ısıtmak için gönlün hamam ocağını yaktığı belirtilir. Âşığın gönlü hamama benzetilerek anılır.

"Nâr-ı şevkünle yakup 'Aynî gönül külhanını
Sana hammâm-ı dilin hâs idüben halvet ider" (G 155/7)

[380] Özkan, s. 375.

“‘Arak-rîz olsa ol serv-i gül-endâm
Gül-âbıyla pür olur sahn-ı hammâm” (G 332/1)

“Bu hammâmun safâsı andadur kim
Ola sinünle tenhâ bir gül-endâm” (G 332/2)

“Husûsâ ki bahâr-ârâ ola gün
Giresin yâr ile hammâma ahşâm” (G 332/5)

“İrersin hûr-i cenet vuslatına
Na‘îm olur sana ol demde hammâm” (G 332/6)

“Gönül hammâmını germ itmek içün
Yakar dil külhânını ‘Aynî mâdâm” (G 332/7)

6.11. Tabâbet

Divan edebiyatçıları, insanı doğrudan doğruya etkileyen sağlık ve tıp konularına ilgisiz kalmamışlardır[381]. Dolayısıyla sağlık ile ilgili unsurlar, tıp alanında geniş bilgi sahibi olma şartı bulunmaksızın hemen hemen tüm Divan şairleri tarafından kullanılmıştır[382]. Divan şiirinde tabâbetle ilgili “hekim, cerrah, şirpençe, macun, şerbet, tabip, hasta, dert, derman, verem, ilaç, deva, zehir, panzehir, tiryak” gibi geniş bir kelime hazinesinin şiirlerde yer aldığı görülür[383]. 14 ve 15. yüzyıl divanlarında hastalıkların dert, renc, sayrulug, illet, âfet gibi sözcüklerle ifade edildiği görülür[384]. Ayrıca sevgili ile âşık arasındaki ilişkilerde hasta-hekim ikilisi göze çarpmaktadır.

[381] Fatih Sona, “Divan Şairlerinin Gözünden Verem”, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 2, sayı: 2, 2017, s. 611.
[382] Kemikli, s. 20.
[383] Emine Yeniterzi, “Divan Şiirinde Sağlık ve Hastalıkla İlgili Hususlar”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1999, sayı: 4, s. 87.
[384] Özkan, s. 400.

6.11.1. Belli Başlı Hastalıklar

Divan edebiyatında cüzzam, çiçek, kuduz, felç, iltihap, nezle, sıtma, sudâ‘, verem ve tâûn gibi birçok hastalık adı zikredilmektedir[385]. Bunun yanı sıra Divan şairleri tarafından aşk ve hastalık arasında ciddi bir ilişki kurulmuştur. Aşkın insanın mizacını bozduğu düşünülmektedir. Öte yandan aşkın insana hem dert hem de derman olduğu vurgulanmıştır[386].

Aynî Divanı'nda hastalık olarak "hummâ, baş ağrısı (sudâ‘), tâ'ûn, cüzâm, kuduz ve aşk hastalığı" anılmıştır. Âşığın aşkından humma olup onun zekâtının gönüllere verilmesi ile söz konusu edilmiştir. Baş ağrısına gül suyunun iyi geldiği dile getirilmiştir. Âşık derdinin sorusunu hangi tabîbe ileteceğini bilemez. Bu derdin şifasının ancak sevgilinin ağzında ve la‘l dudağında olduğu ifade edilir. Tâ'ûn denilen hastalık yumurcak olarak bilinen salgın hastalıktır. Âşığın gönlü rakibinden dolayı tâ'ûn hastalığına yakalandığı ifade edilir. Tâ'ûn hastalığında mizâcın sağ olmadığı da vurgulanır. Cüzâm, insan vücudunda onulmaz yaraların çıktığı garip hastalığı olarak tarif edilebilir. Divanda cüzâm hastalığının ağrısına ilaç olmadığına dikkat çekilmiştir. Kuduz ise köpek türlerinden insanlara bulaşan bir hastalık olarak bilinir. Divan şairleri de bu kuduz hastalığını rakibe yakıştırarak kullanmışlardır. Aynî de sevgilinin etrafında dolanan rakibi kuduz hastalığına sahip bir köpeğe benzeterek işlemiştir. Rakibin etrafına kuduz hastalığını yaydığı vurgulanarak ele alınmıştır.

"Hummâ zekâtını n'ola virürse dillere
Sünbüllerün ki oldı ana her nisâb teb" (G 49/5)

"Çeşm-i rakibi dûr ide şâyed yüzinden aglanuz
Dirler mücerrebdür bu kim def‘-i sudâ‘ eyler gül-âb" (G 50/3)

"İy cân su'âl-i derdümi kangı tabîbe ilteyüm
Ağzundadur dârü'ş-şifâ la‘lündedür şâfî cevâb" (G 50/4)

"Dil rakîbünden budur hasta oldugı

[385] Özkan, s. 400.
[386] Kemikli, s. 24.

Tâ‘ûn eyyâmında sağ olmaz mizâc” (G 85/4)

“Derdi senden bini ayırmak rakîb
Ol cüzâmun rencine yokdur ‘ilâc” (G 87/3)

“Rakîbünden cihân incinse tan mı
Talar her kişiyi it olsa kuduz” (G 199/3)

6.11.2. Tabîb, Hasta

Aynî Divanı’nda kâinatın doktorunun Hz. Muhammed olduğu düşünülür. Derdin ilacının onda olduğu vurgulanır. Şeyh, tabib olarak görülür ve şair, derdine Cem’den başka derman bulamayacağını ifade eder. Hekimin gönül derdinin gizli olduğu ifade edilir. Tabib, eğer âşığın nabzının üstüne parmağını koyarsa aşkının ateşinden kibrit olup yanacağı dile getirilmiştir. Âşık hem derde hem de hekîme mübtelâdır. Ancak derdine deva bulmak istemez. Gönül ehline hastalığın sıhhat olduğu vurgulanmıştır. Yani gönül ehli hastaysa normal olduğu anlaşılır. Âşığın gönlü sevgilinin saçından siyah bir mîzâca bürünmüştür. Buna ilaç olarak da sevgilinin ağzı tercih edilir. Şair, tabibin kendisine ilaç yazmasını istemez. Hasta olarak vasıflandırılan gönlün şifa istiyorsa sâil olması gerektiği vurgulanmıştır. Sevgilinin dudağı gaybın şifa kapısı ve deva olarak vasıflandırılmıştır. Bu devirde dermana ümid olup olmadığı tabibe sorulur. Her devânın yârin derdinde olduğu dile getirilmiştir. Herkesin canı için derman için varını yoğunu verdiği dile getirilmiştir. Hasta olan âşık doktor yerine sevgilinin kendisine bakmasını ve yardım etmesini ister, bunun kendisine daha iyi geleceği dile getirilir. Hasta olarak vasıflandırılan gönül, dert ile dermana gittiği yani can derdi için cânâna kavuşmaya gideceği dile getirilmiştir. Şifa kapısının dostun köyünde olduğu ve şairin derdine devanın ancak dostunda olduğu belirtilmiştir. Sevgili âşığın hasta gönlüne hal hatır sorsa âşığın canı çıkıp merhaba diyeceği dile getirilmiştir. Sevgilinin dudağı ve gamzesi tabib olarak nitelendirilmiştir. Tabibe Aynî’nin nabzının üzerine parmağını koymaması önerilir. Çünkü Aynî’nin atardamarının ateşi doktorun parmağının kibritini yakacağı uyarısında bulunulmuştur. Hastanın akşam ağrısının artacağı ifade edilir. Sevgilinin dudağının her derde devâ olduğu, şifa kapısı olduğu dile getirilmiştir.

“Tabîb-i hâdıkı iste ki ol âli Muhammed’dür
‘İlâc-ı derdüni itdür bu za‘fun olmadan ez‘âf” (MSM 56/IX)

“Kime dermân diyeyüm di bana iy şeyh-i tabîb
Bu benüm derdüme Cem’den dahı hâzık kim ola” (G 7/3)

“Derd-i dilde ol hekîmün râzıyam pinhân durur
Kimse bilmez sırrumı gerçi rızâ dirler bana” (G 28/2)

“‘Işkum odından yanar fi’l-hâl çün kibrit olup
Nabzumun üstinde ger ki barmagın korsa tabîb” (G 48/2)

“Derd ü hekîme mübtelâ irmez elüm devâya âh
Mülk-i Yunânda olmasun kimse benüm bigi garîb” (G 54/6)

“Sekâmet sıhhat olsun sana dil kim
Olur ehl-i dile sıhhat sekâmet” (G 66/4)

“Gamzen hekîmi zülfüni hablü’l-metîn idüp
Devr-i teselsül oldı ana fasl ı bâb-ı bahs” (G 84/6)

“Dil saçundan oldı sevdâyî mîzâc
Yok durur ağzun bigi ana ‘ilâc” (G 86/1)

“Ben senün derdün ile öğrendüm
İtmesün di tabîbe bana ‘ilâc” (G 90/2)

“Hasta gönül sâyl ol şâfî cevâb istesen
Lebleri sahbâsını sor u su’âliyile iç” (G 91/5)

“Ohşayup öpsen ağzını ‘Aynî itse derdüne
Dârü’ş-şifâ-yı gayb devâ ne safâdur oh” (G 106/7)

“Gel iy gönlüm tabîbi togrı söyle
Bu derde var mıdur dermâna ümîd” (G 126/4)

“Dîde-i dermânda yârün her devâ derdindedür
Tûtîyâ râhından iste kim anun gerdindedür” (G 130/1)

“N’ola dil derdi içün varını virse lebine
Her kişi cânı içün varını dermana virür” (G 131/2)

“Sen nazar kıl hâlüme hâcet degül bana tabîb
Himmetün dermânı bu men hastaya bihter gelür” (G 145/5)

“Yine bu hasta gönül derd ile dermana gider
Ya’ni cân derdi içün vuslat-ı cânâna gider” (G 148/1)

“Senün kûyundadur dârü’ş-şifâ dost
Benüm derdüme andadur devâlar” (G168/2)

“Bu hasta gönlümi ger sora gelsen
Çıkup cân karşu diye merhabâlar” (G 168/5)

“Cevr-i zülfünle gönül hasta lebün hakkı tabîb
Ölmedin mâr-zede vakt ile tiryâke irer” (G 170/2)

“Nabz-ı ‘Aynî üzre sakın barmagun koma tabîb
Barmagun kibritin anun nâr-ı şiryânı yakar” (G 172/7)

“Bûy-ı zülfün geldügince tan mı sevdâm arta dost
Hastanun hâlinde artar çün ola ahşam maraz” (G 242/2)

“Cân derdmendün oldı lebünden devâ gerek
Dârü’ş-şifâdur ol dile andan şifâ gerek” (G 282/1)

Cahil olan kimselerin hasta oldukları, tabibin ise onlara âlim oldukları vurgulanmıştır. Cahil-hasta, tabib-âlim ilişkisi kurulmuştur. Hastanın günlerinin hep buhranlı geçtiği söylenerek hastanın hâli tasvir edilmiştir. Sevgilinin lebleri tabibe benzetilmiştir. Hasta olan şair tabib olan sevgilinin dudaklarından naz cevabı bekler. Gönül derdine sevgilinin tabîb olduğu belirtilmiştir. Âşığın canı ve gönlü dertten viran olmuştur. Bunu yapan kişinin tabib olarak vasıflandırılan sevgili olduğu dile getirilir ve âşık tabibden dermân ister. Âlemin doktorundan şifâ ummak isteyen kimsenin dert ve sıkıntıdan şikâyet etmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Âşığın gönlü cerrahtan sıhhat yüzü görmez. Âşığın merhemi sevgilinin tîginde olduğu vurgulanmıştır.

"Câhil olanlar hastadur 'âlimsin ana iy tabîb
Her hastanun eyvâmına buhrân gelür buhrân gider" (G 192/4)

"Hasta oldı 'Aynî fitneleründen su'âl ider
Di leblerün tabîbine virsün cevâb-ı nâz" (G 209/7)

"İy sevgülü cândan habîb derd-i dile sensin tabîb
Sensen cüdâ oldum garîb dün gice niçün gelmedün" (G 286/6)

"Derd ile cân u dil ili çün oldı vîrân iy tabîb
Dermân ile mi'mârısın lütf eyle âbâd eylegil" (G 308/4)

"Devâ-yı râhat umarsan tabîb-i 'âlemden
Bu derd ü mihnet elinden şikâyet itme igen" (G 382/2)

"Gavr-ı dil sıhhat yüzini görmedi cerrâhdan
Yine tîgundan meğer merhem ire bu yâreye" (G 423/4)

6.11.3. Merhem

Âşık, sevgilinin gamzesinin oku ile yüreğinin yaralanmasını sinesinin merhemi olarak görür. Gönlü kırık olan şairin merheminin fetih kapısı olduğu dile getirilmiştir. Sevgiliye kavuşma âşğın merhemi olarak görülür. Âşığın merhemi ancak sevgilidir.

"Ciger zahmına vur sinemde merhem
Ki oldur gamzenün tığıyla dil-rîş" (G 236/3)

"Kesr-i 'illetden gönül meksûr u senden bana dost
Feth-i bâb olmazsa olur cânuma merhem maraz" (G 242/6)

"Dil irişmez merhem-i vasla dirîgâ hicr eli
Bagrumı mecruh ider geh hançer ü geh nîş ile" (G 431/6)

6.11.4. Tıpla İlgili Meşhur Şahıslar

6.11.4.1. Bukrat ve Vâlîs

Bokrat olarakta bilinen Bukratın asıl adı Hipocrate (Hipokrat)'tır. Eski Yunan'da tıp bilimini icat eden kişi olarak bilinir. Hastalıkları çok maharetli bir şekilde tedavi ettiği söylenir. Milattan önce 400 yılında doğmuş ve yaşamıştır[387]. Vâlîs olarak anılan kişinin "Öklidis" olduğu tahmin edilmiştir. Karamanlı Aynî Divanı'nda nitelik ve nicelik yolunda cihanda Bukrat ve Vâlîs olunacağı yönünden anılmıştır.

"Bu keyfiyyet bu kemiyyet yolında
Cihânda kim olur Bukrat u Vâlîs" (G 215/3)

6.11.4.2. Fârûk

Mısır'da yılanların zehrinden ilaç hazırlamasıyla bilinir. Bu ilaç tiryâk-ı Fâruk olarak geçer[388]. Karamanlı Aynî şeyhi Müştak için yazdığı gazelde âlemin Fâruk'unun o olduğunu panzehirin ise ağzının okkasında olduğu ifade edilmiştir. Fâruk olanın sevgilinin la'l dudağının hokkasının kapısı olduğunu ifade eden şair derdinin zehrine onun panzehirinin büyük geleceğini belirtmiştir. Faruk sevgilinin la'l dudağının kapısına tiryâk yani panzehir ise sevgilinin dudaklarına benzetilmiştir. Âşığın derdi ise

[387] Onay, s. 94.
[388] Onay, s. 175.

zehre benzetilir. Âşığın derdinin çaresinin ancak sevgilinin dudaklarında olduğu vurgulanmıştır.

"Bugün 'âlemde oldur 'Aynî Fârûk
Dehân-ı hokkasıdur tûl-i tiryâk" (G 276/7)

"Hokka-i la'lünde ki dâru durur Fâruk olan
Derdimün zehrine tiryâkı anun ekber gelür" (G 145/4)

6.12. Oyunlar

Karamanlı Aynî Divanı'nda satranç, guy-çevgân ve nerd (tavla oyunu) gibi oyunların ismi anılmıştır. Aşağıda bu oyunlar incelenmiştir.

6.12.1. Satranç

Satranç, "iki kişi tarafından savaş taktiklerinin karelere bölünmüş özel bir tahta üzerinde ve belirli taşlarla uygulanması şeklinde oynanan bir masa başı oyunu" olarak tanımlanmaktadır[389]. Satranç, yüzyıllardır her kuşaktan insanlar tarafından oynanagelmektedir. Edebiyatımızda da satranç ile ilgili hususlara rastlamak mümkündür. Arslan'ın da dediği gibi "divan şiirinde malzeme olarak kullanılan binlerce konulardan birisi de satrançtır"[390]. Piyâde, ruh, feres, mât ve mansûbe gibi satranç terimlerine şairlerimiz şiirlerinde yer vermişlerdir[391]. Sevgiliye duyulan sevgi bazen satranç oyunu vasıtasıyla okura sezdirilmek istenmiştir. Satranç ile ilgili terimlerin genel olarak âşık ile maşuk arasındaki ilişki, tasavvuf unsurları ve insanın duygu durumları ifade edilirken kullanıldığı görülmektedir.[392]

[389] Ramazan Altınay, "Satranç", TDVİA C.36., TDV Yay., Ankara 2009, s. 180.
[390] Mehmet Arslan, "Divan Şiirinde Satranç ve Satranç Istılahları", *Osmanlı Edebiyat-Tarih Kültür Makaleleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s. 9.
[391] Onay, s. 388.
[392] İlyas Kayaokay, "Divan Şiirinde Satranç Terimleriyle Yazılmış Manzumeler". *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 1, sayı: 1, 2018, s. 249.

Aynî Divanı'nda satranç oyunu ile ilgili hususlara rastlamak mümkündür. Örneğin şair karşısındaki kişi ile satranç oynamanın kendisinin haddine olmadığını ifade eder. Çünkü satranç oynamak her yiğidin harcı değildir. Hele ki karşıdaki kişi hükümdarsa insanlar daha çok çekinir. Çünkü hükümdarlar satranç oyununun gerçek hayatta uygulamasını yapan insanlardır. Saltanat, satranca benzetilerek her câhili üstad edeceği belirtilmiştir. Şair dünya hayatının zevk ve eğlence olduğunu bu eğlencelerden birinin de satranç oynamak olduğunu ifade etmiştir.

"Hey ne haddümdür benüm senünle satranç oynamak
Nerd-i 'ışkun mühresinde ya şeş ü penç oynamak" (G 275/1)

"'Ârifâ ser-mâye-i dünyâ nedür dirsen hemîn
'Iyş u nûş u şi'r ü sâz u nerd ü satranç oynamak" (G 275/5)

"Saltanat satrancına üstâd ider her câhili
Ferz ü at u baydak u fîl ü ruh u şâhına yuf" (G 264/2)

Mattan kaçan kişinin satranç taşını oynadığı ifade edilmiştir. Aşkının satrancını âşıklardan öğrenileceği vurgulanmıştır. Zaman, düşmanını şah mat eden satranç oyununa benzetilmiştir. Satranç oyununa özgü olan "mat eylemek" ifadesi gerçek hayatta birini yenmek anlamında kullanılmıştır. Şair, kendisinin ruhun şevki ile bir "kış!" derse rakibini mat adeceğini dile getirmiştir. Gerçek hayat ile satranç oyunu bağdaştırılarak söz konusu edilmiştir.

"Mâtdan kaçan kaçan oynar ruhı santrancını
Baş u cânun dâdı şimdi ol şehün nerdindedir" (G 130/3)

"Çün gönül virdüm sana cânumda aldun dutayum
'Işkunun satrancını 'âşıklarundan üteyüm" (MSM 53/II)

"Hasmını şah mat iden işbu zamân satranç ile
Nerd-i 'âlem mühresinde çâr u penç ü şeş benem" (G 361/3)

“Bir lu‘b ile bisât-ı cihân içre âferîn
Mat eyledün herîfüni tahsîn-niyâzuna” (K 28/14)

“Rakîbi mat ider bu ‘Aynî ey şâh
Ruhun şevkıyla dirse ana bir kîş” (G 235/7)

Şair satranç terimleri ile gerçek hayatta nereden nereye geldiğini ifade etmiştir. Şair satrancı gerçek hayata uyarlayarak beyitte işlemiştir. Üzüntülü bir piyade gibi iken at ve diğer taşlardan ayrı bir sonunun olduğunu şahın veziri olduğunu ifade etmiştir. Aynî’nin Cem Sultan’ın uzağındayken ona yakın olduğu onun hocası, danışmanı olduğu ifade edilmiştir. Şahın filinin üzüntü içinde olduğu çünkü atın çaresiz zarar gördüğü ifade edilmiştir. Anlatılmaya çalışılan Cem Sultan’ın üzüntü ve zarar içinde olduğu Aynî’nin de buna üzüldüğüdür. Sultan Kasım’ın vefatı üzerine Aynî’nin yazdığı mersiyede Sultan Kâsım’ın hayatı bir satranca benzetilerek askerlerinin elinden çıktığı ve eceli gelip onu şah mat yaptığı ifade edilmiştir.

“Fil-i gam darbında at u ruhdan ayru ‘âkıbet
Beydak iken ferz oldum dutdı yüz şâhum bana” (G 34/6)

“Fîl ü ferzün şâhı Ferruh ‘Aynî nat‘-ı gamdadur
Oldı bî-çâre piyâde atı ârûg u yagîr” (K 30/31)

“Ol ruhı ferruh elinden gitdi fîl ü ferz ü at
Ütdi satrancın ecel oldı dirîgâ şâh mat” (MSM 36/III)

Sevgilinin saçı satrançtaki vezire, yanakları şâha, güzelliği ise file benzetilerek sevgili ile bağlantılı bir şekilde anılmıştır. Şair, satranç için sevgilinin kendisine zulmetmemesini, lütfetmesini ister.

“Ferz-i zülfün şâh-ı hâlün ruhlarun satranc-ı dost
Hüsnünün nathında kimi abanus u kimi ‘âc” (G 89/2)

“Şâh-ı ruhun öninde çün canbâzunam baydaklayın
Hışm eyleme cânâ bana lutf eylegil satranç içün” (G 372/3)

Satrancın icatçısı Leclâc'ın sevgilinin güzelliğini görse mat olacağı dile getirilmiştir. Satranç oyununun icatçısı olan Leclâc kullanılarak sevgili gönül icat eden olarak vasıflandırılır. Yani sevgili Leclâc'a benzetilir, satranç ise gönüle benzetilmek suretiyle anılmıştır.

"Nath-ı hüsnünde şeh ruhun görse
Anı vâhidde mât olur leclâc" (G 90/6)

"Sana satrancı güzellikde bu dil leclâcı
Ruh-ı ferruhlarun iy mâh şehi dirse n'ola" (G 18/4)

Karamanlı Aynî Divanı'nda birçok yerde anılan satranç çeşitli meselelerle söz konusu olmuştur. Gerçek hayatla paralel durumları ifade etmek için kullanılmıştır. Satranç oyunu divanda gerçek anlamı ile kullanıldığı gibi yan ve mecaz anlamlara gelecek şekilde de kullanılmıştır. Oyun olarak şairin satranç oyununu sevdiği ve önemsediği anlaşılır. Satranç oyunu pâdişahlar ile ilişkilendirilerek de söz konusu edilmiştir. Satranç oyunu genelde nerd yani tavla oyunu ile birlikte anılmıştır. Satranç oyununa has olan "mat, şah, rûh-ı satranç" gibi ifadelerde birlikte kullanılmıştır. Satranç oyununun taşları olan "ferz, at, baydak, fil, şah vs." beyitlerde satranç ile tenasüp olacak şekilde bir arada işlenmiştir.

6.12.2. Guy-çevgan

"İngilizlerin golf oyununa benzer şekilde, meydan topunun atlılar tarafından uçları eğri değneklerle atılması esâsına dayanan şark oyunu[393]" olarak tanımlanmaktadır. Onay, bu oyunun İranlılara mahsus bir oyun olduğunu belirtir[394]. Gûy-çevgân, ata binmiş ve ellerinde sopalar bulunan iki ekip oyuncuları arasında dikdörtgen bir alanda oynanır[395]. Çevgân, günümüzde Anadolu'da hâlâ oynanmaktadır. Gûy, top; çevgân ise ucu eğri

[393] Devellioğlu, s. 311.
[394] Onay, age, s. 187.
[395] Feyzi Halıcı, "Çevgân", TDVİA, C.8, TDV Yay., Ankara, 1993, s. 295.

sopa anlamındadır. Bu iki kelime, bir bütünlük oluşturur ve şiirlerde birlikte kullanılmıştır[396].

Aynî Divanı'nda gûy-çevgân oyununun şu şekilde geçtiği göze çarpmaktadır: Sevgilinin saçına aşk meydanında başların gûy olduğu belirtilmiştir. Âşıkların başı gûy çevgan oyununda gûya benzetilmek suretiyle anılmıştır. Çevgan ise sevgilinin güzelliğine benzetilmiştir. Âşığın aşk meydanında sevgilinin zülfüne karşı başı açık olduğu ifade edilir. Âşığın gönlü gûya, sevgilinin zülfü ise çevgana benzetilerek aşığın gönlünün sevgilinin saçının azabından kaçtığı anlatılmıştır.

"'Işk meydânında serler gûy oldı zülfüne
Dil-rübâlar şeh-süvârı sendedür çevgân-ı hüsn" (G 369/5)

"Dil kaçar başın alup sevdâ-yı zülfünle beli
Mübtelâ bir gûy oldı darb-ı çevgândan kaçar" (G 186/4)

"'Işk meydânında ser-bâz olmışam şol zülfe kim
Gûy-ı hûbî devr içinde çevgânındadur" (G 151/6)

Şair, sevgilinin zülfünü uzaklaştırmasını ister. Çünkü şaşkınlık gûya çevgandan geldiğini ifade eder. Şair, âşığın başına benzettiği gûyun şaşkın bir şekilde dönmesini sevgilinin saçına benzettiği çevgana bağlamaktadır. Baş ve başın dönmesi ile zülfün bir bağlantısının olduğunu çünkü biri gûy biri ise çevgân olduğu ifade edilmiştir.

"Sergüzeşt ü vâkı'âtın n'ola çeksen zülfinün
Çünki ser-gerdânlık iy ser güya çevgândan gelür" (G 142/6)

"Ser-i ser-geşte-i men zülfün ile nisbeti var
Birine gûy anun birine çevgân diyeyüm" (K 27/27)

Zülf ve çevgan bağlantısında yine sevgilinin saçının aşkı âşığın başında öyle bir ateş yakmış ki bu ateşin bin yıl geçse bile çevganı yakacağı dile getirilmiştir. Sevgilinin

[396] Sefercioğlu, s. 111.

saçı misk kokulu bir çevgana, başı ise gûya benzetilmiştir. Yârin zülfünün çevganına başların fedâ olduğu dile getirilmiştir. Zülf-çevgân ilişkisi ile söz konusu edilmiştir.

"'Işk-ı zülfün başımun topında bir od yakdı kim
Çelse bin yıl geçdüginden sonra çevgânı yakar" (G 175/3)

"İdelden zülfüni çevgân-ı müşgîn
Ser-i miskîn olupdur gûy-ı Ferruh" (G 102/5)

"Çevgân-ı zülf-i yâre serler döküldi iy âh
Bir tûbada sayılmaz yüz bin olursa serler" (G 188/2)

Sevgilinin zülfü güneş ruhu ile aya sevgi verince o sevgi ile ay gûy ve çevgan olmuştur. Sevgilinin yüzünün hayali de ayı bazen gûy bazen çevgan yapmıştır.

"Mihr-i ruhunla zülfün bir sevgü virdi mâha
Ol sevgü ile oldı geh gûy u gâh çevgân" (K 42/35)

"Hayâl-i rûy u mûyun itdi mâhı
Felekde gâh gûy u gâh çevgân" (K 21/6)

Karamanlı Aynî Divanı'nda gûy u çevgan sevgilinin saçı ve âşığın başı ile benzetme münasebeti ile anılmıştır. Gûy, âşığın başının benzetileni olarak kullanılırken çevgan ise sevgilinin zülfünün benzetileni olmuştur. Sevgilinin zülfü ve yüzünün hayali de ayı guy ile çevgan yaptığı ifade edilmiştir. Gûy u çevgan, "aşk meydanı, meydan, zülf, ser, mâh, ser-gerdân, ser-geşte, od" kelimeleri ile ilişkili bir şekilde sıkça anılmıştır.

6.12.3. Nerd (Tavla Oyunu)

Masa başı bir oyun olan tavla, uzun bir süredir yaygın bir şekilde oynanmaktadır. Nerd, tavla oyunu anlamında kullanılan bir kelimedir[397]. Diğer oyunlar gibi tavla oyununun da edebiyatımızda yer aldığı görülmektedir. Genellikle tavla ile eğlence arasında

[397] Devellioğlu, s. 817.

bağlantı kurulur. Divan şiirinde tavla ve tavla terimleriyle kurulan birçok kelime oyunu bulunmaktadır[398].

Dünya hayatının zevk ve eğlence için var olduğunu ifade eden şair, bu eğlenceye tavla oynamayı da katmıştır. İki cihanın tavla oyununu aşkın tasında oynanması ifade edilmiştir. Âşığın kârı gece ve gündüz aşkın tavlası olduğu dile getirilir. Şair, aşkını tavla oyununa benzetmek suretiyle aşkın bir şans işi olduğunu vurgulamıştır. Muhabbet tavlasını oynayan kişinin şairin kendisi olduğu vurgulanmıştır. Şairin gönlünün aşkın nöbetine iki cihanda da can koyduğu dile getirilmiştir. Tavla ve muhabbetin iki kişi ile karşılıkqlı olması bakımında tavla oyunu muhabbete benzetilmiştir. Tavladaki oyun sırasının da aşkın sırasına benzetilmiştir. Baş ve canın adaletinin şahın tavlasında olduğu ifade edilmiştir. Şâhın adaletli olup olmaması kişinin şansı olup olmamasına bağlanmıştır. Âlem, tavla oyunundaki zar ve pula benzetilmiştir. Aşk, tavla oyunundaki pul ve zara benzetilmiştir.

"Hasmını şah mat iden işbu zamân satranç ile
Nerd-i 'âlem mühresinde çâr u penç ü şeş benem" (G 361/3)

"Hey ne haddümdür benüm senünle satranç oynamak
Nerd-i 'ışkun mühresinde ya şeş ü penç oynamak" (G 275/1)

"'Ârifâ ser-mâye-i dünyâ nedür dirsen hemîn
'Iyş u nûş u şi'r ü sâz u nerd ü satranç oynamak" (G 275/5)

"Tâs-ı 'ışkında oyna nerd-i dü cihânı kim anun
Dahı 'ömr-i nâzenîni çâr u penç ü şeş ola" (G 17/4)

"Kârum oldı nerd-i 'ışkı rûz u şeb
Olmışam her penç ü çâra mübtelâ" (G 26/4)

"Nerd-i mahabbetini hemân oynayan benüm
Dil dâv-i 'ışkına dü cihân ile cân kodı" (G 469/3)

[398] Pala, 2010, s. 356.

"Mâtdan kaçan kaçan oynar ruhı santrancını
Baş u cânun dâdı şimdi ol şehün nerdindedir" (G 130/3)

Karamanlı Aynî Divanı'nda nerd çoğunlukla satranç oyunu ile birlikte anılmıştır. Nerd, çar, şeş ve penç sayıları ile birlikte tenasüp ilişkisi içinde kullanılmıştır. Tavla, "aşk ve muhabbet" ile şansa bağlı olması bakımından birbirine teşbih edilmiştir. "Tavla ve şans" arasındaki münasebetin önemi vurgulanmıştır. Tavla oyunu, vazgeçilmezi olan zar ve pulu ile birlikte anılmıştır.

6.13. Sihir ve Büyü

Sihir, farklı yöntemlerle doğaüstü bir hâlin meydana çıkması durumudur. Eski dönemlerde insanların çokça merak ve rağbet ettikleri bir alandır[399]. Divan şiirinde sihir kelimesi ile birisini şiddetli bir şekilde etkileme, tesiri altına alma, büyüleme gibi anlamlar kastedilir[400]. Divan şiirinde sevgilinin başlı başına bir büyücü olduğu âşıklarını güzelliği ile büyülediği görülür. Hz. Musa zamanında büyücülüğün yaygınlaşmasından dolayı divan şairleri bu durumu da şiirlerine malzeme yapmışlardır. Harut ile Marut'un da insanlara büyüyü öğreten kişiler olarak Divan şiirimizde işlenmiştir. Sevgilinin gamzesi, saçı, gözü, ayva tüyleri sihir yapan birer cadı olarak kullanılıştır[401].

Karamanlı Aynî Divanı'nda sevgilinin dudaklarının sihirli olduğuna vurgu yapılmıştır. Hz. Musa zamanında büyücülüğün yaygın olmasından dolayı sihir ile ilgili beyitlerde Hz. Musa geçer. Şair, sâhir olan sevgilinin gamzelerinin sihrine karşı kendisinin ejderhâ olduğunu dile getirir. Devlere de sihirin etki etmediği bilinmektedir. Saç da büyü yapmak için kullanılan malzemeler arasındadır. Beyitte Musa, saç, sâhir gamze, sihir gibi kelimelerin bir arada kullanılarak tenasüp sanatı oluşturulmuştur. Şair, canı gibi sevdiği şâhını sevgili sihir yapmak için geleceği vakit cin askerlerini ona karşı davet edip sihir yapmaması için savaştıracağını vurgulamıştır. Peri olan sevgilinin

[399] Levend, s. 221.
[400] Onay, s. 369.
[401] Pala, 2010, s. 404.

etrafına sihir yaptığı dile getirilmiş. Sevgilinin peri olması perilere sihir etki etmemesinden kaynaklanır.

"Efsûn mı bilür bilmezüz ol leb-i pür kand
Düz gösterür elinde vü döner şeker eyler" (G 179/4)

"Ben Mûsiyem ol mûy ile anun içün elden kodum
Şol hamze-i sâhirlerün sihrine su'bânum durur" (G 132/5)

"Sen inse cân olan şehi teshîr itmege
Cin leşgerini da'vet idüben sipâh idem" (G 319/2)

"Perîdür bildi 'Aynî ol nigârı
Musahhar itmege teshîre düşdi" (G 470/6)

Karamanlı Aynî Divanı'nda sevgilinin gözleri âşığa sihir yapan cadılara benzetilmiştir. Cadı olan sevgilinin gözlerinin dilinin bağına etki etmesi istenir. Âhû olan sevgilinin gözlerinin fitneli bir efsun olduğu dile getirilmiştir. Sevgilinin zülfünün ve gözünün Mûsâ ve Firavun ilinde ejderha ve büyücü oldukları vurgulanmıştır. Sevgilinin sihir yapan gözünün çaresiz gönülleri öldürdüğü dile getirilir. Sevgilinin büyücü gözlerinin sihri âşığa getirip âşığı kendinden geçirdiği ifade edilmiştir.

"Her bir pelengün gözlerün şîr-i dilin itdi şikâr
Ol fitnelü efsûnı çok âhû-sıfât câdûyımış" (G 231/6)

"Gözlerün fikri beni komaz ilüme gitmege
Sihri ol câdûlarun bu yollaruma bağlar" (G 166/5)

"Nergislerün 'aceb mi sûsen dilini dutsa
Câdûlarun füsûnı bend-i zebâna nâfiz" (G 123/2)

"Zülf ü çeşmün remzini bir kimse bilmez varsa
Mûsâ vü Fir'avn ilinde ejder ü sâhir ola" (G 15/4)

"Ne revâdur ki eyâ cânum olan sihr okıla
Dil-i bî-çâreleri öldüre sehhâr gözün" (G 285/6)

"Gözlerün tâ getürdi sihri bana
Beni benden iletdi sehhârun" (G 295/3)

Karamanlı Aynî Divanı'nda sihir genel olarak sevgili üzerinden işlenmiştir. Sevgilinin gözleri ve saçları cadıya benzetilerek sihir yaptıkları dile getirilmiştir. Sevgilinin gözü, saçı, kâkülü, gamzesi, sihir yaptıkları vurgulanmıştır. Hz. Musa zamanında büyünün yaygın olmasından dolayı söz konusu edilmiştir. Sihir yapımında kullanılan saç da anılmıştır. Ejderha, yılan dev, peri gibi mahlûklara büyünün etki etmediği dile getirilmiştir. Sihir ile ilgili "fitne, efsun, sâhir, cadı, sihr, ejderhâ, Musa, saç, çeşm, gamze, leb, zülf" gibi kelimeler kullanılmıştır. Harut ile Marut'un da insanlara sihri öğretmelerine değinilmiştir.

6.14. Bazı Tipler ve Meslek Erbâbı

6.14.1. Hattât

Güzel yazı yazan kişilere hattat denir. El yazısı güzel olan sanat erbabıdır. Bir kişinin hattat olabilmesi için hocasının yanında eğitimini tamamlayıp hocasından dönemin diploması olarak sayılan icazet alması gerekmektedir. Hattatlık mesleği, Divan şiirinde güzel yazıya dair unsurlar dolayısıyla söz konusu edilmiştir[402].

Aynî Divanı'nda gönül dinarına sikke vuran hattatın sevgili olduğu kastedilmiştir. Hattat sevgiliye benzetilerek anılır. Hat sanatı, uzun yıllar üzerinde çalışma yapmayı gerektirmektedir. Hattatların yaptıkları yazı alıştırmalarına "meşk" denir. Aynî de bin yıl yazmak ifadesiyle uzun süreli çabaya dikkat çekmektedir. Ayrıca meşhur bir hat üstadı olan Yâkût'a telmihte bulunmaktadır. Bu bakımdan yâkût kelimesi, tevriyeli bir şekilde kullanılmıştır.

[402] Özkan, s. 142.

"Dilün dînârına sikke vuran kimdür nedür hattı
Anun hattına kim hattât anun nakşına kim nakkâş" (MSM 56/IV)

"Bin yıl yazarsa meşkini ehl-i kalem komaz
Yâkût-ı 'ârızun bigi bir yâdgâr hatt" (G 245/6)

6.14.2. Nakkâş

Duvara yağlı boyalar ile resimler işleyen kişilere verilen addır[403]. Bazı Divan edebiyatı eserlerinde nakkâş yerine ressâm veya musavvir kelimeleri kullanılmıştır. Divan şiirinde sevgilinin yüzü, gözü ve kirpiği, âşığın yüreğinde yaralar açması bakımından birer nakkâş olarak değerlendirilmiştir[404]. Tasavvufi literatürde insanın gönlünü ve kâinatı tezyin eylediği için Nakkaş sıfatı Allah için kullanılır.

Âşığın nakkaş olan aklı sevgilinin aksini görüp onun hayâli ile tasvir etmeye başladığı dile getirilmiştir. Âşığın hayâli nakkaşa benzetilerek sevgilinin sîmasını aklına nakşettiği dile getirilmiştir. Hıtâ nakkaşının güneşe sevgilinin nakşını yazamayacağı ifade edilmiştir. Hıtâ memleketi nakkaşı ile anılmıştır. Sevgilinin kaleme benzetilen kirpiği nakkaş olup gözünü yazar. Âşığın gözü nakkaşa benzetilmiştir. Divanda genel olarak âşık nakkaş olup sevgiliyi gönlüne nakşeder.

"Yüzi 'aksin görüp nakkâş-ı hâtır
Hayâlâtıyla tasvire düşdi" (G 470/2)

"Yazamaz şemse-i nakşun Hıtâ nakkâşı iy dil-ber
Hatâdur kim çeker bunca musavver suret-i Çîni" (G 488/2)

"Levh-i dilde sûretün nakşın gözüm tasvîr ider
Kıl kalemdür kirpigün nakkâş olup tahrîr ider" (G 180/1)

[403] Devellioğlu, s. 798.
[404] Pala, 2010, s. 348.

6.14.3. Gavvâs

Denizin diplerine dalarak inci gibi kıymetli madenleri çıkaran kimselere verilen isimdir[405]. Divan şiirinde âşığın gönlü, değerli şeyler arayan bir gavvas olarak görülür. Ayrıca şairler, değerli sözleri ve anlamları dil denizinden çıkarmaları bakımından kendilerini birer gavvas olarak görürler[406].

Karamanlı Aynî Divanı'nda incinin ve sadefin denizde olduğu bu yüzden ona gavvâs olmak gerektiği dile getirilmiştir. Çevrenin cevherlerinin bulunmaz olduğu bu yüzden ona gavvâs olmanın şart olduğu vurgulanmıştır. Gavvasın, âşığın gözünün denizinden inci çıkarmak için sevgilinin dişlerinden hayal ettiği dile getirilmiştir. Gavvas genelde inci ile birlikte anılır. Gavvas, inci gibi değerli şeyleri bulup çıkarması bakımından da söz konusu edilmiştir. İnciyi bulmak isteyenin gavvas olup denize dalması gerektiği dile getirilerek değerli bir şeyi isteyenin riskleri göze alıp hareket etmesi gerektiği anlatılmak istenmiştir.

"Kifâyet bahridür 'ummân kefâ billâhidür dürri
Şehîden dürr sadef anda gel imdi ol ana gavvâs" (MSM 56/XI)

"Muhîtı gör mu'allakdur anun gevherleri nâ-yâb
Talup gavs ile gavvâs ol akıtdum sana 'Ummânı" (K 57/23)

"Bahr-ı çeşmüm dürin çıkarmağa dost
Dişleründen hayâl olur gavvâs" (G 238/3)

6.14.4. Rakkâs

Çengi oyununda ve eğlence mecislerde müzik icrası esnasında rakseden erkek oyunculara verilen addır. Köçek diye de bilinir[407]. Çengi kızının raksetmesi karşısında rakkas dayanamayıp oynamaya başlar[408].

[405] Devellioğlu, s. 294.
[406] Pala, 2010, s. 163.
[407] Devellioğlu, s. 871.
[408] Karataş, s. 239.

Karamanlı Aynî Divanı'nda şeytan sevgili gibi görünür, âşığın gönlü de ona rakkâs olur. Hayâlin şâhı olan sevgili rakkâs olarak vasıflandırılmıştır. Meclisin çalgıcısının bir ruhâni olduğunu rakkasının ise Cebrail olabileceği dile getirilmiştir. Ayın sevgilinin güzelliğinin sazını işitince ona sevinç ile rakkâs olduğu dile getirilmiştir.

"Götürdi dil-rübâ dil-ber cemâlinden yine vesvâs
Temâşâ oldı kavvâl u dil-i 'ârif ana rakkâs" (MSM 56/XI)

"Dil hayâlün şehine halvet-i hâs
Merhabâ yâ habîbi yâ rakkâs" (G 238/1)

"Mutrîb-ı meclis oldı rûhânî
Rûh-ı Kudsî ne tan ola rakkâs" (G 239/4)

"Meh işitdi cemâlünün sâzın
Oldı anun sevinç ile rakkâs" (G 240/6)

6.14.5. Gazel-hân

Gazel okuyan kimselere verilen isimdir. Divan şiirinde meclislerin gazelhânı genellikle bülbüldür.

Karamanlı Aynî Divanı'nda şairin sevgilinin gül yüzüne gazel söylemeyeceği çünkü bülbülün onun gazel-hânı olduğu dile getirilmiştir. Bülbül gazel-hân olarak vasıflandırılmıştır. Şairin şiirinde hararetin yakıcı olduğu ve nice kereler divanını şiirin gazel-hânının yaktığı vurgulanır. Şairin, birçok gazelde sevgiliyi vasfettiğini ve gazel-hânın bu gazelleri şehrin her yerinde okumasını ister.

"Ben 'Aynîyem 'âlemde ol çeşmün gazâlümdür benüm
Dimem gazel gül rûyına bülbül gazel-hânum durur" (G 132/7)

"'Aynî nazmunda harâret şöyle muhrık oldı kim
Niçe kes dîvânını şi'rün gazel-hânı yakar" (G 175/7)

"Ol gazâlün vasfın itdüm sende hoş-âvâz ile
Okı her yirde anı şehrün gazel-hânı dürüst" (G 70/5)

6.15. Yazı ile İlgili Hususlar

Divan şiirinde yazı ile ilgili; kamış, kalem, defter, hatt, divan, meşk, hattat, kâğıt, hokka, mürekkep, kitap, cüz, nâme, tuğra, ferman gibi birçok kelime yer almaktadır[409].

Karamanlı Aynî Divanı'nda yazı ile unsurlar, aşağıda nazım ve nesir alt başlıkları altında incelenmiştir.

Sevgilinin yüzünün sayfaları onu baş defter ettiği vurgulanmıştır. Sevgili baş defter ve dîvan olarak görülür. Her şeyden önemli olarak ilk sevgilinin geldiği ilk onun adının okunup yazılması gerektiği vurgulanmıştır. Baş deftere benzetilen sevgilinin zülfünün dîvan sahibi olduğu ifade edilmiştir. Sevgilinin yüzü sayfalara benzetilerek bir baş defter oluşturulduğu dile getirilmiştir. Sevgili ile baş defter arasında bu şekilde münasebet kurulmuştur.

"Dilüm tumârınun iy safhasında
Olan ser-defter ü dîvânı mahbûb" (G 58/6)

"'Aynî yârün suhf-ı rûyun itdi ser-defter belî
Zülfi tumârundan anun oldı dîvânı dürüst" (G 69/7)

"Dürse tumârını sünbül gitse bu yirden ne tan
Sâhib-i dîvân olan ol zülf-i ser-defter gelür" (G 145/2)

Sevgilinin zülfü tomar tomar olup dîvân olduğu dile getirilir. Gönül dîvânına can kâtibi birşeyler yazdığı dile getirilir. Gönül bir dîvâna benzetilmiştir. Cân ise kâtip olarak vasıflandırılmıştır. Bahsin kapısının sevgilinin her bir kılına bağlı olduğu dile getirilmiştir. Sevgilinin yüzü, eşsiz bir kitaba benzetilerek anılmıştır. Onun gibi bir kitabın yazılmadığı vurgulanmıştır. Âşığın gönlünün sevgilinin yüzünden bir varak alırsa âşığın tüm dîvanı yakacağı belirtilmiştir. Divanda tamamen sevgiliden

[409] Karataş, s. 170-185.

bahsedilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Aşk ateşinin dîvanı yaktığı ifade edilmiştir. Sevgilinin zülfü, yüzü ve âşığın gönlü dîvana benzetilerek söz konusu edilmiştir.

"Yazdı dîvân-ı dile cân kâtibi
Vây bess ü vây bess ü vây bess" (G 79/4)

"Fasl-ı yüzünden açsa saçun tan mı bâb-ı bahs
Her bir kılında bağlu anun bin kitâb-ı bahs" (G 84/1)

"Zîc-i çehrendür kitâb-ı bî-nazîr
Yazmadı anun gibi sâhib-rasad" (G 117/5)

"Dil yüzünden bir varak bulursa dîvânı yakar
İrse hâlün dânesine hırmen-i cânı yakar" (G 173/1)

"Kes sakın âhum cemâlün güllerini yakmasun
K'âh-ı serdi 'âşıkun evrâk-ı bûstânı yakar" (G 173/7)

6.15.1. Nesir

Şair öyle bir kıssa yazdığını söyler ki yıllarca anlatılsa bitmeyeceğini dile getirir. Şair, faydasız olan kıssayı dinlememeyi, gerçek hikâye isteyenin şâirin destânını dinlemesini önerir. Kitabın sevgilinin aşkı ile hikayet olduğu dile getirilir. Sevgilinin gelip bu destanı dinlemesi istenir. Destan, kıssa, hikâyet kelimeleri bir arada kullanılarak tenasüp kurulmuştur.

"Şol denlü yazdı dil el-kıssa gussa kıssasın
Yıllarla söylenürse dükenmez hikâyeti" (G 481/3)

"Gûş itme yalan kıssaı geç ol geçen bî-hûdeden
Gel dâsitânum dinlegil girçek hikâyet istesen" (G 289/3)

"Kitâb oldı hikâyet 'ışkun ile
Gel imdi dinle bu destânı mahbûb" (G 59/6)

Şair, insanın sayfalarındaki kamış kalemin ne olduğunu gönül ehlinin bilmesini ister. İnsanın kitabında yazılarla dolu olan şeyin lisanı olduğu düşünülmüştür. Şairin gönlü sevgilinin saçının sözüne ziynetini verdiği ve sözün ise zamanın şairi olduğu ifade edilmiştir.

"Yerâ'-ı suhfı insânı nedür ehl-i dili bilgil
Lisânundur kitâbunda hutûtından toludur rakk" (MSM 56/X)

"Zamânun ziyneti sensin senün de ziynetün ma'nâ
Zihî ziynet zihî sûret zihî lem'a zihî lâmi'" (MSM 56/VII)

"Bu dil saçun sözine virdi ziynet
Zihî söz kim zamânun şâ'iridür" (G 177/6)

Sevgilinin yakut yanağı Aynî'nin divanına yâdigar olarak yazı koyduğu dile getirilmiştir. Yakut ile hat birbiri ile ilişkilendirilerek kullanılmıştır. Kalem ehli bin yıl yazı örneği yazsa da sevgilinin yanağı gibi bir yazı yazamayacakları dile getirilmiştir. Dîvan sevgiliye benzetilerek divanının güzelliğini zühd edenin bilemeyeceği dile getirilmiştir.

"Argun-ı kâmili bigi dîvân-ı 'Aynîde
Yâkût-ı 'ârızun kodı bir yâdgâr hatt" (G 246/8)

"Nakşı bigi Mânî tasvîr itmedi
Hattı bigi yazmadı yâkût hatt" (G 247/3)

"İbn-i Mukla görmedi bu resme hatt
Aldı yâkût ol güzellikden nemat" (G 248/1)

"Bin yıl yazarsa meşkini ehl-i kalem komaz
Yâkût-ı 'ârızun bigi bir yâdgâr hatt" (G 245/6)

"Hüsn-i dîvânın ne bilsün zühd iden
Zülf-i tumârın anun sanur galat" (G 248/4)

Sevgilinin yüzü deftere benzetilerek defterde yazılanların eşi benzeri olmadığı ifade edilmiştir. Sevgililere mîr olanın çâkerlere merhamet etmediğini şair deftere yazmayı tercih eder. Kederini gönül tomarına yazmadan önce dîvanına ve baş defterine yazdığı dile getirilmiştir. Sabrının defterini cefâ eli ile itip sevgilinin saçının tomarını sardığı dile getirilmiştir. Sabır, deftere benzetilmiştir. Aynî kendi divanının âlimler defteri olduğunu vurgulamıştır.

"Erkâm-ı defteri yüzünün iy naziri yok
Ehl-i nazar muhasibe virür hisâb-ı nâz" (G 210/7)

"İy mîr olan dil-berlere rahm itmeyen çâkerlere
Yazdum bunı defterlere senden hem ol hoş hem bu hoş" (G 230/6)

"Gamun tomâr-ı dilde yazdum evvel
Benüm ser-defter-i dîvânum İshâk" (G 273/2)

"Defterin sabrumun cefâ el ile
İtdi tumâr-ı zülfi tayy diyeyüm" (G 339/3)

"'Ulûmun defterin bulmak dilersen
Cihânda 'Aynî dîvânını iste" (G 439/7)

6.15.2. Nazım

Şair, sevgilinin saçına benzettiği nesirden uzak olduğu için nazım ile şiire dolaştığını dile getirmiştir. Âynî, kendisinin nesire uzak olduğunu ancak nazıma çok yakın olduğunu vurgulamıştır. Sevgili süslü bir nazma benzetilerek anılmıştır. Sevgilinin dişleri düzgün olması bakımından nazma benzetilmiştir. Karamanlı Aynî kendisini sözlerin sultanı olarak vasıflandırmıştır. Aynî, kendisine şairlerin yıldız şâhı denmesini ister. Aynî, kendi şiirinin her yerde duyulmasını ve İskender Seddi gibi olup şairlerin sığınağı olmasını ister. Şair kendi şiirini şairlerin makamı ve devlet ile bir görür. Aynî, kendi şiirini diğer şairler tarafınan örnek alınmasını ister. Aynî, kendi şiirini hayal

depreten olarak vasıflandırır. Şiirini ufukların alkışladığını dile getirir. Âşık olmak isteyenin Aynî'nin şiirini okuması önerilir.

"Saçı nesrinden ırağ olduğumçun
Tolaşdum nazm ile eş'âra 'Aynî" (G 458/4)

"'Aynî sultân-ı sühân oldı sözün şi'r iline
N'ola dirlerse sana şâh-ı sipâh-ı şu'arâ" (G 29/7)

"Dişlerün nazmında oldum cevheri
Gabgabun vasfında nesrümdür sıhâh" (G 96/4)

"Sözümün burc-ı müşeyyed n'ola her yirde bu söz
Sedd-i İskender olup ola penâh-ı şu'arâ" (G 30/5)

"Ben fakîr oldum ise n'ola ganî oldı sözüm
Sözümün rif'atidür devlet ü câh-ı şu'arâ" (G 30/7)
"'Aynî söz çeşmesinün Hızrı olup eyledi cûş
N'ola yenbû'i sözi olsa miyâh-ı şu'arâ" (G 30/8)

"Enfüsde mevzûn fikri tâ sen nazma 'Aynî ideli
Âfâklar tahsîn ider şi'r-i hayâl-engîzüne" (G 31/7)

Şair kendi şiirini hayat suyu gibi görür. Nice kimselerin Âynî'nin şiiri için ağzının suyunu akıttığı dile getirilmiştir. Şair, kendi yazdığı şiirlerin her bir beyitinin divana değer bir kıymette olduğunu dile getirmiştir. Şair kendisini muhabbet ilminin mâhiri olarak görerek kendi şiirini över. Şair, kendi şiirinin ateşinin çok fazla yakıcı olduğunu nice zamanlar şiirin gazelhânı bile yaktığı dile getirilmiştir.

"'Aynî şi'ründe durur şimdi senün âb-ı hayât
Niceler ağzı suyın akıdur eş'ârun içün" (G 394/7)

"Al irâdet nakd ile eş'ârın öğren 'Aynî
Kim anun eş'ârınun her beyti bir dîvân değer" (G 196/7)

“Mahabbet dersin okı ‘Aynîden gel
Ki ol ‘ilmün cihânda mâhiridür” (G 177/7)

“‘Aynî nazmunda harâret şöyle muhrık oldı kim
Niçe kes dîvânını şi’rün gazel-hânı yakar” (G 175/7)

Şair yıllardır çektiklerini şiirlere yazdığını dile getirir. Şiirlerin ise bir gün şâirin halini söyleyeceği belirtilir. Şair, latif ve süslü sözlerin kendi şiirinde yer aldığını dile getirmiştir. Şair, divanının makamına kuyu kazıp ömrünün tomarını dürmeyi, defterini ateşe salıp şiirlerini yakmak ister. Şair, beyitler üzerindeki bütün rumuzların ve bütün defterlerdeki şiirlerinin sevgili için olduğuna temâs etmiştir. Sevgilin sabaha matla’ düşürdüğü dile getirerek sabaha nefes olduğu ifade edilmiştir. Şair kendi divanının gelince başka divanların hepsinin gideceğini dile getirerek kendi divanını yüceltmiştir.

“Şi’r ile eş’âr ideyüm yıllara çekdügümi
Söyleye bir gün bilesin hâlümi eş’âr güzel” (G 311/2)

“Benüm şi’rümdedür rengîn-elfâz
Senün la‘lündedür şîrîn-elfâz” (G 250/1)

“Tumâr-ı ‘ömrün düreyin dîvân-ı câhun çâh idüp
Defterlerün oda salup şi‘r ü şi‘ârun yakayın” (G 395/2)

“Bu ebyât üzre her eyzân lehüler
Kamu defterde eş‘ârum senündür” (G 167/2)

“Sînem ki subh-ı sâdıka matla’ düşüp durur
Mihr-i ruhunla dem urur ol tâ nefes ola” (G 24/2)

“İy ‘Aynî dîvânun getür gitsin kamu dîvân olan
‘Âdet durur ‘âleme bu dîvân gelür dîvân gider” (G 192/7)

“Ne denlü nazm-ı Süreyyâ müzeyyen ise güzel
Dişünden oldı felekde bu intizâm ana” (G 21/2)

Gazelin yaşayanların nefesindeki misk gibi olduğu dile getirilmiştir. Aynî, sevgilinin gözlerinin kendi gazeli olduğunu, gül yüzüne gazel demeyeceğini, bülbülün ise gazel-hânı olduğunu dile getirmiştir.

"Gazelsin işbu enfüsde nefesde nâfe sensin sen
Cihânda işbu âfâkun sen oldun sen gazel-hânı" (K 57/79)

"Ben 'Aynîyem 'âlemde ol çeşmün gazâlümdür benüm
Dimem gazel gül rûyına bülbül gazel-hânum durur" (G 132/7)

Şair nazmının makâmını Yakup'un gözlerine benzeterek onun gibi üşendiğini dile getirmiştir. İtibarlı şairlerin sözünün Yusuf'una haksızlık ettiklerini ifade etmiştir. Aynî'nin sözümün Yusuf'u diye vasıflandırdığı Cem Sulatan'dır. Karamanlı Aynî, büyük şairlerin Cem'e haksızlık yaptığını düşünür.

"Câh-ı nazmum üşenür dîde-i Ya'kûb bigi
Şâhidem şi'rüm şu'rum i İlâh-i şu'arâ" (G 29/3)

Nazımda "iktibas ve tazmin" gibi söz sanatları muhafazalı bir parlak inciye benzetilerek anılmıştır.

"Dür-i meknûn ider söz iktibâsın
Dişünden nazm ider tazmin elfâz" (G 249/6)

Güzellerin kâkülü âşığın ağzında muammâ ve lugâz olduğu dile getirilmiştir.

"Ağzunda mu'ammâ vü lugaz oldı çelîpân
Âsân ola mı işbu halel müşkil iki oldı" (G 476/7)

6.15.3. Harfler

Eski bir geçmişe dayanan harfler, biçim ve mâna yönlerinden Dîvan edebiyatımızda türlü türlü tasavvurlara, benzetmelere ve söz sanatlarına malzeme oluşturmuştur[410]. Ayrıca Dîvan şiirinde harflerin yanında ebced, cifr, remil ve fal gibi hususlar da yer edinmiştir[411]. Bu konular, Karamanlı Aynî dîvanında önemli ölçüde geçmektedir. Bu da Aynî'nin cifr, remil, fal gibi ilimlere hâkim olduğunu gösterir. Şiirlerinden hareketle Aynî'nin; harf, ebced, cifr, remil ve fal gibi konularda öne çıktığı ve kendinden sonra gelen şairlere örnek oluşturduğu anlaşılır[412]. Bunu aşağıdaki beyitte kendisi de ifade etmiştir:

"Kâyinâtun pâdîşâhı 'Aynî oldum câmi'î
Harf olupdur cifr-i şâhî bu kitabumdan benüm" (G 320/7)

Karamanlı Aynî'nin harfler ve ebced ile ilgili önemli kullanımların yer aldığı örnek teşkil edecek cifrnâmesi (K 58) mevcuttur. Cifr kasîdesi sözlüklerde bile bulunmayan söz ve terimler içerir. Bu kasîdede Aynî, harfleri çeşitli tasavvurlarla mazmun ve benzetmeler oluşturacak şekilde kullanmıştır. Bu cifrnâmede alfâbede bulunan tüm harflerle sırayla beyit yazılmış. Ayrıca beyitlerin içinde harfler orijinal şekillerde kullanılmıştır.

"Nun ve Tâ" hafleri ağıza benzetilerek ele alınmıştır. Bazen de harfler kişileştirilmiştir.

"Açdı ağız Nûn u Tâ gel bana gel gel bana
Söyledi ol Kâf u Yâ gel bana gel gel bana" (K 58/1)

"Çekdi rakam Zâd u Fâ oldı hakem anda Tâ
Vâzıh olur vaz'-ı Zâ gel bana gel gel bana" (K 58/3)

Şair, "Lamelif" harfinin nasıl bir olduğunu ve noktasının incisinin sırrını söylemek ister. "Lamelif" harfinin noktası olmamasına rağmen şair, noktasının sırrını söyleyeceğini iddia eder. Sonraki beyitte bunu açıklamaya girişir. "Lâ"daki

[410] Sefercioğlu, s.71.

[411] Âmil Çelebioğlu, "Harflere Dâir", *Milli Kültür Dergisi*, C. 2, sayı: 1, 1980, s. 62-65.

[412] Mermer, 1997, s. 31.

olumsuzluğun gidip "Tâ" ederel muhakkak olacağını dile getirir. "Lâm" ve "Elif" harflerinin birleşince tamam olduğu bunun cifrin erkâmı olduğu ifade edilmiştir.

"Lâmelifün birrini noktasınun dürrini
Süyleyeyüm sırrını gel bana gel gel bana" (K 58/29)

"Lâdaki nefyi gider Tâ ide illâ eser
Açmışam isbâta der gel bana gel gel bana" (K 58/30)

"Lâm u Elif Lâmdur anda 'aded tâmdur
Cefr olan erkâmdur gel bana gel gel bana" (K 58/31)

"Şîn" ve "Cîm" harfleri şehirlere benzetilerek kullanılmıştır. Rakamlar "Cîm" harfi olarak düşünülmüş. Korku ve tehlike ile "Şîn" harfi arasında bağlantı kurulmuştur. "Mîm" harfi de emniyet ve güveni temsil edecek şekilde kullanılmıştır.

"Şîn ilinün hâkimi Cîm ilinün 'âsımı
Def' ola dir hâkimi gel bana gel gel bana" (K 58/32)

"Zîda rakam Cîm ola Şîn olana bîm ola
Emn ü emân Mîm ola gel bana gel gel bana" (K 58/34)

Aynî beyitlerde harflerle tekerleme oluşturacak şekilde oynamıştır.

"Gayn-ı galî gayn-ı Hû zeyn-i zelî zeyn-i Hû
'Ayn-ı 'Alî 'ayn-ı Hû gel bana gel gel bana" (K 58/28)

Cifrnâme dışında dîvanın birçok yerinde harfler, çeşitli benzetmelere konu olacak şekilde kullanılmıştır. Özellikle sevgiliye ait unsurların benzetileni olarak harfler, önemli ölçüde kullanılmıştır. Bir örnekte "Râ" ve "Nûn" harfleri sevgilinin kaşının benzetileni olarak kullanılmıştır. "Râ" harfinin ebcedde karşılığı iki yüzdür. Beyitte geçen "iki yüz" ifadesi tevriyeli kullanılmıştır. "Nûn" ve "Meh" ebced hesâbına göre toplamının yüze gelmediğine de beyitte işaret vardır.

"Yüze gelmez Nûn ve meh ammâ kaşun
İki râdur her birisi iki yüz" (G 206/3)

Karamanlı Aynî dîvanında harfler ve ebced, lügatlarda bile görülmemiş söz ve terimlerle işlenmiştir. Kendine has bir uslüp ile çeşitli hayal ve mefhumlar oluşturulmuştur. Karamanlı Aynî Dîvanı'nda harfler, görülmemiş benzetmeler ile söz sanatlarına malzeme oluşturacak şekilde kullanılmıştır. Şair, beyitlerde harfler ile oynayarak tekerlemeye benzer yapılar elde etmiştir. Bu bakımlardan Karamanlı Aynî harfler ve ebced konularında öne çıkmış ve kendinden sonraki şâirlere örnek teşkil etmiştir[413].

6.16. Telakki ve İnanışlar

Telakki ve inanışlar, zamanın insanlarının hayat anlayışlarının, görüşlerinin, olaylara bakış açılarının incelendiği bölümdür.

6.16.1. Kimyâ

Kimya dedikleri şeyin sevgilinin dergâhının toprağı olduğu dile getirilmiştir. Aynî'nin kimyâdan yüzünün kibritini iksir edeceği ifade edilmiştir.

"Kimiyâ didükleridür hâk-i dergâhun senün
'Aynî andan rûyınun kibritini iksir ider" (G 181/7)

6.16.2. Îd (Bayram)

Kurbana şeref ile bayrama kavuşma ile erildiği ifade edilmiştir. Sevgiliye kavuşma bayram olarak vasıflandırılır. Bir sıkıntıdan kurtuluş bayram olarak görülür. Âşık sevgilinin yüz güzelliğinin bayramına kurbân olur. Sevgilinin yüzünün güzelliği

[413] Mermer, 1997, s. 31.

bayrama benzetilmiştir. Bayramda gönüllerin can ile toplandığı dile getirilir. Bayramda sevgilinin kapısındaki kurbanları kesebileceği söylenir.

"Rûz-ı hicründe olur tîr-i dile derd ü hübût
'Îd-ı vaslundan irer niteki kurbâna şeref" (G 263/5)

"'Îd-ı vaslı subhına bir gün ola irem diyü
Magrib-i fürkatde göz gözler hilâlin Kâsımun" (G 287/4)

"Sanma kurbân olmayam 'îd-ı cemâlüne senün
Kaşlarun yâsı hakı çün fidânum bilmiş ol" (G 310/2)

"'Îd oldı iy nev-rûz-ı rûz cem' oldı diller cân ile
Vakti durur katl idesin kapunda bu kurbânları" (G 496/5)

6.17. Adet ve Gelenekler

Karamanlı Aynî Divanı'nda geçen çeşitli âdet ve gelenekler aşağıda incelenmiştir.

Bir evde iki misafirin olmayacağı atasözü olarak belirtilmiştir.

"Çün dideme hayâlün geldi vü gitdi hâbı
İşbu meseldür olmaz bir evde iki mihmân" (MSM 42/45)

Şair kendisinin eskiler gibi olmadığını, ne varsa eski insanlarda olduğunu belirterek anne ve babasını yani atasını övmüştür.

"Oğul olmaz benüm bigi hudûs olmaz kıdem bigi
Ne var ata atam bigi ne var ana anam bigi" (MSM 56/I)

Şair, halk içinde yalancı olmamak için insanın sözünü doğru söylemesi gerektiğini vurgular. İnsanın has, doğru, güvenilir olması için sözüne sadık olması gerektiği belirtilir. İnsanların riyadan dolayı yün kilim döşedikleri, riyâsız kişilerin artık bulunmadığı ifade edilir.

“Kelâmun sıdk ile söyle kezûb olma ‘avâm içre
Hemîşe kavle sâdık ol olasın cânda hâsü’l-hâs” (MSM 56/XI)

“Dikmeyen bir bu riyâ döşer bisât-ı ibrişim
Bî-riyâ ehl-i hıred bulmaz dirîgâ bir haşir” (K 30/17)

Kerâmet isteyen zâhidin kerîm olması gerektiği vurgulanmıştır. Bu âlemin her âlime alâmet olduğu ve âlime ise bir alâmetin yeteceği dile getirilmiştir.

“Kerâmet istesen zâhid kerîm ol
Kerîmün fi’lidür dâyim kerâmet” (G 66/3)

“‘Alâmetdür bu ‘âlem her ‘alîme
Yiter ‘âlim olana bir ‘alâmet” (G 66/5)

Geçmiş zamanın artık anılmayacağı geleceğin ise hayır olsun diye dua edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

“Niçe hâlün hayr ola müstakbelün
Mâziden geç ki anılmaz mâ-mezâ” (MSM 34/51)

Evini adaletle şenlendiren kişinin yerini Allah’ın cennet bahçesi edeceğine inanılır.

“Eger bu dâd evin ma’mûr idersen
İde Allah yirün cennet bucagın” (K 37/14)

Bu dünyada seçilenlerin insanların en hayırlısı oldukları inancı işlenmiştir. Seçilenler ile peygamberler ve büyük insanlar kast edilir.

“Hıyâru’n-nâs olanlardan olurlar
İrenler bu cihânda ihtiyâra” (K 49/22)

Aynî insanın bir damla kan ve bir parça etten varolduğunu ifade ederek insanın acziyetini dile getirmiştir.

“Bir mürekkeb lahm u demmem cild ü hem adum cenin
Nutfe vü mudga meni magz u üstühânem ya kimem” (K 55/3)

Yetim malının helal olmadığı gibi şarabın da helal olmayacağı inancı dile getirilmiştir.

"Kadıyâ bildük ki olmaz mey halâl
Niteki mâl-i yetîm olmaz mübâh" (G 96/5)

Gönlün gizli bir sırra teslim olduğunu dile getiren şair bunu üstaddan çok belki de talebe olanın bilebileceği ifade edilmiştir. Gizli sırrın aşk olduğu düşünülür. Âşık olan kişinin sevgiliden daha yetenekli olabileceği bu konuda daha usta olabileceği vurgulanmıştır. Üstâd-talebe ilişkisine de değinilmiştir.

"Dil mürîd oldı belî sırr-ı mugâna kim bilür
Belki üstadından ol şâkird olan mâhir ola" (G 15/6)

Şaire göre çok yaşamanın sırrı az ağlayıp insanları affetmektir.

"Eger çok yaşamak istersen iy dost
Gözüm az ağlayup 'afv eyle paşa" (G 33/6)

Zahmetten dolayı zorluk noktasının gidip rahmet olacağını zorlukların kolay olacağı dile getirilmiştir.

"Zahmet yüzinden nokta-i mihnet gidüp rahmet ola
'Usrî cihânun yüsr olup müşkilleri âsân ola" (G 35/4)

Duadan başka sesin mantıklı olmadığına duanın kısa yoldan karar faslına iletildiğine inanılırmış.

"Du'âdan yig ne mantık ola nev'a
Ki iltür cinsi ol fasl-ı karâra" (K 49/37)

Bu dünyada ebedi hayatı kurmayı düşünen kişinin gaflet sarhoşluğunu bırakıp mest ve harâp olması gerektiği vurgulanmıştır.

"Cihânda ger diler isen 'imâret-i ebedî
Humâr-ı gafleti def' it ol imdi mest ü harâb" (G 44/4)

SONUÇ

Bu başlık altında çalışmada elde edilen sonuçlar ve bu doğrultuda araştırmacı tarafından geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

Bu yüksek lisans çalışması, Karamanlı Aynî Divanı'nın cemiyet unsurları açısından el alınıp incelenmesine yöneliktir. Bu amaçla divanda yer alan Türkçe şiirler değerlendirmeye alınmıştır. Ahmet Mermer tarafından 1997 yılında yayımlanan "Karamanlı Aynî ve Dîvanı" adlı divan, incelemeye tabi tutulmuştur.

Karamanlı Aynî divanı, içtimâî hayat unsurları açısından zengin bir içeriğe sahip olması, siyasi bir divan olması, hacimli bir eser olması, Cem şairlerinin eserleri arasında günümüze ulaşan tek eser olması, Cem Sultan, Kasım Bey, Karamanoğulları Beyliği ve Osmanlı Devleti ile ilgili önemli ipuçları barındırması, tezkirelerde kendine yer bulamaması, lisansüstü düzeyde veya tahlil bazında hakkında herhangi bir çalışmanın yapılmaması bakımından çalışılmaya değer bulunmuştur.

Aynî Divanı'ndaki cemiyet unsurları, 5 ayrı başlık altında ele alınıp incelenmiştir: 1) Şahıslar 2) Kavimler 3) Ülkeler ve Şehirler 4) Dağlar, Denizler ve Nehirler 5) İçtimâî Hayat. Şahıslar başlığı altında Tarihî Şahsiyetler, Tarihî Efsanevi Şahsiyetler, Halk Hikâyesi Kahramanları ve Diğer Şahıslar incelenmiştir. Şiirlerde tüm bu şahıslar hakkında geniş bir bilgi yer almaktadır. Şahıs kadrosu, Divan şiirinde ele alınan tarza uygun bir şekilde şiirlerde işlenmiştir. Şahıslar arasında en dikkat çeken, Cem Sultan'ın yoğun bir şekilde anılmasıdır. Cem Sultan ile ilgili sosyal ve siyasi olaylar, ayrı manzumeler şeklinde ele alınmıştır. Öyle ki Aynî Divanı'nda Cem Sultan'a özel 5 kaside, 1 musammat ve 1 terkîb-i bend yer alır. Gazellerin çoğunda da Cem'den doğrudan veya dolaylı olarak bahsedilmiştir. Aynî'nin hayatına paralel olarak Cem Sultan'a duyduğu sevgi ve bağlılık, şiirlerine yansımıştır. Divandaki şiirlerden çoğu Cem ile ilgilidir. Özellikle Cem Sultan'ın Karaman'dan ayrılıp Avrupa'ya gitmesinin ardından Cem'den ayrılmasına ve onun kötü talihine feryatlar koparan şiirler yazması dikkat çekmektedir. Aynî'nin, Cem Sultan'dan ayrı düştükten sonra bile Cem'in ardından özlemini bildirdiği manzûmeler yazmaya devam etmesi, onun vefasının bir göstergesidir. Karamanlı Aynî'nin, bazı şiirlerinde Cem Sultan'ı övdüğü, ona kimi şiirlerde öğütler verdiği, bazı şiirlerde teselli ve ümit verdiği, bazen de uyarıp

eleştirdiği görülmüştür. Sıkça geçen bir diğer isim ise Karamanoğulları hükümdarı Kasım Bey'dir. Kasım Bey, Aynî'nin yakın dostlarından biridir. Şair, Kasım Bey'in ölümünün ardından ağıtlar yakıp mersiye yazmıştır. Bu mersiye, Kasım Bey'in ölümü ile beyliğin dağılacağı kehaneti içermektedir. Dolayısıyla bu şiir, aynı zamanda Karamanoğulları için yakılan bir ağıt olarak kabul edilir[414]. Aynî'nin divanının Kasım Bey'e sunulmuş olması, onun dünyasında Kasım Bey'in önemine işaret etmektedir. Kasım Bey üzerinden dönemin başta Karamanoğulları Beyliği'nin olmak üzere Osmanlı Devleti'nin siyasi ve sosyal durum ve olaylarına değinilmiştir. Aynî Divanı'nda, bu şahıslar haricinde Divan şiirinin geleneği içerisinde yer alan efsanevi şahsiyetler, dinî şahsiyetler ve tarihî şahsiyetlerin bulunduğu görülmektedir.

Karamanlı Aynî Divanı'nda kavim adları, mazmunlara kaynaklık edecek tarzda ve meşhur özellikleri ile birlikte kullanılmıştır. Bu bakımdan Aynî'nin, Divan şiirinin anlam dünyasıyla uyumlu şiirler kaleme aldığı görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nin üç kıtaya yayılması, Divan şiirine de yansımıştır. Karamanlı Aynî'nin yazdığı şiir metinlerinde birçok farklı coğrafi yerleşim adına rastlanmaktadır. Bu yerleşim yerleri, meşhur özellikleri dolayısıyla bahse konu edilmiştir. Şehirler, çeşitli yönlerden mazmunlara ve söz sanatlarına malzeme oluşturmaktadır. Aynî'nin bizzat yaşadığı ve gezip gördüğü şehirlere şiirlerinde daha fazla yer verdiği tespit edilmiştir. Karaman, Konya, Sinop ve Kastamonu gibi şehirler, diğerlerine nazaran daha fazla anılan yer adlarıdır.

Karamanlı Aynî Divanı'nda dağlar, denizler ve nehirler, kendi özelliklerini yansıtacak şekilde anılmıştır. Divan şiirinde dağlar, denizler ve nehirlerle birlikte kullanılan çeşitli mazmunlar ve benzetmeler, Aynî'nin şiirlerinde de geçmektedir. Bu bakımdan Aynî'nin, Divan şiirinin anlam dünyasıyla uyumlu şiirler kaleme aldığı görülmektedir.

Karamanlı Aynî Divanı'nda içtimâî hayatın canlı bir görünüm arz ettiği görülmektedir. Şair, içtimâî hayatla iç içe olduğu için dönemin siyasi, sosyal, iktisadi, ilmî, kültürel ve edebî özellikleri, Aynî'nin şiirlerinde kendine yer bulmuştur. Şairin yaşadığı dönem olan XV. yüzyılın hayat anlayışını, dönemin şartlarını, gelenek ve göreneklerini, yaşayış tarzını, fikir hayatını ve toplumsal yapısını şiirlerde canlı bir biçimde görmek

[414] Uzluk, 1962, s. 87.

mümkündür. Aynî Divanı'nda rezm, av, musıki, giyim kuşam, süs unsurları, sofra ve yiyecekler, mimari, tababet, oyunlar, sihir ve büyü, meslek erbabı, yazı unsurları, devrin telakki ve inanışları ile adet ve gelenekler ayrı başlıklar hâlinde incelenmiştir. Bütün bu başlıkların altında incelenen şiirlerde dönemin içtimâî hayat özelliklerini görmek mümkündür.

Dîvan şiirinde harfler ile birlikte ebced, cifr, remil ve fal gibi hususlara yer verilmiştir. Bu konular, Karamanlı Aynî dîvanında önemli ölçüde geçmektedir. Bu da Aynî'nin cifr, remil, fal gibi ilimlere hâkim olduğunu gösterir. Aynî, kendine has bir uslüp ile çeşitli hayal ve mefhumlar oluşturmuştur. Karamanlı Aynî dîvanında harfler, görülmemiş benzetmeler ile söz sanatlarına malzeme oluşturacak şekilde kullanılmıştır. Şair, beyitlerde harfler ile oynayarak tekerlemeye benzer yapılar elde etmiştir. Bu bakımdan şiirlerinden hareketle Aynî'nin; harf, ebced, cifr, remil ve fal gibi konularda öne çıktığı ve kendinden sonra gelen şairlere örnek oluşturduğu anlaşılır.

Bezm, eğlence hayatının yaşandığı en önemli mekân olarak Aynî şiirinde ele alınmıştır. Eğlence meclisleri, şiirlerde şarap, kadeh, meyhâne ve mum gibi mazmunlar aracılığıyla somutlaştırılarak ele alınmıştır. Bu unsurlar arasında şarap ön plana çıkarılmıştır. Eğlence meclislerinin insanı rahatlatan ve sosyalleştiren özelliklerinin olduğu vurgulanmış, bu meclisler ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiş. Aynî'nin şiirlerinde özellikle Cem Sultan'ın tertip ettiği eğlence meclisleri bahse konu edilmiştir.

İçtimâî tabakalaşmanın en önemli kısmından biri padişah ve çevresidir. Bu durumun nedeni, padişahın çevresinde ilmî, kültürel, sosyal, siyasi ve edebî hayatın bir arada yaşatılıyor olmasıdır. Karamanlı Aynî Divanı'nda da padişah olarak görülen Cem Sultan ve çevresine yer verilmiştir. Cem Sultan ve etrafındaki Cem şairleri ortamı, Aynî tarafından bir saray çevresindeki edebî muhit gibi anılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin başkenti konumunda olan İstanbul'un adının şiirlerde geçmemesi, Osmanlı padişahlarının çok az anılması ve şairin Cem Sultan'a bağlılığını ve sevgisini bildiren şiirlerin olması, Karamanlı Aynî'nin Osmanlı Devleti'ne karşı oluşu ve Karamanoğulları Beyliği'ne taraftar oluşu ile açıklanabilir.

Karamanlı Aynî Divanı'nda cemiyet unsurlarının incelendiği bu çalışmanın sonuçları, Divan edebiyatının hayatla iç içe, canlı ve sosyal bir edebiyat olduğu gerçeğine katkı sunmaktadır.

Aşağıda, çalışma kapsamında geliştirilen öneriler maddeler hâlinde sunulmuştur:

1-Karamanlı Aynî'nin Cem şairleri arasındaki yeri, Aynî'nin divanı ayrıntılı bir şekilde incelenerek ortaya konmalıdır.

2-Cem Sultan divanı, Aynî açısından gözden geçirilmelidir.

3-Bu çalışma, Karamanlı Aynî Divanı'nın cemiyet unsurları ile sınırlandırılmıştır. Divan, farklı açılardan ele alınmalı ve daha geniş çaplı araştırmalara konu edilmelidir.

4-Yurt içinde ve yurt dışındaki kütüphanelerin katalogları titiz bir şekilde taranarak Karamanlı Aynî'nin divanı dışında herhangi bir eserinin olup olmadığı tespit edilmelidir.

KAYNAKÇA

AKSAN Doğan, *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015.

AKÜN Ömer Faruk, "Divan Edebiyatı", TDVİA, cilt: 9, TDV Yay., Ankara 1994.

AKYOL İbrahim, "Fatih Sultan Mehmet Dönemindeki Edebî Çevreler", *Karatekin Edebiyat Fakültesi (KAREFAD)*, cilt: 2, sayı: 1, 2013, ss. 93-122.

AKYOL İbrahim, *Fatih Sultan Mehmet Dönemi Kültür ve Edebiyatı*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale 2012, 497 s.

ALTINAY Ramazan, "Satranç", TDVİA, cilt: 36, TDV Yay., Ankara 2009.

ARSLAN Mehmet, *Osmanlı Edebiyat-Tarih Kültür Makaleleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.

ASLAN Murat, "Divan Şiirinde Hârut ve Mârut", *Turkish Studies*, cilt: 10, sayı: 8, 2015, ss. 485-516.

ASLAN Murat, "Divan Şiirinde Keşmir", *Asya Studies-Akademik Sosyal Araştırmalar*, cilt: 1, sayı: 4, 2018, ss. 1-14.

AŞCI Gülnevil, *Sâkînâmelerde Şarap*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi, Adana 2014, 208 s.

ATALAY Mehmet, "Zahîr", TDVİA, cilt: 44, TDV Yay., Ankara 1997.

AYNUR Hatice, "Cem Şairleri", *İlmî Araştırmalar*, sayı: 9, 2000, s. 35.

BAHADIR Savaşkan Cem, *16. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Şarap ve Şarapla İlgili Unsurlar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012, 456 s.

BAKI Edip Âli, *XV. Yüzyıl Konya-Karaman Şairlerinden 'Aynî*, CHP Yayımları, Ankara 1949.

BAYKARA Tuncer, “Konya”, TDVİA, cilt: 26, TDV Yay., Ankara 2002.

BAYTOP Turhan ve BOZKURT Nebi, “Misk”, TDVİA, cilt: 30, TDV Yayınları, Ankara 2005.

BOZKURT Nebi, “Def”, TDVİA, cilt: 9, TDV Yayınları, Ankara 1994.

BOZKURT Nebi, “Sedefkârlık”, TDVİA, cilt: 36, Ankara 2009.

CANÇELİK Ali, *XVIII. Yüzyıl Divan Şiiri-Musıki İlişkisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, 262 s.

ÇAVUŞOĞLU Mehmet, *Necâtî Bey Dîvânının Tahlili*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2001.

ÇELEBİOĞLU Âmil, “Harflere Dâir”, *Milli Kültür Dergisi*, cilt: 2, sayı: 1, 1980, ss. 62-65.

KAYAOKAY İlyas, “Divan Şiirinde Satranç Terimleriyle Yazılmış Manzumeler”. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, cilt: 1, sayı: 1, 2018, ss. 245-268.

DEMİR Muhammet Ali, *Divan Şiirinde Sevgilinin Saçının Kokusu*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, 88 s.

DEMİRCİ Kürşat, “Harut-Marut”, TDVİA, cilt: 16, TDV Yay., Ankara 1997, s. 262-264.

DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca Sözlük Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2016.

DİKMEN Melek ve ÇETİN Kamile, “Klâsik Türk Şiirinde Kadın Takı ve Aksesuarları”, *Bilig*, sayı: 61, 2012, ss. 71-98.

DİZDAROĞLU Hikmet, “Karamanlı ‘Aynî”, *Türk Dili*, cilt: V, sayı:59, 1956, ss. 710-714.

DOĞAN Mikail, *XV-XVI Yüzyıl Osmanlı Şairlerinin Divânlarında Biyografik Bilgi (Şâir ve Eser İsimleri)*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2013, 197 s.

DUYGULU Melih, "Saz", TDVİA, C.36, TDV Yayınları, Ankara 2009.

ERDAL Tuğçe, "Şiirin Esin Kaynağı Olarak Mitoloji", *Folklor/Edebiyat*, cilt: 19, sayı: 76, 2013, ss. 107-127.

ERDEM Sargon, "Akik", TDVİA, C.2, TDV Yayınları, Ankara 1989.

ERDEM Sargon, "Amber", TDVİA, C.3, TDV Yayınları, Ankara 1991.

ERKAL Mustafa, "Hüsrev ile Şirin", TDVİA, cilt: 19, TDV Yay., Ankara 1999.

GÖNEL Hüseyin, *15.-16. Yüzyıl Divanlarına Göre Divan Şiirinde Sevgili*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2010, 564 s.

GÜLDAŞ Ayhan, "Çeng", TDVİA, C.8, TDV Yayınları, Ankara, 1993.

HALICI Feyzi, "Çevgân", TDVİA, C.8, TDV Yayınları, Ankara, 1993.

HARMAN Ömer Faruk, "Lokman", TDVİA, cilt: 27, TDV Yay., Ankara, 2003.

HARMAN Ömer Faruk, "Süleyman", TDVİA, cilt: 38, TDV Yay., Ankara 2010.

HATİBOĞLU İbrahim, "Selman-ı Farisi", TDVİA, cilt: 36, TDV Yay., Ankara 2009.

HİÇDURMAZ Olcay, *Klasik Türk Şiirinde Maddi Kültür Giyim-Kuşam*, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2009, 156 s.

HORATA Osman, "Cem Şairleri: Bir Kader Birliğinin Anatomisi", *Bilig*, sayı: 15, 2000.

İPEKTEN Halûk, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevi, Ankara 1996,

KANAR Mehmet, "Firdevsî", TDVİA, C.13, TDV Yay., Ankara 1997.

KANAR Mehmet, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Derin Yayınevi, İstanbul 2003.

KAPLAN Hasan, “Divan Şiirinde Karaman”, *Türkiyat Mecmuası*, cilt: 26, sayı: 2, 2016, ss. 205-239.

KARAİSMAİLOĞLU Adnan, “Selmân-ı Sâvecî”, TDVİA, cilt: 36, TDV Yay., Ankara 1997.

KARAKAYA Fikret, “Rebap”, TDVİA, C.34, TDV Yayınları, Ankara, 2007.

KARAKAYA Hikmet, “Ud”, TDVİA, C.42, TDV Yayınları, Ankara, 2012.

KARATAŞ Leyla, *Nedîm Dîvânı’nda Lâle Devri Sosyal Hayatının İncelenmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006, 277 s.

KARTAL Ahmet, “Klasik Türk Şairinin Gözünden Halep”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, sayı: 12, 2014, ss. 77-92.

KAVAKLIYAZI Ahmet, “Divan Şiirinde Mazmun Olarak Millet Adları”, [Bildiri], *The 1st International Conference on Studies in Turkology (ICOSTURK’2016)*, 14–16 Ekim 2016, Barselona-İspanya.

KEMİKLİ Bilal, “Divan Şiirinde Hastalık ve Tedavi”, *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 16, sayı: 1, 2007, ss. 19-36.

KIRBIYIK Mehmet, “Bazı XVI. Yüzyıl Divanlarında Kıymetli Taşlar”, *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, sayı: 18, 2007, ss. 61-75.

KOCATÜRK Vasfi Mahir, *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi: Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi* , İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.

KOÇU Reşad Ekrem, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Doğan Kitap, İstanbul, 2015.

KORTANTAMER Tunca, “Yeni Bilgiler Işığında Ahmedî’nin Hayatı”, *E. Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, İzmir 1980, s. 169.

KÖPRÜLÜ M. Fuat, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009.

KURNAZ Cemal, *Hayâlî Bey Dîvanının Tahlili*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara 2012.

KUT Günay, "Cem Sultan Edebî Yönü", TDVİA, cilt: 7, TDV Yayınları, Ankara 1993.

KÜÇÜKAŞCI Mustafa Sabri, "Safa ve Merve", TDVİA, cilt: 35, TDV Yay., Ankara 2008.

KÜÇÜKAŞCI Mustafa Sabri, "Tâif", TDVİA, cilt: 39, TDV Yay., Ankara 2010.

LEVEND Agâh Sırrı, *Divan Edebiyatı: Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.

MACİT Muhsin ve SOLDAN Uğur, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2008.

MENGİ Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.

MERMER Ahmet, "Bilinmeyen XV. Yüzyıl Divan Şairi Karamanlı 'Aynî", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* cilt: 1 sayı: 13, 2003, ss. 217-226.

MERMER Ahmet, *Karamanlı 'Aynî ve Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.

NAİR Ayşegül, *Divan Şiirinde Musiki ve Makamlar*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 1999, 115 s.

OKUR Münevver, *Cem Sultan Hayatı ve Şiir Dünyası*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

OLGUNER Fahrettin, "Eflâtun", TDVİA, cilt: 10, TDV Yay., Ankara 1994.

ONAY Ahmet Talat, *Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz. Cemal Kurnaz, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara 2016.

ÖZKAN Ömer, *Divan Şiirinde Sosyal Hayat (14 ve 15. Yüzyıl)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005, 513 s.

ÖZTOPRAK Nihat, "Divan Şiirinde Giyim Kuşma Üzerine Bir Deneme", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, sayı: 4, 2010, ss. 103-154.

ÖZTÜRK Murat, "Klasik Türk Şiirinde Yemen ve İlgili Unsurlar" *Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, cilt: 6, sayı: 15, 2018, ss. 38-61.

PALA İskender, "Bezm", TDVİA, C.6, TDV Yayınları, Ankara, 1992.

PALA İskender, "La'l", TDVİA, C.27, TDV Yayınları, Ankara, 2003.

PALA İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü,* Kapı Yayınları, İstanbul 2010.

POLAT Öznur, *Karamanoğulları Devrinde Aksaray Şehri*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2011, 97 s.

RİZVİ Saiyid Athar Abbas, "Keşmir", TDVİA, cilt: 25, TDV Yayınları, Ankara 2002.

SÂMÎ Şemseddîn, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2002.

SEFERCİOĞLU M. Nejat, *Nev'î Divanı'nın Tahlili*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001.

SEVGİ H. Ahmet, "Mantıku't-Tayr", TDVİA, cilt: 28, TDV Yay., Ankara 2003.

SONA Fatih, "Divan Şairlerinin Gözünden Verem", *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt: 2, sayı: 2, 2017, ss. 610-618.

SÜMER Faruk, "Karamanoğulları", TDVİA, cilt: 24, TDV Yay, Ankara 2001.

SÜMER Faruk, "Keykavus", TDVİA, cilt: 25, TDV Yay., Ankara 2002.

ŞAKİROĞLU Mahmut H., "Cem Sultan", TDVİA, cilt: 7, TDV Yayınları, Ankara 1993.

TANPINAR Ahmet Hamdi, "Eski Şiir", *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1969, s. 188.

TARLAN Ali Nihat, *Şeyhî Divanını Tetkik*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

TDK, *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara 1998.

TETİK Bünyamin, *15. Yüzyıl Divanlarında Mekân Algısı*, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ardahan, 2016, 171 s.

TOLASA, Harun (2001), Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası, Akçağ Yayınları, Ankara.

TÖKEL Dursun Ali, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.

TUNCEL Metin, "Karaman" TDVİA, cilt: 24, TDV Yay., Ankara 2001.

UNGAY M. Hurşit, "Kudüm", TDVİA, C.26, TDV Yayınları, Ankara, 2002.

UYGUN Mehmet Nuri, "Ney", TDVİA, C.33, TDV Yayınları, Ankara, 2007.

UZLUK Feridun Nafiz, "Karamanoğulları Hakkında İki Ağıt", *Belleten*, sayı: 10, 1962, ss. 67-99.

ÜNVER İsmail, *"*Aynî, Karamanlı*"*, TDVİA, cilt: 4, TDV Yayınları, Ankara 1991.

YAVUZ Yusuf Şevki, "Aşûrâ", TDVİA, C.4, TDV Yayınları, Ankara, 1991.

YAZICI Tahsin, "Hafız-ı Şirazî", TDVİA, cilt: 15, TDV Yay., Ankara 1997.

YENİTERZİ Emine, "Divan Şiirinde Sağlık ve Hastalıkla İlgili Hususlar", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1999, sayı: 4, ss. 87-103.

YENİTERZİ Emine, "Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri", *Sosyal Araştırmalar*, cilt: 3, sayı: 15, 2010, ss. 301-334.

YILMAZ Meryem, *XVII. Yüzyıl Klasik Türk Şiiri'nde Değerli Taşlar*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2008, 202 s.

YÜCEL Yaşar, "Candaroğulları", TDVİA, cilt: 7, TDV Yay., Ankara 1993.

YÜCETÜRK Orhan Seyfi, "Belkıs", TDVİA, cilt: 5, TDV Yay., Ankara 1992.

KAVRAMLAR DİZİNİ

‘Aden (G 269/6) (G 370/1) (G 134/3)

Abâ: (G 169/7) (G 282/6) (K 57/124)

Acem (G 270/6) (G 129/6) (G 42/1) (K 57/43) (K 45/99) (K 49/38)

Acem (G 412/6)

Ades (G 23/4)

Ahmedî (şâir) (G 323/6) (G 28/6)

Akîk (G 182/2) (G 280/7) (G 293/4) (G 418/4)

Aksaray (K 37/7)

Aksaray Kadısı (K 37/7)

Anber (MSM 53/VI) (K 31/3) (K 21/55) (G 181/5) (G 228/1) (G 231/1) (G 245/2) (G 293/5) (G 301/4)

Arap (G 270/6) (G 129/6) (G 42/1) (K 57/43, 65) (K 45/99)

Âsâf (K 32/2)

Aşure (G 75/1)(G 343/3)

At (MSM 36/VI) (K 32/21) (K 24/24)(G 183/8) (G 436/5)

Atalya-Antalya: (G 443/1-7) (G 408/5)

Atlas: (G 300/2)(K 4/26)(K 14/7)(K 22/5)(G 36/4)

Ayvâ: (G 408/2)

Azra-Vâmık (G 274/2) (K 57/59)

Babil (G 270/3)

Bâc (haraç, vergi) (G 86/5)

Bağdat (G 248/7) (G 489/6)

Bahreyn (Basra Körfezi ve Hint Denizi): (G 422/6)

Bahr-i ‘Aden: (G 269/6) (G 370/1) (G 134/3) (G 384/4) (G 165/1)

Bahr-i ‘Ummân (Hind Okyanusu): (K 57/8)(K 57/84)

Bayram (Îd): (G 184/4)(G 263/5) (G 287/4)(G 300/5) (G 310/2) (G 351/3)(G 391/3) (G 496/5)(G 501/3)(G 502/5) (G 511/2) (G 52/6)

Behçet-Mehlikâ (G 5/1)

Belkıs (G 216/7) (G 215/6) (G 214/1) (G 180/4) (K 29/2)

Bıçak: (G 200/1)(G 427/4)(G 484/2)

Buharâ (K 21/70)

Bukrât, Vâlis: (G 215/3)

Bukurat-Valis (G 215/3)

Bürka'(Cilbâb, Nikâb): (G 158/5)(K 27/39)(G 38/6)(G 83/6) (G 45/1)

Câfer (G 377/7) (G 377/1) (G 215/7) (G 274/4) (K 57/108) (K 55/55) (MSM 52/VI)

Câh (Makam) (G 185/4) (G 185/6) (G 394/5)

Câme: (K 22/5) (G 134/4)

Candar ili (G 283/9) (MSM 26/I-XV)

Cebel (G 303/6) (G 467/5)(G 316/2)

Cem Sultan: (G 35/1-7) (G 43/1-7) (G 23/3-5) (G 2/5) (MSM 43/I, III, V, VI, VII) (G 453/6) (G 283/2) (K 34/66) (G 433/1, 2, 4, 5, 6, 7, 8) (G 41/5) (G 35/1-7) (K 21/51, 60-67, 113-136) (G 34/1-7) (G 36/1-7) (G 75/1-7) (G 29/1-9) (G 123/1-7) (G 129/1-7) (G 146/4-7) (G 153/5-7) (G 155/1-7) (G 178/6) (G 181/6 (G 183/3-8) (G 187/1-7) (G 188/1-7) (G 189/1-7) (G 191/7) (G 193/1-7) (G 213/3, 5, 6) (G 248/7) (G 254/3-4) (G 260/1-7) (G 267/1, 4, 5) (G 268/ 2, 3) (G 283/, 2, 4, 6, 7, 9) (G 299/1, 2, 4) (G 300/1-7) (G 317/1-7) (G 318/1-7) (G 319/4) (G 354/1-7) (G 355/1-7) (G 359/1-7) (G 396/7) (G 400/1-7) (G 412/1-7)(G 421/6) (G 427/3) (G 438/7) (G 441/3) (G 443/7) (G 445/1-7) (G 448/1-7) (G 451/1-4) (G 450/6) (G 452/1, 4, 7) (G 453/2, 4, 5, 6) (G 459/2) (G 479/5) (G 501/1-7) (G 503/4, 6, 7) (G 504/4, 6, 7) (G 479/5)(G 7/3, 4) (K 34/48, 53-72, 77-81) (K 47/1-24) (MSM 54/X) (K 20/1, 4, 20, 27, 31) (MSM 26/IV, VII, VIII, X,XI, XIV, XV) (MSM 43/I, III, IV, V, VI) (K 49/29, 36) (G 92/1-9) (K 45/86) (K 22/45) (K 32/23, 24) (K 28/11, 12) (G 387/7) (G 302/3)

Cemşîd(K 22/31) (K 30/9) (K 27/23, 25) (K 25/16) (K 24/8) (MSM 23/I) (G 391/1) (G 342/5) (K 45/44)(G 244/3, 7) (G 337/3) (G 322/6) (MSM 23/I-VI)

Cevher (Gevher, Güher) (K 34/87, 88) (K 31/17) (K 21/51) (K 17/18) (K 5/12) (K 24/38) (K 22/39) (K 57/4, 23, 47) (G 10/2)(G 29/4)(G 39/3) (G 61/3) (G 95/6) (G 97/1) (G 178/5) (G 179/1) (G 188/3) (G 214/3) (G 229/3) (G 269/6) (G 311/6) (G 377/5)(G 386/4)(G 387/3)(G 392/7) (G 424/7)(G 465/7) (G 473/1) (G 484/3) (G 499/2) (G 505/3)(G 160/1) (MSM 56/IV, VI)(G 161/5)(G 74/2)(G 140/5)(G 153/3)(G 96/4)(G 201/7)

Ceyhan (Nehir) (K 57/89)

Cübbe: (MSM 36/VI) (K 57/7)

Cülûs (Tahta çıkma) (K 21/49)

Cürcân (Asya'da bir şehir) (K 21/70)

Çâker, Gedâ, Bende, Kul (G 230/6)(G 310/3) (G 325/3)(G 344/1) (G 392/1)(G 396/5)(G 400/5) (G 402/6) (G 408/3) (G 417/1)(G 418/3)(G 424/3)(G 447/3) (G 448/7)(G 486/7))(G 490/3)(G 493/7) (G 499/7) (G 505/2) (G 505/5)(K 21/39, 116, 126, 127)

Çavuşoğlu (G 433/4)

Çeng (G 351/7) (G 116/5) (G 45/3) (G 31/6) (MSM 36/III)(G 44/3) (G 183/2) (G 351/7)

Çengî (G 116/5)

Çin (G 409/3) (G 328/3) (G 228/1) (G 488/2) (G 122/2, 4) (K 21/69)

Dâmen (Etek): (K 9/7) (G 69/5) (K 28/2) (G 19/6) (G 299/6) (G 458/5, 6) (K 48/18) (MSM 53/V) (K 57/85) (K 57/124) (G 97/6) (G 125/3) (G 182/7) (G 183/3) (G 201/5)(G 204/5)(G 288/1)(G 301/3)(G 309/4)(G 485/6)(K 21/114)

Dârâ (G 125/4) (G 80/2) (K 21/1) (K 22/31)

Def (G 45/3) (G 253/8)

Defter: (G 395/2) (G 167/2) (K 57/16)(G 394/5) (G 439/7)(G 484/4) (G 509/7) (G 210/7) (G 230/6) (G 273/2) (G 339/3) (G 58/6) (G 69/7) (G 145/2)

Delk: (G 341/1)(G 423/5)

Deniz (Bahr): (G 238/3) (G 239/7)(G 375/4) (G 408/5) (G 436/5)(G 460/2)(G 495/5) (G 511/9) (MSM 56/XI) (K 57/23)

Destân: (K 48/17) (K 57/24) (G 59/6) (K 21/12) (K 27/10) (G 433/9) (G 289/3)

Destâr (sarık), Külah: (G 218/4) (G 282/6) (G 319/4) (G 29/4)

Devlet (G 35/2) (G 34/1) (MSM 52/V) (K 34/41) (K 29/22) (K 28/16) (K 21/44, 48) (K 20/1, 16) (MSM 26/XIV) (K 25/18, 19, 24) (K 24/8, 11) (K 24/35) (MSM 23/I-VI) (MSM 23/II) (K 22/44, 47, 53) (K 21/131) (G 24/1)(G 195/7) (G 254/7) (G 264/4) (G 264/7) (G 268/3) (G 283/7) (G 284/7)(G 300/6) (G 338/2) (G 355/3) (G 373/4) (G 391/5)(K 21/48)

Dibâ: (G 36/4)

Dimyât (G 89/4)

Dinâr (G 228/4) (G 436/4) (MSM 56/IV)(MFR 11) (G 20/6) (G 430/1)

Dîvân: (G 4/2)(G 40/6) (G 58/6) (G 175/7) (G 395/2) (K 57/16) (G 192/7) (G 246/8) (G 248/4)(G 273/2)(G 369/1) (G 394/5) (G 439/7) (G 509/7) (G 433/3) (K 29/18) (K 21/5, 28) (K

27/14) (MSM 23/V) (G 173/1, 2)(G 196/7) (G 69/7) (G 79/4) (G 145/2) (G 173/1)

Dürr (İnci, Lü'lü) (MSM 56/IX, XI) (K 55/60) (K 34/87) (K 31/17) (K 29/6) (K 21/57) (K 27/48) (K 27/3) (K 24/37, 38) (K 22/39) (K 22/ 20) (K 21/63) (MSM 42/42) (K 57/4, 8) (G 39/3) (G 61/3) (G 167/4) (G 178/5) (G 179/1) (G 188/3) (G 201/7) (G 214/2) (G 218/3) (G 229/3) (G 244/4)(G 250/4) (G 284/5)(G 304/7) (G 323/3) (G 337/1) (G 337/6) (G 354/5) (G 387/3) (G 398/2) (G 424/7)(G 473/1) (G 484/3)(G 63/6)(G 95/6)(G 151/7)(G 249/6)(G 154/4)(G 179/1)(G 142/1)(G 134/3) (G 88/4)(G 113/3)(G 248/5) (G 373/3)

Dürr-i 'Aden (Aden incisi) (G 384/1) (G 165/1) (G 269/6)

Eflâtun (G 117/4)

Efrâsiyâb (MSM 42/31)

Ehl-i Karaman (MSM 36/II)

Elma(Sîb): (G 232/6) (G 47/4) (G 103/4) (G 405/4)

Elmalu ili (G 408/1) (G 408/2) (G 408/7)

Elmas (MSM 56/I, VII) (K 57/4)(G 217/7)

Ercîs Dağı (G 216/5) (G 215/4)

Ervâm (Romalılar) (K 21/66)

Fârûk (G 276/7) (G 145/4)

Fâruk: (G 145/4) (G 276/7)

Ferhad ile Şîrîn (G 492/5) (G 359/5) (G 355/3) (G 288/3) (G 386/1) (G 441/7) (G 295/6) (G 249/4) (G 119/6) (G 153/5) (G 110/2) (G 82/2) (G 102/6) (K 42/34)

Ferman (Menşûr) (K 27/33)(K 48/7, 15, 16) (MSM 56/VI)(G 193/2) (G 271/1)(K 21/8)(K 22/56)

Ferruh (G 102/1-7) (G 103/1-7) (G 104/1-7)

Fevâkih(Meyveler), Meyve: (K 4/14) (G 74/7) (G 118/1) (G 119/2) (G 164/2) (G 384/5)

Fırat (Furât) (G 89/4) (G 85/3) (G 467/5)(G 86/4)

Fıstık: (G 119/2)

Firavun (G 138/4) (G 15/4) (K 29/11)

Firdevsî (G 32/7)

Firûze (Pîrûze)(K 47/7) (MSM 1/XXIV) (K 57/4)(G 5/2)(G 93/5)(G 94/5)(G 150/2)

Frengistan (G 35/6) (MSM 43/III)

Frenk-Frenç-Efrenç (Avrupalı) (G 372/4) (G 275/3)

Gavvâs: (MSM 56/XI) (K 57/23) (G 238/3)

Gazel (K 21/53) (K 27/33)(G 415/3)(G 463/2)(G 476/8) (K 57/79) (G 132/7) (G 91/7)

Gazel-hân: (G 132/7) (G 175/7) (K 57/79) (G 70/5)

Gûşvâr (Küpe): (K 24/37)(K 31/17)(G 484/3)

Gûy-çevgân: (K 21/6) (K 27/27) (K 29/3) (K 42/35) (K 57/111) (G 34/6) (K 30/31) (G 102/5) (G 142/6) (G 151/6) (G 175/3) (G 186/4) (G 188/2)(G 392/5) (G 369/5) (G 424/6)

Gül-âb: (G 414/5) (G 50/3)(G 99/2)(G 154/4)(G 158/3)(G 210/8)(G 324/5)(G 327/1)(G 331/3)(G332/1)(G 380/3)

Gülistan (G 510/5) (G 302/6)

Gülistan (K 57/95, 96) (K 30/11)

Habeş (G 228/4) (G 123/7) (K 22/2)

Hâfız (G 252/1-7) (G 40/6)

Halep (G 42/1)

Hallac-ı Mansûr (G 421/4) (G 407/6) (G 213/2) (MSM 56/I, X) (K 17/39)

Hamam: (G 155/7)(G 332/1, 2, 5, 6, 7)

Hâmân (Hz. Musa zamanındaki Mısır firavununun veziri) (G 138/4)

Hançer (K 34/104) (K 17/4) (MSM 16/X) (K 27/36) (K 22/ 14) (K 57/64) (G 233/7) (G 431/6) (G 437/1-7) (G 499/6)(G 505/1)(G 149/3)(G 390/2) (MSM 34/ 104) (G 437/2)

Hâne, Mihmân-hâne, Ribât, Kasr: (K 57/48)(G 20/4)(G 66/6)(G 162/5) (G 192/2) (G 192/3) (G 338/3)

Hârâ: (G 423/3)

Harut-Marut (G 421/7) (G 297/4) (G 270/3)

Harzem (K 21/70)

Haşimî (G 507/3)

Hatem-i Tayy (K 22/40) (K 20/7)

Hatt: (G 245/1-7) (G 246/1-8) (G 247/1-7) (G 248/1-7)

Hattât: (MSM 56/IV) (G 245/6)

Herat (K 21/70)

Hırka: (G 44/5) (G 447/2)(G 436/3)

Hıtâ (Huten) (G 269/5) (G 270/4) (G 228/1) (G 370/1) (G 372/4) (G 359/4) (G 355/6) (G 473/3) (G 470/4) (G

488/2) (G 489/6) (G 165/1) (G 32/4) (G 104/2) (G 84/2) (K 57/74) (K 31/2)

Hıta'î (G 89/5)

Hızır (G 348/7) (G 321/1) (G 320/2) (G 283/5) (G 251/7) (G 220/3) (G 155/5) (G 124/6) (G 97/2) (G 73/5) (G 64/2) (G 30/8) (K 58/33) (K 57/20, 21) (MSM 56/X, XII) (K 55/49) (K 49/20) (K 27/1) (MSM 23/VI) (K 17/28) (K 15/15)

Hicâz (K 28/19)

Hil'ât: (G 282/6) (36/4) (282/6) (G 299/3) (K 20/21) (K 25/6) (G 271/4)

Hindu (G 429/4) (G 401/3) (G 379/1) (G 359/4) (K 22/1, 5) (K 21/68)

Hindusitân (G 85/6) (K 55/58) (MSM 23/VII)

Hint (G 401/3) (G 120/3) (G 122/4) (G 196/1) (G 89/1) (G 36/7)

Horasan (K 57/109)

Hummâ: (G 49/5)

Hun (kan) (G 439/1) (G 449/5)(G 502/7) (G 153/4) (G 22/3)(G 212/2)(G 227/7)(G 232/2)(G 235/1)(G 338/6)(G 348/5)(G 361/6)(G 381/2)(G 41877)

Hurşîd (G 443/5) (G 440/7)

Hutbe (G 194/6)

Hülle: (G 160/6)(K 22/15)

Hümâ (kuşu) (G 446/7) (MSM 56/V, IX) (K 49/29) (K 37/10) (K 31/29) (K 20/20) (K 22/ 36)

Hüseyn (Aynî'nin babası) (G 299/7) (G 75/7)

Hüsrev (G 227/3) (G 280/3) (G 249/4) (G 306/5) (G 288/3) (G284/9) (G 283/3) (G 355/3) (G 386/1) (G 441/7) (G 492/5) (G 178/6) (G 119/6) (G 134/7) (G 85/6) (G 80/2) (G 76/1) (G 69/6) (K 44/67) (K 34/58, 65) (MSM 43/V) (K 42/30, 34) (K 31/4) (K 27/25, 26, 49) (K 25/30) (K 30/29) (K 22/45, 55)

İhrâm: (K 45/87)

İncir (Tîn): (K 58/38)

İran (K 21/69)

İskender (G 72/6) (G 30/5) (G 1/4) (MSM 43/V) (MSM 36/V, VII) (K 22/49) (MSM 34/37) (MSM 25/28) (K 17/11, 28) (K 14/5) (K 12/7)

İsmail Beg (MSM 26/VI)

İstebrak: (MSM 56/X)

İstefanos (G 220/1-7) (G 219/1-7)

kabâ: (MSM 34/61)

Kâbe (Mekke) (G 381/7) (G 302/7) (G 289/2) (G 459/5) (G 133/7) (G 64/3) (G 32/1) (G 9/6) (K 51/5) (K 47/11) (MSM 36/I) (K 27/20) (K 17/36) (K 21/50)

Kabil (Afganistan'ın başkenti) (K 24/30)

Kadeh (Ayak, Dolu, Sâgar, Câm, bülbüle, Peymâne, Sifâl, Kabak, Hazef, Kâse, Piyâle) Sürâhi, testi, Küp(Hum), Çanak (G 21/1) (G 22/1)(G 208/3) (G 238/2) (G 326/1) (G 350/3) (G 351/5)(G 357/5) (G 380/3) (G 380/7)(G 391/1) (G 393/5) (G 432/4) (G 455/4) (G 51/2) (G 128/7) (G 154/6) (G 69/2) (G 33/5)(G 97/6)(G 365/2)(G 326/5, 6)(G 44/3)(G 97/1-7) (G 98/1-7)(G 67/7)(G 100/4)(G 47/4, 5) (G 293/4)(G 367/5)

Kadı: (G 96/5)

Kaf Dağı (G 446/7) (MSM 56/V, IX) (K 49/29) (K 34/85) (K 17/2) (K 13/3)(G 81/1)

Kalem: (G 180/1) (G 245/6) (MSM 56/ X)

Kandehâr (K 49/5) (K 24/30)

Kapı (Bâb): (G 84/1, 6)(G 116/4)(G 146/7)(G 160/1, 7)(G 161/1)(G 162/2)(G 212/4)(G 242/6)(G 243/4) (G 321/3)(G 339/5)(G 390/3) (G 369/7) (G 418/6) (G 440/6) (G 475/7)

Karaman (Lârende) (MSM 26/IX) (G 283/1, 2, 4, 9) (G 440/4) (G 353/6) (G 172/6) (G 193/5) (G 196/5) (MSM 36/I, II, III, IV) (K 34/73) (K 27/16) (MSM 26/XII)

Kârûn (G 320/3)

Kâsım (G 484/1) (G 287/1-7) (MSM 36/I, V)

Kastamonu (MSM 26/VII)

Kâtip (K 45/52, 72)

Kayseri (G 196/6)

Kebâb, Biryân: (G 44/1) (G 46/6) (G 50/1) (G 59/4) (G 118/4)(G 153/4) (G 158/1)(G 172/3)(G 198/3)(G 226/2)(G 234/4)(G 281/3) (G 286/7) (G 324/6) (G 326/3) (G 449/5)(G 324/6)(G 290/6)(G 312/2)(G 308/6) (G 327/6) (G 350/5) (G 356/3) (G 365/4) (G 449/5)(G 509/3)

Kemân Yay Kavs(G 181/3) (G 253/7) (G 284/6)(G 285/3) (G 294/1) (G 333/4) (G 347/5) (G 359/6) (G 379/8) (G 389/4) (G 394/5)(G 417/5) (G 419/3) (G 422/3) (G 432/3) (G 450/4) (G 453/7) (G 454/2, 7) (G 456/5) (G 469/2) (G 471/2) (G 285/3) (G 284/6) (G 37/3) (K 57/66) (K 29/12)(G 60/6)

Kemer(Nitâk, Zünnâr): (K 31/13) (K 20/21)(G 268/4)(G 128/2)

Ken‘ân (G 92/2) (G 76/3) (G 58/5) (G 80/3, 7) (K 55/45) (K 34/50) (MSM 36/IV) (K 34/50) (K 21/60)

Kepenek: (G 299/1-7) (G 300/1-7)

Keşmîr (Afganistan’ın bir şehri) (K 24/30)

Keyhüsrev (G 459/2) (K 55/8)

Keykâvus (K 55/8, 28)

Keykubat (G 459/2)

Kılıç Arslan (K 55/8)

Kisvet: (G 299/4, 7)

Kişmir (G 470/4)

Konya (G 444/1-7) (G 366/3) (MSM 26/9)

Kuduz: (G 199/3)

Kudüm (G 183/2)

Kudüs (G 128/5)

Kureyş (G 507/3) (MSM 50/VII)

Kûs (kös, davul) (K 20/1)

Külah: (G 282/6) (G 319/4) (G 29/4)

Lâl (Yakut) (K 55/60) (MSM 50/II) (K 21/57) (K 24/30) (K 22/ 20) (K 22/13)(K 57/4, 8) (G 5/2) (G 27/3) (G 95/6) (G 182/3)(G 184/6)(G 199/4) (G 210/6) (G 220/4) (G 232/2)(G 243/1) (G 245/6) (G 246/8) (G 247/3) (G 248/1) (G 249/7)(G 250/1) (G 277/4) (G 280/7)(G 283/5) (G 284/5) (G 284/8)(G 285/4) (G 288/3)(G 306/3) (G 337/1)(G 337/7)(G 352/6) (G 354/5) (G 363/2) (G 387/3)(G 394/1)(G 398/2) (G 422/1) (G 424/7)(G 426/2)(G 435/1)(G 449/6)(G 454/1) (G 471/4)(G 499/1) (G 505/3)(G 510/2) (G 91/2)(G 63/6)(G 65/5)(G 97/1)(G 87/4)(G 93/5)(G 95/2)(G 99/1)(G 101/5)(G 104/6)(G 118/1)(G 120/7)(G 126/1)(G 131/4)(G 133/2)(G 136/6)(G 138/2)(G 145/4)(G 151/3)(G 152/6)(G 154/5)(G 159/1)(G 169/1)

Lala: (K 21/57) (K 22/54)

Lâl-i Bedahşân (G 409/2) (G 165/1) (G 466/7)

Leclâc (G 90/6) (G 18/4) (G 90/6)

Leşker (Sipahi, asker) (K 22/ 1, 17) (G 227/7)(G 270/5-6) (G 319/2)(G 322/2) (G 448/1)(G 474/2) (G 499/5)

Leylâ-Mecnûn (G 473/7) (G 304/6) (G 203/6) (G 11/5) (G 6/2) (G 441/2)

libas: (MSM 34/61) (MSM 56/X) (K 57/9)

Limon: (G 484/5)

Lokman (G 511/4) (G 354/3) (G 342/2) (G 189/2) (K 58/52) (K 57/25) (K 20/6)

Maçin (G 31/5) (K 21/69)

Mahmud Bey(K 21/137)

Mahmud-Ayas (G 217/6) (G 203/6) (G 156/4) (K 28/22)

Mantık'ut-Tayr: (MSM 54/III) (MSM 55/I) (MSM 56/I, IX)

Meclis, Bezm, İşret (MSM 36/VII) (G 236/5) (G 239/4) (G 252/2) (G 268/1) (G 280/6) (G 281/5) (G 293/4) (G 350/3) (G 351/7)(G 366/5) (G 410/1) (G 410/4) (G 433/1) (G 465/1) (G 480/1) (G 480/6) (G 111/1-7) (K 34/40) (MSM 23/III) (G 17/1) (G 253/8) (MSM 34/40)(MSM 54/II, X)(G 131/6)(MSM 56/II, XIV) (K 51/3)(G 46/1)(G 3/7)(G 11/2)(G 139/2)(G 40/2)(G 45/3)(G 47/1)

Medine (G 459/5)

Mehdî (Şair) (K 51/7)

Mehmed Beg (G 433/5)

Mercan (K 21/57) (K 27/3) (K 57/4) (G 41/1)(G 231/3) (G 284/5) (G 337/1) (G 354/5) (G 392/1) (G 424/7)(G 104/6)(G 77/5)(G 96/2)(G 97/1)(G 12571)

Merhem: (G 236/3) (G 242/6) (G 381/3) (G 423/4) (G 431/6) (G 459/3) (G 501/4)

Meyhâne (Meykede, Harâbat, Humhâne, Külbe-i Hammâr) (G 127/3)(G 145/3)(G 279/4) (G 323/2)(G 341/4, 5, 6, 7) (G 342/5, 6) (G 350/3, 7) (G 351/7) (G 380/7)(G 417/1)

Mısır (G 412/1, 4) (G 400/3) (G 386/3) (G 360/2) (G 248/7) (G 283/7) (G 346/5) (G 348/3) (G 355/5) (G 254/2) (G 260/4) (G 481/5) (G 489/6) (G 190/1-7) (G 174/1) (G 148/3) (G 86/6) (G 70/1) (G 41/5) (G 42/2) (G22/4) (K 47/12, 13) (K 34/68, 69) (K 20/16) (K 21/66)

Mısrî (G 115/6) (G 115/6)

Miğfer: (K 22/25)

Misk (G 85/2) (K 31/3) (MSM 56/IV) (G 32/4) (G 220/7) (G 225/3) (G 228/1) (G 231/1) (G 245/2) (G 269/5) (G 270/4) (G 293/1) (G 293/5) (G 324/5) (G 327/2)(G 355/6) (G 406/4) (G 466/4) (G 473/3, 5) (G 480/5) (G 480/6)(G 488/1) (G 489/6)(G 498/5)(G 82/5)(G 89/5)(G 101/5)(G 128/4)(G 133/1)(G 151/1)(G 153/2)(G 154/3)(G 165/1)

Muhbir (K 45/70)

Mum(Şem'), Çerâğ, Kandil (G 166/2) (G 175/2) (G 175/4) (G 183/1) (G 187/5) (G 195/2) (G 241/5) (G 258/4)(G 267/3)(G 276/3) (G 315/6) (G 317/7) (G 346/7) (G 355/4)(G 366/2)(G 367/1) (G 368/6)(G 374/6) (G 388/5)(G 424/2) (G 427/6) (G 438/4) (G 446/5) (G 456/3) (G 457/4) (G 475/3)(G 184/3)

Mutavvel: (G 323/4)

Mutrib (G 116/5) (MSM 54/II, VI) (MSM 23/III) (G 239/4) (G 442/1)(G 47/1)(G 162/1)(G 426/4)

Müştâk (Aynî'nin şeyhi) (MSM 53/I-VIII) (G 278/7) (G 276/1) (G 277/1)

Nakkâş: (G 470/2) (G 488/2) (G 180/1) (K 45/71)

Nân (K 30/19) (K 21/125) (G 70/3) (G 67/2) (K 30/19)

Nar: (G 402/2) (G 363/3)

Nârenciyye (Portakal): (G 402/2) (G 363/3) (G 118/5)

Nâtık (K 45/15, 22, 48, 62)

Nazım: (G 458/4) (G 31/7) (K 48/17) (G 175/7) (G 249/6) (G 250/3)(G 411/5) (G 436/2) (G 21/2) (G 29/3) (G 96/4)

Nemed (Keçe): (G 300/2)

Nemek (Tuz): (K 21/125) (G 290/6) (G 281/3) (G 70/3)

Nemrut (G 200/2) (K 55/42)

Nerd (Tavla Oyunu): (G 17/4)(G 361/3) (G 275/1, 5) (G 130/3) (G 26/4) (G 469/3)

Ney (G 351/7) (K 28/3) (K 21/123) (G 13/3) (G 202/7) (G 203/2) (G 327/5) (G 351/7) (G 377/3)(G 388/4)(G 397/3) (G 424/4)(G 449/7) (G 452/2)(G 459/7) (G 201/1)(G 65/1)(G 140/4)(G 156/7) (G 339/7)

Nil (G 119/5)

Nişancı (G 433/3)

Nûşin-Revân (G 227/2) (MSM 36/I) (MSM 43/II) (K 55/9) (K 22/48)

Oğuz Han (K 21/49, 136)

Osman ili (Mülk-i Osman) (G 441/6) (G 353/6) (G 172/6) (G 193/5) (G 69/3) (K 27/16)

Pabuç (pâ-pûş): (G 31/3)

Palâs: (G 447/2)(K 14/7)

Peynir (K 30/19)

Pîrehen (Kâmis, Nîm-ten, Gömlek): (G 266/3) (G 503/4)(G 504/4) (G 69/5) (G 76/3) (G 103/2) (G 308/1) (G 359/2)(G 80/6)

Piyade (K 24/10) (G 260/4) (G 294/7) (G 348/6)(G 464/4)(G 497/2)

Rakkâs: (MSM 56/XI) (G 238/1) (G 239/4) (G 240/6)

Rebâb (G 442/1) (MSM 36/III) (G 44/3) (G 327/5) (G 442/1)(G 47/1)

Ressam (K 45/71)

Rum (G 326/5) (G 260/4) (G 401/3) (G 379/1) (G 359/4) (G 481/5) (G 489/6) (G 189/1) (G 129/6) (G 128/5) (G 193/6) (G 138/5) (G 104/2) (G 36/7) (G 85/2) (G 72/2) (G 70/1) (G 35/6) (K 58/18) (MSM 43/I) (MSM 56/III) (K 55/28) (K 47/20) (K 45/9) (K 24/31) (K 22/2)

Rûmî (Rum milleti) (K 57/43) (K 21/66)

Rutab, Temr, Nahl (Hurma): (G 182/2)

Rüstem (MSM 43/II) (K 42/34) (K 57/24) (K 27/10)

Sadef (Asdâf) (MSM 56/IX, XI) (K 17/18) (K 27/48) (K 4/7)(MSM 42/42) (G 29/4) (G 178/5) (G 179/1) (G 202/2) (G 244/4) (G 263/7) (G 337/6)(G 88/4) (G 179/1)

Safa-Merve (G 242/7) (K 47/11) (K 5/30)

Sâkî (G 365/5)(G 402/1) (G 442/1) (G 460/2) (G 499/6) (G 506/2) (G 91/1)

Sâlim (Aynî'nin oğlu) (MSM 52/VI, VII)

Saltanat (G 189/1)(G 264/2) (G 282/7) (G 300/7) (G 356/6) (G 410/6)(G 467/2) (G 480/3) (G 511/1)(K 14/4)

Sâmirî (G 189/4)

Saray (G 283/6)(G 313/4) (G 335/1) (G 437/4)

Satranç: (G 361/3) (G 264/2) (G 275/1, 5) (G 130/3) (MSM 53/II) (MSM 36/III) (K 30/31) (K 28/14) (G 18/4) (G 235/7) (G 34/6) (G 89/2) (G 372/3) (G 90/6) (G 18/4)

Sayd, Şikâr (Av) (G 223/7) (G 231/6) (G 258/1) (G 331/5) (G 344/7)(G 352/5)(G 359/5)(G 366/7)(G 387/1) (G 410/3)(G 421/1) (G 427/2) (G 435/7)(G 462/7) (G 492/2)(G 506/1) (G 21/3)(G 31/1) (G 31/4) (G 47/6) (G 54/4)(G 61/7) (G 64/6)(G 67/1) (G 73/2)(G 90/3)(G 78/1)(G 78/3)(G 88/6)(G 95/4)(G 104/4)(G 111/5) (G 112/7)(G 157/2)(G 291/5)(G 347/1)(G 348/2)(

Sâz (G 111/3) (K 28/3) (MSM 23/III) (G 202/7) (G 203/2) (G 206/5) (G 240/6)(G 275/5) (G 286/2) (G 327/5)(G 150/5)(G 156/7)

Selman (Selmân-ı Fârisî) (G 299/7) (G 283/8) (G 70/8) (K 57/119) (K 48/9) (K 27/30)

Selman-ı Sâvecî (Şair) (G 40/6) (G 118/7) (K 30/29) (MSM 42/47) (G 142/7) (G 488/7) (K 22/39)

Semerkand (G 202/5) (K 49/5) (K 21/70)

Sencer-Sencar (G 437/2) (G 322/6) (G 143/6)

Sevb, Esvâb: (K 4/9)(G 160/6) (K 57/10)

Sikke (K 27/28) (G 194/6) (G 228/4)(MSM 56/IV) (MFR 11)

Sim, Zer: (K 31/19) (K 22/8) (K 27/28) (K 22/13) (K 22/ 29) (G 12/5) (G 25/3) (G 311/6) (G 323/3) (G 332/4) (G 387/4) (G 422/4) (G 440/2) (G 444/3) (G 456/1) (G 461/5) (G 499/2) (G 505/2)(G 82/3)(G 161/5)(G 370/7)(G 499/2)(G 440/7)(G 386/6)

Simurg (Zümrüd-ü Ankâ) (G 221/5) (G 446/7) (G 79/7) (K 58/11) (MSM 56/IX) (K 49/29) (MSM 36/V) (K 17/2) (K 22/ 36)

Sinan Beg (G 433/8) (G 300/7)

Sinop (MSM 26/VII)

Sudâ‘ (G 256/6)

Sûzen (İğne): (G 321/5)

Süleymân (G 459/6) (G 215/6) (G 441/4) (G 180/4) (G 173/4) (K 42/50) (MSM 36/VII) (K 55/48) (K 29/2) (K 17/43) (K 22/49) (K 14/4) (K 12/7) (K 5/23)

Sündüs: (MSM 56/X)

Süvâri (atlı) (G 260/4) (G 348/6)(G 369/5) (G 464/4) (G 497/2)

Şâh, Hüsrev, hâkân, Sultan, Hân, Mîr, Şehenşâh, Dâra (Hükümdar), Bey (G 178/2) (G 178/6)(G 183/8) (G 185/1, 2) (G 189/1)(G 192/3)(G 193/5) (G 211/1)(G 217/1) (G 221/2)(G 227/3)(G 227/7) (G 228/4) (G 230/6)(G 234/2) (G 235/7) (G 236/4) (G 248/7) (G 249/4) (G 260/2) (G 264/1) (G 268/2) (G 269/3) (G 270/5)(G 273/4) (G 279/6)(G 280/3) (G 282/7)(G 283/2, 3)(G 283/6, 7) (G 294/7) (G 296/6) (G 299/1) (G 300/3)(G 300/6) (G 307/3) (G 319/2) (G 319/5) (G 322/2) (G 325/3)(G 341/2)(G 343/2, 6)(G 354/1) (G 355/3)(G 356/6)(G 359/4) (G 369/7) (G 372/3)(G 374/1) (G 379/1)(G 381/6)(G 383/4)(G 386/1) (G 392/1) (G 396/5)(G 400/3, 5)(G 409/3) (G 410/6)(G 412/1) (G 424/3) (G 432/7)(G 433/1) (G 433/4) (G 433/10)(G 434/4) (G 435/2) (G 437/1) (G 437/2)(G 445/1-7)(G 446/4) (G 447/3)(G 448/1)

(G 448/7)(G 452/6)(G 453/5) (G 456/2)(G 465/3)(G 471/1)(G 479/5)(G 481/8)(G 483/3)(G 484/1)(G 490/3)(G 492/1) (G 493/7) (G 499/5) (G 499/7) (G 503/7)(G 511/1) (G 511/9)(K 21/47)(K 17/13)(K 20/1, 2, 3, 8)

Şal: (K 4/26)(G 159/6)

Şam (G 360/1-7) (G 82/5) (G 41/5) (G 42/2) (G 31/5) (G 22/4)

Şâne (Tarak): (G 20/1)(G 151/1)(G 209/4)

Şarap (Mey, Bâde, Cür'a, Sahbâ, Mül, Bint-i İneb, müdâm, hamr, Ayak) (MSM 56/ VII) (G 17/3)(G 22/1,3)(G 44/1, 5) (G 182/6) (G 220/4) (G 210/2)(G 256/2)(G 268/1) (G 277/4) (G 280/6) (G 288/1) (G 294/4, 6) (G 296/7) (G 309/5) (G 319/6) (G 321/7) (G 323/1) (G 324/2, 6) (G 326/1-7) (G 327/1) (G 330/3, 4) (G 330/6)(G 341/5) (G 347/6) (G 350/3) (G 350/4, 5) (G 351/1, 4, 5) (G 357/1-7)(G 365/7)(G 366/1, 3) (G 380/3) (G 389/2) (G 393/5) (G 398/4) (G 402/1, 5) (G 416/6) (G 428/6) (G 440/4) (G 442/3, 4, 7)(G 443/3) (G 449/8) (G 455/4) (G 461/3)(G 486/6)(G 487/4) (G 490/1- 2) (G 201/1) (G 52/1-7)(G 51/1-8) (G 158/1) (G 153/4) (G 128/7) (G 101/1) (G 100/5) (G 99/6) (G 96/5) (G 91/1, 2, 6, 7) (G 89/7) (G 84/4) (G 81/3) (G 65/4) (G 62/7) (G 47/4) (G 46/1) (G 45/1, 4) (G 22/3) (G 80/3)(G 91/4)(G 139/1)(G 157/1)(G 161/4)(G 162/1)(G 294/6)(G 322/5)(G 391/1)(G 397/1)(G 404/6) (MSM 54/1)(G 91/7)

Şârih (K 45/60, 66, 69)

Şeftâli: (G 408/2) (G 402/2) (G 232/6) (G 103/4) (G 118/5) (G 405/4)

Şeker (Kand, Sükker), Şerbet, Bal, Helva (K 30/19) (K 4/14) (K 25/17)(G 21/5)(G 23/2) (G 179/4) (G 219/3) (G 232/2) (G 316/6, 7) (G 327/1)(G 331/1)(G 358/7)(G 361/4) (G 373/3) (G 377/3)(G 383/6) (G 386/3) (G 394/1) (G 396/4) (G 403/2) (G 416/3) (G 424/4) (G 435/5) (G 436/7) (G 448/5) (G 473/1) (G 473/6) (G 475/5)(G 482/3)(G 484/5)(G 486/2) (G 499/1) (G 499/3) (G 501/6) (G 414/6) (G 416/2)(G 420/3)(G 443/2) (G 448/2)

Şeyhî (K 27/46) (K 24/36)

Şiir: (K 57/45) (K 30/21) (K 31/18) (K 7/8) (MSM 26/XIV) (K 24/37) (G 196/7) (G 250/1) (G 250/7) (G 311/2) (G 394/7) (G 395/2) (G 488/7) (G 175/7) (G 167/2) (G 29/3) (G 91/7)

Şîrâz (G 202/5)

Şirvan (K 21/67)

Şu'arâ: (G 29/1-7) (G 30/1-8) (G 29/3) (G 177/6)

Tabîb (Hekîm): (G 192/4) (G 209/7) (G 286/6) (G 308/4) (G 374/2) (G 382/2) (G 385/5) (G 423/4)(G 470/5)(G 483/1) (G 172/7) (G 170/2) (G 145/5) (G 126/4) (G 90/2) (G 54/6) (G 48/2) (G 28/2) (G 7/3) (G 50/4) (G 52/3) (G 51/3)

Kemer (G 85/1) (G 87/2) (G 92/6) (G 140/4) (G 178/4)(G 241/4)(G 263/1) (G 282/6) (G 319/4) (G 346/2)(G 366/6) (G 387/4) (G 408/3)(G 478/6) (G 494/4)(G 495/1)

Tâc: (G 282/6)(K31/13) (G 29/4) (G319/4)(K 22/13)(K 21/51)(K 55/60) (K 21/51) (K 20/21) (K 17/8) (K 25/6)

Taht (G 189/1) (G 282/6)

Taif (K 21/68)

Târem (Kubbe, Künbet, Dam) (G 272/2)

Tatar (G 466/4) (K 49/38)

Tebriz (G 440/4) (G 31/5)

Telakki ve inanışlar: (MSM 56/XI) (K 30/17) (G 66/3, 5) (MSM 34/51) (K 37/14) (K 49/22) (K 55/3) (G 96/5) (G 15/6) (G 33/6) (G 35/4) (K 49/37) (G 44/4)

Tırâz: (K 28/23)

Tîg (Kılıç) (K 34/104) (K 28/16, 18) (K 21/45) (MSM 16/X) (K 9/4) (K 24/23, 32) (MSM 23/V) (K 22/37) (K 22/ 20) (K 22/ 14) (G 200/4) (MSM 36/VI) (K 11/6) (G 204/1, 3)(G 219/7)(G 236/3)(G 238/5) (G 256/4) (G 263/3) (G 321/5) (G 322/3) (G 423/4, 6) (G 437/2, 4, 5) (G 484/2)(G 120/3)(G 138/6)(G 163/6)(G 217/7) (K 58/45)

Tîr (Ok) (MSM 56/XII) (K 34/103) (K 29/12) (K 25/29) (MSM 23/II) (K 22/36) (K 22/ 14)(G 10/4) (G 16/1) (G 179/5)(G 181/3)(G 186/3)(G 194/6) (G 198/7) (G 202/6) (G 204/3) (G 219/7)(G 221/1)(G 228/2)(G 246/7) (G 253/7) (G 256/4) (G 263/5) (G 266/4) (G 281/4) (G 284/6)(G 285/3)(G 285/6) (G 294/1) (G 301/1)(G 333/4) (G 335/4) (G 347/5)(G 359/6) (G 371/4, 7) (G 379/8)(G 389/4) (G 419/3) (G 422/3) (G 424/6)(G 432/3)(G 436/1) (G 450/4) (G 453/7) (G 456/5) (G 469/2)(G 471/2) (G 509/4)(G 103/5)(G 10573)(G 107/1-7)(G 108/1-7)(G 121/6)(G 125/2)(G 152/3)(G 171/7)(G 179/5)(G 181/3)(G 18673)(G 178/1)

Tirmiz (K 55/58)

Tuğrâ (G 271/1) (G 437/2)

Tuna, Tunça, Karasu (G 316/3)

Tûr Dağı (G 215/4) (G 244/2) (K 58/46) (K 58/38) (MSM 56/III) (K 34/89) (K 31/28) (K 4/12) (MSM 26/XV)

Türk (Türkî) (G 429/4) (G 285/3) (G 270/4) (G 198/7) (G 76/7) (G 42/1) (K 57/64, 81) (K 49/38) (K 22/5, 14)

Türk-i Kıpçak (G 276/6) (K 21/69)

Türkistan, Türk ili, Tûran: (K 21/69) (G 58/1) (G 196/5) (G 409/3)

Ûd (G 156/7) (K 28/3) (MSM 23/III) (G 202/7) (G 203/2) (G 206/5) (G 253/8) (G 327/5) (G 424/4) (G 150/5)

'Ukâb (Karakuş) (MSM 36/III)

Ulûfe: (K 22/53)(K 30/32) (K 49/36)

Yaka (Girîbân): (G 19/6)(G 69/5)(G 458/5)

Ye'cûc-Me'cûc (Çinliler) (K 58/50) (MSM 36/V) (K 17/11)

Yemen (G 133/3) (K 57/85)

Yemenî (G 182/2)

Yunan (G 174/5) (G 97/5) (K 57/53) (K 45/5) (MSM 26/XIV) (K 21/113)

Yunan (G 283/1, 7) (G 119/5) (G 193/5) (G 54/6) (MSM 36/I, II, IV, V, VI)

Zâhir (şair) (G 40/6) (K 30/29)

Zehir: (G 291/1) (G 443/5) (G 52/5)

Zeytin: (K 58/38)

Zülfekâr (G 361/6) (G 176/6) (K 57/103) (K 17/4) (K 6/6)

Zülkarneyn (K 55/8)

Zümrüd (Zeberced): (MSM 56/VII)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	**Halise Nurcan ESENDEMİR**
Doğum Yeri	**Bornova**
Doğum Tarihi	**24.01.1994**

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	**Çankırı Karatekin Üniversitesi**
Fakülte	**Edebiyat Fakültesi**
Bölüm	**Türk Dili ve Edebiyatı**

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	**YDS (67,50)**

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	
Görevi/Pozisyonu	
Tecrübe Süresi	

KATILDIĞI

Kurslar	
Projeler	

İLETİŞİM

Adres	
E-mail	